

LITERATÚRA 9

OPAKOVANIE

Pojmy, ktoré ovládáte z 8. ročníka:

autobiografický román, balada, báj, básnik, biografický román, detektívny román, dialóg, dievčenský román, dobrodružný román, epiteton, evergreen, fantasy román, historický román, hit, hlavná postava, humor, idea (hlavná myšlienka), kolektívny hrdina, kompozícia diela, literatúra faktu, lyrický hrdina, lyrika (ľúbostná, prírodná), metafora, modlitba, monológ, personifikácia, poetka, poézia, ponáška na ľudovú pieseň, poviedka, prirovnanie, próza, rečnícka (básnická) otázka, rozhlasová hra, rozprávač (ja-rozprávač, on-rozprávač), román, román vo forme denníka, rým (združený, striedavý, obkročný, prerývaný), spisovateľ, spisovateľka, strofa, vedecko-fantastický román, vecná literatúra, vedľajšie postavy, verš, vnútorná kompozícia diela, voľný verš, vonkajšia kompozícia diela, téma, umelecká literatúra, umelecké prostriedky

Precvičte si vedomosti z nižších ročníkov. Vysvetlite pojmy alebo odpovedajte na otázky. Odpovede si zapíšte do zošita.

1. Povedzte, čo je cieľom umeleckej literatúry.
2. Vysvetlite pojem lyrika.
3. Ako sa člení lyrika z tematického hľadiska?
4. Kto je lyrický hrdina?
5. Prezentuje lyrický hrdina iba básnikove myšlienky, názory a pocity?
6. Môžeme stotožniť pojmy hlavná myšlienka a téma básne/piesne? Svoje tvrdenie zdôvodnite.
7. Vymenujte časti, ktoré tvoria vonkajšiu kompozíciu básne/piesne.
8. Čo je rým?
9. Vysvetlite rozdiely medzi jednotlivými druhmi rýmov.
10. Kedy v básni hovoríme o voľnom verši?
11. K slovu *potok* napíšte epiteton, personifikáciu, metaforu a prirovnanie.
12. Musí básnická (rečnícka) otázka ponúkať odpoveď?
13. Predneste naspamäť ľubovoľnú strofu, ktorú ste sa naučili v minulom školskom roku.
14. Vysvetlite pojem epika.
15. Vymenujte najznámejšie epické žánre (veršované a neveršované).
16. Vytvorte stručnú charakteristiku epických žánrov.
17. Uvedte svoj najobľúbenejší žáner.
18. Ktoré časti tvoria vnútornú kompozíciu diela? Objasnite ich podstatu.
19. Charakterizujte hlavnú a vedľajšiu postavu.
20. Porovnajte poviedku a román. Pomenujte rozdiely.
21. Vymenujte druhy románov z tematického hľadiska.
22. Stručne charakterizujte jednotlivé druhy románov.
23. Ktorý druh románu vás v minulom školskom roku najviac zaujal a prečo?
24. Povedzte, čo je cieľom vecnej literatúry.
25. Zdôvodnite, prečo sa literatúra faktu nachádza na rozhraní umeleckej a vecnej literatúry.
26. Uvedte aspoň päť rozdielov medzi vedecko-fantastickou literatúrou (science fiction literatúrou) a literatúrou faktu (non fiction literatúrou).

LITERATÚRA

literatúra – z lat. slova
littera = písmeno

↳ **v širšom zmysle** – súhrn všetkých zachovaných slovesných textov (umelecké aj vecné)

↳ **v užšom zmysle** – iba umelecké diela (lyrika, epika, dráma, folklór)

UMELECKÁ LITERATÚRA

- **lyrika**
  - lúboštná
  - prírodná
  - náboženská
  - reflexívna
  - spoločenská
- **epika**
  - veršovaná
  - neveršovaná = beletria (krásna literatúra)
- **dráma**
  - tragédia
  - komédia/veselohra
  - činohra...
- **folklór**
  - ľudová pieseň
  - ľudová balada
  - ľudová rozprávka
  - ľudová povesť...

LITERATÚRA FAKTU

- **diela s nižším výskytom faktov**
- **diela s vyšším výskytom faktov**

VECNÁ LITERATÚRA

- **administratívna literatúra**
  - pozvánka, životopis, žiadosť, objednávka, reklamácia, upomienka
  - tlačivá (napr. vysvedčenie, diplom...)
- **publicistická literatúra**
  - plagát, správa, oznámenie, interview, inzerát, referát
  - diskusia, polemika, recenzia
  - fejtón
- **vedecká (náučná) literatúra**
  - literatúra z oblasti jazykovedy, histórie, prírodovedy, náboženstva...
  - slovníky, encyklopédie
  - učebnicová literatúra

- sprostredkovať pocity, rozprávať príbeh
- estetický zážitok

- sprostredkovať fakty, vedecké objavy, objektívne informácie
- bez estetického zážitku

FUNKCIE LITERATÚRY

náučná

estetická

zábavná

poznávacia

výchovná

LITERÁRNA KOMUNIKÁCIA

komunikácia
– z tal. slova
communicatio = prenos

Literárna komunikácia – predstavuje vznik a pôsobenie literárneho diela na príjemcu.

Zjednodušene – dialóg medzi autorom a príjemcom.

Literárna komunikácia nastane iba vtedy, keď sa dielo dostane do komunikačného obehu (vydanie knihy, uvedenie rozhlasovej alebo divadelnej hry...).

Porozumenie literárneho textu je pre príjemcu náročné, pretože autor používa metafory, metonymie, prirovnania, epitetá, personifikácie, zveličenia, symboly, inotaje, iróniu, archaizmy, historizmy, frazeologizmy, príslovia, porekadlá, slovné hračky, ktoré sa v bežnej reči nepoužívajú.

Porozmýšľajte a uveďte, ktoré aspekty pôsobia na autora pri vytváraní umeleckého diela. Diskutujte o tom, čo vás ovplyvňuje pri výbere konkrétneho literárneho diela.

**Myslím, že knihy, ktoré prečítame,
keď sme mladí,
v nás ostanú žiť navždy.**

J. K. Rowlingová, anglická prozaička

**Knihy boli moji živí priatelia.
Bolo ich málo, ale vyčítala som z nich aj to,
čo autori do nich nevložili.**

*Mária Rázusová-Martáková, slovenská
prozaička, poetka a prekladateľka*

**Ak sme po prečítaní knihy len takí,
akí sme boli predtým, buď sme
zlí čitatelia, alebo kniha nebola
umeleckým dielom.**

*Zora Jesenská, slovenská prozaička,
publicistka a prekladateľka*

**Čo nevzruší autora,
nevzruší ani čitateľa.**

František Hečko, slovenský prozaik

Prečítajte si citáty o knihách. Vyjadrite vlastnými slovami ich podstatu. Predstavte v triede svoje „srdcovky“ – obľúbené literárne diela. Zdôvodnite, čím vás dané diela očarili a prečo by ste ich spolužiakom odporučili.

LYRIKA

1. Reflexívna lyrika
2. Spoločenská lyrika
3. Aforizmy

*reflexívna
lyrika*

*spoločenská
lyrika*

aforizmy

*umelecká
literatúra*

LYRIKA

- pôvod slova z gréčtiny, *lyrika melé* = verše sprevádzané lýtou, lýra – hudobný nástroj
- zobrazuje subjektívny svet autora (pocity, myšlienky, nálady, dojmy)
- často je prítomný lyrický hrdina

Členenie lyriky (podľa tematiky)

- lúbostná
- prírodná
- náboženská
- reflexívna
- spoločenská

Najznámejšie lyrické žánre

- ľudová pieseň
- pieseň
- lyrická báseň
- lyrickoepická báseň
- lyrický rozhovor
- príležitostná báseň
- hymna
- epigram
- epitaf
- nonsens
- kaligram

ZOPAKUJTE SI

Lúbostná lyrika – básne, v ktorých básnici vyslovili pocity, nálady a myšlienky vyvolané láskou (radosť, smútok, hnev).

Prírodná lyrika – básne, ktoré vznikli pod silným vplyvom prírody. Básnici sa zamýšľajú nielen nad blahodárnym vplyvom prírody na človeka, ale poukazujú aj na jeho necitlivý zásah do krajiny.

Náboženská lyrika – básne, v ktorých básnici vedú rozhovor s Bohom.

REFLEXÍVNA LYRIKA

- úvahová lyrika
- odhaľuje subjektívny svet básnika – uvažuje o veciach, ktoré sa ho dotýkajú
- nevyskytuje sa v čistej podobe

*My chytili sme sa do služby ducha,
a preto prejsť musíme cestu života trnistú.*

ĽUDOVÍT ŠTÚR

(1815 – 1856)

kodifikátor spisovnej slovenčiny, ideológ
a organizátor národného hnutia, pedagóg,
politik, novinár, jazykovedec, básnik
pseudonym: Boleslav Záhorský

UKÁŽKA Č. 1:

DO SMUTNÝCH DNÍ ŽITIA MÔJHO

Do smutných dní žitia môjho
padneš ešte, slnka blesk?
Či na veky ma obsadnul
už ten smútok, žravý stesk?

Či na horách sa mi mojich
už na veky zamračilo?
Či nad všetky už dni moje
mračno sa to rozložilo?

I tamto len za horami
mrákavy sú nakopené?
Dni moje, aj kde ich nezrieť,
len k trápeniu odsúdené?

Po trnistých, príkrych cestách
chodieval som, bože milý,
trudno po nich, ťažko preísť,
tys' len dával, Pane, sily.

K tebe hľadí moje oko,
že mi pridáš silu novú,
abych prešiel ešte tú púť
kamenistú a vrchovú.

Z hustých mračien ledakedy
slniečko sa tiež usmeje,
snáď prebleskne, snáď že na ňom
ešte myseľ pookreje.

Ale čo aj nezasvieti,
čo aj z mračien nevysadne,
vytrvať daj na tej púti,
nech duch na nej neochabne.
r. 1853

Sklamanie po revolúcii 1848/49, osamelosť
a život pod policajným dozorom v Modre,
úmrtia blízkych krátko po sebe (brat, otec,
matka a Adelka) – to všetko negatívne
vplývalo na Štúra. Citové rozpoloženie
a úvahy o živote sa premietli do básne
Do smutných dní žitia môjho.

Lyrický hrdina – nositeľ lyrickej výpovede, prostredníctvom ktorej autor vyslovuje nielen to, čo sám pociťuje a prežíva, o čom sníva a premýšľa, ale aj city, sny a túžby, myšlienky a náhľady druhých ľudí – jednotlivcov, spoločenských skupín, ba i celého národa.

Verš – základná zvuková a rytmická jednotka, samostatný riadok básne.

Sylabický (slabičný verš) – založený na rovnakom počte slabík vo verši.

Strofa – rýmovo usporiadaný a graficky členený celok, ktorý sa pravidelne opakuje v básni.

Rým – zvuková zhoda slabík na konci veršov.

Rým striedavý – rýmové spojenie dvoch párných a dvoch nepárných veršov (abab).

Rým prerývaný – rýmové spojenie iba párných veršov strofy, nepárne sa nerýmujú (abcb).

Zdrobnenina – vyjadrenie kladného citového vzťahu k osobe, veci alebo javu, napr. *človečik, hlávka...*

Epiteton (básnický prívlastok) – zdôrazňuje niektorú vlastnosť osoby, predmetu alebo javu, napr. *voňavý vánok, slobodný šíri svet...*

Samostatnú skupinu tvoria stále (konštantné) epiteta, ktoré sa vyskytujú hlavne v ľudových piesňach: *koník vrany, sivá holubička, trávička zelená, švárny šuhaj...*

Metafora – prenášanie významu z jednej veci na druhú na základe vonkajšej podobnosti, napr. *A moja mama zasa pradie, zas šúla báseň plátennú...* (M. Rúfus: *Pieseň o tkáčke*).

Básnická (rečnická) otázka – vyslovuje sa opytovacou vetou, ktorú kladie básnik bez toho, aby na ňu čakal odpoveď.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 1

1. Zistíte informácie o osude štúrovskej generácie po revolučných rokoch 1848/49. Využite svoje vedomosti z dejepisu.
2. Reprodukujte, ktoré udalosti zo života Ľ. Štúra sa premietli do básne.
3. Vyberte z básne tie pasáže, ktoré na vás najviac zapôsobili.
4. Preukážte prítomnosť lyrického hrdinu. Môžeme ho stotožniť s básnikom? Argumentujte príkladmi z textu.
5. Vyhľadajte verše, ktoré hovoria o:
  - a) *beznádeji lyrického hrdinu,*
  - b) *minulosti, ktorá nebola jednoduchá,*
  - c) *viere, že sa situácia zlepší,*
  - d) *túžbe zostať silný.*
6. Vysvetlite, prečo báseň zaradujeme k reflexívnym lyrickým textom.
7. Sformulujte hlavnú myšlienku.
8. Prečítajte si báseň ešte raz:
  - a) *Určte druh rýmu a jeho schému.*
  - b) *Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/vetný úsek) na konci verša.*
  - c) *Nájdite príklad na: zdrobneninu, epiteton, prirovnanie, metaforu, personifikáciu a básnickú otázku. Našli ste všetky?*
9. Preukážte v básni znaky romantickej poézie.
10. Zhodnoťte na troch konkrétnych príkladoch význam Ľudovíta Štúra v našich dejinách.
11. Napíšte Ľudovítovi Štúrovi povzbudivý e-mail/list.

VEDELI STE?

- **Ludovít Štúr** sa narodil 29. októbra 1815 v Zay Uhrovci (dnes Uhrovec) ako druhý syn učiteľa Samuela Štúra a Anny, rodenej Michalcovej.
- Základné vzdelanie získal doma u otca, potom pokračoval na gymnáziu v Rábe (dnešný maďarský Győr).
- V roku 1829 išiel študovať na Evanjelické lýceum do Bratislavy, jedinej vyššej evanjelickej školy v Uhorsku. Na lýceu bola v roku 1803 založená *Katedra reči a literatúry česko-slovenskej*.
- Počas štúdia vstupuje do študentského spolku pri bratislavskom lýceu – *Spoločnosti česko-slovenskej*.
- Finančné ťažkosti spôsobili, že sa Ludovít Štúr v roku 1834 vrátil do Uhrovca, kde získal dobre platené miesto panského úradníka. Na lýceum sa vrátil po sedemmesačnej prestávke.
- 17. decembra 1834 sa stal tajomníkom *Spoločnosti*, neskôr jej miestopredsedom.
- *Spoločnosť* pod Štúrovým vedením organizovala národné vychádzky a slávnosti, pamätnou bola vychádzka na Devín 24. apríla 1836, kde si účastníci dali slovanské mená, aby im pripomínali sľub národu (Štúr Velislav, Hurban Miloslav, Škultéty Horislav...).
- Po opakovaných študentských nepokojoch a výtržnostiach (1836 – 1837) vyšiel úradný zákaz všetkých študentských spoločností.
- V školskom roku 1836/1837 sa Štúr stal námestníkom profesora Juraja Palkoviča na bratislavskom lýceu, prednášal slovanskú históriu a filozofiu dejín.
- V rokoch 1838 – 1840 študoval na univerzite v nemeckom Halle filozofiu, jazykovedu a navštevoval aj prednášky z histórie.
- Po skončení štúdia sa zastavil v Prahe, kde sa stretol s českými vlastencami a s priateľom Jaroslavom Pospíšilom. Prijal pozvanie do domu Pospíšilovcov v Hradci Králové a spoznal Máriu Pospíšilovú.
- V časopise *Květy* uverejnil svoje lúbostné básne (*Vzpomenutí, Toužba, Rozžehnaní*) pod pseudonymom Boleslav Záhorský. Jeho lúbostné básne ovplyvnili celú štúrovskú generáciu, hlavne Andreja Sládkoviča.
- V roku 1842 organizoval *Slovenský prestolný prosbopis* proti maďarizácii v školách a v cirkvi, adresovaný cisárovi.
- 11. – 16. júla 1843 Štúr, Hurban a Hodža kodifikovali spisovnú slovenčinu.
- Koncom roka 1843 Štúra odvolali z funkcie námestníka profesora J. Palkoviča.
- V auguste 1844 bol založený spolok *Tatrín*, celoslovenská kultúrna inštitúcia, v Liptovskom Mikuláši. Jeho prvým predsedom sa stal M. M. Hodža.
- Od 1. augusta 1845 začal vydávať *Slovenské národné noviny* s literárnou prílohou *Orol tatránsky*.
- Štúr sa zoznámil s Adolkou Ostrolúckou v kaštieli v Zemianskom Podhradí v roku 1846, keď navštívil brata Samuela, ktorý tam bol evanjelickým farárom.
- V roku 1847 sa stal poslancom za kráľovské mesto Zvolen na uhorskom sneme vďaka vplyvu Mikuláša Ostrolúckeho, majiteľa panstva Ostrá Lúka a Adelkinho otca.
- 10. mája 1848 sa v Liptovskom Mikuláši zúčastnil na zhromaždení, ktoré prijalo *Žiadosť slovenského národa* – Slováci sa vyhlásili za samobytný národ a nastolili požiadavku demokratického riešenia národnostnej otázky v Uhorsku, zamietli akúkoľvek nadradenosť jedného národa nad inými a žiadali zabezpečenie plnej rovnoprávnosti pre všetky národy Uhorska.
- 12. júna 1848 vláda vydala zatykač na Štúra, Hurbana a Hodžu.
- Vodcovia slovenského národného hnutia unikli pred prenasledovaním do Prahy, kde Štúr vystúpil na *Slovenskom zjazde*.
- 16. septembra 1848 sa vo Viedni ustanovila *Slovenská národná rada* (SNR) ako najvyššia politická a vojenská reprezentácia Slovákov. Jej členom bol i Štúr. Zbor dobrovoľníkov sa následne 18. septembra usadil na Myjave, kde SNR vypovedala poslušnosť uhorskej vláde.
- Od decembra 1848 sprevádzal L. Štúr spolu s J. M. Hurbanom slovenský dobrovoľnícky zbor, na tzv. zimnej výprave na Slovensko.
- Od konca marca do konca júna 1849 bol na rokovaníach v Olomouci a vo Viedni, aby panovníkovi a rakúskej vláde odovzdali svoje posolstvo (územné riešenie, jazyk, slovenské školstvo).
- Rozhodnutie rakúskej vlády nebolo priaznivé, Slovákom ponúkla iba menšie ústupky. Výsledky revolúcie sklámali mnohé očakávania Štúra a jeho priateľov.
- Po rozpustení dobrovoľníckeho zboru 21. novembra 1849 žil istú dobu v Brezovej (pod Bradlom).
- Začiatkom roka 1850 sa uchýlil k rodičom do Uhrovca. Odmietol ponuky na úradnícke miesta, lebo si chcel zachovať nezávislé postavenie. Plánoval znovu obnoviť slovenské politické noviny, získať povolenie sa mu však nepodarilo.
- Od januára 1851 žil pod policajným dozorom v Modre, kde po smrti brata Karola vychovával jeho deti.
- 22. decembra 1855 sa nešťastne postrelil na poľovačke.
- 12. januára 1856 zomrel v Modre, kde je aj pochovaný.

JÁN BOTTO

(1829 – 1881)

básnik

povolanie: **zememerač**

pseudonym: **Janko Maginhradský**

- *Smrť Jánošíkova* vyšla v roku 1862 v almanachu *Lipa* s podtitulom *Romanca*. Romanca je lyrickoepický žáner pripomínajúci baladu. Z tematického hľadiska v nej prevládajú
- lyrické prvky nad epickými. Celkovým ladením má baladický ráz, ale nevyúsťuje do tragického konca ako balada. Ján Botto sa zameril na tri fázy Jánošíkovho života: jeho zlapanie, väzenie a smrť. No *Smrť Jánošíkova* paradoxne nekončí jeho smrťou, ale svadbou s kráľovnou víl, čím Botto potvrdil, že jánošíkovský mýtus zostane večne živý. Jánošík je v našom povedomí dodnes symbolom slobody a symbolom boja proti nespravodlivosti. Prečítajte si ukážku z piateho spevu. Jánošík je vo väzení a uvažuje nad svojimi činmi...

UKÁŽKA Č. 2:

SMRŤ JÁNOŠÍKOVA

„Zhotuj dušu k odchodu! – kto mi to povedá?“
Chce ruku hor' zodvihnúť, ale sa mu nedá.
A hlas jeden preletí zimným víchrom cezeň:
„Bols', Jánošík, volný pán; ale si už väzeň!“

Volnosti, volnosti, mával som ťa dosti,
a teraz ťa nemám ani za dve hrsti!
Vôľa moja, vôľa, kam si sa podela –
či svetom za letom si mi uletela?
Hoj, lietaj len, lietaj, keď ti takáďaka,
lenže si vylietaj lepšieho junáka.
Lietaj len, prelietaj nad tie moje hrady,
azda sa tá lipka ešte daraz zmladí –
a keď sa nezmladí, sadni na prút holý,
zaspievaj, zašteboc: boli časy, boli –
zaspievaj a vyleť prasto hor' do neba:
lebo Boh nestvoril svet tento pre teba!

Zvonja na deň – mne na noc. Oj, srdce, nežiali:
my skoro spať musíme, bo sme skoro vstali!
Spať večne – kto to káže? Boh? – ľudia, tyrani! –
Z polcesty, z sveta môjho, ja ľuďmi vyhnany!
Oj, ľudia, ľúti ľudia, vy draví šakali!
brať život! skiaď to právo? – či ste ho vy dali?!

Ľudia – hej! ľuďmi radi menujú sa oni,
tí, čo ľudské i božské šliapajú zákony.
Zákon je len jeden u nich, jeden zákon vlčí;
právo v putách – a pravda na hraniciach blčí.
No príde i prísť musí ten bohatier boží,

čo zákon pošliapaný na oltár vyloží;
no príde i prísť musí ten veľký deň súdu –
a za stôl si zasadne pravda môjho ľudu! –
zomrieť – tak výrok – dobre, ja chodil po zboji;
ale kto viacej zbíjal, ja, či katia moji?!
Ja chodil po zboji, po tom širom poli,
aby som zabudol o ťažkej nevoľi,
ja chodil po zboji poľanou bezdrahou,
aby som naučil pravde pyšných vrahov;
ja chodil po zboji, za slobodou zlatou,
aby som rozrážal putá svojich bratov.
Sloboda, sloboda, slobodienka moja,
pre teba mne páni šibenice stroja!

Preto, že som ťa schytil, keď ťa psi trhali,
i vyniesol omdletú medzi Tatier skaly,
vlastným dychom ťa choval, na srdci zahrieval
a ťažké tvoje rany slzami polieval:
preto mrieť? – oj, rád zomriem, bos' sa ty mne, milá,
za to jedným pozrením dávno odmenila.
Znám to prvšie prezrenie, dosiaľ v duši tleje,
keď vzchodiac blyšli na mňa dve hviezdy nádeje.
Oj, viem, všetko smrť vezme, len nie tie dva blesky,
tie mi svietiť budú hor' v ten môj svet nebeský. –

Ha! svitá – koniec! – mrkne – počiatok – kde? aký?
Oj, zbohom, ty svet márný – môj svet nad oblaky! –

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 2

1. Vyberte z básne podnet, na ktorý ste reagovali zvlášť citlivo.
2. Popíšte, ako si predstavujete väzenie, v ktorom sa Jánošík ocitol. Nechajte sa unášať fantáziou.
3. Vyhľadajte verše, v ktorých:
  - a) si Jánošík uvedomuje, čo väzením stratil,
  - b) je jeho rozhorčenie nad nespravodlivosťou,
  - c) ospravedlňuje svoje „zločiny“,
  - d) verí v lepšiu budúcnosť,
  - e) sa lúči so životom,
  - f) sa zmieril so svojím osudom.
4. Vysvetlite básnikove slová:
Zvonja na deň – mne na noc. Oj, srdce, nežiali: my skoro spať musíme, bo sme skoro vstali!
5. Objasnite, prečo úryvok z piateho spevu zaraďujeme k reflexívnym lyrickým textom.
6. Sformulujte hlavnú myšlienku.
7. Prečítajte si úryvok ešte raz:
  - a) Určte druh rýmu a jeho schému.
  - b) Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/vetný úsek) na konci verša.
  - c) Nájdite príklad na: zdobneninu, epiteton, prirovnanie, metaforu, personifikáciu a básnickú otázku. Našli ste všetky?
8. Rozpoznajte rôzne typy básnických otázok. Argumentujte príkladmi z textu.
9. Vyberte umelecký obraz, ktorý sa vám najviac páčil. Zdôvodnite svoj výber.
10. Vytvorte obraz doby a spoločenskej situácie, v ktorej Jánošík žil. Podložte svoje tvrdenia konkrétnymi veršami.
11. Diskutujte o dôležitosti pocitu slobody, kde a ako sa prejavuje vo vašom živote.
12. Naučte sa naspamäť ľubovlnú časť básne.

ZOPAKUJTE SI

Rým združený – spája dva po sebe nasledujúce verše (aabb).

Prirovnanie – porovnanie vlastností dvoch javov, predmetov, osôb a predstáv. Prirovnania sa spájajú spojkami *ako*, *než*, *sťa*, *lež*, napr. štyri kone *ako lasice*, stužkami a šatkami vykrášené *ani na svadbu...* (M. Kukučín: *Tiene a svetlo*).

Personifikácia (zosobnenie) – neživým veciam sa pripisujú vlastnosti ľudí, napr. *slnce v zlatej kolíske nad horou umiera...* (J. Botto: *Smrť Jánošíkova*).

Básnická (rečnická) otázka – vyslovuje sa opytovacou vetou, ktorú kladie básnik a zároveň ponúka aj odpoveď, ktorá obsahuje nejakú životnú pravdu či múdrosť, závažné myšlienkové posolstvo.

ZAPAMÄTAJTE SI

Básnická (rečnická) otázka – niekedy v sebe skrýva aj odpoveď. Je teda opytovacou vetou, ale má význam oznamovací.

VEDELI STE?

Národný slovenský spolok v Pittsburghu (USA) vydal v roku 1944 *Smrť Jánošíkova*, básnickú skladbu preložil Ivan J. Kramoris.

THE DEATH OF JÁNOŠÍK

*O fire burning high above, high on King Mountain.
O fire once fed secretly, by the White Falcon:
Where gone are the days when forged in your fire,
In twelve hearts Tatreaan flamed one heart's desire?
Gone with them, twelve of them, now is the vision.
Gone with the days which once nurtured their mission!
Twelve of them, all of them, so like to each other,
They fruit of one womb had been, of one loving mother.
One loving mother who nursed them and bathed,
In kingliest raiment each goldenly swathed:
One loving mother who laved them in milk.*

IVAN KRASKO

(1876 – 1958)

básnik, prekladateľ

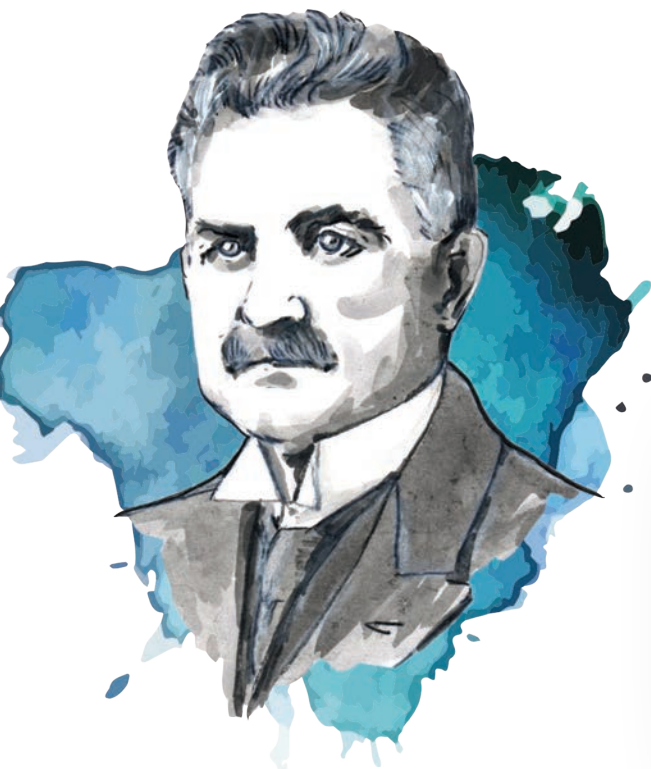
vlastné meno: Ing. Ján Botto

povolanie: chemický inžinier

pseudonymy: Bohdana J. Potokinová,

Janko Cigán, Ivan Krasko

Pri každej návšteve tejto svojej rodnej obce zvlhli mi oči, keď som vstúpil na role, na ktorých sa moji, feudálnym pánom poddaní predkovia trápili otrockou prácou v prospech svojich pánov po šesť stáročí.

„Ivan Krasko prichádza, aby vystriedal Hviezdoslava. Prekročiť tento masív, tieto veľhory poézie, jej neodolné stĺpy, nebolo ľahkou úlohou.“ Týmito slovami zhodnotil Milan Rúfus význam tvorby Ivana Kraska v slovenskej literatúre. Báseň *Otcova roľa* je jednou z jeho mnohých známych básní, nájdeme ju v zbierke *Verše* (1912) a Ivan Krasko v nej odhaľuje kus svojej duše...

POMÔCKA K UKÁŽKE

bázlivý – bojazlivý, nesmelý, neistý
zubále dračie – narážka na starogrécku báj, podľa ktorej z dračích zubov by mali vyrásť obrnení bohatieri

UKÁŽKA Č. 3:

OTCOVA ROĽA

Pokojný večer na vršky padal,
na sivé polia.
V poslednom lúči starootcovská
horela roľa.
Z cudziny tulák kročil som na ňu
bázlivou nohou.
Slnko jak koráb v krvavých vodách
plá pod oblohou.

Strnište suché na vlhkých hrudách
pod nohou praská.
Zdá sa, že ktosi vedľa mňa kráča –
na čele vráska,
v láskavom oku jakoby krotká
výčitka nemá:
– prečo si nechal otcovskú pôdu?
Obrancu nemá!

Celý deň slnko, predsa je vlhká
otcovská roľa.
Stáletia tiekli poddaných slzy
na naše polia,
stáletia tiekli – nemôž' byť suchá
poddaných roľa,
darmo ich suší ohnivé slnko,
dnes ešte bolia.

Z cudziny tulák pod hruškou stál som
zotlelou spola.
Poddaných krvou napitá pôda
domov ma volá...
A v srdci stony robotných otcov
zreli mi v semä...
Vyklíčia ešte **zubále dračie**
z poddaných zeme?

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 3

1. Identifikujte zvuky a farby, ktoré sa v básni vyskytujú.
2. Preukážte prítomnosť lyrického hrdinu. Môžeme ho stotožniť s básnikom? Argumentujte príkladmi z textu.
3. Popíšte miesto, ktorým lyrický hrdina prechádza.
4. Vyhľadajte verše o:
  - a) návrate domov,
  - b) výčitkách svedomia,
  - c) ťažkom živote poddaných,
  - d) básnikovom hneve.
5. Vysvetlite básnikove slová:
*A v srdci stony robotných otcov
zreli mi v semä...
Vyklíčia ešte zubále dračie
z poddaných zeme?*
6. Povedzte, ako vyjadril básnik svoju späťnosť s ľuďmi.
7. Vytvorte si obraz doby, o ktorej básnik hovorí.
8. Sformulujte hlavnú myšlienku.
9. Pracujte vo dvojiciach. Prečítajte si báseň ešte raz:
  - a) Určte druh rýmu a jeho schému.
  - b) Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/vetný úsek) na konci verša.
  - c) Nájdite príklad na: epiteton, prirovnanie, metaforu, personifikáciu a básnickú otázku. Našli ste všetky?
10. Rozpoznajte typ básnickej otázky.
11. Povedzte, čo by ste sa chceli opýtať Ivana Kraska, keby žil.
12. Vytvorte pre báseň pôsobivú ilustráciu.

VEDELI STE?

- **Ivan Krasko** bol vzdialeným príbuzným štúrovskeho romantického básnika Jána Botta.
- Patril medzi básnikov, ktorý *hovoril, len keď mal čo povedať vo dňoch sviatočných*. Počas svojho života napísal iba dve básnické zbierky.
- Na jeseň 1905 prišla redaktorke Dennice Terézii Vansovej na Pílu pri Tisovci zásielka básní od Janka Cigáňa. Sám Hviezdoslav pri posudzovaní veršov uznal, že nový básnik je veľký talent. Vansovej sa však nedarilo zistiť, kto sa skrýva za týmto pseudonymom. Novinár, básnik a kritik František Votruba sa staval s ružomerským kníhtlačiarom Jánom Páričkom, že rébus Janko Cigáň vylúšti. V *Slovenskom týždenníku* vyšla 7. septembra 1906 báseň *Na západe*, ktorú Votruba zámerne podpísal pseudonymom Janko Cigáň. Čoskoro dostala redakcia protestný list, v ktorom sa pravý básnik ohradzoval, že spomínanú báseň nenapísal a dakto zneužil jeho pseudonym. Votruba napokon z pečiatky na liste vylúštil, že ho odosielal človek z Klobukov v Čechách. Vtedy si spomenul na zoznam predplatiteľov *Slovenského týždenníka*. Tam zistil, že v dedine Klobuky (okres Kladno) majú iba jediného predplatiteľa – chemického inžiniera Jána Botta, ktorý pracoval v tamojšom cukrovare. Tak sa prezradila a vylúštila literárna záhada.
- Básnické meno Ivan Krasko mu vymyslel Svetozár Hurban Vajanský podľa dediny Kraskovo, ktorá je neďaleko od básnikovho rodiska. Vajanský bol „krstným otcom“ jeho dvoch básnických zbierok *Nox et solitudo* (1909) a *Verše* (1912). Nielenže nabádal mladého básnika k zostaveniu básnických zbierok, ale postaral sa aj o ich vydanie.
- Ivan Krasko je pochovaný v rodných Lukovištiach. V blízkosti je aj hrob prozaika a autora literatúry faktu Ladislava Mňačka (1919 – 1994), básnikovho zaťa.

A znova a znova dal by som
za báseň poslednú košeľu.
Nie, nemožno žiť predsa bez básne.

JÁN KOSTRA

(1910 – 1975)

básnik, prekladateľ

pseudonymy: Ivan Bača, Ján Medník,
Ján Robur, Kristián Benko

UKÁŽKA Č. 4:

KAŽDÝ DEŇ

Každý deň stretnúť človeka,
to stačí.
A nech sa všetko mení, nech čas uteká,
nech zosýpa sa staré
a nech sa taví v novom vare,
nech tuhne v odolnejšie tvary –
a keď aj prídu miesto splnov zmary:
nech sa páči,
dáš všetko bez ľútosti
do kotla premien, do taviacej pece –
svoj ošúchaný päťák starý,
ale
každý deň stretnúť človeka.
No nie v plači.
Nie strachopuda, ktorý narieka.

Každý deň stretnúť človeka,
obráteného tvárou do dialky
vo vetre, ktorý fičí vôkol hlavy.
Každý deň stretnúť človeka
na palube,
ako sa vzpína dychtivý a nedočkavý
obzorov nových za obzorom,
kým raci
spätkujú sami ku záhube.

Každý deň stretnúť človeka,
to stačí.
Každý deň stretnúť človeka,
ktorý bremä vláči,
klesá,
a z prachu vzletí.

Ján Kostra vstúpil do literatúry ešte pred druhou svetovou vojnou básnickými zbierkami *Hniezda* (1937) a *Moja rodná* (1939). Základným motívom jeho básní sú spomienky na domov, detstvo, mladosť, láska k vlasti i žene. Veľmi cennými sú básnikove úvahy o živote i o človeku, ktorý má v jeho mysli veľmi presnú predstavu.

ZOPAKUJTE SI

Volný verš – verš, ktorý je neviazaný (nemá pravidelný rým a rytmus), má rôznu dĺžku a umiestnenie.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 4

Deň, v ktorom nestretneš ho,
stratený je.

Deň, v ktorom nestretneš ho,
prepadáš sa
o stupeň nižšie medzi smeti,
medzi relikvie.

Každý deň stretnúť človeka.
Každý deň stretnúť človeka.

Jedno, či náhliš sa,
jedno, či ležíš chorý,
jedno, či drvíš skaly a prenášaš hory,
jedno, či neprijímaš návštevy,
jedno, či blúdiš v hmle a cestu hľadáš pustatinou,
jedno, či sedíš na lavičke v parku
alebo trpiš obrátený k stene.

Človeka stretnúť každodenne.

Lebo ak sa ti stratí,
ak len pulz počuješ
jak echo krokov v pustom nádvorí,
deň stratený je.

Človeka stretnúť,
ktorého srdce v tebe bije.

Ak toho stratíš
na púšť sa zmenia
ulice zaľudnené.

Každý deň stretnúť človeka.
Človeka stretnúť každodenne.

1. Zdôvodnite, prečo sa vám báseň páčila alebo prečo nie.
2. Reprodukujte voľne básnikovu predstavu človeka.
3. Uvedte, aký by človek podľa básne nemal byť. Podložte svoje tvrdenia konkrétnym príkladom.
4. Vysvetlite básnikove slová:
*Deň, v ktorom nestretneš ho,
prepadáš sa
o stupeň nižšie medzi smeti,
medzi relikvie.*
5. Označte strofu, kde by sa mohla ukrývať idea (hlavná myšlienka) básne.
6. Sformulujte ju vlastnými slovami.
7. Prečítajte si úryvok ešte raz:
  - a) Viete určiť rým v celej básni?
  - b) Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/vetný úsek) na konci verša.
  - c) Nájdite príklad na: zdobneninu, epiteton, prirôvanie, metaforu, personifikáciu a básnickú otázku. Našli ste všetky?
8. Vyberte z básne umelecký obraz, ktorý na vás najviac zapôsobil. Zdôvodnite svoj výber.
9. Porovnajme báseň z formálnej stránky s básňou *Otcova roľa*. Pomenujte rozdiely, ktoré vidíte.
10. Stotožňujete sa s niektorou básnikovou predstavou človeka? Ak áno, konkretizujte ju.
11. Prezentujte svoju predstavu človeka. Vychádzajte z vlastných zážitkov.
12. Prezentujte, aký by človek podľa vás nemal byť.

VEDELI STE?

- **Ján Kostra** sa narodil v Turčianskej Štiavničke pri Sučanoch v rodine kolára, ktorý „oberučným nožom strúhal špice kolies“. Jeho rodný dom sa nachádzal v blízkosti grófskeho kaštiela. Raz otcova práca zaujala jedného z hostí kaštiela, peštianskeho maliara, ktorý ho namaloval. Svoj obraz nazval *Drevoobrábač*. Básnikovi sa nikdy nepodarilo obraz vypátrať.
- Okrem básnického talentu mal aj maliarsky talent. Známe sú jeho obrazy *Autoportrét* (1931) a *Kytica polných kvetov* (1968).
- Prekladal z francúzštiny, nemčiny, ruštiny a španielčiny.
- Krátko bol ženatý s Kristou Bendovou, spolu vydali básnické zbierky pre deti *Vtáčky* (1951), *Zvieratá* (1951) a *Priamy smer do Tatier* (1953).

MIKULÁŠ KOVÁČ

(1934 – 1992)

básnik, autor kníh pre deti a mládež, dramatik

pseudonymy: Gustáv Kosor, Milan Markus, P. Repáč

Báseň *The Descent of Man* vyšla v básnickej zbierke *Písanie do snehu* (1978), jej ústredným motívom je človek – „koruna tvorstva“. Verše sú „oslavou“ ľudských úspechov. Ale má byť človek na čo hrdý? Zaslúži si obdiv?

POMÔCKA K UKÁŽKE

Charles Darwin – britský prírodovedec, zakladateľ evolučnej teórie o pôvode človeka (kniha *The Descent of Man*)

kolonel – hodnosť plukovníka vo francúzskej, anglickej alebo americkej armáde

UKÁŽKA Č. 5:

THE DESCENT OF MAN

VERÍM, ŽE VÁŠ DEDO BOL ORANGUTAN, PÁN
DARWIN, ALE MÔJ BOL **KOLONELOM** JEHO
VELIČENSTVA...

Z Darwinovej korešpondencie

Pozrite sa, ako svojím umom,
svojimi hviezdnyimi rukami
meníme prírodu podľa vlastných predstáv...

Pozrite sa,
ako odprírodňujeme!

Pod zástavou večnej zvedavosti
chceme prísť veciam na koreň –
a vykoreňujeme...
Chceme prísť na kĺb otázkam
a je z toho doba vyklíbená z pántov...

Peruánsky Indián zhlboka dýchne do pišťaly
a namiesto tónu vyletí
operená ihlička namazaná štavou
čiernej orchidey.

Nie je to malý zázrak dôvtipu?
Zabíjame, akoby sme dýchali!

Pozrite sa, praveký lovec vchádza do pravekého lesa,
ohýba praveký konár pravekého stromu,
preväzuje jeho konce lykovým motúzom
– tou svadobnou košielkou nahého stromu –
a je z toho luk! Potom skmáše lístky z vavrína,
zašpicatí prúťik a zrazu
je tu šíp!

Stačí si s ním v podvečer počkať za kríkom
na medveďa v ľudskej koži,
na človeka v koži medveďa,
na vtáka, ktorý už vyhynul,
a víťazstvo je vo vrecku
a potrava na pleciah
a cesta domov je kratšia v takom opojení...

Nie je to malý zázrak – táto premena
stromu na víťazstvo,
premena osla na bubon,
mosadze na poľnicu,
prechádzky na pochod,
premena výkriku na ticho,
premena ohňa, ktorý Prometheus ukradol bohom,
na oheň, ktorým Giordana vraciame bohu?

Nie je zázrakom
premena popola na bytosť a potom premena
bytosti na popol a dušu, ktorá odlieta
do krajiny večného šťastia a absolútnej slobody,
slobody vyzvestovanej
ústami, ktoré si spakruky utiera kňaz, keď dojedá
dobře prepečeného
baránka zmierujúcej obete?

Nie sme zázrační? Nie sme hodní úcty?
My, koruny tvorstva v mešci žoldnierov –
kus za kus...?

My, stavitelia ruín a zasypaných chrámov,
my, budovatelia dymových stĺpov,
my, tvorcovia umelých zemetrasení,
my, stvoritelia umelých slnk na tmavej oblohe vojen...

Nie sme zázrační, my, večne mladé ľudstvo?

Večne mladé, lebo každodenne vykúpané
vo vlastnej krvi za dubovou bránou
Čachtického hradu...

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 5

1. Vyberte z básne podnety, ktoré zapôsobili na vaše zmysly.
2. Vysvetlite, ako vnímate názov básne.
3. Vyjadrite vlastnými slovami, čo všetko „dokáže“ človek svojím umom.
4. Nájdite ironické postoje básnika k človeku a jeho činom.
5. Objasnite slová:
*My, stavitelia ruín a zasypaných chrámov,
my, budovatelia dymových stĺpov,
my, tvorcovia umelých zemetrasení,
my, stvoritelia umelých slnk na tmavej oblohe vojen...*
6. Preukážte, či sa môže človek vzhľadom na text básne považovať za „korunu tvorstva“.
7. Sformulujte hlavnú myšlienku.
8. Prečítajte si báseň ešte raz:
  - a) Viete určiť rým v celej básni?
  - b) Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/vetný úsek) na konci verša.
  - c) Nájdite príklad na: zdobneninu, epiteton, prirovnanie, metaforu, personifikáciu a básnickú otázku. Našli ste všetky?
9. Rozpoznajte typ básnických otázok. Vysvetlite ich použitie.
10. Vyberte umelecký obraz, ktorý na vás najviac zapôsobil. Zdôvodnite svoj výber.
11. Povedzte, s ktorými básnikovými postojmi sa stotožňujete a s ktorými nie. Odôvodnite prečo.
12. Diskutujte na tému, či existujú skutky, za ktoré si človek zaslúži náš obdiv.

VEDELI STE?

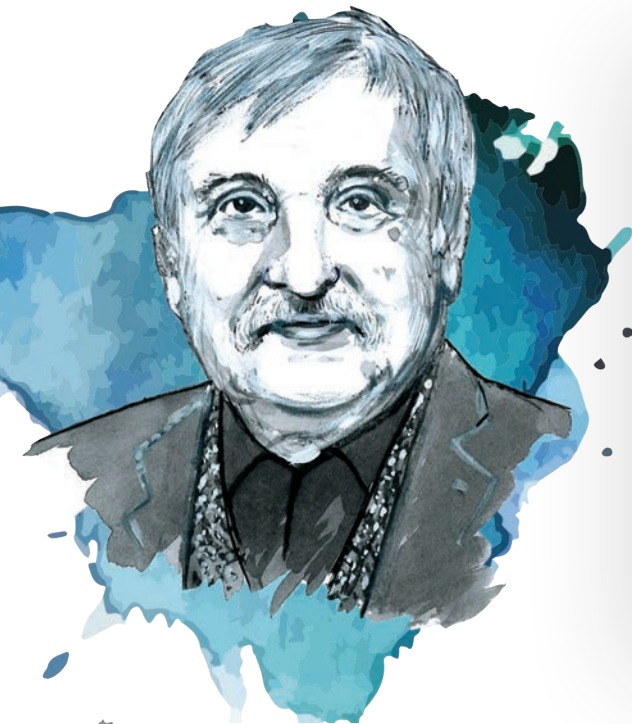
- Životné i literárne roky **Mikuláša Kováča** sú zrastené s Banskou Bystricou, ktorej venoval básne *Krajina pod Urpínom*, *Dom v Hornej ulici č. 21*, *Staré domy pod Urpínom* a poému *Moje mesto*.
- Pracoval ako redaktor denníka *Smer*, v rozhlasovom štúdiu a v profesionálnom bábkovom divadle.
- Pre deti vytvoril knihu rozprávok *O Drobníkovi, najmenšom kráľovi na svete a iné rozprávky* (1966), pre mládež zbierku humoristických poviedok *Paneláci – dobrí vtáci* (1985).
- Napísal niekoľko úspešných rozhlasových hier pre dospelých.
- Je autorom scenára k filmu Juraja Jakubiska *Postav dom, zasad' strom* (1979).

KAMIL PETERAJ

(1945 –)

básnik, textár, autor kníh pre deti,
prekladateľ

pôvodné povolanie: dramaturg

Uplynuli desiatky rokov, keď Kamil Peteraj uverejnil v roku 1964 svoju prvú báseň v časopise *Slovenské pohľady*. Odvtedy uzreli svetlo sveta nielen básne, ale aj texty piesní pre rôznych interpretov. Ich ústredným motívom je ŽIVOT, jeho radosti i starosti. Zbierka básní *Bosá v priesvitných šatách* (2012), doplnená nádhernými a originálnymi ilustráciami výtvarníka Martina Augustína, obsahuje básne, ktoré pohľadia našu dušu.

VEDELI STE?

- **Kamil Peteraj** vyštudoval konzervatórium (odbor husle) a dramaturgiu na Divadelnej fakulte Vysoké školy múzických umení.
- Bol dramaturgom spevohry divadla Nová scéna Bratislava, 15 rokov kreatívnym riaditeľom reklamných agentúr GGK a Roko.
- Je autorom textov k muzikálom *Cyrano z predmestia* (1977), *Smoliari* (1978), *Adam Šangala* (2003) a *Šľahačková princezná* (2016).
- 17. mája 2019 po 42 rokoch bola na Novej scéne obnovená premiéra prvého pôvodného slovenského rockového muzikálu *Cyrano z predmestia*. Texty k muzikálu napísal Kamil Peteraj spolu s básnikom a textárom Jánom Štrasserom.

UKÁŽKA Č. 6:

ŽIVOT JE PRÍLIŠ KRÁTKY

Niektó chce byť bohatý
Niektó by rád vládol
Niektó by si len tak rád
Na breh rieky sadol
A povedal ďakujem ti Pane
No ja mám svoje ryby nachytané

Niektó by chcel dobyť svet
Niektó srdce ženy
Niekomu by stačilo
Trocha morskej peny
A povedať len ďakujem ti Pane
Ja mám nadnes ryby nachytané

Život je príliš krátky a sny také veľké
Trebá ich vedieť snívať vždy v tej správnej mierke
Banálna pravda učí že život je rieka
So sebou preč si vezmeš len to čo tu necháš

Niektó hľadá poklady
Túži mať svoj ostrov
A inému postačí
Užívať si pohov
Byť rybárom ktorý vraví Pane
Som bohatý lebo mám dosť nadnes nachytané
Som bohatý lebo v sieti mám dosť nachytané

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 6

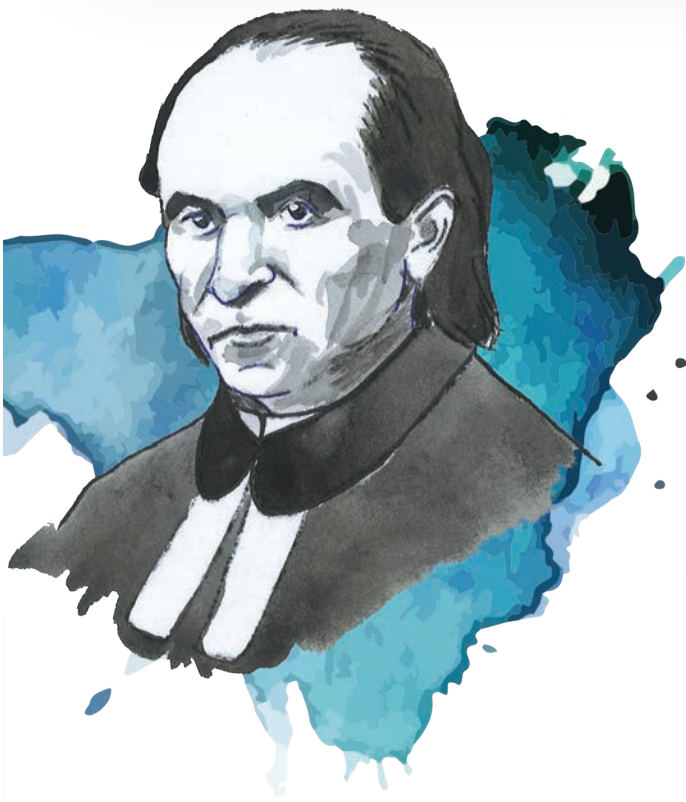
1. Vysvetlite, prečo je život príliš krátky.
2. Nájdite rozdiely v túžbach, ktoré ľudia majú.
3. Roztriedte ich na duchovné a materiálne.
4. Vysvetlite básnikove slová:
Byť rybárom ktorý vraví Pane
Som bohatý lebo mám dosť nadnes nachytané
Som bohatý lebo v sieti mám dosť nachytané.
5. Sformulujte hlavnú myšlienku.
6. Prečítajte si úryvok ešte raz:
a) Viete určiť rým v celej básni?
b) Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/vetný úsek) na konci verša.
c) Nájdite príklad na: epiteton, prirôvanie, metaforu a personifikáciu. Našli ste všetky?
d) Vysvetlite význam metafor použitých v básni.
7. Vyberte najkrajší umelecký obraz, svoj výber zdôvodnite.
8. Povedzte, či môžeme stotožniť pojmy túžby a potreby. Podložte svoje tvrdenia konkrétnymi príkladmi z vášho života.
9. Porovnajte báseň Kamila Peteraja s básňou Ľudovíta Štúra. Všimnite si námet, stavbu verša, využitie umeleckých prostriedkov, rým a formálnu stránku básní.
10. Diskutujte na tému dôležitosti túžob v živote človeka.

SPOLOČENSKÁ LYRIKA

- pocity, nálady, myšlienky básnikov, vyvolané spoločenskými príčinami (sociálny útlak, hrdinský boj neslobodných národov, vojny, mierové úsilie...)

- vznikala v prelomových etapách spoločnosti, keď sa poézia stáva súčasťou boja za spoločenskú premenu (napr. revolučná poézia Janka Kráľa)

ANDREJ SLÁDKOVIČ

(1820 – 1872)

básnik

povolanie: **evanjelický farár**

vlastné meno: **Andrej Braxatoris**

Báseň *Nehaňte ľud môj* (1848) je obhajobou slovenského národa, jej vznik si vyžiadali pomery, ktoré vládli v Uhorsku v štyridsiatych rokoch devätnásteho storočia. Spolu s básňou *Zaspievam pieseň o slobodnej vlasti* (1848) patrí k najznámejším Sládkovičovým príležitostným básňam.

POMÔCKA K UKÁŽKE

Homér – starogrécky básnik, autor eposov *Iliada* a *Odysea*

odhodok – odvrhnutý človek, vyvrhel

hotovať sa – pripravovať sa

helénsky – (staro)grécky

žertvovať – obetovať

žertvovať bohom zlatým – svet je hmotársky, holduje mamone (peniazom)

UKÁŽKA Č. 7:

NEHAŇTE ĽUD MÔJ

Nehaňte ľud môj, že ľud je mladý,
klebetárski posmievači!
V mladom sa veku ide do vlády,
starému sila nestačí;
keď predkov nemal – a či ich nemal,
ktorí prežili čas zlatý? –
čo bys' sa mu ty zato posmieval?
Na potomkov on bohatý.

Nehaňte ľud môj! že nemá dejov
slávy svojej minulej sklad;
on ešte peknou kvitne nádejou,
budúcnosť má jeho poklad:
Počuješ bájne hlasy povestí?
Hovoria tie, keď čas čuší,
zázračný z nich on svet má vyviesti,
budúci svet v nich on tuší.

Nehaňte ľud môj, slepí sudcovia!
že ľud môj je len ľud sprostý;
často sú múdri hlúpi ľudkovia
dľa súdu svetskej múdrosti:
Počuješ? Spieva slovenské pole,
spievanky zrodia **Homérov**;
len ľúbosť útlu spievajú hole,
no budú aj bohatierov. –

Nehaňte ľud môj, ústa nečisté!
že **odhodok** on je hlúpy;
múdroťou jeho vykúpení ste
a ešte vás raz vykúpi!
Či nepočuješ slová rozumné,
čo deň po dni opakuje?
Večné v nich pravdy, hlboké, umné;
ten ľud vedu si **hotuje**.

Nehaňte ľud môj! že je len malý,
že nevládne celým svetom.
Kde telo ducha k zemi nevalí,
tam duch lieta ľahším letom.
Na **helénsky** že ľud si spomnite –
duch si svet vlastný utvorí;
či v žaludi hôr zárod vidíte?
Nie! – no vidíte dubísk hory!

Nehaňte ľud môj! že je chudobný,
že kraj biedny, smetisko má;
to je blud! má svet sebe podobný,
má hory, rieky, zlato má! –
A keby nemal? – ale má hlavy,
má obchodu silný zárod. –
Alebo či sú čriedy a bravery
a koniarne komus' národ?

Nehaňte ľud môj, že je ľud tichý,
že rád trpí, že je slabý; –
pravda, surovej on nemá pýchy,
nie je v zápasoch pochabý.
Vy to neviete, že duch národov
práve takú povahu má:
keď má vystúpiť s činnou slobodou,
najprv ticho myslí, dumá. –

Nehaňte ľud môj! že úcty nemá,
že ľud môj je potupený. –
Slávnejšie ešte svet tupí plemä,
nuž kto je tam zhanobený? –
Ach, zlé sú časy! na všetky strany
svet **žertvuje bohom zlatým**. –
Ale nechaj mi národ bez hany;
národ patrí k veciam svätým!

r. 1845

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 7

1. Interpretujte vlastnými slovami, prečo vznikla báseň *Nehaňte ľud môj*.
2. Nájdite, ako Andrej Sládkovič nazýva neprajníkov slovenského národa.
3. Rozdeľte sa na dve skupiny. Jedna skupina vyhľadá vlastnosti, ktoré ľudu vyčítajú neprajníci. Druhá skupina vyhľadá vlastnosti, ktoré vyzdvihuje básnik.
4. Vysvetlite básnikove slová:
*Ach, zlé sú časy! na všetky strany
svet žertvuje bohom zlatým. –
Ale nechaj mi národ bez hany;
národ patrí k veciam svätým!*
5. Uvedte, v čom spočívala Sládkovičova viera v lepšiu budúcnosť slovenského národa.
6. Sformulujte hlavnú myšlienku.
7. Prečítajte si úryvok ešte raz:
  - a) Určte rým, jeho druh a schému.
  - b) Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/ vetný úsek) na konci verša.
  - c) Pracujte vo dvojiciach a nájdite čo najviac príkladov na: epiteton, metaforu, personifikáciu a básnickú otázku. Pri básnickej otázke rozpoznať typ básnickej otázky.
8. Povedzte, čo bránilo v minulosti Slovákom v kultúrnom rozvoji. Využite svoje vedomosti z dejepisu.
9. Zhrňte do bodov, čo všetko sa z básnikových predpovedí uskutočnilo.
10. Diskutujte o postavení slovenského národa v rámci Európskej únie.

VEDELI STE?

- Prvým básnickým dielom **Andreja Sládkoviča** boli *Sôvety v rodine Dušanovej*, ktoré vznikali počas štúdia na univerzite v Halle (1843 – 1844). *Sôvety* sú veršované rozhovory a Dušanova rodina predstavuje celé ľudstvo. Dušan je svetový duch, jeho manželka Dušica predstavuje materinskú lásku. V skladbe vystupujú aj ďalšie alegorické postavy – Ľubica, Pravduša, Žiarlica, Vieronka, Úfanka, ďalej Poézia, Fantázia, Bláznica, Štastena, Smejka, Volná, Túžbena, Závida, Žalostena, Mizéria, Cnota, Peklica či Svobuda. Synom svetového ducha Dušana je Umko, symbol vzdelania a pokroku. Jeho protikladom je Blud, Srdoš, Strachoš a najväčším nepriateľom Mefisto, ktorý Umkových bratov a sestry zvádza na cesty zla.

- V *Sôvetoch* sa Andrej Sládkovič prejavil aj ako výborný a vtipný epigramatik (epigram je krátká satirická báseň, ktorá sa vyznačuje prekvapujúcim myšlienkovým vyústením – pointou):

*Študent skončil štvrtú klasu
a už na úrad sa driape,
zmrhal rodičovskú kasu,
už sa dlžôb, klamu chápe:
Múdrostou, vtipom sa chlúbi
a v hlave samé otr...!*

*Šuhaj schodil sveta strany,
všetky krajiny precestoval,
cudzie chváli, svoje haní,
vše na hrbu skritizoval,
on všetko vie, všetko tupí,
len to nevie, že je hlú...!*

JANKO KRÁL

(1822 – 1876)

básnik

povolanie: právnik

prezývka: Divný Janko

UKÁŽKA Č. 8:

DUMA BRATISLAVSKÁ

Ten prešporský zámok pekný murovaný
čudujú sa z neho na Dunaj tí páni,
čuduje sa z neho aj záhorský šuhaj:
ako pekne tečie ten povestný Dunaj.
Tí nádherní páni pilnú radu majú,
že oni povestný Dunaj zahatajú;
a tie naše Tatry zďaleka sa smejú;
„Zahatajte, páni, keď máte nádej!“

Zrekli sa tí páni na chlapcov junákov,
a čo by tí páni zedli tisíc zrakov!
„A čože vy, páni, čože máte s nami?“
Skočili na nohy chlapci pod Tatrami.
„Hej, chlapci slovenskí, nič sa my nebojme,
len my v našich Tatrách ak' tie Tatry stojme.
Nič sa my nebojme, keď sme telo jedno,
či nás i znivočia – veď padneme vedno!“
Nenivočia, netnú, nerúbu, nekolú;
ale srdce berú slovenskému **kolu**;
všetko tak nechali, ale srdce vzali,
prešporskí šuhaji na ľade ostali.
Prešporskí šuhaji plačú na rok nový,

Slobody hlas mocný budí zase všetky
zeme: a my chlapci podtatranskí
či sedieť budeme?

Duma bratislavská (1844), pôvodne nazvaná *Duma prešporská*, tematicky reaguje na odvolanie Ľudovíta Štúra uhorskými orgánmi z pozície oficiálneho zástupcu profesora Palkoviča na bratislavskom lýceu. Svoje rozhorčenie nad touto udalosťou vyjadril jasne a hnev, ktorý v ňom vzplanul, pretavil do protestnej básne.

POMÔCKA K UKÁŽKE

kolo – skupina, tu: krúžok slovenskej mládeže, ktorý viedol Ľ. Štúr

kompán – spoločník, druh; tu: člen študentského krúžku
nôtiť po kútoch so svrčkami – zradiť, prejsť na stranu nepriateľa

Mátal – nepravé meno člena komisie, ktorá pozbavila Ľ. Štúra miesta na bratislavskom lýceu

vytínajú kriček, pekný kalinový,
vytínajú kriček s koreňom zo zeme:
„Akože my potom, siroty, budeme!“
Vyzváňali zvony v štyri sveta strany,
keď bránami išli prešporskí **kompani**.
„Ej, páni na zámku, to vy dobre vedzte,
keď ste jadro vzali, škrupinu si zedzte!
Bodaj ste, aby ste pokoja nemali,
keď ste nám jediné potešenie vzali!
Bodaj ste, aby ste tak v svete schodili,
ako ste sa za nás v kostole modlili!
Málo nás je, málo, ale nič je preto:
bez sto lastovičiek bude ešte leto!
Povedali mnohí, že pôjdu za nami,
a teraz po kútoch nôta so svrčkami.
Keď nôta, nech nôta – bodaj vynôtili,
by tí páni zedli, čo si navarili;
by tí páni znali, dobre pamätali,
keď chlapci slovenskí Prešporok nechali!“

Ten prešporský zámok pekný murovaný –
čudujú sa z neho na Dunaj tí páni,
čuduje sa z neho aj záhorský šuhaj,
ako pekne tečie ten povestný Dunaj.
Hľadá aj pán **Mátal**, čo ten Dunaj hatal –
a ten letí skokmi ak' pred tisíc rokmi.
A tie naše Tatry zďaleka sa smejú:
„Zahatajte, páni, keď máte nádej!“

r. 1844

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 8

- Povedzte, ako sa báseň pôvodne volala.
- Reproduktujte dôvody vzniku básne *Duma bratislavská*.
- Nájdite, akým spôsobom Janko Kráľ pomenúva Ľudovíta Štúra.
- Rozdelte tieto pomenovania na jednoznačné (priame) a obrazné (nepriame).
- Vypíšte z básne pomenovania členov krúžku slovenskej mládeže.
- Vyhľadajte verše, ktorými básnik vyjadruje:
  - povzbudenie,
  - smútok,
  - rozhorčenie,
  - odhodlanie slovenských študentov.
- Vysvetlite zmysel štvorveršia:

*Tí nádherní páni pilnú radu majú,
že oni povestný Dunaj zahatajú;
a tie naše Tatry zďaleka sa smejú;
„Zahatajte, páni, keď máte nádeju!“*
- Uvedte, čo symbolizovali: povestný tok Dunaja, snaha o zahatanie dunajského prúdu a výsmech Tatier.
- Vytvorte osnovu – prierez udalostí, ktoré sa udiali po odvolaní Ľudovíta Štúra.
- Sformulujte hlavnú myšlienku.
- Prečítajte si úryvok ešte raz:
  - Určte rým, jeho druh a schému.
  - Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/vetný úsek) na konci verša.
  - Nájdite čo najviac príkladov na: epiteton, metaforu a personifikáciu.
- Diskutujte o správnosti/nesprávnosti rozhodnutia študentov opustiť bratislavské lýceum.

VEDELI STE?

- 30. decembra 1843 rokoval profesorský zbor bratislavského lýcea a opakovane vyslovil Štúrovi nedôveru, ale rozhodujúce slovo v tomto prípade mal konvent, ktorého konečné stanovisko bolo tiež negatívne.
- 1. 1. 1844 sa štúrovská študentská mládež dohodla na protestnej akcii – na demonštratívnom odchode z Bratislavy.
- Z pôvodných dvadsiatich troch študentov ako prvý odstúpil z ich radov ešte pred Novým rokom 1844 Fridrich Salay, následne sa k nemu pridali aj Karol Ľudomil Černo.
- Od 2. 1. 1844 zvyšných dvadsaťjeden študentov na znak protestu prestalo navštevovať lýceum, vystúpilo z konviktov (internát) a alumneí (študentská stravovňa). Bývali a stravovali sa privátne v hostinci na Vysokej ulici. Týmto počinom všetci stratili študentské a štipendijné výhody.
- 21. 1. 1844 a 25. 2. 1844 sa uskutočnili ďalšie rokovania konventu, ktoré potvrdili, že námestníctvo je pre Štúra nadobro stratené. Táto krutá realita urýchlila odchod študentov, ktorí mali v pláne pokračovať v štúdiách na lýceu v Levoči. Z nich Pavol Botka, Samuel Hanzlíček a Peter Jamriška sa na poslednú chvíľu rozhodli zostať v Bratislave.
- 4. 3. 1844 sa uskutočnila rozlúčka Štúra a ďalších zostávajúcich štúrovcov s odchádzajúcimi druhmi. Vyplnili ju vlastenecké básne, piesne a spevy.
- 5. 3. 1844 sa s Bratislavou rozlúčili Ľudovít Babilon, Ľudovít Augustín Gál, Karol Drahotín Hrenčík, Ľudovít Reuss, Eduard Škultéty a Samuel Štefanovič. Odprevadili ich až do Ivanka pri Dunaji.
- 6. 3. 1844 sa na cestu hore Považím vydali zvyšní študenti – Mikuláš Dohnány, Karol Hájiček, Peter Kellner, Ondrej Klimo, Michal Kolpaský, Gustáv Koričánsky, **Janko Kráľ**, Janko Kučera, Janko Matúška, Daniel Minich a Samuel Štúr.
- 15. 3. 1844 prišla do Levoče pod vedením Janka Kučeru prvá družina ôsmich štúrovcov (Dohnány, Hájiček, Kellner, Kolpaský, Koričánsky a S. Štúr).
- 18. 3. 1844 prekročili levočské brány ďalší piati študenti (Gáber, Gál, Hrenčík, Reuss a E. Škultéty). V oboch skupinách bolo dokopy trinásť štúrovcov, zvyšných päť (Babilon, Klimo, Kráľ, Matúška, Štefanovič) sa vrátilo do rodičovských domov a buď sa zamestnali, alebo pokračovali v štúdiách individuálne a pripravovali sa na skúšky.
- Osemnásť študentov cestovalo v tuhých mrazoch a chumeliaciach na zvolenských, banskobystrických a liptovských furmanských vozoch.
- Báseň Janka Kráľa *Duma bratislavská* nebola jedinou protestnou básňou. Náladu študentov vyjadrovala aj Matúškova hymnická pieseň *Ponad Tatrou blýska*, ktorá naznačuje, že zámer maďarizátorov ochromiť odstránením Štúra slovenský národný život sa nepodarí a Slováci ožijú.

PAVOL ORSZÁGH-HVIEZDOSLAV

(1849 – 1921)

básnik, dramatik, prekladateľ

povolanie: **advokát**

vlastné meno: **Pavol Országh**

pseudonymy: **Jozef Zbranský, od r. 1887 Pavol Hviezdoslav**

Hviezdoslavov „spev o krvi“ je predovšetkým prejavom básnikovho rozhorčenia nad vojnou i nekompromisným odsúdením vojny. *Krvavé sonety* (1914, knižne 1919) prinášajú básnikove pocity osobnej bolesti, až zúfalstva nad vedomím, koľko strašných útrap, bied a strát prináša vojna ľuďom i zamyslenie, prečo svet dopustil toto šialenstvo.

UKÁŽKA Č. 9:

KRVAVÉ SONETY

A národ oboril sa na národ
s úmyslom vraždy, s **besom** skaziteľa.
Kres spráskal pušiek, zahrmeli delá:
zem stene, piští vzduch, rvú vlny vôd,

kde bleskom kmitla hrozná **Astarot**.
A jak v žne postáť zbožia líha zrelá
pod kosou, radom váľajú sa telá;
v cveng šabiel šplachce **črstvej** krvi brod...

Tak vo víchrici totej ukrutenstva,
nímž ani tiger dravšie nezúri,
zapadá nie **zvlak**: výkvet človečenstva,
života radosť smrtnej do chmúry,
v prach purpur všeludského dôstojenstva,
v **sutiny** jasný palác kultúry!...

• • •

– Nuž, človeče, tys' pánom prírody?
Ty že máš právo rozhodovať nad ňou?
Prv seba opanuj! skroť **kázňou** vládnuou:
kto pán je nad sebou, ten **vývodí**,

i hrdina je pravej slobody,
bo s každým zdielny na nej mierou radnou;
ináč je otrok, čo rukou kradmou
tak seba, ako iných oškodí.

Och, plytkosť srdečná! Och, zmätok umov!
I **azúrove** čistí duchovia
pohrdli naraz veľkolepou dumou
u dlátka, farieb, zvukov, u slova;
šli v zmes... Nuž, v barbarstva noc, v **cmiter** rumov
ťa, človeče, ta vracia výchova!?

• • •

Kto zapríčinil tento úpadok,
zosurovenie, zdivočenie mravov?
Čo ľudstvo zviedlo s **ducha veličavou**
vbírsť do bahna? Ký upír to a mlok,

z prs sajúci, mu i dnes žitia mok,
krvožíznivec s večnou **záhou** žhavou?
Ech, sebestvo! To! – a niet nad ohavou
tou zvíťaziť, vojsk, **rekov** po dnešok.

Hej, ono krivdí, hnetie, zdiera, týra
svevoľne, kde len stihne, slabšieho;
hoc zem je pre všetkých dost' širošíra,
chce, aby **strela** sa len pre neho;
ba končiny si svojí **všehomíra**,
kams' v **prázdeň** vytískajúc iného.

• • •

– A keď sa toto peklo **vyvzteká**,
či ozať nastúpi zmier, pokoj neba?
Nenávisť ovládze-li sama seba,
z **nástrahy** zrodí-li sa **bezpeka**

a pravda sadne za stôl odveká?
Bude-li právo všetkých právom? Chleba
hoj všetkým? Nebude pút, zbrani treba?
Češť bude práci, **tvári človeka**?

Ten kúpeľ krvi splynie očistením?
Milosrdenstva znežnie obrazom
sebeckosť? Pýcha skrotne pokorením?
Trojica lásky svitne príkazom?...
Alebo beda, beda – premoženým?
A menom pomsty beda – víťazom?

• • •

– Ó, vráť sa skoro, mieru milený!
Zavítaj s ratolesťou olivovou
a buď nám zdravím, veselím i chôvou,
v snažení ostňom, kovom v rameni!

Zášť – fakľu sváru – medzi plemeny
zduš! Nedaj stretať sa viac s mladou vdovou,
sirôtky, s rodičmi, čo nad synovou
oporou v hrobe kvília zlomení.

Scel' jazvy; **úštrby** zhlad' zisk tvoj zlatý...
Pod svoje nás **zajm'** húfy, vodcovstvo,
veď k cieľom, plným dobrých predsavzatí:
to bude triumf! Zo **zdôb** radosť, ó!
Za zdatnosť v **borbe** – práce na **postati**...
Ó, príď, ty bratstva, lásky kráľovstvo!

ZOPAKUJTE SI

Rým obkročný – spája prvý verš so
štvrtým a druhý s tretím veršom (abba).

POMÔCKA K UKÁŽKE

bes – zúrivosť, besnenie, hnev

kres – súčiastka slúžiaca na zapalovanie pušky
starého typu, tu: výstrel

Astarot – fenická bohyňa ničivej sily, Fenícia
(staroveká krajina v Sýrii)

črstvy – čerstvý

zvlek – niečo podradné, odpadok, spodina

sutina – zrúcanina, rumoviško

kázeň – poriadok, disciplína

vývodiť – byť na čele niečoho, viesť niečo

azúrový – majúci farbu jasnej oblohy, blankytný

ísť v zmes – ísť do chaosu, neporiadku

cmiter – cintorín

s ducha veličavou – s majestátom ducha

vbŕst' – dostať sa, zapadnúť

rek – hrdinský bojovník, hrdina, bohatier

záha – vnútorné citové vrenie, prudký cit
nespokojnosti, nenávisť, zlosti

striet' sa – rozprestierať sa

všehomír – vesmír, celý svet

prázdeň – prázdnota

vyvztekať – vybúriť sa, vyzúriť sa

nástraha – úklad, leť

bezpeka – bezpečnosť, istota

hoj – hojnosť

tvár človeka – ľudská dôstojnosť, podstata človeka,
charakter

zášť – nenávisť, nevraživosť

úštrba – poškodenie, porušenie niečoho

zajm' – vezmi

zdoba – ozdoba

borba – boj, zápas

postať – východisko, základ, podklad

ZAPAMÄTAJTE SI

Metaforický epiteton – býva niekedy súčasťou názvu
literárnych diel: *Krvavé sonety* (P. O. Hviezdoslav),
Cválajúce dni (J. Smrek), *Živý bič* (M. Urban)...

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 9

1. Pozorne si prečítajte jednotlivé sonety (básnická forma). Dbajte na správne dýchanie a artikuláciu. Moduláciou hlasu sa snažte vyjadriť svoje pocity.
2. Identifikujte všetky zvuky v ukážke.
3. Interpretujte dôvody vzniku *Krvavých sonetov*.
4. Vyhľadajte verše, ktorými básnik vyjadril:
  - a) rozpútanie vojny,
  - b) dôsledky vojny,
  - c) príčinu rozpútania vojny,
  - d) trpkú narážku na umelcov, ktorí zabudli na svoje vznešené poslanie a išli do vojny,
  - e) pochybnosti, či sa vojna skončí,
  - f) nedôveru v ľudský úsudok (či človek nájde v sebe dost pokory),
  - g) túžbu po mieri.
5. Vysvetlite zmysel veršov:

– Nuž, človeče, tys' pánom prírody?
Ty že máš právo rozhodovať nad ňou?
Prv seba opanuj! skroť kázňou vládnou:
kto pán je nad sebou, ten vývodí,

i hrdina je pravej slobody,
bo s každým zdielny na nej mierou radnou;
ináč je otrok, čo rukou kradmou
tak seba, ako iných oškodí.
6. Označte tému jednotlivých sonetov.
7. Sformulujte hlavnú myšlienku.
8. Prečítajte si úryvok ešte raz:
  - a) Určte rým, jeho druh a schému.
  - b) Argumentujte príkladmi z ukážky, či sa končí myšlienka (veta/vetný úsek) na konci verša.
  - c) Nájdite čo najviac príkladov na: epiteton, metaforu, personifikáciu, prirovnanie a básnickú otázku.
  - d) Povedzte, aký typ básnickej otázky Hviezdoslav použil. Podložte svoje tvrdenia konkrétnym príkladom.
9. Všimnite si básnickú formu, ktorú niektorí básnici používajú na vyjadrenie svojich myšlienok, pocitov a nálad. Spočítajte verše vo všetkých piatich sonetoch. Vyvodte závery zo svojho pozorovania, na základe ktorých sami vytvoríte jednoduchú definíciu sonetu.
10. Diskutujte o príčinách a dôsledkoch rozpútania prvej svetovej vojny. Využite svoje vedomosti z dejepisu.
11. Posúďte pravdivosť/neppravdivosť slov Alberta Einsteina – *Neviem, ako sa bude bojovať v tretej svetovej vojne, ale vo štvrtjej to budú palice a kamene.*
12. Vyberte si ľubovoľný sonet a vytvorte k nemu pôsobivú ilustráciu.

VEDELI STE?

- **Pavla Országha-Hviezdoslava** hlboko zasiahlo rozpútanie prvej svetovej vojny, ktoré bral ako svoju osobnú tragédiu. Svoj postoj vyjadril – ako mnohokrát vo svojej predchádzajúcej tvorbe – vyslovením viery v „*kráľovstvo bratstva, lásky*“, založenom na rovnosti a slobode tvorivej práce.
- *Krvavé sonety* napísal doslova jedným ťahom v auguste a septembri 1914.
- Na jeseň 1916 vyhorel aj jeho rodný dom vo Vyšnom Kubíne, čo chápal ako osudný znak. Vojna zasiahla nielen spoločnosť, ale aj sféru Hviezdoslavovho citového života – *Ach! i toho musel som sa dožiť? Nie dost – i tento ešte bôľ a žiaľ bol nezbytný, mi bôle-žiale rozmnožiť...*
- Dnes je na mieste básnikovho rodného domu umiestnený symbolický kamenný pamätník.

AFORIZMUS

- pôvod slova z gréčtiny, *aforismos* = vymedzenie
- výpoveď, v ktorej sa duchaplným spôsobom vyjadruje nejaká múdrosť, postreh zo života, filozofická myšlienka
- pre svoju vysokú intelektualitu sa niekedy nazýva aj *príslovím vzdelancov*
- neobsahuje argumenty
- zo slohového hľadiska patrí medzi úvahové (reflexívne) žánrové formy s veľmi zhusteným obsahom
- pozostáva z jednej vety, ale nie je to pravidlom
- autormi aforizmov sú často významní ľudia

VEDELI STE?

Aforizmy sa často vydávajú v knižných publikáciách, napr. *Aforizmy troch tisícročí* (1972), *Kameň múdrosti alebo Večné hľadanie* (1996), *Múdrosti, ktoré zanechajú stopy* (2007), *Kvapky múdrosti srdca* (2010), *Zrnká múdrosti* (2012), *Výroky slávnych* (2012), *Aforizmy zovšadiaľ* (2019), *365 myšlienok o nádeji a pokoji* (2020), *Aforisti a fór istý* (2020) a mnohé iné.

TOMÁŠ JANOVIC

(1937 –)

básnik, aforista, scenárista, spisovateľ pre deti,
prekladateľ, textár, prozaik
pôvodné povolanie: **redaktor**

Čo je princípom dobrého aforizmu? *Prirodzenosť. Spontánnosť. Ľahkosť.*

Pri čítaní aforizmov Tomáša Janovica si uvedomíme, že za zdanlivo jednoduchými vetami sa skrýva naša ľudská podstata. Tomáš Janovic totiž presne pomenúva ľudské vlastnosti, odhaľuje naše nedostatky a nastavuje zrkadlo človeku, ktorý sa v ňom vidí úplne „nahý“. Milan Lasica, dlhoročný priateľ Tomáša Janovica, o jeho aforizmoch povedal: „*Tomášove aforizmy nevznikajú bez rozumu, ale ani bez srdca. Keď je srdcu clivo, hlava sa smeje.*”

UKÁŽKA Č. 10:

VÝBER Z TVORBY

(*Epigramatika, Moje najmilšie hriechy, Smutné anekdoty, Najsmutnejšie anekdoty, Dostal rozum, Nikoho nezabije*)

- Starosti blchy a slona sú rovnako veľké.
- Na ozajstnú slávu nedostaneš zľavu.
- Ach, prečo si žitie, žitie, len na jedno použitie?

- Krv nám môžu darovať iba ľudia rovnakej krvnej skupiny, pijú nám ju ľudia s celkom inou.
- Prečo dnes vzniká tak málo ľudových piesní? Lebo ľudové piesne vznikali pri práci!
- Láska je jediná choroba, ktorú sme ochotní vyležať.
- Čo si ľudia nevymyslia, len aby nemuseli myslieť.
- Zo všetkých otcov má najlepšie nervy Boh.
- Máme čoraz menej múdrych a čoraz viacej najmúdrejších.
- Aj sny dospievajú. Len by nemali starnúť.
- Črepiny zo zemegule by nikomu nepriniesli šťastie!
- Najprv nevedel, čo chce. Teraz chce, čo nevie.
- Aj budúcnosť má svoju minulosť.
- Ako zabávať tých, čo nepoznajú žarty?
- V pravom bábkovom divadle sú na niti nielen bábky, ale aj obecenstvo.
- Slušný človek si najlepšie pamätá to, za čo sa najviac hanbí.
- Všetko je inak. Ale inak je všetko po starom.
- Každý príživník si myslí, že je imelo.
- Čo má láska spoločné s humorom? Aj bozky, aj vtipy sa šíria ústnym podaním.
- Rozvíjajme sa, aby sme sa nestali rozvojovou krajinou!
- Žime svoj život tak, aby sa v ňom cítili dobre druhí.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 10

1. Poznáte niektorý z aforizmov Tomáša Janovica?
2. Prečítajte si aforizmy ešte raz a vyberte tie, ktoré na vás najviac zapôsobili.
3. Odhaľte výroky, ktoré odkrývajú negatívne ľudské vlastnosti.
4. Označte tie, ktorými T. Janovic vyjadruje nejakú múdrosť, postreh zo života.
5. Uveďte aforizmy, ktoré sú pre vás najviac a najmenej zrozumiteľné.

VEDELI STE?

- **Tomáš Janovic** je jeden z najplodnejších slovenských humoristických a detských spisovateľov.
- Okrem tvorby pre deti (*O cestovaní nosa Dlhonosa z paneláku na Island*, *Rozprávkové varechy*, *Dín a Dán*, *Drevený tato*, *Jeleňvízor...*) sa venoval aj prekladateľskej činnosti, z angličtiny, češtiny, francúzštiny, nemčiny, ruštiny, slovinčiny a španielčiny preložil množstvo komerčných titulov prevažne v oblasti detskej literatúry.
- Vydal zbierky aforizmov, anekdot a krátkych satirických básní (epigramov) *Epigramatika* (1962), *Podpisy analfabetov* (1965), *Ko(z)mické piesne* (1986), *Moje najmilšie hriechy* (1991), *Smutné anekdoty* (1993), *Najsmutnejšie anekdoty* (1995), *Dostal rozum* (2001), *Nikoho nezabije* (2003), *Neber to osobne!* (2009), *Ponuka dňa* (2011), *Pinkanie* (2012), *Dvaja v jednom* (2015).

STANO RADIČ

(1955 – 2005)

humorista, scenárista, dramaturg,

redaktor, moderátor, glosátor

pôvodné povolanie: **sociológ**

Aforizmus je môj najobľúbenejší literárny útvar, ktorý ktosi definoval ako: „... to čo ostane z románu po vyškrtnutí všetkého zbytočného“.

Kniha *Aforizmy Stana Radiča* (2005) obsahuje okolo 1600 aforizmov, ktoré napísal v rokoch 1980 až 2005. Mnohé z nich majú nadčasovú platnosť, vyjadrujú životné pravdy, „nachytávajú človeka na hruškách“ a nenápadne nás dovedú k vtipnej pointe.

Ludia

- Kto sa smeje z riaditeľa, ten sa smeje naposledy.
- Ak pri voľbách dáte niekomu svoj hlas, majte otvorené aspoň oči.
- Ani päť zmyslov neuchráni človeka pred robením nezmyslov.
- V mladosti má človek viac ambícií ako možností. V starobe je to presne naopak.
- Skromnosť je jedna z mála vecí, ktorá je zadarmo, no napriek tomu sa nikto za ňou nehrne.

Morálka

- Najdlhšie sa hoja rany spôsobené slovom.

Peniaze – majetok

- Kedykoľvek otvorím peňaženku, obleje ma hrejivý pocit, že nie som otrokom peňazí.
- Peniaze naozaj nie sú všetko – veď ešte sú drahé kamene, zlato, striebro...

Politika

- Chcem do politiky. Zn. žalúdok mám.
- Demokracia je ako lochnesská príšera – každý o nej hovorí, ale nikto ju ešte nevidel.
- Kedysi Slováci chodili robotovať za žobrácku mzdu ďaleko do cudziny. Dnes aspoň nemusia tolko cestovať.

Práca – kariéra

- Je vždy príjemnejšie dívať sa do blba, ako dívať sa na blba.
- V cukrovare je niekedy okrem cukru rafinovaný aj riaditeľ.
- Mnohí ľudia sú práceneschopní aj pri úplnom zdraví.

UKÁŽKA Č. 11:

AFORIZMY STANA RADIČA

Absurdity – slovné hračky

- Vyzeral akoby svojmu otcovi z okna vypadol.
- Pre mnohých kaprov je predvianočná atmosféra doslova neopakovateľná.
- Pomôž si človeče, pán boh už nemôže.
- Absolútny anonym je prázdny list v čistej obálke.

Láska – manželstvo

- Starú žena je ako topánka. Na to aby vyzerala dobre, potrebuje stále viac krému.
- Za hriech začala stáť až vtedy, keď si na krk zavesila brilantový náhrdelník.
- Manželstvo je pravým opakom lotérie – najviac vyhrá ten, kto sa ho vôbec nezúčastní.
- Oslávili striebornú svadbu, 25 rokov spoločného pozerania televízie.

Škola – mladosť

- Už v škole prejavoval syntetické myslenie – odpisoval od viacerých naraz.
- Keď si pri odpovedi nevedel spomenúť ani na jedno vybrané slovo, slová už nevyberal ani učiteľ.
- V škole sa človek naučí sedem pádov – ostatné ho čakajú v živote.

Výrobky – produkty

- Bol to sériový výrobok – mal celú sériu nedostatkov.
- Teóriu relativity si najlepšie osvojili železničiari.
- Na to aby v predajni mali aspoň niečo čerstvé, museli otvoriť okno.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 11

1. Páčili sa vám aforizmy Stana Radiča? Zdôvodnite, prečo áno alebo prečo nie.
2. Zostavte krátky rebríček (max. 5) najvtipnejších výpovedí.
3. Interpretujte výpovede vlastnými slovami.
4. Nájdite aforizmus, ktorý by ste vedeli aplikovať vo svojom okolí.
5. Uveďte aforizmy, ktoré sú pre vás najviac/najmenej zrozumiteľné.
6. Odhaľte tie, ktoré vzhľadom na dnešnú dobu stratili svoje opodstatnenie.

VEDELI STE?

- **Stano Radič** napísal stovky dialógov, poviedok a humorných scénok pre zábavné rozhlasové relácie (*Variácie*, *Kaleidofón* a najmä *Apropo plus*). Postupne sa na programoch podieľal nielen ako autor, ale aj ako účinkujúci.
- Pravidelne sa objavoval v relácii *Humorikon* (1987 – 1991) z dielne Eleny Vacvalovej a Olivera Andrásyho. Ako jeden z trojice humoristov odpovedal na otázky divákov.
- Veľkej popularite medzi divákmi sa tešil zábavný program *Apropo TV*, ktorý STV vysielala v rokoch 1993 – 1994 a na ktorom sa spolu s Radičom podieľali Miroslav Noga, Štefan Skrúcaný, Jaro Filip a Rasto Piško. Relácia sa vyprofilovala na trefnú a aktuálnu politickú satiru. Popri scénkach, ktoré sa nevyhýbali ani paródiám na známych politikov, bola súčasťou každého dielu aj „uletená“ predpoveď počasia práve v podaní Stana Radiča. Podobne ladený program s názvom *Telecvoking* (1997 – 1999) vysielala aj súkromná televízia Markíza.
- Spolu s Jarom Filipom tvoril Stano Radič moderátorskú dvojicu v relácii *Záložňa* v Rádiu Twist (1994 – 2000).
- V Rádiu Expres (2000 – 2005) moderoval reláciu *Úschovňa* a pripravoval rubriku *Radič počasia*, kde opäť formou predpovede počasia glosoval aktuálne udalosti.
- S humoristom Jánom Snopkom pripravoval rozhlasový kabaret *Stredoslováci*.
- Stano Radič účinkoval aj v relácii *SEDEM s. r. o.* vo vysielaní televízie Markíza.

ONDREJ KALAMÁR

(1958 –)

básnik, aforista, prozaik, scenárista
povolanie: živnostník v oblasti
reklamy a obchodu

*Veľmi rád formulujem svoje nápady
čo možno najstručnejšie.
Až zaforizujú. Aforizmy sú ako
molekuly vzduchu, všade okolo nás,
stačí ich len správne dýchať.*

V závere svojej útlej knižky aforizmov *O.K.mihy* (2012) si Ondrej Kalamár zaspomínal: „Keď sme na základnej škole museli písať plniacim perom, mnohým z nás vznikali aj machule a frkance.

- A tie machule a frkance boli to najčarovnejšie a najpoetickejšie, čo atrament dokázal spôsobiť. Aforizmy, to sú vlastne akési frkance myšlienok, ktoré môžu niekedy pokropiť viac ako rieky písmen. A tak frkam a dúfam, že vás pokropím.”

UKÁŽKA Č. 12:

VÝBER Z TVORBY

(O.K.mihy, K.O. od O.K.)

- Všetci máme všetkého dosť. Len niektorí dosť málo.
- To, čo v skutočnosti potrebujeme, nie sú veci.
- Konečne trochu prší. Už som mal strašne suchý humor...
- Žiadny sen nie je taký pekný, aby nestálo za to zobudiť sa.
- Dnes bol taký pohodový deň, až sa bojím, že mi zaň príde mastná faktúra.
- Vesmír je vraj nekonečný, ale na vola natrafíte všade.
- Najkrajšie na žene je, že je.
- Bolo aj horšie, ale bolo aj lepšie. Ale nikdy nebolo tak, aby sme nenadávali.
- Neberte sa príliš vážne, lebo budete na smiech všetkým ostatným.
- Nepýšte sa cudzím perom, píšete vlastným.
- Čas je zlodej budúcnosti.
- Bez humoru sa dá žiť, ale nie je to sranda.
- Viete, prečo sú niektorí ľudia stále mladí? Lebo duša nestarne.
- Láska je večná. Menia sa len osoby a obsadenie.
- Svet je to, čo ľudí spája, a ľudia sú to, čo svet rozdeľuje.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 12

1. Prečítajte si aforizmy ešte raz a vyberte tie, ktoré na vás najviac zapôsobili.
2. Interpretujte výroky Ondreja Kalamára vlastnými slovami.
3. Odhaľte tie, ktoré ukazujú človeka v negatívnom svetle.
4. Označte aforizmy, s ktorými sa stotožňujete. Zdôvodnite svoje tvrdenie.
5. Nájdite aforizmy, ktoré sú pre vás najviac/najmenej zrozumiteľné.

VEDELI STE?

- **Ondrej Kalamár** pracoval ako mechanik motorových lokomotív, rezač a brúsič prírodného kameňa.
- Vydal niekoľko zbierok aforizmov – *O.K.mihy* (2012), *Vypadnuté z O.K.* (2013), *O.K.om O.čom* (2015), *Od O.K. do booka* (2017), *K.O. od O.K.* (2018).
- Knihy *O.K.mihy*, *Vypadnuté z O.K.* a *Od O.K. do booka* ilustroval básnik a textár Daniel Hevier. *Knihu K.O. od O.K.* ilustroval karikaturista Alan Lesyk, ktorý sa preslávil vytvorením loga pre skupinu Elán (modrá rozkmitaná guľôčka s vyplazeným červeným jazykom).
- Ondrej Kalamár napísal spomienkovú prózu na Jozefa Urbana *Pivo u Chárona* (2014).
- Je autorom scenára k filmu *Voda čo ma drží nad vodou* (2019) a knihy *Voda, ktorej nikto neveril* (2019) – príbeh filmu o Jožovi Urbanovi.
- Žije vo Zvolene.

Pracujte s rôznymi knižnými publikáciami. Vyberte z nich aforizmy, s ktorými sa stotožňujete. Vytvorte krátku prezentáciu, nezabudnite na autora výroku a vhodné prepojenie s obrazom, prípadne hudbou v pozadí.

VEDELI STE?

Aforizmy písali a píše mnohí významní slovenskí autori, ich aforizmy vychádzajú knižne i časopisecky.

Daniel Hevier

- V núdzi poznáš priateľa, ktorý ťa do tej núdzy dostal.
- Všade samé počítače. Len aby nám to raz nespočítali.

Jozef Bily

- Význačný môže byť iba človek, ktorý sa v niečom vyzná.
- Keby žil Jánošík dnes, nezavesili by ho na hák, ale na WEB.
- Plagiátor je človek, ktorý hľadá medzi cudzími myšlienkami tie svoje.

Július Lomenčík

- Život je ťažký! Preto ho nemožno brať na ľahkú váhu.
- Život bez reálneho cieľa môže skončiť bezcieľne.

Tomáš Ulej

- Dobrý odev a dobrý aforizmus zakrýva, čo zvyrazňuje.

Emil Babík

- Jediný, kto sa poteší, keď dostane od frajerky kopačky, je futbalista.

Pavol Strauss

- Nieto takej sprostosti, aby sa nenašli ľudia, čo jej uveria.

Stanislav Šteпка

- Robota ho uráža. A tak, aby s ňou neprišiel do konfliktu, radšej sa jej vyhýba.
- Já sa kuknem do zrkalla a hovorím si, ježišmaria, a to s takýmto ksichtom môžeš chodiť po svete?! Večer si zapnem televízne noviny... a môžem.

Milan Lechan

- Pracujem hlavou. Na všetko prikývnem.
- Láska je slepá, susedia nikdy.

Pavel Vilikovský

- Vraví sa, že myslenie bolí, radšej som to neskušal.
- Jediný režim, ktorý uznával, bol pitný.

Peter Gregor

- Tvorit' bez talentu je ako česať plešinu: robiť to možno, ale účes z toho nikdy nebude.
- Ľudský mozog je vraj využitý na desať percent. Zvláštne – zneužiť ho možno na sto.

Ľudovít Majer

- Láska začína, keď začne ľúbiť jeden druhého a končí, keď začne ľúbiť druhý druhého.

Rudolf Dilong

- Každé more musí mať brehy. Aj more žiaľu.

ÉPIKA

1. Návraty do detstva
2. Výnimočné príbehy
3. Svet fantázie
4. Na cestách

E

P

I

K

A

poviedka

román

umelecká literatúra

E C

- pôvod slova z gréčtiny, *epikos* = dejový, vyrozprávaný
- základom je rozprávanie (ako základný slohový postup) a dejovosť
- časová postupnosť, následnosť
- môže byť veršovaná a neveršovaná

Najznámejšie epické žánre

- báj
- rozprávka
- povesť
- legenda
- balada
- bájka
- anekdota
- poviedka
- román
- moderný epos
- komiks

ZOPAKUJTE SI

Balada – príbeh s pochmúrnym dejom a tragickým koncom.

Báj (mýtus) – odráža primitívny názor človeka na svet. Najčastejšou témou je život bohov, vznik sveta, pôvod človeka, zvierat a rastlín.

Rozprávka – žáner ľudovej slovesnosti, po báji patrí k najstarším epickým útvarom, zakladá sa na vymyslenom príbehu a neviaže sa ku konkrétnemu priestoru a času. Hlavný hrdina musí zdolať prekážky, aby dosiahol svoj cieľ. V rozprávke sa často stávajú neskutočné veci, ale napokon zvíťazí dobro nad zlom. Rozoznávame viac druhov rozprávok: fantastické, zvieracie a realistické.

Povesť – žáner ľudovej slovesnosti, tematicky sa viaže na konkrétnu historickú dobu, osobu, udalosť – tým sa líši od rozprávky. Povesti možno rozdeliť do dvoch základných skupín: miestne a historické.

Legenda – rozpráva o živote, skutkoch, zázrakoch svätých. Známe sú legendy o apoštoloch, o Panne Márii, o mučeníkoch atď.

Bájka – cieľom je alegorickým spôsobom vysloviť mravné ponaučenie alebo vysmiať sa nejakému zlu. Čerpá hlavne zo života zvierat.

Anekdota – stručný alebo vymyslený príbeh, ktorý má neočakávaný záver s humorným vyznením.

Komiks – pozostáva zo série obrázkov komického či dobrodružného obsahu. Príbeh sa vyznačuje rýchlym sledom udalostí a dialóg sa vyznačuje priamo do obrazu, kde má vyčlenené miesto v tzv. slovnej bubline.

Som stará škola, možno aj preto, že som vyrástla v rodine spisovateľa, nie je mi jedno, ako je čo napísané. Svoje texty si sama nahlas čítam, je pre mňa dôležité, či má text rytmus, nie je mi jedno, aké slovo použijem, najradšej by som použila všetky.

VERONIKA ŠIKULOVÁ

(1967 –)

poetka, prozaička, autorka kníh pre deti a mládež

Kniha *Medzerový plod* (2014) získala cenu Anasoft Litera 2015. V centre autorkinej pozornosti je Modra, svet jej detstva, dospievania i súčasný život. Próza má silné autobiografické črty. Striedajú sa v nej spomienky na rodinný život, na sestru, na mamu, na starú mamu Jolanu, na otca, na strýkov a na september, ktorý má toľko rozmanitých vôní...

UKÁŽKA Č. 13:

MEDZEROVÝ PLOD

Modra.

Večer v maminom byte na Dukelskej.

V zozname nájomníkov bytov v činžiaku sú samé mužské priezviská. Hlavy rodín.

Mama žije v byte sama. Odjakživa bola hlavou rodiny. Aj keď si jej muži zavše mysleli niečo iné. Mama je introvertka, hovorí však rázne a forte. Ony so sestrou diminuendo...

Jej dcéra ide zajtra prvý raz do školy. V záhrade zbiera orechy. Spieva si. Toľko by jej toho o septembri v škole vedela povedať! Večer, keď sa vráti domov, nepovie dcérke nič. Nepovie, ako deň pred prvým septembrom mama jej sestre nastriekala bielou farbou po nej zdedené topánky. Ako mala vždy na chodbe nachystané nové. Tie sestre nastrieka na budúci rok.

Usmievala sa, a zatiaľ čo sa sestra nadúvala, že ona nové topánky do školy nedostala, ale zdedila, závidela tú bielu farbu.

V septembri mali obe čierne paprče od orechov a mama im ich čistila citrónom.

Mladé orechy voňajú horkasto, trochu potom, a z jadierka si musíte stiahnuť takú bielu blankovitú šupku. Tá vonia tiež.

Gaštany nevoňajú, ale pichajú.

Chalani vyliezali na strom a ony pod ním stáli s vyvrátenými krkmi a navigovali ich po strome.

– Aj tam je, aj tam, potras konárom.

Na zem padali pichľaví ježkovia, bolo ich treba rozmliaždiť opäťkom, teniskou, kameňom, zvyčajne sa von vyvalili dva veľké gaštany, medzi nimi boli jeden malý, splasnutý. Na gaštany sa chodilo v Modre na Gaštanku, aj za Hollerungačkou smerom do Harmónie ich bolo niekoľko a pod ich Hamrštíľom boli dva. Pod nimi stará vinohradnícka búda, strecha jej chýbala,

vyrastala odtiaľ baza, po modransky hular, a žihlava vyššia od nich. Kedysi dávno sa tam niekto obesil, tatko im to povedal, a tak na „ich“ hamrštílske gaštany vodievali decká a strašili ich obesencom. Často aj so sestrou boli také presvedčivé, že sa ešte skôr, ako príbeh o obesencovi stihli dopovedať, rozbehli a s revom spolu s ostatnými bežali domov.

Gaštany voňajú tiež, ale majú krásnu farbu. Tie divé chodievali zbierať do parku a na výtvarnej z nich robili zvieratká na vratkých nohách zo špajdlí. Neskôr ich zbierali vo veľkom, sú liečivé.

Dolu v škole stáli telocvikári, mali váhu, gaštany pekne odvážili, aby sa vedelo, koľko ktorá trieda odovzdala, akí kde boli usilovní. Nedostali nikdy nič.

Niektorých zase vybrali pomáhať do suterénu školy vážiť a s hrmotom presýpať gaštany. Gaštany sa presýpali do vriec, hocikedy ste si mohli do nich ponoriť ruku až po lakeť a ony boli také hladké a chladili, a voňali.

Na jeseň pri cestách kvitol žltý vratič. Dával sa do izieb proti pavúkom. Voňal tak prudko, že ho po dvoch dňoch vždy vyhodili.

Vratič má slnečnú farbu a svieti v zaprášených jarkoch popri modranských chodníkoch. Čakanky voňajú tiež, ale len keď ich požmolíte medzi prstami. Večer odkvitnú, no ráno otvoria oči a opäť vyčkávajú. A ozaj, trezalka, trezalka vonia a je liečivá. Hovorí sa jej ľubovník. Prvý milovník v opere.

Na jeseň všade zavárali. Cinkali v drezoch zaváracie poháre, hrmotali zásuvky a zhladúvali sa viečka a hlava. Varili sa octové nálevy, na ktoré ste mali chuť, hneď ako ste vošli do kuchyne a sliny sa vám zbíehali v puse až za ušami. Môcť si tak do nálevu namáčať prsty!

Ich mama zavárala slivky, ich teta Katka zavárala slivky, u susedov zavárali slivky...

Z Modry sa na jeseň stalo bludisko, všetky cesty voňali po slivkách, tá vôňa ju prenasledovala od kamarátky ku kamarátke.

Potom sa zavárali jablkové a hruškové kompóty, voňali klinčeky a hocikde na zemi ste našli malé čierne jadierko, na parapetných doskách na oknách dozrievali hrušky fajky a posledné zelenkavé rajčiny, sušil sa cesnak, cibuľa, feferónky, z ktorých vypadávali jadierka, a ak ste si zabudli umyť ruky, štipala vás tvár aspoň dva dni.

Ich mama robievala čalamádu, stála zakrytá v obrovskom plechovom lavóre pod kuchynskou utierkou, aby prekvasila, so sestrou ju koštovali a koštovali, popúšťali pod utierku všetky mušky.

September majú mušky rady. Prídu si na svoje. Začnú dozrievať tekvice a pečú sa s cesnakom, mama robí lečo a nakladá ho do pohárov, inde si v záhrade vykopú hrobku alebo po modransky krecht a uložia zeleninu, čo vykopali, do zeme.

September vonia. Cvrlikajú cvrčky, stromy začínajú posielat' na zem prvé lístie, ktoré po daždi vonia a štipe v nose. Najradšej by ho zatvárala a jedla! September vonia aj hubami a podhubím, machom a vlhkými miestami lesa, bedle si pristanú vo vysokej tráve ako

lietajúce taniere a keď sa vypražia, tečie po brade akýsi výťažok lesa, vôňa, ktorú si s ničím nepomýlite.

U nich v Modre však september vonia najmä hroznom. Cestuje autom, čo sa vlečie za nákladnikom, traktorom či koňmi, ktoré ťahajú obrovskú vlečku plnú tuniek s hroznom, za sebou zavše nechávajú sladkú cestičku, ako keď niektorým autám tečie benzín či olej z motorov. Modranom tečie mušt.

Občas natrafíte na vlečku s cukrovou repou, hrčatou, zemitou, toto že bude cukor? Spomalíte, viete, že je september, zem vyvrháva svoje poklady, vinič je obťažkaný strapcami hrozna, vo vinohrade čakajú nožnice, lepia sa prsty a dlane a všetky včely a osy prišli na hostinu. Hocikde reve decko, ktoré niečo poštipalo, ústa mu zapchajú sladkým hroznom, oblizuje bobuľky aj štipanec, doma mu mama strčí ruku do octu.

Buchocú tunky, čistia sa sudy, nabíja sa preš, chlapi mudrujú a morfondírujú, aká bude cukornatosť, tešia sa a kričia na susedov, pýtajú sa koľko?

Na desiati si nosili všetky decká masťný chlieb a stravec hrozna, vymeniť znamenalo ochutnať inú odrodu. Pri oberačkách sa varila voňavá polievka z mäkkej fazule s rezancami a nakoniec sa upiekla hus alebo kačka.

V septembri voňalo v Modre ako v raji.

A oni boli malí a niektorí mali nové topánky, a papučky mali nové všetci a triedy boli vymalované a okná umyté, a pani učiteľky prvého septembra dostali veľa kvetov, georgíny, astry, všetky tie jesenné šepety, ktoré kvitnú v septembri v záhradách. Ráno prvého septembra to na modranskom námestí vyzeralo ako na kvetinovom trhu, všetci kupovali kytice a vyobliekané decká s prstami čiernymi od orechov a prázdninovými zážitkami za ušami bežali do školy. Tí mladší mali všetci prestriekané topánky, starší nové, novučičké so šnúrkami zaviazanými na mašličky, ktoré pripomínali motýle.

V aktovkách to voňalo zeleninou a hroznom, novučičkými plastovými obalmi.

Prvého septembra večer sa u nich rysovali okraje a mama zavárala slivky.

Prvého septembra sa aj u Gabiky Šebovej, Mariky Kadlečíkovej, Eleny Zverinovej robili okraje a ich mamy zavárali hrozno, jabĺčka alebo slivky.

Ich tatko chodieval na huby a vláčil plné koše hromádok, plávok a masliakov, mama ich nestačila zavárať, vyprážala bedle, ktoré vždy prikrývali ostatné huby ako klobúky. Nakoniec ich núkali susedom a rodine a tatko len chodil a chodil na tie huby, zavše popoludní po vyučovaní ich vzal do lesa, nosili biele podkolenky a na tie sa im lepili všelijaké trávičky a bobuľky, tričká mali od černíc, a večer, keď zaspávali, spomenuli si až v posteli, že tuším mali úlohu.

V septembri hrávali guľky. Modrania im hovorili ramorky. Stávali v krdľoch okolo jamiek vyhlbených päťou a vydlabaných a hladkých, ako bývajú kropeničky v kostole. Okolo bola udupaná a vymetličkovaná zem ako hlinená dlážka v starých kuchyniach. Stávali okolo, zavše

aj takí, čo nehrali a kibicovali, podobne ako starí chlapi vo Francúzsku na nábreží Seiny či Rhony pri petangu.

Najcennejšie boli sklenky. Tie boli také cenné, že sa s nimi zvyčajne nehralo a iba sa nimi pretŕčali, kým im tú sklenku niekto neukradol a potom sa ňou pretŕčal o kúsok ďalej pri inej jamke.

Hrávalo sa do tmy a všetky mamy kričali na deti z okien, že večerááááť.

Ony so sestrou si obe posúvali o hodinu nazad hodinky, niekedy aj o dve, a hrali a hrali o poslednú hlinenú guľku. Potom obe s revom, že prehrali, ale aj preto, že vedeli, že dostanú na zadok, utekali domov.

To večerááááť do tmy voňalo tiež.

Na sídlisku voňali všetky večere, ktoré na nich čakali, z balkónov bielizeň, babka Trautenbergrová si na lavičke nožíkom okrajovala jabĺčka, a keď niekto pri jamke skríkol od radosti či zúfalstva, vždy sa opýtala, gdo vede?

Potme na guľky nevideli, bolo sa treba skloniť úplne, ale úplne k zemi, a ona vlhko voňala, začínala chladnúť, nočné ťuky prstom do guliek mala najradšej.

V septembri sa na sídlisku hrávala vybíjaná, škôlka a guma. Alebo skákali na švihadle, počítali odpredu, dozadu, nakoniec bolo treba skočiť vajco.

Zavše sa jej snívalo, že ide do školy a beží a skáče pritom na švihadle. Priplichtila sa so švihadlom ležérne prehodeným cez plecia ku skupine, ktorá hrala škôlku, a snažila sa niekoho zlanáriť. Škôlku hrali malé decká, no jej bolo jedno, kto s ňou bude skákať. Teraz nehráme, odháňali ju decká, ale ona bola vytrvalá, kým niekoho nestiahla bokom a nezačal s ňou skákať. Alebo pri nich skákala vajcia a machrovala, že ich už skočila sto a kto ju predbehne. Keď skáčete na švihadle, víri sa okolo vás prach a vonia. Aj nová guma, ktorú si kúpite v galantérii, vonia a je úplne biela, kým na nej nezačnete skákať.

Skákali a okolo išiel ich tatko s košom plným húb a bedlí, potom sa otvorilo okno a mama kričala večerááť a ony si posúvali hodinky dozadu.

Inokedy zastal pri nich s prázdny košom a podobne ako ona lákala decká na švihadlo, lákal on ju na huby. Obyčajne sa jej nechcelo, iba keď išiel na motorke, vtedy musela držať jednu nohu zodvihnutú, aby si nespálila lýtko.

Potom im motorku ukradli a vozili sa na tatkovvej bielej škodovke. Na jeseň nikdy nebola biela a vo vnútri voňalo ako v aute závozníka s ovocím a zeleninou. Odstavili auto na kraji lesa a vbehli do dubovskej Lintavy ako zvieratá, ktoré tam bývajú od nepamäti.

Tatko tam ako chlapec chodieval s mamou na huby, potom ich chodili predávať do Modry na trh. Poznal všetky rastliny, zvieratá aj vtáky, niektoré vedel napodobniť a ony mu odpovedali. Ona skákala okolo neho ako zajac, vždy mala strach, že sa jej stratí. Mala rada septembrové pavučiny medzi stromami, chytala muchy a hádzala ich hladným pavúkom, rada odrobinkami z chleba ponúkala mravce, oblizovala živicu na stromoch, strkala prsty pod mäkký mach alebo dvíhala všelijaké veľké drevá či kúsky machu a pozerala

na mestá živočíchov, ktoré pod nimi behali a zľakli sa tejto nečakanej návštevy zhora.

Raz nadvihli staré dvere a pod nimi bolo asi sto užoviek, všetky sa vťahli do dier, bolo to krásne a klzké aj strašidelné, ako zmizli. A inokedy stratili auto a tak sa zrozprávali, že hoci ho nehľadali, našli ho. Druhý raz sa im pokazilo, nie a nie naštartovať. Voda v chladiči nie je, povedal tato, lebo auto malo horúčku a hnevalo sa. Hnevala sa aj mama, ktorá bola s nimi, veď ešte ani nevošli do lesa. Chodili okolo a hľadali vodu. Vtedy si tato spomenul, že má v kufri víno. Nalial ho do chladiča a šli nie na huby, ale pochváliť sa Modranom, že ich auto jazdí na víno.

Modra bola samá vínna muška. Aj je. Raz sa jej kamaráti smiali, že má nad hlavou gloriolu z tých vínných mušiek a ona ich klamala, že sú jej kamarátky, čo všade chodia s ňou.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 13

1. Vyberte tie javy, ktoré sa v texte dajú vnímať čuchom.
2. Nájdite pasáž, od ktorej autorka začína spomínať na vlastné detstvo.
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Prečo mali všetky deti v septembri čierne ruky?
  - b) Z čoho pozostávala desiata modranských detí v septembri?
  - c) Čo je trezalka?
  - d) Aké hry sa deti hrávali na sídlisku?
  - e) Čo sú ramorky?
  - f) Akej farby bola otcova škodovka?
4. Pracujte so *Slovníkom cudzích slov* a nájdite význam podčiarknutých slov:
Mama je introvertka, hovorí však rázne a forte. Ony so sestrou diminuendo...
5. Vysvetlite slovné spojenia:
má nad hlavou gloriolu, všetky tie jesenné šepety, s prázdninovými zážitkami za ušami, chlapi mudrujú a morfondirujú.
6. Umelecké prostriedky nemusia byť výsadou iba básnických textov, dajú sa často nájsť aj v próze, vyhľadajte príklady na: *prirovnanie, personifikáciu a metaforu*.
7. Vysvetlite, v čom spočívalo čaro autorkinho detstva. Zamerajte sa hlavne na atmosféru doma a v meste.
8. Porovnajte spôsoby trávenia voľného času detí v minulosti a dnes. Podložte svoje tvrdenia konkrétnymi príkladmi.
9. Zistite čo najviac informácií o Vincentovi Šikulovi, otcovi Veroniky Šikulovej.
10. Diskutujte o udalostiach, ktoré vám utkveli v pamäti, keď ste boli malí.

Človek vníma svet zmyslami – niektoré miesta majú typickú vôňu, zvuk, chuť, lahodia nášmu oku a sú „hebké“ na dotyk.

Porozmýšľajte o mieste, kde žijete – vnímajte jeho zvuky, vôňu a zákutia, ku ktorým často zablúdi vaše oko. Vytvorte krátku úvahu s využitím umeleckých prostriedkov.

VEDELI STE?

- **Veronika Šikulová** študovala žurnalistiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Je vydatá za fyzika Mareka Mihalkoviča (syn slovenského básnika Jozefa Mihalkoviča), ktorý pracovne cestoval, preto žili v Amerike, vo Francúzsku a v Nemecku. Žije a tvorí v Modre.
- Do literatúry vstúpila zbierkou krátkych próz *Odtiene* (1997), nasledovali *Z obloka* (1999), *Mesačná dúha* (2002), humorne ladená detská knižka *To mlieko má horúčku* (2006), *Domček jedným ťahom* (2009), *Miesta v sieti* (2011), *Diera do sveta* (2012), *Medzerový plod* (2014), *Petrichor* (2016), *Ži vo mne* (2018), *Tremolo ostinato* (2020).
- Veronika Šikulová o sebe prezradila: „Mám rada takú tú svoju písaciu samotu. Keď píšem, už nebolí, bolí predtým alebo potom, svet bolí takmer stále, ale keď píšem, teším sa. Odrazu som ničia, iba svoja, sama pre seba, pre slová a svoj text. Možnože najšťastnejšia bývam pri písaní. Nevieť, koľko mám rokov, detí, peňazí, všetko si môžem nanovo vymyslieť, hoci to, ako to naozaj je, z toho textu nakoniec vždy vytŕča. Nevieť sa pretvarovať.“

Na niečo z detstva by som si rád spomenul
a neviem to, na niečo sa zasa nijako nedá zabudnúť.

DUŠAN DUŠEK

(1946 –)

prozaik, básnik, scenárista,
autor kníh pre deti a mládež

povolanie: profesionálny spisovateľ,
pedagóg

So zbierkou poviedok *Gombíky zo starej uniformy* (2014) sme sa zoznámili v siedmom ročníku prostredníctvom krátkej poviedky *Vtáčikový brat*. Dušekovo majstrovské rozprávanie nás opäť vtiahne do jeho atmosféry detstva a dospievania. Hlavní hrdinovia prežívajú chvíle vážne i komické, pocity krivdy i malé víťazstvá...

UKÁŽKA Č. 14:

TRI POMSTY

So Štefanom Ovečkom sme mali všetko premyslené: on donesie dve vajíčka a ja tri, lebo moja mama chovala až tri sliepky, kým Ovečkovci mali v kuríne iba Matildu a Klotildu. Museli sme dávať pozor, aby sa nám pri prenose do školy nerozbili, a tak som išiel radšej bez kníh, vzal som si iba zošity a žiacku a na telocvik čisté tielko, do ktorého som vajíčka mätko zabalil. A k tomu plytkú misku z kredenca.

Štefan ma už čakal pred školou.

„Máš?” povedal.

„Mám. A ty?”

„Mám. Ale iba jedno.”

„Jedno?”

„Matilda štrajkuje,” povedal Štefan. „Predvčerom sa zatúlala do susednej záhrady, včera ju mama nepustila na prechádzku a dnes nezniesla vajíčko. Mám len od Klotildy.”

Štefan pomenoval ich sliepky podľa susediek, ktoré naňho stále žalovali a ktoré nemal rád.

„A ešte k tomu – mama piekla.”

„Štyri postačia,” povedal som.

„Ale teraz už neplatí naša šifra.”

„To nič, zmeníme ju. Máš aspoň z toho koláča?”

„Mám,” povedal Štefan rýchlo, aby sme už viac nevraveli o jeho vine, no potom sa pozrel do tašky a povedal: „Nemám! Zabudol som si desiatu!”

Chcel som sa ho opýtať, či naozaj má aspoň to jedno vajíčko, ale potom som sa nespýtal, lebo vo vlasoch som mu zbadal pierko z kurína.

Vajíčka boli naša pomsta. Chystali sme sa na fantastickú Päťvaječnú Pomstu. Tajná šifra: P. P. Matilda nám síce narušila plány a urobila z nej len štvorvaječnú, ale ako sme stúpali po schodoch do našej triedy, zrazu

mi prišlo na um, že nič sa vlastne nezmenilo a naša šifra vlastne až teraz platí.

„Piatym vajcom bude Jožo,“ povedal som.

Štefan zastal, ohúrene na mňa pozrel a potom ma uznaniivo buchol po pleci. Obeťou našej pomsty bol totiž dlhoročný šampión v zbere starého železa, holubár a vtáčkar Jožo Vajco, ktorý bol od všetkých chalanov v triede o hlavu vyšší a aspoň o jedno brucho širší. Sedel v lavici pred nami. Teda pred Štefanom. Vlastne sme sa celkom kamošili, kým niekto nevymyslel súťaž radov v čistote. To bolo niečo pre Joža: súťaže miloval, a tak ako mu bolo jedno, v čom súťaží, tak mu nebolo vlastne jedno, aké bude konečné poradie – musel zvíťaziť.

V triede sme mali tri rady lavíc a každý deň po vyučovaní týždenníci spolu so zástupcami každého radu bodovali. Zástupcom nášho radu bol, prirodzene, Jožo Vajco. Dlhobolo pretekárske pole vyrovnané, skoro mesiac, a Jožo bol spokojný, lebo o bod sme jasne viedli. Chýbali už len dva dni. Štvrtok a piatok. Jožo hovoril iba o našom víťazstve, cez každú prestávku robil samostatné kontroly a ešte v stredu večer sme s ním boli kamoši. No vo štvrtok našli v mojej lavici vrecko od desiatej a v piatok zase v Štefanovej **pijak**. Dva body fuč! Mali ste vidieť Joža Vajca – stál pred tabuľou ako ranený vojvodca, opúšťali ho sily a Štefanovým osudným pijakom si osúšal slzy.

„Toto vám nedarujem,“ povedal zlomeným hlasom a nám skoro pukli ušné bubienky.

Hneď v pondelok na matematickej písomke zrazu vstal a povedal, že Ovečka za ním opisuje z knihy. Štefan dostal guľu. To isté urobil aj na fyzike. Tentoraz mne. Ešte dobre, že v piatok, aspoň sme mali dva dni voľna na prípravu pomsty. A ako sa ukázalo, práve dva dni sme potrebovali: v sobotu sme vymysleli P. P. a v nedeľu A. K. – Akcia Kino.

Päťvaječnú pomstu sme naplánovali takto: štyri vajíčka budú pripravené na miske v lavici, Joža Vajca vyvolajú (mal odpovedať z chémie), vstane, vtedy Štefan na jeho stoličku rýchlo položí misku a veľké vajce si sadne do štyroch menších. Všetko na chl p vyšlo. Poznáte lakmusový papierik – je pekne žltý a v kyseline sčervenie. Tak to bolo aj s Jožom. Sadol si do žltého a sčervenel ako čerešňa na začiatku júna. Boli z toho dva zápisy v našich žiackych knižkách, ale s tým sme ráтали a doma sme celú nedeľu našim otcom rozprávali, ako chemikárka na nás sedí. Trieda sa smiala ako v kine na **Chaplinovi** a veľký holubár a vtáčkar si musel umyť zadok. Od jedu plakal.

Aby som nezabudol na holuby: akokoľvek sme boli s Jožom na vojnovnej nohe, musel som uznať, a aj som uznával, že také holuby nemal nikto v meste. A ani za mestom. Keď Jožo ráno vstal, otvoril okno a zapískal, holuby vleteli do kuchyne a raňajkovali s ním pri jednom stole. Ale to ešte nebolo také umenie, lebo dva stoly v kuchyni nemali. Keď nechceli jesť, Jožo sám zjedol za hrst jačmeňa, aby im ukázal, že pre nich má len to najlepšie. Naučil ich lietať v letke a niekedy ho

POMÔCKA K UKÁŽKE

pijak – špeciálny papier, aby sa nerozmazalo písmo v zošite

Charles Chaplin (1889 – 1977), britský filmový herec éry nemého filmu. Písal filmové scenáre, skladal hudbu k filmom a režíroval.

v krásnom zoskupení sprevádzali až do školy. To už bolo umenie. Istotne by znieslo veľké U na začiatku slova. Uznávali sme to aj my so Štefanom.

Ale holuby, neholuby, umenie, neumenie, stále sme boli na vojnových nohách. Akcia Kino bola oveľa jednoduchšia. Nijaká Matilda nám ju štrajkom nemohla narušiť. Mali sme totiž šťastie. Jožo Vajco sa buchol do Moniky Hruškovej, celé hodiny jej posielal papieriky, až sa nakoniec odhodlal a pozval ju do kina. Štefan spoza jeho chrbta zbadal, ako jej píše lístok. Hodinu predtým som Jožovou zásluhou dostal tú guľu z fyziky. Potom si Štefan potajomky prečítal aj Hruškovej odpoveď: mali sa stretnúť v utorok o pol štvrtrej pred kinom Slovan. Nikto v triede o tom nemal ani tušenia. So Štefanom sme sa na seba pozreli a pod lavicou sme si podali ruky, že je k nám osud taký štedrý.

Akciu Kino sme v nedeľu naplánovali takto: napísali sme desať pozvaní do kina Slovan, na utorok o pol štvrtrej, no nepodpísali sme Joža, ale nášho nového spolužiaka Teodora Kutáča, do ktorého sa buchli všetky naše baby. Prišiel do našej školy pred mesiacom a podľa našich báb nemal v škole páru. To je ich vec. Asi si nevšimli, že nos sa mu kriví ako zle vyťahnutý kliniec z dosky. Keby sme podpísali Joža, neprišla by ani jedna. Takto bol úspech zaručený. V utorok cez prestávku sme dali pozvánky do lavíc najväčším klebetnícom. Zase sme si podali ruky a dohodli sme sa, že sa stretne o štvrt na štyri neďaleko kina.

Čo vám mám hovoriť? Bolo to lepšie ako päťvaječná pomsta. Prvý prišiel Jožo a posledná Monika. Medzitým prichádzali jedna po druhej, druhá po tretej a ďalšie po ďalších naše baby a Jožo sa ukrýval chvíľu za stĺpy, chvíľu za stromy, potil sa a omdlieval, takže ani nezbadal, ako aj naše baby pobiehajú a skrývajú sa jedna pred druhou. Bolo to krásne. Triumfovali sme a minimálne každú minútu sme si podávali ruky a blahoželali jeden druhému k takému úspechu. Keď prišla Monika, Jožo Vajco utiekol.

Na druhý deň sa v triede o ničom inom nehovorilo. Chalani išli puknúť od smiechu a Jožo, ktorému sa od jedu chveli uši, sedel učupený v lavici a ani nemukol. Päťky boli pomstené.

O týždeň sme mali v triede večierok. Vlastne popoludnie. Gramofón, dva chlebíčky, kofola. Prišla

aj susedná trieda. Dohodol som sa so Štefanom, že ho počkám pred naším domom a že pôjdeme spolu. Do školy sme ani ináč nechodili.

Dal som si oblek, lakované topánky a kravatu. Aj Štefan bol ako zo škatuľky, ale takej väčšej, takže vlastne ako zo škatule. Svietilo nízke slnko a v nosoch nás už štekľila jar.

Zrazu Štefan povedal: „Vidíš ich?”

Pred vchodom do školy máme asi desať schodov. Sú dosť široké. Stáli na nich všetci chalani a baby z našej triedy a zízali na nás. Vpredu stál Jožo Vajco.

„Vidím,” povedal som.

„Na koho čakajú?”

„Neviem.”

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 14

1. Vysvetlite, ako vnímate názov poviedky.
2. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Ako sa volali sliedky Ovečkovcov?
  - b) Prečo sa takto volali?
  - c) Prečo Štefan doniesol do školy iba jedno vajce?
  - d) Čo znamenali šifry P. P. a A. K.?
  - e) Do koho bol zaľúbený Jožo Vajco?
  - f) Kto bol Teodor Kutáč?
  - g) Koľko schodov bolo približne pred vchodom do školy?
3. Vysvetli význam slovných spojení:
všetko vyšlo na chlpa, boli sme na vojnových nohách, baby sa do neho buchli, nemal v škole páru, triumfovali sme, bol ako zo škatuľky.
4. Povedzte, ktorou postavou by ste chceli/nechceli byť. Svoje tvrdenie zdôvodnite.
5. Odhaľte príčiny konfliktu medzi spolužiakmi.
6. Posúďte správnosť/nesprávnosť spôsobu riešenia konfliktu.
7. Navrhňte, ako by ste konflikt riešili vy.
8. Odhadnite záver poviedky a predneste ho pred triedou.
9. Porovnajte si závery s autorovým ukončením poviedky.

Záver poviedky

Vtom vietor zosilnel. Aspoň tak som to počul – ako vietor. A zatiaľ to boli krídla. Aspoň tridsať. Holuby preleteli nad nami a zmizli.

Okolo nás a na nás niečo scupotalo.

Pozrel som na Štefana a nebolo mi do smiechu: bol samá biela bodka. Akoby zmokol, lenže nie v daždi.

„Tuším padá sneh,” povedal Štefan. „Na konci nosa

máš jednu vločku.”

„Pekná vločka,” povedal som. „Tuším aj vonia.”

Vietor ešte väčšmi zosilnel. Aspoň tak som to počul – ako vietor. A zatiaľ to bol smiech našich báb a chalanov. Jožo Vajco pribehol k nám a podal nám ruky a povedal: „Večierok sa môže začať.”

Hlúpo sme sa na seba so Štefanom pozreli. Schody ostali prázdne. Hlucho buchli školské dvere.

VEDELI STE?

- **Dušan Dušek** prišiel do prvého kontaktu s filmom vďaka mame (kinárke) v Piešťanoch.
- Prvý filmový scenár napísal s režisérom Dušanom Hanákom pre film *Ružové sny* (1976). Následne spolupracovali na scenári k filmu *Ja milujem, ty miluješ* (1980). Je ďalej autorom dvoch scenárov k filmom pre deti a mládež režiséra Juraja Lihosita – *Sojky v hlave* (1983) a *Vlakári* (1988). Na jeho poslednom scenári k filmu *Krajinka* (2000) spolupracoval s režisérom Martinom Šulíkom.
- Od roku 1993 vyučuje scenáristiku a dramaturgiu v Ateliéri scenáristickej tvorby na Filmovej a televíznej fakulte Vysokej školy múzických umení v Bratislave.

DUŠAN MITANA

(1946 – 2019)

prozaik, básnik, esejista

povolanie: redaktor,

profesionálny spisovateľ

Písanie mi chvíľami dávalo prežiť priam euforický pocit, že spoznávam lepšie sám seba a svet, v ktorom žijem. Veľmi mi to však nepomohlo, lebo profesia spisovateľa ma naučila iba tomu, čo už pred tisícročiami vedel Sokrates – Viem, že nič neviem.

Dušan Mitana vstúpil do literatúry poviedkovou knihou *Psie dni* (1970), ktorá je dodnes považovaná za jednu z najlepších zbierok poviedok v slovenskej literatúre. Nasledovali novela *Patagónia* (1972), román *Koniec hry* (1984), kniha poviedok *Slovenský poker* (1993) a próza *Môj rodný cintorín* (2000), ktorú priestorovo lokalizoval do rodného kraja. A ako sám autor v jednom rozhovore podotkol – „Nič v tejto knihe nie je z osobnej skúsenosti, nikdy som nežil na cintoríne, nikto z mojej rodiny nebol hrobárom a na cintorín by som najradšej nikdy nešiel.“

POMÔCKA K UKÁŽKE

Dedo ma mal najradšej; nielen preto, že som zdedil jeho literárny talent. Miloval ma najmä pre moje meno: volal som sa Pankrác. Chcel mať troch synov, ktorí by sa volali ako traja zmrznutí. Troch synov síce nemal, ale aspoň, my, vnuci, sme mu to vynahradili. Jeho prvá žena mu dala jediného syna, môjho tatka, ktorého pomenoval Bonifác; začal odzadu. Prečo chcel práve tieto mená a prečo začal od konca, nikdy nikomu neprezradil. Po mojom tatkovi mu však už jeho prvá žena darovala iba dve dcéry. Môjho staršieho brata pomenovali Servác a až mojím narodením sa splnil dedov sen; konečne mal aj tretieho zmrznutého. Pokrstili ma Pankrác, ale tak ma volal iba dedo. Mamička tušila, že s menom Pankrác sa budem v živote ťažko pretĺkať, preto som mal dve mená: Pankrác a Dušan. Pre deda som bol Pankrácom, pre mamičku Duškom, otec Dominik ma volali Duchoslav a ostatní mi hovorili **Basa**. Tatka sme tiež nevolali Bonifác, ale podľa profesie: **hrobár**. Mater však bola pre každého mamičkou. Nečudo, vzhľadom na jej stodesaťkilovú hmotnosť.

UKÁŽKA Č. 15:

MÔJ RODNÝ CINTORÍN

A opäť bol piatok, deň piaty, piate výročie prijatia telegramu.

Čakali sme ako obyčajne, na peróne.

Tatko pofajčieval a nostalgicky pozeral na zhrdzavené koľajnice. Vlastne sme už ani nečakali – napriek dedovej predpovedi –, ale povinnosť je povinnosť. Pred piatimi rokmi, z ničoho nič, ozvali sa úradníci z jedného detského domova, v ktorom bola (podľa ich názoru) ubytovaná dedova vnučka.

Pomerne dlho nám trvalo, kým sme ju identifikovali a určili jej totožnosť. Napokon sme pripustili, že to môže byť vnučka druhej dedovej ženy, ktorá údajne nemohla mať ani dcéry, od strachu ušla z domu, porodila v kláštore a pri pôrode zomrela. Čiže – porodila dcéru, deda oklamala a povedala mu, že je neplodná, hoci nemohla vedieť, či neporodí syna... Ale nakoniec, musela to vedieť, veď naozaj neporodila syna, ale dcéru... Skrátka, je to komplikované, držme sa merita veci: dedova druhá žena mala dcéru, o ktorej

POMÔCKA K UKÁŽKE

ergo – teda, skratka

pionier/pionierka – člen/členka bývalej Pionierskej organizácie

galoty – nohavice

polepšovňa – ústav na nápravu mravne narušených mladistvých

dedo vôbec nevedel, a táto dedova dcéra – nevlastná sestra môjho tatka Bonifáca – mala dcéru, dedovu vnučku, moju nevlastnú sesternicu, ktorú našli zabalenú v poduške na prahu sirotinca, s listom v plienkach, na ktorom bolo napísané, že sa volá Alžbeta, otec neznámy, bližšie informácie v kláštore. Nečudo, že dedo zanevrel na ženské plemeno a nikto, okrem farárov, mu to nevyčítal, nikto ho neodsudzoval. Keď sa pred piatimi rokmi dozvedel, že má vnučku, dlho sa bránil, odmietal ju uznať za vlastnú, ale napokon rezignoval: „Ved to chúda za ныšt nemôže.“

Osvojil si ju, priznal sa k nej, ale vznikol ďalší problém: prijať vnučku, alebo neprijať? Po niekoľkých hlasovacích kolách – ja s mamičkou sme hlasovali za milosrdenstvo, Servác s **hrobárom** boli proti, dedo sa zdržal – mamička zrušila demokraciu a nastolila diktatúru. Vydieraním. Ak vraj to chúda neprijmeme do rodiny, ona tiež ujde z domu a vstúpi do kláštora. Potom navrhla tajné hlasovanie (dedovu faktickú poznámku: „Cérenka, čo by tam s tebou robili?“ obišla mlčaním), bola to však už len formalita, kamufláž, paródia na demokraciu: na všetkých hlasovacích lístkoch bolo napísané to isté slovo: ANO. Pokojne sme mohli hlasovať verejne. Predstavenstvo detského domova nás žiadalo, aby sme dedovu vnučku, **ergo** moju (nevlastnú) sesternicu prijali na „prázdninový pobyt“, lebo je vraj slabá na pľúca a doktor jej odporúčal zmenu vzduchu. Servác s hrobárom frflali, presviedčali mamičku, že náš cintorín nie je žiadny letný tábor ustanovený na rekreáciu **pionierok** chorých na pľúca a „na dočtorov sa môžeme vysrať“, prijaté uznesenie však bolo aj pre nich záväzné, a tak sme ju chodili po prijatí telegramu: PRIDEM V PIATOK VLAKOM 10:45 ČAKAJTE NA STANICI – tak sme ju chodili päť rokov, každý piatok, čakať na železničnú stanicu. Disciplína musí byť, aj keby na chlieb nebolo, tvrdil dedo: „Chto neplní sluby, tomu smrdzí z huby.“

Prišla o jedenástej, meškala iba päť rokov a štvrt hodiny. Hrobár práve hovoril: „Zas neprišla, dzedko neny žanny jasnovidec, idáme domov.“

„Dze by sme chodzili,“ oponoval som mu nárečím, lebo na nástupišti sa mi nesmierne páčilo, hoci neviem prečo. „Počkajme ešte hodzinu, možno príde.“

„**Basa**, ty si sa tuším zamiloval do perónu,“ zasmial sa hrobár a vtedy sa zjavilo vedľa nás, akoby to spod zeme vyrástlo, čosi chudé, nohaté, malo to kratučké vlasy ostrihané na blbečka a nos posiaty hrdzavými bodkami. Vyzeralo to ako chlapčisko – chalan v sukni, presne tak to vyzeralo. Chalan s dievčenskými prsníkmi.

„Strýčko, ja som Alžbeta,“ povedala a položila veľký lepenkový kufor k hrobárovým nohám.

„Ako si ma poznala, Betka,“ spýtal sa hrobár s neskrývaným dojatím.

„Vás si teda nemožno s nikým pomýliť, milý strýčko.“

„To teda nyje,“ hrobár hrdo vypol svoju slepačiu hrud. „S nikým, počul si, Basa?“ upozornil ma a spôsobne si zastrčil nedelnú košelu do montérok.

Bolo mi ho ľúto, dal sa opiť rožkom. Vážil necelých päťdesiat kil aj s oblečením. Nie, že by som ho ohováral, silu mal aj za dvoch stokilových. Sarkasticky som

poznamenal: „Na jedenást rokov vyzeráš dost opotrebovaná.“ Ako iste tušíte, tým som chcel spochybníť Betinu dôveryhodnosť, ale neuspel som.

„Ciciak, ja som šestnástka,“ vyhlásila.

„Basa, nezabunni svoju reč, ale odkedy prišiel telegram, sem už zedral paterjé **galoty**,“ povedal hrobár, ktorému sa očividne zapáčila predstava, že je dobrý strýčko. Iste, telegram prišiel už pred piatimi rokmi, ale nemusel sa jej až tak podlizovať; nechutne sa jej pchal do zadku.

„A kde si sa toľko flákala?“ frkol som pohľadavú slinu medzerou medzi štrbavými zubmi.

„Žila som v **polepšovni**, ale nič neľutujem. Boli to krásne časy. Prepustili ma pred piatimi rokmi, ale previezla som sa. Mali ste napísať, že vlaky tu už nestoja.“

„To je v porádku, Beeetka,“ zašveholil hrobár. „Nerozčuluj sa. Si krajšia jak naša Terka.“

„Terka je naša koza,“ špecifikoval som jeho repliku.

„A ty si...!“

„Len sa mi tu nepobite,“ povedal hrobár a chmatol do rúk Betin kufor. Neznášal škandály na verejných miestach.

Mlčky sme kráčali k autu. Keď sme prechádzali okolo bufetu, hrobár zbledol, akoby stiekol z krvi, a s naivnou výhovorkou: „Niečo som tam zaból“ odskočil si na štyri rumy. Predstieral, že si dal iba jeden, mňa však neoklamal – rozoznám predsa dvojdecový pohár od poldecáka.

„Uvedom si, že si zodpovedný za naše mladé, nádejné životy,“ jedovato som zasyčal.

„Basa, nebuzeruj. Vjém, čo robím. Mamičke ani mú,“ položil si prst na pery.

Ako som očakával, naše auto sa stalo terčom Betiných posmešných a zlomyselných poznámok. Nebudem ich citovať, musíme byť blahosklonní, veď strávila väčšinu života v polepšovni. Pravdaže, hrobárovi – po štyroch rumoch – to už bolo fuk, ale ja som si uvedomil, že prázdniny s Betou nebudú žiadnou idylou. Automobil sme roztáčali kľukou. Hrobár sa päť minút mordoval a potil a nakoniec to skončilo tak ako zvyčajne: Tatko sadol za volant a my sme ho roztlačili.

Cesta nám trvala hodinu, a to sme išli bez zastávky; znie to neuveriteľne, ale motor ani raz neskopal. Mohli sme tých sedem kilometrov hravo zdoľať za pol hodiny,

ale pred nami sa vliekol traktor s fúrou sena. Traktorista bol však hrobárov kolega a môj tatko, známy gentleman, nechcel kamaráta zaboha predbehnúť. Vysvetlil: „Môhel by si mysleť, že sa scem vytahovať.“

Vrátili sme sa presne o dvanásť; vežové hodiny odbíjali poludnie.

„Hrobár, dýchni na mňa,” povedala mamička na uvítanie.

Hrobár nechcel, ale musel.

„Rum” odplula si mamička, „to si ešte vybavíme.”

Potom si všimla aj nášho hosta: „Vitaj, Betka. Že si už konečne docestovala,” chápavo ju mamička pohladila po hlávke.

„Teta Mária, ja sa volám Alžbeta. Ako anglická kráľovná,” zahlásila Beta, a to už naozaj nebola sranda. Teta Mária a anglická kráľovná! „Z toho by sa jeden posral,” povedal som a hrobár prekvapene zdvihol obočie: „Basa, nóbl spoločnosť, tak?”

Uznanlivo som prikývol; slovo nóbl som ho naučil iba pred tromi týždňami a použil ho viac-menej adekvátne.

Mamička však Betu pretromfovala: „Ty si anglická kráľovná, ale ja som Panna Mária, matka božá. Čto je vác?”

Beta stratila glanc, čušala ako voš pod chrastou. Mamička však nemienila vytlkať mocenský kapitál, chcela ju iba uzemniť, preto ju jemne potľapkala po pravom líci a vyjasnila vzťahy: „Pre teba som teta Mariška a ty si pre mňa Betka, dobre?”

„Dobre, teta Mariška,” krotko prikývla, „ale nefackujte ma.”

„Já? Ved som ta len pohladzila po líci,” mamička pokrútila začudovane hlavičkou a Beta sa prosebne spýtala: „Mohla by som sa okúpať?”

„V našej obci niet verejného kúpaliska,” oznámil som.

„Kúpeme sa v Klančici,” upresnil hrobár.

„Vy nemáte kúpeľňu?” spýtala sa Beta, vyplašene pozerajúc na hrobára.

Pyšne som informoval Betu: „Kúpeľňu máme...”

A mamička dodala: „Ale kúpeme sa len v sobotu. A neskáj je pátek. Máš smolu.”

Napokon sme sa dohodli, že kvôli takému vzácnemu hosťovi urobíme výnimku, a umožnili sme Bete navštíviť našu kúpeľňu.

„Duško, dones jej myllo, aby nás neohovárala,” mamička mi podala mydlo pre Alžbetu.

Vošiel som do kúpeľne; zmrazilo ma. Stála tam celkom nahá a umývala sa, akoby sa nechumelilo. Cítil som, že sa červenám, a to ma našťvalo. Prečo sa mám ja červenáť, keď je ona vyzlečená a ani jej na um nepríde, že by sa mala aspoň trocha hanbiť, ani jej nenapadne aspoň sa prikryť uterákom. Jedoval som sa, že sa hanbím, a ona sa ešte aj usmievala, áno, drzo sa usmievala, akoby nemala

v sebe ani trochu taktu. Napokon vyrastala v polepšovni, ktovie, aké tam majú móresy. Vynadal som jej za to, že sa nezamkla (hoci vo dverách kúpeľne nikdy nebol kľúč).

Beta sa prezliekla. Teraz mala na sebe žlté tričko a kratučkú sukňu, ktorá sotva zakrývala tie modré dievčenské trenírky s tesnou gumou, v ktorých mávali baby telocvik. A na hlave mala baretku, vraj proti úpalu.

„Trebá mi na vé-cé,” povedala a tvárila sa, ako keby absolventky polepšovne nechodili na hajzeľ.

Tatko s mamičkou sa na mňa spýtavo pozreli, preložil som: „Potrebuje na záchod.”

„Aha, ukáž jej.”

„Vy nemáte splachovacie véčko?” spýtala sa prekvapene, keď som ju viedol von z domu, ta het, do prírody.

Záchod bol od domu pomerne ďaleko, cezpoľní museli prekonávať veľa nástrah, kým ho našli. Ako sme sa rozmáhali a ustavične pristavovali nové obydľia, hajzeľ sa od nás úctyhodne vzdialil. Kým sme tam dorazili, minuli sme prasačí chliev a desať hrobov; preto sme ho používali iba na tzv. veľkú potrebu. Vedel som, že Beta nebude výnimkou: s čúraním sa nedostane ďalej ako po hrob istej Marty Podrackej. My, chlapi, sme sa vyšťali rovno pred dverami, ale mamička a väčšina hostí ženského pohlavia (hostiek) musela mať zrejme pocit intimity, ilúzie, že ich nikto nevidí, že sú niečím kryté, a tak si čupli medzi tretí a štvrtý kopček v poradí, skryli sa v údolí medzi hrobmi Marty Podrackej a Ivana Chudeca.

Záchod sa Bete, na moje (príjemné) prekvapenie, páčil. Bol pozbýjaný z drevených, prehnitých latiek, striešku mal pokrytý térovým papierom a vpredu, na dverách, v rovine očí sediaceho užívateľa bol vyrezaný vetrací otvor v tvare srdca.

Cestou som jej ukázal aj márnicu. Postavil ju ešte dedo, pred mnohými rokmi, a tak aj vyzerala: drevená búda na spadnutie. Hrobár ju musel každý rok obijať čerstvými doskami, aby to ako-tak držalo pohromade; obec neinvestovala ani halier. V márnici boli dva rýle, dva krompáče, štyri hrubé povrazy, plechové vedro, železný hriadeľ, s ktorým môj brat Servác trénoval vzpieranie, v kúte stál zložený pingpongový stôl. A, samozrejme, uprostred trónili máry – ako v márnici.

Beta sa nadšene, dychtivo spýtala: „Hrávate pingpong? Na cimiteri?”

„Na cinteri.”

„Fasa. V polepšovni som bola najlepšia.”

„Zajtra bude turnaj.”

Ved' ja ti ukážem, v duchu som si mädlil ruky, nebudeš sa ty vyvyšovať. Ój, zajtra bude veselo...

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 15

1. Povedzte svoj prvý dojem z ukážky.
2. Vyberte najkomickejšiu pasáž.
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) *Prečo mal otec prezývku hrobár?*
  - b) *Ktorý deň chodili čakať otec so synom dedovu vnučku na stanicu?*
  - c) *Ako sa volala?*
  - d) *Koľko mala rokov?*
  - e) *Prečo prišli domov o dvanástej?*
  - f) *Čo je Klančica?*
  - g) *Kde deti hrávali pingpong?*
4. Vysvetlite slovné spojenia v spojitosti s kontextom:
držme sa merita veci, mamička nastolila diktatúru, vážil päťdesiat kíľ aj s oblečením, vypol svoju slepačiu hruď, dal sa opiť rožkom, bolo mu to fuk, mamička Betu pretromfovala, mamička nemienila vytlkať mocenský kapitál, nemala v sebe ani trochu taktu.
5. Vytvorte charakteristiky jednotlivých postáv (Duško, Beta, mamička, otec, dedo).
6. Objasnite príčiny Duškovej nedôvery k Bete.
7. Zdôvodnite, prečo Dušan Mitana dal svojej krátkej próze názov *Môj rodný cintorín*. Konfrontujte svoj názor s autorovým pri uvedení ukážky.
8. Zhodnoňte použitie nárečia. Čo tým autor sledoval?
9. Pretransformujte ľubovoľnú časť ukážky, kde využíva nárečie, do spisovnej podoby.
10. Plynulo čítajte ukážku, dbajte na správne dýchanie, artikuláciu a spisovnú výslovnosť. Nárečové časti jazykového prejavu podajte tak, aby vyznievali komicky. Presentujte postavy v súlade s ich charakterom.

VEDELI STE?

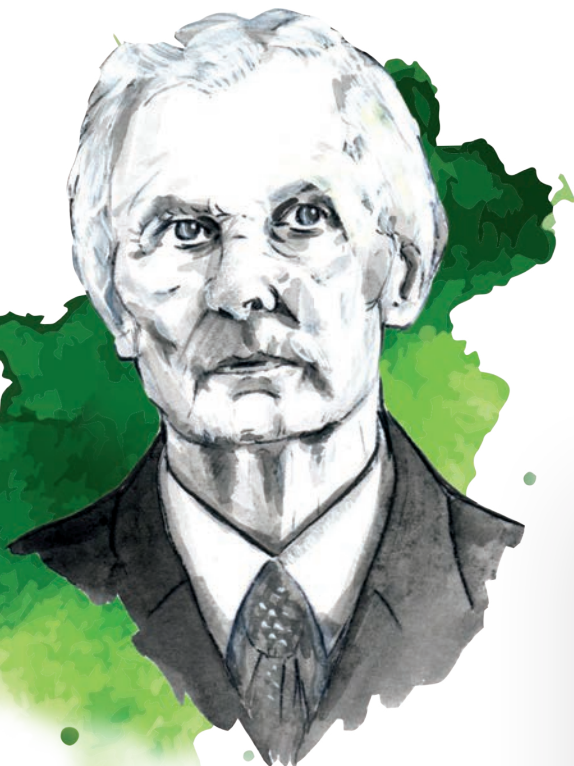
- **Dušan Mitana** uverejňoval svoje prvé literárne diela v časopise *Mladá tvorba*, neskôr i v časopisoch *Slovenské pohľady* a *Romboid*. Už na začiatku tvorby sa prejavil ako nadaný rozprávač.
- Medzi posledné diela Dušana Mitana patria zbierka poviedok *Krst ohňom* (2001) a román *Zjavenie* (2005).
- Patril medzi najprekladanejších slovenských spisovateľov.
- Zomrel tragicky vo veku 72 rokov.

LADISLAV BALLEK

(1941 – 2014)

prozaik, esejista

povolanie: redaktor, politik, diplomat

Detský svet, vzťah detí a dospelých tvoria jeden zo základných pilierov Ballekových diel. Kniha troch krátkych próz *Kraj za vinicami* (1983) – *Kraj za vinicami*, *Berlínsky valčík* a *Koník z Orlanda* – zachytáva dychtivé pranie detí byť dospelými, detskú zvedavosť či túžbu oboznamovať sa s okolitým svetom, spoznávať ho a zakúsiť...

POMÔCKA K UKÁŽKE

Palánk – staré pomenovanie Šiah

maringotka – špeciálne skonštruovaný prives určený na prechodné bývanie zamestnancov cirkusu

turnér – člen nemeckého telocvičného spolku, zápasník

vekňa – podlhovastý bochník chleba

furman – kto sa zaoberá dopravou nákladov záprahom, povozník

UKÁŽKA Č. 16:

KONÍK Z ORLANDA

Odo dňa, ako sa v **Palánku** zjavil plagát s hlavou bengálskej tigrice a pod ňou nápis Cirkus Orlando, bolo celé mesto hore nohami. Palánčania, celkom spochabení, videli v príchode cirkusu najväčšiu udalosť jari, a nebolo človeka, ktorý by sa mu netešil. Ľudia vzrušene postávali pred plagátom, gestikulovali, vymýšľali si a chytali sa za bruchá, len čo si spomenuli na niečo smiešne. Krútili sa pred hlavou tigrice ani pred zrkadlom. Cirkus ich zbalamutil, až zabúdali, že sú serióznymi obyvateľmi starého stoličného mesta.

Jarné popoludnie z konca štyridsiatych rokov.

Dnes mal cirkus prísť do Palánku na nákladnom vlaku. Už dobrú hodinu pred jeho príchodom vydal sa na nákladnú stanicu aj malý chlapec, ktorého v družine mladších detí volali Kávapipi. K svojej prezývke prišiel tak, že jeho matka sa raz zahovorila na dvore so susedkou a zabudla na prevárané mlieko na sporáku v kuchyni. Chlapec za ňou vyšiel a s kamennou tváričkou jej oznámil:

„Mamička, káva pipí.“

To nebol ešte školák.

Pravé, krásne aprílové južné predpoludnie. Záhrady, parky a živé ploty rozvoniavajú orgovánom. Do stanice o chvíľu vtiahne dlhý nákladný vlak s pestrofarebnými **maringotkami** a zamrežovanými kliečkami na plošinách vozňov. Cirkus Orlando!

Na stanici ľudí ani maku, najmä detvákov – oblepili blízku kamennú ohradu a všetky okolité stromy.

Detiská robia skazu, vrieskajú ani pomínuté, zhadzujú sa z ohrady, vyhadzujú si tašky do vzduchu – vyletujú písanky, šlabikáre, pijaky a drevené peračníky, pomalované slovenskými ľudovými ornamentmi, čo sa v mele na ceste raz-dva rozbijú na triesky. A tí najnespratnejší močia zo stromov iným na hlavu a za golier. Vyzerá to na detskú vojnu. Nikto z dospelých si ich osobitne nevšíma. Jedni poutekali zo školy, druhí sa v nej ani len nezjavili. Ibaže dnes ani dospelí nemyslia na svoje povinnosti, len na kadejaké cirkusantské ledačiny.

Dospelí tvoria väčšie-menšie skupinky. Stoja tu rozliční ľudia z mesta: kočiši s bičmi za sárami čižiem, traťoví robotníci, remeselníci, majstri, tovariši, učni, železničari, ako aj iní ľudia, najmä z ulíc spod železničnej stanice.

Ženy tu takmer nevidno. Chlapi lačno fajčia, potriasajú hlavou, skáču si do reči a spomínajú na všetky predvojnové cirkusy.

Niekoľko mládencov postáva bokom. Čakajú na cirkus pre príležitostnú a dobre platenú prácu. Sú to vychýrení mestskí loptoši, ktorí nechýbajú pri nijakej príležitosti, kde sa zbehne viac národa. Z tejto party vychádzajú najlepší mestskí boxerí a zápasníci, všetci jej členovia majú na ľavom predlakti vytetované 4 F, znak vyjadrujúci heslo nemeckých **turnérov** – frisch, fromm, froh, frei, čo inak značí čerstvý, nábožný, veselý, slobodný.

Vtom ľudia zazreli v diaľke veľký mocný rušeň s dlhým červenkastým vlakom. Vlak prichádzal dlho, do stanice vchádzal opatrne, hadil sa na výhybkách ako detský vláčik z dreva. Na plošinkách vozňov svietili vyumývané a čerstvo natreté maringotky.

Cirkus Orlando vstúpil do Palánku!

Detiská mu prevolávali na slávu, dospelí medzitým zamĺkli, nevediac, či sa majú radovať, alebo sa tváriť ako pred cudzími.

Skôr ako sa začalo vykladať, farbisto vyobliekani cirkusanti, dvaja žandári, a štyria mestskí policajti v svetlých letných rovnošatách, niekoľko hasičov a službukonajúcich železničiarov zatlačili divákov na cestu, až k múrom židovského cintorína, aby neprekážali.

So všetkými ustúpil aj malý Kávapipi, ibaže spomedzi nôh dospelých a z rozvíreného prachu nevidel zhola nič. Nemohol sa s tým zmieriť. Popri múre cintorína vošiel do neďalekej záhrady, preliezol plot a ocitol sa pri súprave z druhej strany. Zakrádal sa popri nej, kde sa ozývala najväčšia vrava a lomozenie. Vtom sa súprava pohla, div ho nezachytila. V rozrušení zabudol, čo značí tiahly hvizd rušňa, ktorý po niekoľkých metroch znova zastal, teraz už definitívne.

Chlapec stál, nedôverčivo pozoroval kolesá, či sa ešte pohnú, a s nevôľou vdychoval do seba zápach podvalov a zaolejovanej trávy, sivej od popola rušňov. Chystal sa učupiť pod vagón, už bez obáv, keďže rušeň sa odpojil od súpravy a s mocným stonaním zamieril k vodnému čerpadlu. Chlapec ticho sledoval vykladanie cirkusu, keď ho znenazdajky zaujalo mrmlanie medveda. Po krátkom váhaní zvíťazila v ňom zvedavosť. Vidieť zviera bolo mu milšie ako pozorovať pracovný ruch.

Vyliezol na prednú plošinku vozňa, preliezol bočnicu a bol pri klietke. Cítil ostrý zápach, charakteristický pre divé zvieratá žijúce v zajatí. Podišiel ku škáre v rohu klietky. Nazrel dnu. V duchu zajasal, šťastne sa nadýchol, akoby vyriekol: Aké šťastie! Pozriem – maco!

V prítmí sa za mocnými mrežami klietky ligotali temné olovené oči. V každom dospelom by vyvolali úzkosť, lebo z nich vyžarovala zákernosť a krutá živočíšna sila, no malý chlapec si to neuvedomil, nepripúšťala to ani jeho detská predstava o medvedoch, dobráckych lesných strýkoch z rozprávok.

Malé nehybné oči patrili grizlymu, sivému medvedovi zo severoamerických končín, ktorému pre jeho imponantný vzhľad vravia veľký. Nemal práve najlepšiu náladu. Rozladila ho úmorná cesta, hádzanie vlaku, ktorému sa v klietke ťažko mohol prispôsobiť.

Nákladná stanica v Palánku bola vybavená dvoma rampami. Tá prvá, bližšia k budove stanice, bola širšia, súca aj na manévrovanie ťažšieho traktora, kým tá druhá bola užšia, ledva sa na nej obrátili dva kone, ľahšie jeden.

Ako prvé vyviedli z vlaku ťažné kone. Zadupali na mostíku z hrubých dosák.

Chlapec sa medzitým privrával zvieratú, vábil ho bližšie k mrežiam. Zviera sa nehýbalo z miesta, iba čo človečika pozorovalo so zlovestným mrmlaním.

Kávapipi, ako to už deti robievajú, vopchal napokon do škáry ukazováčik a privolával ním medveda k sebe. Grizly natiahol krk, a už sa jeho divé oči zjavili pred škárou. Jeho ťažká hlava sa nečakane rýchlo preniesla z rohu klietky až k mreži, chlapca prenikla strašná úzkosť,

zmeravelo mu telo, no bolo neskoro. Zacítil šklbnutie a páľčivú bolesť.

Medveď odhryzol chlapcovi prst.

V rovnakej chvíli vyvádzali z vagóna koňa. Každého z prítomných zaujal. Mal nevidane jasnožltú srst', niečo medzi páperím kuraťa a pravým južným poludním. Detiská až zhĺkli. Zamarilo sa im, že z vagóna vystupuje rozprávkový Slncový kôň.

Žltučkého, inak statného koňa, vyvádzal z vagóna menší chlapík, zjavne Talian. Zostupoval po mostíku pospiatky a koňa držal za ohlávku. Vtom z neďalekého vagóna vyrazil srdcervúci detský výkrik. V prítomných vyvolal zdesenie, omračujúci pocit ťažkej spoluviny.

„Hííí – žišikriste!“ ozval sa dav.

Talianovi sa zamarilo, že pristúpil dieťa. Vyskočil, zatrepotal nohami a dopadol na okraj mostíka. Prekoprcol sa na zem, no v zmätku nevy pustil z rúk ohlávku.

Nikto z prítomných nevedel neskôr presne opísať, ako sa to stalo – oči aj mysle ľudí sa upriamili na koľaje. Za srdcervúceho, priam zadúšajúceho kriku scuplo tam zo schodov vagóna telo malého chlapca a zvíjalo sa od bolesti. Celé okolie nákladnej stanice sa zaplnilo bolesťou a stonmi. Hrôza a muky prestúpili tých, čo sa zadávali pod vagón, a citlivejším prišlo zle. Väčšina sa nemohla spamätať, šírilo sa podozrenie, že dieťa buď zrazil nejaký vlak, hoci práve neprechádzal nijaký, alebo ho uštipol dajaký hrozný tropický had, ktorý sa medzitým odplazil kamsi do neďalekých záhrad. Myšlienka na vlak bola hrozná, no predstava veľkého jedovatého plaza celkom desivá.

Keď sa ľudia spamätali a zvrtili hlavu ta, odkiaľ len na pol ucha začuli nejaký dutý úder, pád, ston a bolestivé zaerdžanie, videli pri vagóne ležať žltého koňa so skrvaveným bokom, akoby spadol dolu zo slnka. S vypätím všetkých síl sa pokúšal postaviť na nohy. Okolo neho skackal malý Talian, vše si dvíhal rukami zakrvavené koleno a niečo pritom zlostne aj bolestivo vykrikoval. Každému to prichodilo dôležité, veľmi ľubozvučné aj žalostivé, no nikto mu ani za mak nerozumel.

Jeden zo žandárov chytil zamdletého chlapca pod pazuchu ako **veľňu** chleba, vysadol s ním na bicykel a hnal sa do susednej ulice, kde v tichom prostredí medzi borovicami, gaštanmi a zelenými trávnikmi ležali rozložené biele budovy tunajšej štátnej nemocnice.

Kým železničiar a preľaknutí cirkusanti ohľaduplne a neisto vracali zvedavcov nazad k múrom cintorína, druhý strážmajster, mestskí policajti, odvážnejší železničiar a krotitelia s ošetrovateľmi zvierat z obidvoch strán pobiehali popri súprave a sledili po vozňoch, kde boli umiestnené hady a šelmy, no ďalšieho odvážlivca našťastie už nenašli.

Ako ustával zmätok, pozornosť sa upriamila na zraneného koňa. Medzitým sa pozviechal na nohy. Bol naňho smutný pohľad. Tí, čo pri ňom stáli, krútili skormútene hlavami a bezradne rozhadzovali rukami. Kôň dychčal, triasol sa a nádherná žltá srst' mu stemnela od krvi a potu.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 16

1. Identifikujte všetky zvuky a farby v ukážke.
2. Popíšte miesto, kde sa odohráva dej príbehu. Ako si ho predstavujete?
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Kto je Kávapipi?
  - b) Ako prišiel k svojej prezývke?
  - c) V ktorom mesiaci prišiel cirkus Orlando do Palánku?
  - d) Z koho pozostával dav vítajúci cirkus?
  - e) Prečo grizly v kletke nemal najlepšiu náladu?
  - f) Ktoré zvieratá vystupovali z vlaku ako prví?
  - g) Kto odviezol Kávapipiho do nemocnice?
4. Vysvetlite slovné spojenia v kontexte príbehu: *oblepili blízku kamennú ohradu, cirkusantské ledačiny, ľudí ani maku, hadil sa na výhybkách, rozprávkový Slncový kôň, okolie nákladnej stanice sa zaplnilo bolesťou, akoby spadol dolu zo slnka.*
5. Vyhľadajte príklad na prirovnanie, metaforu a personifikáciu.
6. Zmapujte atmosféru povojnového Palánku.
7. Analyzujte Kávapipiho túžbu poznávať a jej dôsledky.
8. Diskutujte o túžbach mladých ľudí poznávať, ktoré vedú k neuváženým krokom.
9. Odhadnite, čo sa stane s cirkusovým koňom. Uvedte, čo vás viedlo k takému rozhodnutiu.
10. Konfrontujte svoj záver príbehu s autorovým.

VEDELI STE?

- **Ladislav Ballek** získal mimoriadny ohlas svojou románovou tvorbou doma i vo svete. Romány *Pomocník* s podtitulom *Kniha o Palánku* (1977) a *Agáty* s podtitulom *Druhá kniha o Palánku* (1981) boli preložené do viacerých jazykov, spracované a uvádzané v divadelnej i filmovej adaptácii.
- Po roku 1990 vstúpil do politiky. V rokoch 1992 – 1994 bol poslancom Národnej rady Slovenskej republiky.
- V roku 1998 neúspešne kandidoval na funkciu prezidenta Slovenskej republiky. Jeho kariéra vyvrcholila v diplomatických službách, keď v rokoch 2001 – 2008 pôsobil ako veľvyslanec Slovenskej republiky v Českej republike.

Záver podľa Ladislava Balleka

Cirkus Orlando odišiel, jeho žltý kôň ostal navždy v Palánku – na radosť smetiara Kuzmu a jednej generácie detí, ktoré v ňom videli bájneho Slncového koňa zo slovenských ľudových rozprávok.

V onen deň, keď sa mu pritrafilo nešťastie na železničnej stanici, dostal nové meno. Kuzma ho dovliekol na voze domov, s pomocou susedov ho zavesil v maštali na popruhy, presedel pri koňovi celé dni a noci. Ošetroval ho za denného svetla aj pri lampe. Len čo si zdriemol, už ho budil zvonček budíka. Vstal, ponaprával koňovi popruhy visiace z povaly, natrel mu masťami boľavé miesta, povymieňal obklady, nakrmil ho, napojil a cez deň, keď nemal čo robiť, bielil a čistil maštal, kým sa mu nevidelo, že ju pretvoril na izbu.

V tých dňoch bol ustavične na nohách, chodil okolo koňa, privrával sa mu vľúdne a láskavo, až sa jeho vlastná žena neprestávala čudovať, kde sa v ňom berie odrazu toľko trpezlivosti a nehy. Kedyže si ju našetril? Veď inakšie bol frľoš, neraz surovec, či už na kone, ľudí, alebo aj vlastnú rodinu.

Koľko citu sa v ňom skrývalo! Krútili hlavou susedia. Doteraz bol večne zamazaným smetiárom, neotesaným, večne hundravým kočišom, odludom, čo buď mlčal, alebo klial. Aká zmena! To ho ten kôň zmenil? Namojveru, hej!

Jedného rána sa Kuzma nahlas zasmial, čo jeho ženu takmer vykoľajilo. Roky ho nepočula takto sa zasmiať. Zvolal na dvor ľudí z celej Tabakovej ulice, aby sa prišli pozrieť na zázrak.

Z tmy maštale vyviedol na dvor opatreného, vyčesaného koňa – na jasnom slnku sa mu žltá srst nevidane leskla! Ľudia až zhlikli. Krása žltučkého cirkusového koňa im vyrazila dych.

Kôň bol zdravý, nekríval, Kuzma ho vodil za ohlávku po dvore a od šťastia aj pýchy sa na nič nepýtal. Nebolo ani treba. Dobré videl užasnuté tváre susedov, počul ich vzdychy a potláčané stony obdivu a závidisti nad krásou a výnimočnosťou uzdraveného zvierata.

Smetiar vyviedol koňa z dvora a zišiel s ním na lúky. Pustil koňa pást sa. Pritom zistil pozoruhodnú vec. Len čo kôň spozoroval, že sa kamkoľvek zvrtol, zdvihol hlavu, hodil ňou dohora a bral sa za svojim novým gazdom poslušnejšie než pes. Bol cvičený. Pri zvukoch ústnej harmoniky si zadrobčil, dvíhal sa na zadné nohy alebo sa hlboko ukláňal.

Kuzma div neslzil, tešil sa ani malý chlapec. Pociťoval voči koňovi akúsi zodpovednosť, bál sa ho nechávať osamote, aby sa nebudaj nenazdal, že si neváži jeho vernosť a um.

Smetiarovi Jozefovi Kuzmovi sa začalo s koňom aj lepšie dariť. Z obchodného aj ľudského hľadiska bol cirkusový kôň dobrou investíciou. Ako **furman** bol zrazu žiadanejší, ako človek zaujímavejší. Kým nemal koňa, žltého ani zrelé žitko, bolo to skôr naopak. On i jeho život sa zmenili k lepšiemu, akoby našiel poklad.

PAVOL ORSZÁGH-HVIEZDOSLAV

(1849 – 1921)

básnik, dramatik, prekladateľ

povolanie: **advokát**

vlastné meno: **Pavol Országh**

pseudonymy: **Jozef Zbranský, od r. 1887 Pavol Hviezdoslav**

Po tragických udalostiach v osobnom živote (strata najbližších – matky, otca, brata a sestry) si Pavol Országh-Hviezdoslav postupne nachádzal čas na prechádzky prírodou, kde často hľadal podnety pre svoje básne. V januári 1890 oznámil novému redaktorovi *Slovenských pohľadov* Jozefovi Škultétymu, že pracuje na dlhšej epickej skladbe *Ežo Vlkolinský*. Začiatkom augusta 1890 mu hotové dielo poslal do Martina. Básnik sa v ňom sústredil na proces splývania zemiaľstva s ľudom. Spoznávame rozmanité postavy, v ich popredí stojí Estera Vlkolinská, vdova a hrdá zemiaľka, a Ežo, jej jediný syn, ktorý má inú predstavu o svojom živote. Dva protichodné názory vyústia do vážneho konfliktu...

UKÁŽKA Č. 17:

EŽO VLKOLINSKÝ

– U Vlkolinských pokoj slávnostný tiež rozhostil sa. Včasne čeliadka si odbavila všetko, čokoľvek sa pri gazdovstve musí pokonať, či piatok a či sviatok značí deň. V stavaniach tedy ticho, po dvore i čisto k tomu.

Kde sa jaksí preds' kus opozdili, bolo v kuchyni. Ezechiel aspoň **drahne** sedel už u stola v prednej – čakal raňajky; no nedajbože vyčkať. – Divil sa, tým viac, bo ani matky nevidel dnes ešte; proti zvyku vystala i od služby: nuž sticha prespieval za rannou i tú, „Prijdiž, Duchu –‘ sám. Nevedel poňať, čo sa mohlo stať. Hnul sebou, že sa pôjde presvedčiť; vtom ale štuklo v dverách –

Vkročila mať strmou chôdzou. Čosi na miske priniesla i priam drgla pred syna. Dnu rascová polievka šplachla, zrel; i ešte čudnejším mu: výročná preds' slávnosť – a toť, aká **objedza!** Chcel pozrieť na matku; no nechal tak, neriekol slova – prichytil sa jesť. Však matka zastala si oproti, zrak pohrúžila doň (bol nevlúdny), a na roh stola vzprúc sa, riekla mu: „Ty, Ežo! – Ty len chceš ma dopáliť, bárs vystríhala posial' som ťa dost' – Kde blúdil si zas noci predošej, há? – Neodtajíš! Lebo, tuláku, i nocou ťa ja **zápät'** sprevádzam: keď usnem, iní za mňa strehocú – znám kľučky tvoje – tedy?“

Ezechiel

pozdvihol oči, vzhliadnul matke v tvár,
vtom zapýril sa; zložil lyžicu,
i opäť vzožruc, krotko odvetil:
„Nie, netajím; bol som – šak viete, kde –“
a kukol oknom –

„Viem!“ mať nevrle
mu odsekla, až zvrátil **spešne** zrak,
i ťažko polkla. „No ty ešte vždy
nevedieť zdáš sa, že to protiví
sa mojej vôli, synku! A preds' som
ti to už **dudala**, i za otca
(och, keby ťa bol lepšie zavracať
a nie ti povoľoval vo všetkom –);
ba neraz-nedva som ťa úprimne
i upomla. – Ty ale, zrejma vec:
dnu jedným uchom, druhým pekne von
si všetko púšťal: **túrnul** naoko
a pritom ďalej svoje vyčíňal,
nu, pravý potmehúd, krt. – Teraz však
ti zahudiem ja (vtom sa vypäla),
mňa nebudeš viac vodiť za nosom!
Dnes ostatný môj ortiel' zneje, čuj:
Tú **ledačinu** nikdy nevezmeš,
kým žijem! A keď budem umierať,
i v závete ti prísne zakážem –
vieš, Ežo? Nikdy! (V doklad do dlane
si pľasla pästou.) To si pamätaj!
Ja prelomím ti tvoju hlavatosť!
Ja uvidím –“ A stiahnuť obočie:
„Čo neješ!?“ doložila zhrozene.
„Ďakujem,“ vetil chladnokrvne, bár
ho jedno slovo ozaj pobodlo,
lež prevýšil sa, „už je po jedle –
je preslanô –“ S tým na stoličke sa
popravil, **sšimral** prsty po **skráni**
i podoprev sa na stôl, nadpriadol
tak potichu: „No, mamko, dovoľte
raz rieciť i mne; som preds' už dospelý.
Čo máte proti Žofke? – Povedzte.“
„Čo!?“ zdúpnela. „Čo? – Že je sedlička,
že –“ zajakla sa. On sa uškrnul,
zhral prsty po stole. „To?“ pýtal sa,
„to? – Dajsabože! Vaše zemianstvo
či nepošlo tiež dolu Dunajom
i s **košútkami**, pani matko? Jak?
Ba **utenulo**, veru, žiadna plť
ho nedohoní viacej! – Ale, hľa,
i Žofkina mať bola zemianka,
veď z rodu Vlkolinských pochodí –“
„Čuš mi s tým!“ skočila mu do reči;
„aj pochodila – vydedili ju,
hej – lenže ty to ani nechápeš! –“
„Dost' na tom: neviete jej **pohany** –“
„Viem!“ vrkla. „Akú?“ „Takú: za cudzie
sa groše parádi –“ „To nepravda!“

POMÔCKA K UKÁŽKE

drahne – dlho, dlhý čas
objedza – jedlo
zápäť – vzápätí, ihneď, okamžite
spešne – rýchlo
dudať – hundrať
túrnul' – zareagovať, povšimnúť si
ledačina – nanič, nesúca osoba
šimrať – ľahkým dotykom, škrabkaním dráždiť
skráne – sluchy
košútky – bankovky vydané v Uhorsku za Ľ. Košúta, ministra financií r. 1848
utenúť – odplávať
pohana – pohanenie, potupenie, potupa
utrhačstvo – ohováranie, osočovanie
prístupky – priženiť sa do domácnosti rodičov manželky
rušať – hýbať sa, pohýnať sa

vykrikol Ezech, zbledol, zachvel sa,
vstal – však zas sadnul. „**Utrhačstvo** to! –
No, počujte i vy môj úmysel:
Ja slúchal som vás posiaľ vo všetkom,
i poslúchal som, lebo matku, rád;
v tom ale jednom niet mi rozkazu,
to nejde nijak! Nemôže byť, Boh
môj svedok, mamko! – Upokojte sa.
Viem, vám sa páči vaše krstňa, viem:
tú za nevestu by ste chceli mať,
i česť jej všetka; ale darmo je
– a tu ver' každý mne dá za pravdu –
kde o mne je reč, mojom o srdci,
tam výlučne ja právo voľby mám:
a mne sa ľúbi Žofka jedine.
Len tú si vezmem – Upokojte sa –“
„Čo!?“ zdupkala, až čipky čepca jej
sa pootriasli, oči podbehli
jej krvou, zvrávorala pohnutím
i zhíkla – „nuž ty, ty sa protivíš
mi budeš, papľuh? Opovážiš sa
mne protirečiť? Moje myšlienky
mi prekrižovať? – Či vieš, že som mať
i otec v jednom? Vieš, čo vo štvrtom
na veky stojí? – Ale horký vieš,
ty rebelant! – Šak počkaj, poviem ti
hneď inšie – Ale prečo nevstaneš,
keď zhovára sa s tebou rodič, há?
Neúctivec! – sed', bodaj – Nuž či vieš,
človeče, že tu všetko moje je,
či dom, či role, celý majetok!
Tvoj otec že len prilepil sa a
čo palec na **prístupky** prišiel sem?
Či vieš to? Hovor!“ – „Od vás počúvam –“

„Vieš, že ti otec neporučil nič, ni byľky márnej?“ – „Chudák, nemohol –“
 „Vieš tedy, že tu pani som len ja, a rozhodovať môžem, ako chcem, môj rozkaz platí všetky nad súdy, a tys' len črviak...?“ Stisol plecami.
 „Keď vieš, i to vedz: od dneška si nie viac mojím synom! Navždy odriekam sa ťa i vymietam ťa zo srdca – Vstaň môjho od stola! Spod strechy mi vystúp mojej! Ber sa, kade chceš – a vrátiť sa sem kedy, Boh ťa chráň! Som vdova a dnes umrel mi i syn: i budem sama, sama ako trst', sťa jablň obráňaná – **Rušaj** priam! Chod!“ ukázala rukou na dvere a jak mrak hrozný bol jej obličaj...

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 17

1. Reprodukujte stručne obsah ukážky.
2. Vyberte z nej časť, ktorá na vás najviac zapôsobila.
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Z akého mena pochádza prezývka Ežo?
  - b) Akými slovami začínala jeho ranná modlitba?
  - c) Z čoho pozostávali Ežove raňajky?
  - d) Dojedol ich?
  - e) Prečo sa mama hnevala na syna?
  - f) Ako sa volalo dievča, ktoré sa Ežovi páčilo?
  - g) Čo zdedil Ežo po otcovi?
4. Vysvetlite slovné spojenia:
zrak pohrúžila doň, bárs vystríhala posiaľ som ťa dost', iní za mňa strehocú, mňa nebudeš viac vodiť za nosom, ja slúchal som vás posiaľ vo všetkom, môj rozkaz platí všetky nad súdy.
5. Povedzte, ktoré informácie môžu vytvoriť obraz vtedajšej doby.
6. Uvedte, ktorý slohový útvar prevláda v ukážke. Argumentujte konkrétnymi príkladmi.
7. Charakterizujte na základe správania hlavné postavy príbehu.
8. Objasnite príčinu konfliktu medzi nimi.
9. Kriticky posúďte Esterine výhrady voči Žofke.
10. Zhodnoťte Ežovu argumentáciu.
11. Odhadnite, ako sa bude situácia ďalej vyvíjať.
12. Diskutujte o najčastejších príčinách konfliktov medzi rodičmi a deťmi. Využite osobnú skúsenosť.
13. Navrhните riešenia problému, ktoré by viedli k eliminácii konfliktov.

ZAPAMÄTAJTE SI

Moderný epos – rozsiahla epická skladba, ktorá spracúva námety zo spoločenského života, umelecky stvárňuje aktuálne problémy doby. Dej je prerušovaný opismi duševného stavu hrdinov, obrazmi prírody, úvahami a vyznaniami autora.

VEDELI STE?

Pavol Országh-Hviezdoslav pochádzal po obidvoch líniiach zo starého zemianskeho rodu, ale na svojom pôvode si nijako nezakladal; práve naopak, k zemianskemu konzervatizmu a k jeho nadutej pýche mal veľmi kritický postoj.

„Môj otec bol tiež tvrdý zeman, ale bez pýchy; povahou strmý, prudký a náruživý, ale hneď i zastal, skrotnul, ba plakal od ľútosti, ako i vše od radosti. Ako remeselník mal dobré meno, pracujúc dôkladne, spoľahlive a načas, nezmrhal ničoho, ba nadobúdval (v dome aspoň nechybalo nikdy groša, a to bez všetkých pôžičiek). Mňa veru vyťal neraz i pre zvyčajné chlapecké kúsky.

... tá nezapomenuteľná drahá moja mať bola stelesnená milota a dobrota: pobožná, skromná, prívetivá, prajná, dobročinná; útlocitná, citlivka-stydlivka; pracovitá, bedlivá (najneskoršie ulíhala, vstávala najvčasnšie), vzorná gazdiná, temer nevychodiaca z domu krom do chrámu alebo za hospodárskym povoláním; v každom ohľade príkladná žena, láskavá, až po sebazaprenie pečlivá a starostlivá matka.”

MARTIN KUKUČÍN

(1860 – 1928)

prozaik, dramatik

povolanie: lekár

vlastné meno: **MUDr. Matej Bencúr**

Poviedky *Rysavá jalovica* (1885) a *Neprebudený* (1886) patria nepochybne k najznámejším dielam Martina Kukučina, pri ich čítaní sa nám vynorí obraz slovenskej dediny koncom 19. storočia tak, ako ju vnímal sám autor. Jeho postavy pôsobia hodnoverne a pravdivo, lebo sú odpozorované zo života. V poviedke *Neprebudený* majstrovsky vykreslil Ondráša Machuľu, lenovského husiara, ktorého príroda neobdarila ani krásou, ani rozumom. Zo začiatku s úsmevom sledujeme jeho detinské správanie, ale kdesi v podvedomí tušíme tragický koniec...

UKÁŽKA Č. 18:

NEPREBUDENÝ

Ondráš Machuľa veru biedny tvor boží. Kto len pozrie naň, musí ho poľutovať. Akoby stvoriteľ chcel vzbudiť v ľuďoch obdiv, zasypúc ho všetkými nedostatkami. Hlava veľká, krytá ostrými vlasmi, ktoré svojou nepoddajnosťou ponášajú sa na zvieraciu srst... Čelo nízke, oči nenápadne malé, líčne kosti vypuklé, nos rozpláštený na **kabáč** a ústa široké. Postava malá, nevyvinutá, zhrbená. Keď kráča, ruky mu vopred **celembajú** ako **cepy** – celý človek málo ponáša sa na človeka. Ľudia s útrpnosťou hľadajú naň a s istou šetrnosťou chovajú sa k nemu ako k malému, slabému dieťaťu. Len on sám nedrží sa za mrzáka, spokojný je sám so sebou, nikdy nezareptal proti svojmu osudu a biede. Ba zdá sa, že sám seba drží za pekného, lebo často zastane na brehu **močidla** a márnivo prizerá sa do nečistej hladiny jeho. Vkus má, zná rozoznať pekné od mrzkého – no o svojej osobe **predpojato** súdi. Nuž, je človekom.

Rodičia jeho boli veľmi hodní lenovskí hospodári. Každý ich rád videl ako hodných, znášanlivých ľudí. Nikto ani zlého slova o nich nevedel. I veľmi ich ľutoval každý, keď narodil sa im tento syn, Ondráš. V dedine začalo sa pošuškávať, že im ho striga vymenila.

Machuľa zúfal, jeho žena mala životom zaplatiť pohľad na vlastné dieťa. No chudinka, oddala sa pokorne do vôle božej a tým väčšou láskou privinula k srdcu dieťa svoje. Väčšmi ho milovala takto, než keby bolo bývalo takým, akým si ho predstavovala.

Tým väčšmi odpadlo otcovi od srdca. Ten nemohol naň ani pozrieť. Zakaždým **zamrelo** v ňom srdce, trápil ho žieravý bôľ. Často sedel zadumano za stolom, oprúc hlavu o dľaň, tvár zakalená zlými myšlienkami, zúfalstvom. Žena neopovážila sa ho pýtať, čo mu je: dobre vedela, čo ho trápi.

Ondrášovi rodičia sa pomínú a on je odkázaný na opateru matinej sestry – totky (tetky). Netrpí biedou, lebo starostlivá totka sa o neho príkladne stará, matersky usmerňuje jeho život, hoci jej Ondráš spôsobí nejednu vrásku na čele...

Ondráš má už dvadsať rokov, ba vyše; totkina nádej, ktorú hneď od útleho veku prechovávala, že ďalší vývin napraví prírodnú chybu, nesplnila sa. Vady nielen že neumenšovali sa, ale z roka na rok väčšmi sa tislí na povrch. Jeho telo bolo veľmi slabé, inej práce, okrem pasenia husí, neschopné. Úsudok ďaleko pokulhával za vekom – len pamäť a zvlášť fantázia rozvíjajú sa, a to na úkor prirodzeného rozumu. Ak rieši niečo, to je vždy detinské. Totka i ľudia nakladajú s ním dosiaľ ako s nedospelcom. Žije osamotene, bez človeka, bez srdca, ktoré rozumelo by mu. Vrstovníci od malička stránia sa ho – medzi deťmi má ešte najviac známych priateľov. S týmito skoro najlepšie vyjde, lebo tie mu celkom rozumejú. Často prekvapia ho v krdli na poli a on zabáva sa s nimi pri jarčeku. Vodu narazí na žľaby, urobené zo zoschnutej kôry, pod ne dáva vrbový prúтик,

POMÔCKA K UKÁŽKE

cez ktorý krížom sú pretiahnuté neširoké doštičky – a mlynček už melie. Ak sa dielo zdará, tleska rukami a výska spolu s nimi. Vie i rozprávočky pekné – deti počúvajú ho so zatajeným dychom. A to púta ho k nim; rád je, že i on má ríšu, v ktorej vládne, s tým väčšou záľubou im rozpráva a deti tým väčšmi ľnú k nemu.

No dnes dáva mlynčeku pokoj. Je sám – a samotného zábavka neteší. Dobré mu i ležať, a to na zelenej pažiti. Myslel jeho lieta bohviekade. Vidí seba v rytierskych šatách kráčať k zámku na stračeť nôžke. Prestojí boj s drakom, a mačka, jediná obyvateľka zámku, premení sa v kňažnú. Hľa, padá mu vôkol hrdla a prisahá večnú – večnú lásku. Ako by sa neusmieval?

Na čelo mu sadla mucha. Hoci necíti, ako mu po ňom orie, neodháňa ju. Myslí, že dostačí zvrátenie a vystretie čela. Mucha podletí, no o chvíľu sa vráti a opakuje svoje dielo. Ondráš necíti nič – sníva ďalej.

Ondrášova dojímavá tragédia sa začína v okamihu, keď mu Zuzka Bežanovie, dedinská krásavica, z roztopaše povie, že si ho vezme za muža, hoci v skutočnosti má rada iného a bude si ho brať. Ondráš uverí jej pochabým slovám a začne sa chystať na svadbu...

Husárova totka bývala v poriadnom domčeku vprostred dediny. Ona je už vdova – a to pobožná vdova. Nezameškala by jednu nedeľu, a čo by mala kolenačky ísť. A to jej dáva v obci veľkej vážnosti, lebo ona robí tak, ako i hovorí. Neopustí núdzneho, a čo by sama sebe mala utrhnúť. Ale zato prezrie svojim skúmavým okom každého žobráka, a ak vidí, že je ešte schopný práce, nedá mu nič, len obleje ho ešte takou vriacou polievkou jazykovou, že žobrák ani nevie, na ktorú nohu stúpiť, idúc z jej dvora. A to vo všetkom je takáto akurátna, vysoko stojí nad všetkými ženami v Lenovci. Ľudia uznávajú jej nadvládu a chránia sa jej jazyka. Z úcty volajú ju v celej dedine totkou.

Len v svojom vlastnom dome nemôže nič vykonať. Inde na čo sa podoberie, to i vykoná – no doma nemožno. Predmetom jej ostrého jazyka býva Ondráš. Čo sa mu naduplikuje – a to všetko darmo, ani čo by hrach na stenu sypal. On nezohne šiju svoju pred ňou, jeho **netečnosti** nedotkne sa ani pekné, ani špatné slovo – nič. Iný na jej mieste bol by prestal perly do blata hádzať a vodu do koša liať – no jej energická povaha nemôže strpieť žiaden odpor, robí nové a nové pokusy.

No márna práca mechúr do vody tisnúť a ešte márnejšia Ondráša chcieť preinačiť. Machuľa bude Machuľom – kým len jedna vrana kvákať bude.

Totka prišla zo žatvy a ustatá odpočíva na podstene. Tu, kde sa vezme, tu sa vezme – milý Ondráš vojde do dvora. Jeho tvár nakrivená úsmevom. Totka zvedavo pozerá naň, cítiac, že nesie akúsi dobrú novinu.

„Totka – keby ste vedeli!”

„Keby som vedela – nemusel by si mi povedať.”

„Nuž poviem vám čosi!”

„No!” posmeľovala ho ona. Ondráš oblapil jej hrdlo

kabáč – pečené múčne jedlo menšieho okrúhleho a plochého tvaru, pagáč

celembať – pohybovať zo strany na stranu, kývať

cepy – primitívny nástroj na mlátenie obilia

močidlo – prirodzená alebo umelá priehlbina naplnená vodou, v ktorej sa močilo konope a ľan

predpojato – vopred zaujatý, nespravodlivo posudzujúci

zamrieť – náhle prestať biť

netečný – nevšímavý, celkom ľahostajný

sára – horná časť číziem

jančiarky – druh mužskej obuvi

prístupky – priženiť sa do domácnosti rodičov manželky

podoberať sa – rozhodnúť sa niečo urobiť, podujať sa

popčekovať – ľahkomyselne si zahrávať s niekým, s niečím

a detinsky pritúľil sa k nej. Jej srdce pohlo sa nad ním – oteplelo, zahorelo k nemu materskou láskou. Keď takto túlieval sa k nej, zišla jej vše na um nebohá sestra, ako na smrteľnej posteli odporúčala jej svoje jediné, nešťastné dieťa... Oči jej zvlhli – pohladila parobka po jeho drsných vlasoch. I posmelila ho ešte raz: „No veď už len povedz, ak je dačo dobrého.”

„Čidali že dobré! Idem sa ženiť.”

„Čo ti zas máta v hlave? Že-e-niť?”

„Hej, ženiť,” prisvedčil s dôrazom Ondráš.

„A koho si berieš – či metlu?”

„Zuzku Bežanovie.”

„Nože ma, prosím ťa, nejeduj. Zuzku Bežanovie! To len tak – Zuzku Bežanovie. Za teba, synku, ani Cigánka nepôjde – nieto Zuzka Bežanovie. Čo si to len zas nabral na tej paši do hlavy! Povedala som ti, aby si tam nemilobohu nevylihoval, ale aby si si radšej z Nového zákona dačo prečítal. Zuzku Bežanovie!” A totka bola už tam. Z jej hlasu všetka mäkkosť zmizla. Ondráš len ešte prisviedčal.

„Hej Zuzka... pôjde za mňa – povedala.”

„Iba ak jej rozum za **sáru** padol!”

„Ona povedala. Len čo dopasiam, bude sobáš.”

„Veď ťa starý zosobáš! Ale papekom! Že mi to v dedine nikomu nepovieš, lebo stihne dačo dopyčuť – tylom ti jazyk vytiahne.”

„Ale keď Zuzka chce...”

„Povedám, že sa mu rozum čistí. Len si rozváž: ako by chcela teba Zuzka? Gazdovské dievča žobráka, najkrajšie dievča – strašidlo! Len sa pozri, aký si! Ani žobrák takto nechodí.”

„Ale už nebudem – odo dneška!”

„A ty – vieš, kto si tú vezme? Už je v sľuboch s Janom

Dúbravovie. Na jar pomáhal u Bežanov orať – i teraz tam kosí. Nuž tá by vari Dúbravovie nechala a teba chcela!”

„Už sa rozišli. Že ho nechce.”

„Kto ti to len natrúbil? Povedz ty mne, ale spravodlivú pravdu.”

„Ona mi to povedala, keď mi doniesla jesť na pašu.”

„No? Ale radšej ti mohla povedať, aby si si tuto koleno poplátal – mládenče! Fuj, keď sa len nehanbíš taký chodiť. Ako lipa! Pozri na seba, aký si. Keby si sa aspoň len nosil ako ľudia.”

„Hej – kúpim si nohavice i halenu. Na Všechsvätých kúpim ti klobúk a **jančiarky**, a potom...”

„Choď do hory a naodlupuj si z kôry drevených grošov. Ak ti za ne ušijú nohavice i halenu – dobre.”

„Za to mi neušijú, ale čo vypasím.”

„Ty? Nikdy nič, ani grajciara. A ja hriešna stvora, staraj sa, ako ho zaodieť a zaobuť na zimu.”

„Ja budem mať háby – ušijú mi. Ja som neodpásol ani jednu hus.”

„No dobre. Ale kde budete bývať? Nazdávaš sa, že ťa na **prístupky** vezmú a budú ťa tam obchodiť?”

„Starý nám dá sádok – v ňom vystavím dom.”

„Ľba ak ho ulepíš z blata alebo hliny...”

„Z dreva bude – z dreva.”

„Ale to sa na veľmi moc **podoberáš**. I pást, i háby si dať ušiť, i oženiť sa, i dom vystaviť. Vedel bys rukami tak robiť ako jazykom... to by bolo!”

„Len kúpte vlny na háby. Upradieme ešte do jesene, kým dačo bude...”

„Synku – kým dačo bude, do tých čias i desiata vlna narastie na ovciach. O to sa ty neboj! Len **nepopečkuj** s takými vecami, ako je ženba. Ak to starý počuje, ten ťa na mieste zabije. No mladý Dúbravovie – ten ti väzy vykrúti.”

„Ja nepopečkujem – ani nebudem. Mne povedala – a budem sa ženiť.”

„Mlč mi ho – bezbožné dieťa! Nerob sám zo seba posmech – dosť, že ho druhí robia. Modli sa k bohu, aby ti dal dar Duchu svätého a rozumu dobrého.”

Ondráš utiahol sa pred rozhnevanou totkou, ktorá hupkom odišla do Bežanov, že vyzvie, čo je vo veci.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 18

1. Vysvetlite, ako vnímate názov poviedky.
2. Vymenujte všetky postavy, ktoré sa v ukážke spomínajú.
3. Preukážte hlavné znaky poviedky ako žánru.
4. Precvičte si pamäť a odpovedajte na otázky:
  - a) Kto sa stará o Ondráša po smrti rodičov?
  - b) Ako sa volá dedina, kde Ondráš býva?
  - c) Akú prácu vykonáva pre dedinu?
  - d) Má Ondráš priateľov medzi rovesníkmi?
  - e) S kým sa chce oženiť?
  - f) Kto je Jano Dúbravovie?
5. Vysvetlite slovné spojenia:
nereptať proti osudu, trápil ho žieravý bôľ; vady sa neumenšovali, tislí sa na povrch; má ríšu, v ktorej vládne; chránia sa jej jazyka, srdce oteplelo, z hlasu jej zmizla všetka mäkkosť.
6. Povedzte, v akej situácii sa dajú použiť nasledovné ľudové výrazy:
  - a) *niekomu niečo natrúbiť,*
  - b) *jedovať niekoho,*
  - c) *mať ostrý jazyk,*
  - d) *obliať vriacou jazykovou polievkou,*
  - e) *nezohnúť šiju,*
  - f) *zosobášiť papekom,*
  - g) *mátať v hlave,*
  - h) *odlúpať si z kôry drevených grošov,*
  - i) *nechať rozum padnúť za sáru,*
  - j) *dovtedy i desiata vlna narastie na ovciach,*
  - k) *väzy niekomu vykrútiť.*
7. Vytvorte opis Ondráša Machuľu.
8. Uveďte, ako sa prejavuje charakter postáv (Ondráš, totka) v priamej reči alebo správaním.
9. Nájdite situácie, kde sa najviac prejavila Ondrášova detinskosť.
10. Kriticky zhodnoťte Zuzkino správanie.
11. Odhadnite koniec poviedky. Vyústi Ondrášovo neobľomné presvedčenie, že si ho Zuzka vezme do šťastného konca? Zdôvodnite svoje tvrdenia.
12. Diskutujte o predsudoch, ktoré ešte stále pretrvávajú voči hendikepovaným ľuďom.

ZOPAKUJTE SI

Poviedka – krátky útvar s jednoduchým dejom, s jednou dramatickou udalosťou, má málo postáv, ktoré sa nevyvíjajú (nemenia sa). Témou poviedok môžu byť rôzne oblasti spoločenského života.

VEDELI STE?

- V dedine Jasenová 5 km od Dolného Kubína sa nachádza rodný dom **Martina Kukučina**, dal ho postaviť spisovateľov otec Ján Bencúr v roku 1856. Verejnosti je sprístupnený ako pamätný dom od roku 1960.
- Štúdium medicíny na Lekárskej fakulte Karlovej univerzity v Prahe ukončil v roku 1893, uchádzal sa o miesto vo svojej domovine (Rakúsko-Uhorsko), ale neúspešne. Prijal teda ponuku chorvátskej rodiny Didoličovcov (obchodovali s vínom a olejom) a stal sa obecným lekárom v mestečku Selce na ostrove Brač, kde pôsobil od 6. januára 1894 do 2. júna 1907.
- 23. októbra 1904 sa oženil s dcérou veľkoobchodníka Marka Didoliča, Pericou Didoličovou.
- Odchod do Južnej Ameriky urýchlili nezhody so svokrom. Po ročnom pobyte v Santiagu odišli Bencúrovci do najjužnejšieho čílskeho mesta na pevnine – Punta Arenas.
- 14. decembra 1908 sa usadili medzi chorvátskymi vysťahovalcami a Matej Bencúr sa venoval najmä lekárskej praxi. Dodnes je Mateo Bencur v Punta Arenas vnímaný ako veľký humanista a ľudomil. S veľkým nasadením pomáhal každému, kto potreboval lekársku pomoc bez ohľadu na spoločenské postavenie a bohatstvo. Jeho meno nesie poliklinika vo východnej časti Punta Arenas i najmodernejšia operačná sála v novej mestskej nemocnici.
- V roku 1926 sa usadil v kúpeľnom mestečku Lipik (Chorvátsko), cez leto 1927 navštívil Slovensko poslednýkrát.
- V apríli 1928 ochorel na zápal pľúc, z Lipika ho previezli do nemocnice v Pakraci, kde zomrel. Pochovali ho na cintoríne Mirogoj v Záhrebe. Jeho telesné pozostatky boli prevezené na Slovensko v októbri 1928 a uložené na *Národnom cintoríne v Martine*.
- Málokto vie, že si Matej Bencúr vymyslel podobne ako Leonardo da Vinci vlastné tajné písmo, ktoré využíval ako lekár i spisovateľ. Rozlúštiť sa ho podarilo až po niekoľkých rokoch skúmania.

MARGITA FIGULI

(1909 – 1995)

prozaička, prekladateľka

pôvodné povolanie: banková úradníčka

pseudonymy: **Morena, Oľga Morena**

*Z tuhej roboty a tuhého
rozmýšľania, ale aj z túžby
po kráse a pravde sa zrodila
moja literárna tvorba.*

Tri gaštanové kone (1940), vynikajúce dielo Margity Figuli, je príbehom Petra a Magdalény. Je príbehom o veľkej láske, do ktorej vstúpi Jano Zápotočný, bohatý gazda z Leštín a najnebezpečnejší pašerák koní. Je príbehom o ľudskosti i zlobe. Je príbehom o ceste plnej prekážok, s ktorými sa musí Peter ako správny hrdina popasovať, aby svoju Magdalénu vyslobodil, lebo každý má vymeranú svoju cestu a svoj údel...

My s Gregušom nemali sme v sebe ani nadutosti, ani chvastavosti Janovej, a preto sme šli skromne.

Dupot kopýt vyvolal do obloka samého Maliarika a hneď nám utekal otvoriť bránu.

Niekoľko zvedavcov vyšlo z krčmy, a len čo sme poskákali z koní, ktosi zvolal, lebo sa čudoval, že sú naše kone také rovnaké:

– Nože, aby sa vám v stajni nepomiešali!

Aby som sa neprezradil, že stále vyčkávam Magdalénu, povedal som len tak naverímboha:

– Naozaj, aby sa nám v stajni nepomiešali.

Neprikladal som tomu nijakú dôležitosť, ale Zápotočného to nazlostilo. Cítil som, že nemôže počuť ani môj hlas.

Ešte väčšmi sa nadurdil, keď Maliarik s jasotom ma privítal a skoro s plačom mi stisol ruku. Pobadal som, že rozmýšľa, či by ma nemal vyobjímať a vybozkávať. Napokon sa rozhodol zavolať ma hneď dnu.

Zápotočný na mňa zaškútil, a preto hovorím:

– Prídem, sváko, len čo dáme kone do poriadku.

– Veď títo dvaja to spravia a ty poď.

– Aspoň sedlo spracem, – náročky zahováram, lebo Janovi oči ohňom sršali a nechcel som vyvolávať škriepky.

– Len ty poď, Peter, – ťahá ma za rukáv, – tisíc rokov som ťa už nevidel a nemôžem vydržať od zvedavosti, ako je teraz u nás v Turci.

Potom sa obrátil ešte k tým dvom a povedal:

– Vy sa tiež poponáhľajte a prídte za nami, keď dáte kone do poriadku.

Miesto prikývnutia Zápotočný zabohoval a **zdrmal** koňa za ohlávku. Bol to práve môj kôň a musel som ho upozorniť, aby s ním tak hrubo nezaobchádzal, hoci vari bolo lepšie zaťať zuby a mierniť nedorozumenie. Vynaložil som všetky sily, aby som sa ovládal a šiel som za Maliarikom, ktorý ma nasilu viedol dnu.

UKÁŽKA Č. 19:

TRI GAŠTANOVÉ KONE

Slnko pomaly stúpalo hore vrchmi, ktoré boli nasiaknuté nocou a tmou. Sila prvého lúča rozjasnila nebo a otvorila vstup ránu. Priestor sa naplnil svetlom, ktoré zalialo i nás i naše tri kone. Srst na nich sa blyšťala a krásnela pri vidne.

Za riekou črtalo sa okresné mesto a ako oblúk rúk črtal sa nad parami vody železný oblúk mosta. Za mostom ležala dedina a v nej Maliarikova krčma.

Čím väčšmi sme sa blížili k nej, tým prudšie ťtklo mi srdce, ale nedal som nič na sebe znať.

Miesto toho Zápotočný sa naraz premenil, akoby to ani nebol on. Veľmi si dal na seba záležať, len čo sme zočili Maliarikov dom. Hoci bol zmorený, vypál sa ako struna, nadul si sadlom obložené prsia, vyrovnal zaokrúhlený chrbát, pritiahol ohlávku, aby mu kôň držal hlavu dohora a súmerne s krokom zvierata sa nadhadzoval. A podobné parády vystrájal, aby vari len urobil dojem.

POMÔCKA K UKÁŽKE

zdrmať – prudko, násilne, drsno pomykať

Idúcky bez prestania potľapkával ma po chrbte a zasa mi stískal ruku, akoby chcel z mojej dlane pretlačiť do svojej všetku vlahu, ktorá sa ta vstrebala z turčianskych potokov.

Usadil ma vo veľmi útulnej izbičke a povedal, že je to Magdalénina.

Čudný pocit prebehol mi po tele pri týchto slovách a zopakoval sa zakaždým, keď som si pomyslel: keby teraz vstúpila. Zdalo sa mi, že by som to nevydržal a že pri pohľade na ňu obrátil by som sa v solný stĺp, ako sa obrátila Lótova žena pri pohľade na mesto Sodomu.

Maliarik medzitým nalial do kalíškov a núka ma, aby som si s ním na privítanie štrngol. Chytili sme sa pohárikov a priložili ich naraz k ústam. Ja som hneď vypil, lebo mi to dobre padlo po tej mrchavej noci. Ale Maliarik s pohárikom na perách prenikavo hľadí na mňa a nepije:

– Čomu sa tak čudujete, sváko? – vravím mu.

– Tebe sa čudujem, – odpovedá, – ako si mi len vyrástol a opeknel. Myslím, že naša Magdaléna bude prevrapená.

– Prečo by bola prevrapená? – spytujem sa.

– Lebo tá si ťa ustavične ešte predstavuje ako chlapca, ktorý jej chytá pstruhy v potoku, ktorý jej krúti písťalky z vrby a ktorý raz v zime vydriapal sa na ozrutný strom, aby dal trochu zrna vtáčencom do truhličky, a potom spadol a zlomil si ruku.

Pri týchto spomienkach vdýchol som hlboko, akoby som chcel vsať do seba vôňu, ktorá naposledy v mojich rukách po nej ostala. A nie je to vôňa celkom z detstva. Maliarik sa mýli, lebo my s Magdalénou stretli sme sa už od tých čias pred piatimi rokmi znova v Turci, keď bola navštíviť svojich známych. Ako vidno, toto stretnutie Magdaléna pred rodičmi zatajila, a nevedel som, z akej príčiny. Ale nemal som ani kedy vysvetliť si to, lebo Maliarik rozprával ďalej.

Rozprával:

– Často ťa s Magdalénou spomíname, keď sme sami. Spomíname i tvojich nebohých rodičov a ako obaja prišli naraz o život pri tom ohni. Keď si ostal sirotou, nahováral som ženu, aby sme si ťa vzali za svojho. Páčil si sa mi vždy. Bol si dobrý a statočný chlapec. Lenže so ženou sme sa nedohodli. Chudina, nemôže za to, pachtila vždy za bohatstvom a nevidelo sa jej deliť náš majetok i cudziemu dieťaťu. Ale ja som ťa vždy rád videl.

– Hovoríte tak, sváko, – prerušujem ho, – ako keby ste ma chceli rozplakať. Ale nepodarí sa vám to. Mal som ťažký a tvrdý život, a v tvrdom a ťažkom živote sa človek všeličo naučí i odučí.

ZOPAKUJTE SI

Hrdina – postava, ktorá v sebe stelesňuje predovšetkým kladné ľudské vlastnosti.

– To ti uznám, – prikyvuje mi a spytuje sa, ako som odvtedy žil, čo oni z Turca odišli, čo som robil a čím sa teraz zapodievam.

– Reku, – chcem mu povedať, že skupujem drevo pre žilinskú pílu a tak blúdím po krajine.

No len čo som začal, počujem skvičať koňa vo dvore. Viac mi nebolo treba, lebo som šípil, čo sa asi stalo. A skutočne. Zápotočný práve môjho koňa kopol do slabiny. Ani neviem, ako som v najkrajšom rozprávaní nechal Maliarika v izbe a našiel som sa pred Janom. Keby som sa nebol ovládal, bol by som ho naučil so zvieratami ľudsky zaobchádzať. Najradšej by som sa bol s ním tam na mieste pokonal, ale stisol som iba pery a strmým pohľadom som mu dal o sebe vedieť, aby sa mal na pozore. Chcel som sa totiž vyhnúť tomu, aby nás v kraji omáľali ako bitkárov.

Bol som taký rozrušený, že som sa potom už ani nevrátil do izby za Maliarikom, ale iba cez oblok som mu zavolať, že sa neskoršie porozprávame. Beztak sedeli v krčme ľudia, bolo mu ich treba obslúžiť a nemohli sme sa dlho zabávať.

Zmrákalo sa, keď som prišiel nazad z okresného mesta, kde som sa vybral vyplatiť gazdom drevo, ktoré som od nich kúpil.

Ponáhľal som sa priamo do stajne za mojím koňom. Oblúbil som si ho, lebo mal v očiach jasný, prívetivý pohľad a lásku k človeku.

V stajni som zastihol Zápotočného. Trhol sa, keď som vkročil, lebo som ho prichytil práve vo chvíli, keď sa chystal vraziť otvorený nôž do nohy môjho koňa. Bol by mi ho dokaličil, keby som sa bol trochu oneskoril. Zarazený pustil nôž zručne za sáru do čizmy. Aby ma oblúznil, usmial sa na mňa pokriveným úsmevom. Ale ja sa nedám len tak ľahko oklamať a povedal som hneď z mosta doprosta:

– To má byť z pomsty, že som ti nechcel predať?

Sčervenel, zaškripal zubami a oboril sa na mňa.

– Dávaj si pozor na reči!

– Ba skôr na koňa! – odsekol som nazlostene.

– Ba na svoj krk, aby ti niekto nepustil trochu z tej tuláckej nespokojnej krvi, – zareval a pobral sa von s blýskajúcim sa ostrým noža za sárou.

Musel som sa zdržiavať, aby som sa nehodil na neho od chrbta a nepridusil ho na zem. Keby mi nebol vtedy vyvstal v mysli obraz Magdalény, bol by ho omráčil proti svojej vôli. Ale jej podoba, jasná, čistá a krásna, stala si medzi nás a zabránila nešťastiu.

Na prvý pohľad som ju poznal.

Bola to Magdaléna, a že takto znenazdania stála naraz pred mnou.

– Peter! – zašepká ona prvá, ale váhavo, akoby ma rozoznávala z dialky cez hmlu, alebo akoby nemohla uveriť, že som to naozaj ja.

V oboch rukách drží meričky s ovsom a hneď si domýšľam, že to pre naše kone. Na pekne rozvinutej postave vejú jej šaty slivkovej farby s bielymi bodkami. Kraj sukne má prizdobený širokou stužkou pestrých farieb. Všimam si, že farbu jej šiat má i podvečerné nebo a jej oči. Nad očami klenie sa

pravidelný tmavý oblúk obrv, ktorý vnucuje zvláštny výzor jej tvári pri jasnožltých vlasoch.

Ale z toho všetkého najväčšmi vynikajú oči. Mala ich už od detstva také podmaňujúce. No teraz div, že som v ich kráse nestratil hlavu.

Podala mi ruku, stúlila mätko mihalnice a povedala radostne, ale i zdržanlivo:

– Dobrý deň a vitaj.

– Dobrý deň, Magdaléna, – povedal som a stisol som jej konce prstov.

Zacítil som, že v tej chvíli zažala sa ako svieca.

Nemal som čo skrývať pred ňou, a preto som sa jej otvorene díval do očí. Ale ona naraz uhla, akoby pod mojim pohľadom, a stúlila mihalnice, akoby chcela schovať pod nimi nejaké tajomstvo.

No ja som tým zreteľnejšie pochopil, čo jej zrak obsahuje. Iba jedno: že za ten celý čas myslela na mňa, že za ten celý čas vyčkávala ma vo svojom srdci a vo svojej myšli. A za to sa nemusela hanbiť, lebo vyčkával som podobne i ja a veril som čistou vierou dieťaťa v toto stretnutie.

Uvedomujúc si všetko, začal som rozhovor:

– No, Magdaléna, aká náhoda, že sa zasa vidíme.

Najsamprv mi nežne prikývla hlavou, ale hneď ma opravuje:

– Nie je to náhoda, Peter, – a zamýšľa sa, – to tak muselo byť. To tak muselo byť, lebo by sa stalo niečo hrozného, – a čudne sa jej predlžuje tvár, z ktorej mizne úsmev.

– O čomsi smutnom mi chceš hovoriť, – (cítim to z jej hlasu),

– ale musíš povedať viac, lebo takto nič nerozumiem.

Pozrela na mňa zľaknutá, akoby sa bola prebudila a stratila sa z jej očí všetka mätkosť. Potom zasa akoby sa bola spamätala a chcela vyslovené odvolať, pokúšala sa ma presvedčiť o opaku.

– Vlastne nič, Peter, – zahovára a nasilu sa usmieva.

– Čo ti je Magdaléna? – pýtam sa priamo a otvorene.

Neodpovedala.

– Vždy som si myslel, že ma privítaš veselá a rozosmiata...

– Peter! – prerušila ma, a aby skryla slzy, ktoré sa jej nezadržateľne tisli do očí, obrátila sa a utiekla do sypárne.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 19

1. Vyberte z ukážky javy, ktoré sa dajú vnímať zmyslami.
2. Pomenujte rozprávača príbehu a typ rozprávania.
3. Vymenujte všetky postavy, ktoré v ukážke vystupujú.
4. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Vlastnili Maliarikovci krčmu?
  - b) Privítal Maliarik Jana Zápotočného srdečnejšie ako Petra?
  - c) Ako zahynuli Petrovi rodičia?
  - d) Ako si Peter zarába na živobytie?
  - e) Kedy a kde naposledy stretol Magdalénu?
  - f) Akej farby boli Magdalénine vlasy?
5. Vysvetlite slovné spojenia:
oči ohňom sršali, obrátiť sa v solný stĺp ako Lótova žena, pachtiť za bohatstvom, stisnúť pery, usmiať sa pokriveným úsmevom, stratila sa jej z očí všetka mätkosť, skryť slzy.
6. Opíšte Magdalénu.
7. Zosumarizujte všetky informácie o Magdaléniných rodičoch.
8. Demonštrujte vzájomnú lásku Petra a Magdalény na konkrétnych príkladoch.
9. Nájdite odlišnosti v správaní Petra a Jana Zápotočného.
10. Kriticky zhodnoťte správanie Jana.
11. Zaujmite postoj k Petrovmu spôsobu riešenia problémov.
12. Načrtnite, aké tajomstvo skrývala Magdaléna pred Petrom.

VEDELI STE?

- **Margita Figuli** bola priamym potomkom Jana Amosa Komenského. Pochádzala z rodu Petra Figulusa Jablonského, ktorého veľký učencem prijal za svojho ako sirotu a neskoršie mu dal za ženu aj dcéru Alžbetu.
- Rodičia Margity Figuli odišli v roku 1904 za prácou do Ameriky a vrátili sa v roku 1909.
- Narodila sa ako tretia dcéra v poradí. Margita Figuli o tom napísala – *Po narodení nebola som vítaným dieťaťom. Otec a celá rodina čakali po dvoch dcérach konečne syna. Zanevreli na mňa, ale i na matku Júliu. Nad tvrdosťou srdca zvíťazila matkina múdrosť, príslovečná trpezlivosť, rozvaha a nežnosť.*
- Detstvo Margity Figuli nebolo ľahké. Mala len päť rokov, keď otec narukoval do 1. svetovej vojny. Staršie sestry museli pomáhať na poli i okolo domu, Margitka mala povinnosť starať sa o mladšieho brata.
- S manželom Jozefom Šustrom, očným lekárom, sa zoznámila po skončení prednášky o Martinovi Kukučínovi. Tento šarmantný muž si hneď všimol peknú čiernovlasú ženu, oslovil ju a ona mu záujem opätovovala. Láska im vydržala celý život.
- V rokoch 1928 – 1941 pracovala ako úradníčka v Tatra banke v Bratislave, od roku 1941 sa venovala profesionálne literárnej tvorbe.

čítaj: antoan de
santegzüperi

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

(1900 – 1944)

francúzsky prozaik, publicista

povolanie: **civilný a vojenský pilot**

celé meno: **Antoine Marie Roger
de Saint-Exupéry**

Myšlienky z *Malého princa* (v origináli *Le Petit Prince*) sprevádzajú ľudstvo už celé desaťročia. Príbeh o osamelosti, o sile priateľstva, o láske a strate oslovuje deti i dospelých, je plný metafor, prirovnaní, krásnych myšlienok a úvah, doplnený autorovými originálnymi ilustráciami. *Malý princ* vyšiel 6. apríla 1943 v newyorskom vydavateľstve Reynal and Hitchcock, jedno vydanie vo francúzštine a jedno v angličtine. Exupéry tragicky zahynul rok po jeho vydaní a nikdy sa nedozvedel, akým slávnym sa jeho dielo stalo.

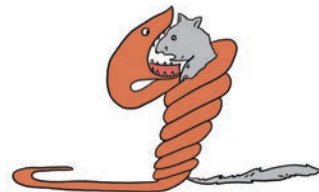

UKÁŽKA Č. 20:

MALÝ PRINC

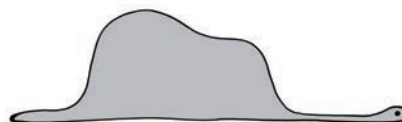
1. časť

Keď som mal šesť rokov, videl som raz v knižke o pralese, čo sa volala Pravdivé príbehy, nádherný obrázok. Bol na ňom veľhad kráľovský, ako prehltá akéhosi dravca. Tu je kópia tej kresby:

V knižke sa vpravde: „Veľhady prehltajú svoju korisť celú, nerozhryzú ju. Potom sa nemôžu ani pohnúť a pri trávení prespia aj šesť mesiacov.”

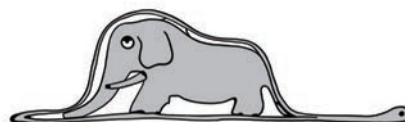
Veľa som vtedy premýšľal o dobrodružstvách v džungli a potom sa i mne podarilo farebnou ceruzkou načrtnúť prvú kresbu. Moju kresbu č. 1. Bola takáto:

Ukázal som svoje majstrovské dielo dospelým a spýtal som sa, či im kresba naháňa strach.

Odpovedali mi: „Prečo by mal klobúk naháňať strach?”

Moja kresba nepredstavovala klobúk. Predstavovala veľhada kráľovského, ako trávi slona. Nakreslil som teda vnútrajšok veľhada, aby to dospelí mohli pochopiť. Vždy potrebujú nejaké vysvetlenia. Moja kresba č. 2 bola takáto:

Dospelí mi poradili, aby som prestal kresliť otvorené alebo zatvorené veľhady a aby som sa radšej zaujímal o zemepis, dejepis, počty a gramatiku. Tak som sa teda vo veku šiestich rokov vzdal skvelej maliarskej kariéry. Odradil ma neúspech mojej kresby č. 1 a mojej kresby č. 2. Dospelí sami nikdy nič nechápu a deti to unavuje, keď im treba stále a stále čosi vysvetľovať.

Musel som si teda vybrať iné povolanie a naučil som sa pilotovať lietadlo. Lietal som skoro po celom svete. A len čo je pravda, zemepis mi bol veľmi na osoh. Na prvý pohľad som rozoznal Čínu od Arizony. Je to naozaj veľmi užitočné, keď človek v noci zabľúdi.

Tak som mal v živote veľmi mnoho príležitostí stýkať sa s množstvom vážnych ľudí. Žil som dlho s dospelými. Pozoroval som ich celkom zblízka. Moju mienku o nich to veľmi nezlepšilo.

Keď som medzi nimi stretol niekoho, čo sa mi zdal trochu bystrejší, skúsil som to uňho so svojou kresbou č. 1, ktorú som si stále schovával. Chcel som vedieť, či je naozaj chápatel. Ale zakaždým mi odpovedal: „To je klobúk.“ A tak som mu nerozprával ani o veľhadoch, ani o pralesoch, ani o hviezdach. Prispôsobil som sa jeho chápatosti. Rozprával som mu o bridži, o golfe, o politike a o kravatách. A dospelý bol veľmi spokojný, že spoznal takého rozumného človeka.

Odvtedy žil spisovateľ samotársky, nemal nikoho, s kým by sa porozprával. Raz sa mu pokazilo na Sahare lietadlo, nemal so sebou ani mechanika, ani cestujúcich. Rozhodol sa, že si neľahkú opravu urobí sám. Prvý večer sa cítil ako stroskotanec. Nad svitaním sa mu zjavil chlapec so zlatými vlasmi a chcel od neho, aby mu nakreslil ovečku. Postupne sa o Malom princovi dozvedá viac a viac...

Tak som sa dozvedel druhú veľmi dôležitú vec: jeho rodná planéta je sotva väčšia ako dom!

To ma nemohlo veľmi prekvapiť. Dobré som vedel, že okrem veľkých planét ako Zem, Jupiter, Mars, Venuša, ktorým ľudia dali meno, jestvujú ešte stovky iných, a niektoré sú také malé, že sa iba horko-ťažko dajú pozorovať hviezdárskym ďalekohľadom. Keď nejaký hviezdár niektorú z nich objaví, namiesto mena jej dá číslo. Nazve ju napríklad, asteroid 3251’.

Mám vážne dôvody domnievať sa, že planéta, odkiaľ prišiel Malý princ, je asteroid B 612. Tento asteroid iba jediný raz pozoroval v teleskope roku 1909 akýsi turecký hviezdár.

Podal vtedy obšírny a názorný výklad o svojom objave na Medzinárodnom astronómickom kongrese. No nikto mu neuveril, a zavinilo to jeho oblečenie. Dospelí sú už takí.

Našťastie pre dobrú povest’ asteroidu B 612 jeden turecký diktátor nariadil svojmu národu pod trestom smrti, aby sa obliekal po európsky. Hviezdár zopakoval svoj názorný výklad roku 1920 vo veľmi elegantnom fraku. A tentoraz všetci prijali jeho názor.

Ak som vám porozprával tieto podrobnosti o asteroide B 612 a prezradil jeho číslo, bolo to iba kvôli dospelým. Dospelí majú záľubu v číslach. Keď im rozprávate o nejakom novom priateľovi, nikdy sa vás nespýtajú na podstatné veci. Nikdy vám nepovedia: „Aký má hlas?“ „Ako sa najradšej zabáva?“ „Zbiera motýle?“ Spýtajú sa vás:

„Kolko má rokov?“ „Kolko má bratov?“ „Kolko váži?“ „Kolko zarobí jeho otec?“ Až potom si myslia, že vedia, aký je. Ak dospelým poviete: „Videl som pekný dom z červených tehál, s muškátmi v oblokochoch a s holubmi na streche...“ nevedia si ten dom predstaviť. Treba im povedať: „Videl som dom za stotisíc frankov.“ Vtedy zhíknu: „To je krásne!“

Ak im teda poviete: „Dôkazom, že Malý princ jestvoval, je to, že bol očarujúci, že sa smial a že chcel ovečku. Keď niekto chce ovečku, je to dôkaz, že jestvuje,“ pohodia plecom a nazvú vás dieťaťom. No ak im poviete: „Planéta, odkiaľ prišiel, je asteroid B 612,“ vtedy ich presvedčíte a dajú vám pokoj s ďalšími otázkami. Oni sú už takí. Netreba sa preto na nich hnevať. Deti musia byť k dospelým veľmi zhovievavé.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 20

1. časť

1. Použite jedno slovo, ktoré by vystihovalo pocity z prečítaného textu.
2. Určte rozprávača príbehu a typ rozprávania. Podložte svoje tvrdenia príkladmi z textu.
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Ako sa volala knižka o pralesi, ktorú autor čítal ako malý?
  - b) Kolko mal vtedy rokov?
  - c) Kedy sa vzdal slubnej maliarskej kariéry?
  - d) Prečo sa stal pilotom?
  - e) Ako si preveroval chápatosť dospelých?
  - f) Kde stretol Malého princa?
  - g) Ako sa volala rodná planéta Malého princa?
  - h) Kedy bola táto planéta pozorovaná a kým?
4. Vysvetlite, prečo dospelí nepochopili jeho detské kresby.
5. Porovnajte, ako vnímajú svet dospelí a ako deti. K akému záveru ste prišli?
6. Povedzte, do ktorého literárneho obdobia by ste zaradili autora. Zdôvodnite svoje tvrdenie.
7. Diskutujte o rozdielnom videní sveta (dospelý – dieťa), ktoré sa prejavuje vo vašom okolí. Argumentujte konkrétnymi príkladmi.

2. časť

Malý princ pilotovi rozpráva o svojej planéte, baobaboch a kvetine. Rozpráva mu o návštevách planét, kde spoznal kráľa, mármivca, pijana, biznismena, lampára a zemepisca. Jeho cieľom je siedma planéta (Zem), kde hľadá ľudí. Medzi najkrajšie pasáže patrí stretnutie Malého princa s líškou.

Vtom sa zjavila líška.
– Dobrý deň, – povedala líška.
– Dobrý deň, – zdvorilo odpovedal Malý princ, obrátil sa, ale nič nevidel.
– Som tu, – ozval sa ten hlas, – pod jabloňou...
– Kto si? – spýtal sa Malý princ. – Si veľmi pekná...
– Ja som líška, – povedala líška.
– Pod' sa so mnou hrať, – navrhol jej Malý princ. – Som taký smutný...
– Nemôžem sa s tebou hrať, – povedala líška. – Nie som skrotená.
– Ach, prepáč! – povedal Malý princ.
Ale po krátkej úvahe dodal:
– Čo znamená skrotiť?
– Ty nie si odtiaľto, – povedala líška, – čo tu hľadáš?
– Hľadám ľudí, – odpovedal Malý princ. – Čo znamená skrotiť?
– Ľudia, – povedala líška, – majú pušky a poľujú. Je to veľmi nepríjemné! Chovajú aj sliepky. Je to ich jediná prednosť. Hľadáš sliepky?
– Nie, – odpovedal Malý princ. – Hľadám priateľov. Čo znamená skrotiť?
– Je to už takmer zabudnutá vec, – povedala líška. – Znamená to vytvoriť putá.
– Vytvoriť putá?
– Pravdaže, – povedala líška. – Ty si pre mňa zatiaľ iba malý chlapec podobný stotisícom malých chlapcov. A nepotrebujem ťa. A ani ty ma nepotrebuješ. Ja som pre teba iba líška podobná stotisícom líšok. No ak si ma skrotíš, budeme jeden druhého potrebovať. Budeš pre mňa jediný na svete. Ja budem pre teba jediná na svete...
– Začínam rozumieť, – povedal Malý princ. – Jestvuje jedna kvetina... myslím, že si ma skrotila...
– To je možné, – poznamenala líška. – Na Zemi sa dá všetičo zažiť...
– Och, to nie je na Zemi! – povedal Malý princ.

Zdalo sa, že to v líške vzbudilo veľký záujem.
– Na nejakej inej planéte?
– Áno.
– Sú na tej planéte poľovníci?
– Nie.
– To je zaujímavé! A sliepky?
– Nie.
– Nič nie je dokonalé, – vzdychla si líška.
Ale vrátila sa k svojej myšlienke:
– Môj život je jednotvárný. Poľujem na sliepky a ľudia poľujú na mňa. Všetky sliepky sú si podobné a všetci ľudia sa navzájom podobajú. Takže sa trochu nudím. No ak si ma skrotíš, môj život bude akoby ožiarený slnkom. Spoznám zvuk tvojich krokov, ktorý bude iný ako všetky ostatné. Tie ostatné kroky ma zaháňajú pod zem. Tie tvoje ma privolajú z nory ako nejaká hudba. A potom, pozri! Vidíš tamtie obilné polia? Ja chlieb nejem. Obilie je pre mňa zbytočné. Obilné polia mi nič nepripomínajú. A to je smutné! Ale ty máš zlaté vlasy. Bude to teda skvelé, keď si ma skrotíš! Zlaté obilie mi ťa bude pripomínať. A ja budem mať rada šumenie vetra v obilí...
Líška zamĺkla a naddlho sa zahľadela na Malého princa.
– Prosím ťa... skrot' si ma! – povedala.
– Veľmi rád, – odpovedal Malý princ, – ale nemám veľa času. Musím si nájsť priateľov a spoznať veľa vecí.
– Spoznáme len tie veci, ktoré si skrotíme, – povedala líška. – Ľudia nemajú čas, aby niečo spoznávali. Kupujú si u obchodníkov celkom nové veci. Ale pretože nejestvuju obchodníci, čo by predávali priateľov, ľudia už priateľov nemajú. Ak chceš mať priateľa, skrot' si ma!
– Čo mám robiť? – spýtal sa Malý princ.
– Musíš byť trochu trpezlivý, – odpovedala líška. – Najprv si sadneš do trávy trochu ďalej odo mňa, asi takto. Ja sa budem na teba ukradomky pozerieť, a ty nebudeš nič vravieť. Reč je prameňom nedorozumení. Ale každý deň si budeš môcť sadnúť trochu bližšie.
Na druhý deň prišiel Malý princ zasa.
– Bolo by lepšie, keby si prichádzal v tú istú hodinu, – povedala líška. – Ak napríklad budeš chodiť o štvrtej popoludní, už od tretej začnem byť šťastná. Čím väčší čas pokročí, tým budem šťastnejšia. O štvrtej hodine už budem vzrušená a nepokojná; objavím cenu šťastia! No ak budeš chodiť hocikedy, nebudem nikdy vedieť, na ktorú hodinu si

VEDELI STE?

- **Antoine de Saint-Exupéry** pochádzal z aristokratickej rodiny, bol tretím z piatich detí Marie de Fonscolombe a grófa Jean de Saint-Exupéry. Malý Antoine prežil detstvo v zámku Saint-Maurice-de-Rémens.
- Už ako 12-ročný sa rozhodol, že bude pilotom.
- V tvorbe využíval svoje skúsenosti pilota. Vždy sa viac cítil letcom ako spisovateľom.
- Osudnou sa mu stala druhá svetová vojna, počas ktorej pôsobil ako vojnový pilot. 31. júla 1944 o 8.45 ráno odletel z korzického mesta Borgo, aby vyfotografoval nepriateľské pozície východne od Lyonu. Bol nádherný deň. Pristáť mal 12.30. Nikdy sa z tohto prieskumného letu nevrátil.

mám pristrojiť srdce... Je potrebné zachovávať isté zvyky.

– Čo je to zvyk? – spýtal sa Malý princ.

– Aj to je čosi, na čo sa veľmi zabúda, – povedala líška. – Je to niečo, čo odlišuje deň od ostatných dní, jednu hodinu od ostatných hodín. Napríklad aj moji poľovníci majú jeden zvyk. Vo štvrtok tancujú s dedinskými dievčencami. A tak je štvrtok nádherný deň! Chodím sa vtedy poprechádzať až do vinice. Keby poľovníci tancovali hocikedy, všetky dni by sa navzájom podobali a ja by som nemala prázdniny.

Tak si Malý princ skrotil líšku. A keď sa blížila hodina odchodu, líška povedala:

– Ach! Budem plakať...

– Je to tvoja vina, – povedal Malý princ, – neželal som ti nič zlé, ale ty si chcela, aby som si ťa skrotil...

– Pravdaže, – povedala líška.

– Ale ty budeš plakať! – povedal Malý princ.

– Pravdaže, – povedala líška.

– Teda z toho nebudeš mať nič!

– Budem, – povedala líška, – vďaka farbe obilia.

Potom dodala:

– Choď sa ešte raz pozrieť na ruže. Pochopíš, že tá tvoja je jediná na svete. Vrátiš sa ku mne, aby si mi dal zbohom, a ja ti darujem tajomstvo.

Malý princ sa šiel znova pozrieť na ruže.

– Vy sa na moju ružu vôbec nepodobáte, vy ešte nie ste nič, – povedal im. – Nikto si vás neskrotil a vy ste si nikoho neskrotili. Ste také, ako bola moja líška. Bola iba líškou, čo sa podobala stotisícim ostatným líškam. Ale ja som si z nej urobil priateľku a teraz je jediná na svete.

A ruže boli veľmi zarazené.

– Ste krásne, ale ste prázdne, – povedal im ešte. –

Nemožno pre vás zomrieť. Prirodzene, obyčajný okoloidúci by si myslel, že moja ruža sa vám podobá. Ale ona jediná je dôležitejšia ako vy všetky, pretože práve ju som polieval. Pretože ju som dával pod sklený zvon. Pretože ju som chránil zástenou. Pretože jej som pozabíjal húsenice (okrem dvoch alebo troch, z ktorých majú byť motýle). Pretože ju som počúval, ako sa žaluje alebo vystatuje, alebo dokonca ako niekedy mlčí. Pretože je to moja ruža.

A vrátil sa k líške.

– Zbohom, – povedal.

– Zbohom, – povedala líška. – Tu je moje tajomstvo. Je veľmi jednoduché: dobre vidíme iba srdcom. To hlavné je očiam neviditeľné.

– To hlavné je očiam neviditeľné, – opakoval Malý princ, aby si to zapamätal.

– Čas, ktorý si strácal pre svoju ružu, robí tvoju ružu takou dôležitou.

– Čas, ktorý som strácal pre svoju ružu... – opakoval Malý princ, aby si to zapamätal.

– Ľudia zabudli na túto pravdu, – povedala líška. – Ale ty na ňu nesmieš zabudnúť. Ty budeš navždy zodpovedný za všetko, čo si skrotíš. Si zodpovedný za svoju ružu...

– Som zodpovedný za svoju ružu... – opakoval Malý princ, aby si to zapamätal.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 20

2. časť

1. Porozumeli ste ukážke?
2. Pomenujte slohový žáner, ktorý prevláda v druhej časti ukážky.
3. Objasnite, prečo:
  - a) sa Malý princ objavil na Zemi,
  - b) je smutný,
  - c) chce líška vedieť, či sú na planéte Malého princa poľovníci,
  - d) je líškin život jednotvárnym,
  - e) bolo líške v závere do plaču.
4. Povedzte, ako sa prejavuje charakter hlavných aktérov v priamej reči alebo správaním.
5. Napíšte, ktoré ľudské vlastnosti autor v ukážke vyzdvihuje. Podložte svoje tvrdenia konkrétnymi príkladmi.
6. Odhaľte, aké závažné posolstvá skrývajú autorove slová:
  - a) *Ty si pre mňa zatiaľ iba malý chlapec podobný stotisícim malým chlapcom. A nepotrebujem ťa. A ani ty ma nepotrebuješ. Ja som pre teba iba líška podobná stotisícim líškam. No ak si ma skrotíš, budeme jeden druhého potrebovať. Budeš pre mňa jediný na svete. Ja budem pre teba jediná na svete...*
  - b) *Dobre vidíme iba srdcom. To hlavné je očiam neviditeľné.*
7. Sformulujte hlavnú myšlienku.
8. Porovnajte slová kamarát a priateľ. Možno ich stotožniť?
9. Uveďte, ktoré vlastnosti od priateľa očakávate. Odvôdnite svoje tvrdenia.
10. Diskutujte o dôležitosti priateľstva v živote človeka.

VEDELI STE?

Spevávajúca Jana Kirschner má vo svojom repertoári pieseň *Líška*, autorom textu je básnik a textár Daniel Hevier, ktorý o vzniku textu a piesne povedal: „Text som napísal „pre nikoho“, len tak, aby neostal stratený. Keď prišiel Jožko Šebo, že má novú speváčku, nejakú missku, ktorá vie aj spievať, takmer apaticky som mu tento text posunul – bez očakávania, že z toho niečo bude. Jožko poslal faxom text Ivanovi Táslerovi, ktorý ho vraj okamžite zhudobnil a obratom poslal hotovú pieseň späť. Takéto piesne sú najvdáčnejšie a najtrvalejšie – ktoré sa napíšu takmer samy. Úlohou tvorcov je, aby im nezavadzali v ich zrode.”

*Prosím ťa skroť si ma
tak si ma získaj
pozrela na neho
z trávy tá líška*

*Malý princ nevedel
čo vlastne hcela
veď bola plachá tak
že sa až chvela*

*Veď skrotiť znamená
vytvoriť si puto
Keď jeden odíde
druhému je ľúto*

*Ty nie si Malý princ
ja nie som líška
a predsa môžeme
dotknúť sa zblízka*

*Prosím ťa skroť si ma
a pôjdem sama
na tvoju planétu
B – 612*

RICHARD BACH

čítaj: ričrd bak

(1936 –)

americký prozaik, autor literatúry faktu

pôvodné povolanie: stíhací pilot

UKÁZKA Č. 21:

ČAJKA JONATHAN LIVINGSTON

Rozvidnelo sa a na jemne zvltnenom mori sa odrážali pablesky zlatistých lúčov sviežeho ranného slnka.

Okolo rybárskeho člna, ktorý čeril vodnú hladinu jednu **míľu** od pobrežia, poletovalo asi tisíc čajok. Ich hlasný škrekot sa ozýval v povetrí a oznamoval, že členovia Krdla zvädzajú nelútostné súboje o kúsočky jedla. Ďobnutie suseda ostrým zobákom spôsobovalo čajkám nevýslovnú radosť. Začínal sa ďalší namáhavý deň.

Ďaleko od člna i pobrežia sa venovala nácviku niektorých prvkov letového umenia čajka Jonathan Livingston. Vznášala sa vo výške sto **stôp** nad morom, spúšťala nožičky s plávajúcou blanou, napriamovala hlavičku so zobáčikom a opisujúc veľkú krivku, s bolestným vypätím napínala krídla. Pri pomalom lete načúvala nežnému šepotu vetríka a piesňam morských vln. Prižmúrila oči, sústredila sa, zadržala dych, zvýšila rýchlosť... a, dokázala to – zväčšila krivku o jeden **palec!** Vtom sa jej však našuchorilo perie, stratila rýchlosť, a preto sa začala prepadať.

Iste viete, že let čajok je ladný a že pri lete nikdy nestrácajú rýchlosť. Stratiť vo vzduchu rýchlosť je pre ne potupou a ozajstnou hanbou.

Jonathan Livingston sa však nenechal odradiť neúspechom, opäť rozprestrel krídla a na oblohe vykreslil parádnu krivku. Lenže po chvíli zase stratil rýchlosť a padal dole ako kameň. Jonathan nebol len takou obyčajnou čajkou.

Väčšina čajok sa neunúva naučiť ani len základnú abecedu lietania. Stačí im, keď dokážu vzlietnuť nad more za potravou a vrátiť sa na breh s plným žalúdkom. Ani im na um nezíde, žeby sa mohli zdokonaľovať v lietaní. Ale čajka, o ktorej je tento príbeh, sa väčšmi zaujímal o lietanie než o jedlo. Lietanie miloval Jonathan nadovšetko.

Bolo mu pritom jasné, že za takýto spôsob myslenia nebude u čajok obľúbený. Ani jeho rodičia neboli ktovieako nadšení, že Jonathan celé dni, od svitu do mrku, trávi osamote a nacvičuje nízky vodorovný let.

Jonathana však lákalo odkrývať tajomstvá letu. Najnovšie si lámal hlavu, prečo pri lete nad hladinou vo výške ani nie polovice rozpätia krídiel zotrval vo vzduchu dlhšie a stálo ho to menej námahy. Keď pritisol nožičky tesne k telu, kľzavý let sa nikdy neskončil čľupnutím do morskej vody. Len sa

Útla knižočka (nemá ani 100 strán) je pozoruhodným dielkom z pera amerického spisovateľa Richarda Bacha. Príbeh čajky nie je nejakým všedným príbehom o prímorskom vtákovi, je príbehom symbolickým a metaforickým. Je príbehom o slobode, nezávislosti a snívaní. Pri čítaní knihy *Čajka Jonathan Livingston* (1970) si uvedomíme, že nežijeme len preto, aby sme nakrmili svoje telo, ale aby sme sa postarali aj o našu dušu.

POMÔCKA K UKÁŽKE

míľa (mile) – stará dĺžková miera, námorná míľa (asi 1,8 km), anglická míľa (asi 1,6 km)

stopa (foot) – v anglickom a americkom prostredí jednotka dĺžky (0,3048 m)

palec (inch) – stará dĺžková miera (2,54 cm)

pazúrikmi jemne dotkol hladiny a zanechal na nej dlhú a širokú brázdú.

A keď pri pristávaní na brehu vyorával v piesku stopu, keď si potom krokmi premeriaval jej dĺžku, rodičia začali byť zúfalí, lebo sa o Jonathana naozaj veľmi báli.

„Prečo to robíš, Joni?“ spýtala sa matka. „Či je pre teba naozaj také ťažké byť ako ostatní členovia Krdla? Prečo neprenecháš nízky let pelikánom alebo albatrosom? A prečo radšej nehľadáš potravu? Joni, veď si už samá kosť a perie!“

„Mne to neprekáza, mamička. Túžim zistiť len jedno: čo všetko vo vzduchu dokážem. Skrátka, chcem to vedieť.“

„Pozri, Jonathan,“ dohovárал mu priateľsky otec. „Čo nevidieť príde zima. Na more len občas vypláva nejaký rybársky čln a ryby z hladiny sa stiahnu do väčších hĺbok. Ak si myslíš, že sa potrebuješ stále učiť lietať, tak si lietaj, koľko len chceš, ale úpenlivo ťa prosím, najprv sa nauč, ako si čo najľahšie zadovážiť dostatok potravy. Lietanie je v skutku dobrá vec, ale sám dobre vieš, že z kľzavého letu sa nenasýtiš. Maj ustavične na pamäti, že lietaš preto, aby si si našiel niečo do zobáka.“

Jonathan len nerád súhlasil. Pár nasledujúcich dní sa naozaj pokúsil správať ako ostatné čajky; lietал vedno s členmi Krdla pozdĺž móla, alebo poletoval okolo rybárskych člnov a škriekajúc bojoval o zvyšky rýb a chleba. V takomto spôsobe života však nenachádzal uspokojenie.

Nemá to zmysel, pomyslel si a náročky pustil horko-ťažko ulovenú sardelu. Stará vyhladovaná čajka, ktorá letela v tesnom závесе za ním, ju bez mihnutia oka prehltna. Zbytočne márnim čas, urobím lepšie, keď sa vrátim k nácviku. Veď sa toho ešte musím tak veľa naučiť!

O chvíľu sa Jonathan opäť sám vznášal vysoko nad morom – síce hladný, ale nesmierne šťastný, že môže slobodne lietať a učiť sa.

Keď Jonathan pristál, čajky sa zlietli na Zasadanie Rady Krdla a bolo očividné, že na jeho návrat už dlhšie čakali.

„Čajka Jonathan Livingston! Postav sa do Stredú!“ Slová Najstaršej čajky zazneli s obradnou vážnosťou.

Keď niekoho povolali do Stredú, znamenalo to, že ho chcú buď pokarhať, alebo pochváliť. Kvôli pocte však povolávali do Stredú jedine vodcov Krdla. Už to viem, preblesklo Jonathanovi hlavou: členovia Krdla si určite počas raňajok všimli ten Prevratný skok! Lenže ja nepotrebujem nijaké pocty. Ba ani len netúžim stať sa vodcom. Chcem sa iba podeliť s tým, čo som sa naučil, ukázať nové obzory, ktoré som objavil. Podišiel do Stredú.

„Čajka Jonathan Livingston,“ prehovorila opäť

Najstaršia čajka, „postav sa do Stredú na pranier, nech na teba dobre vidia všetci tvoji druhovia!“

Jonathan sa cítil, akoby ho niekto ovalil kladivom po hlave. Podlamovali sa mu nohy, perie sa mu našuchorilo a v ušiach mu hučalo. Postaviť sa na miesto hanby? Vylúčené! Všetci sa mýlia! Ako veľmi sa mýlia!

„... za svoju bezohľadnosť a nezodpovednosť,“ pokračovala vážnym monotónnym hlasom Najstaršia čajka, „ohrozujúc dôstojnosť a tradíciu Rodiny čajok...“

Čajku, ktorú predvolajú na pranier, čaká len jedno: spoločenstvo čajok ju vydedí a pošle do vyhnanstva na opustené miesto do Ďalekých útesov.

„... jedného dňa, Jonathan Livingston, spoznáš, že sa nezodpovednosť nevypláca. Život je jedno veľké tajomstvo a úlohou čajok nie je ho odhaľovať. Prichádzame na svet a stačí nám vedieť, že potrebujeme jesť, aby sme mohli čo najdlhšie žiť.“

Čajka nemá právo odvolať sa proti rozhodnutiu Rady Krdla, ale Jonathan pozdvihol svoj hlas. „Aká nezodpovednosť? Bratia a sestry!“ kričal. „Kto je väčšmi zodpovedný než čajka, ktorá hľadá a naplňa zmysel, vyšší zmysel života? Tisícky rokov sa len naháňame za rybími hlavami, ale teraz sme našli dôvod, prečo sme tu. Prišli sme sem učiť sa, objavovať to, čo je skryté nášmu zraku, a byť slobodní! Dajte mi ešte príležitosť a dovoľte, aby som vám predviedol všetko, čo som sa naučil...“

Krdel však mlčal ako skala.

„S naším bratstvom je koniec,“ naraz zaškriekali čajky a ako na povel všetky prestali počúvať Jonathanove slová a obrátili sa k nemu chrbtom.

Čajka Jonathan Livingston žila od toho dňa osamote na mieste, ktoré sa nazývalo Ďaleké útesy. Samota ju nezarmucovala, skôr ju trápilo, že ostatné čajky odmietli nádhery života, ktorú poskytuje dokonalé lietanie; odmietli totiž otvoriť oči a vidieť.

Každý deň sa Jonathan naučil niečo nové. Zistil, že keď sa po bleskurýchlom strmhlavom lete vrhne veľkou rýchlosťou do vody, uloví zriedkavú a veľmi chutnú rybu, ktorá žije desať stôp pod hladinou oceána. Nepotreboval už poletovať okolo rybárskych člnov, aby si uchmatol kúsok chleba na prežitie. Naučil sa spať vo vzduchu, stanoviť si kurz pomocou vetra fúkajúceho od pobrežia a medzi súmrakom a brieždením preletieť sto míľ. Dosiahol takú úroveň vnútorného ovládania, že vzlietal nad morskú hmlu a tešil sa z čistej a oslňujúcej oblohy, kým ostatné čajky nečinne prešlapovali na brehu a tupým pohľadom hľadeli do hmly alebo do dažďa. Naučil sa na vlnách morského vánku unášať ďaleko do vnútrozemia a tam si pochutnávať na lietajúcom hmyze.

Kedysi chcel toto všetko, čo mal teraz iba pre seba, naučiť aj svojich bratov a sestry z Krdla. Zdokonalil sa v letovom umení a ani trochu neľutoval cenu, ktorú za to musel zaplatiť.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 21

1. Páčila sa vám ukážka? Zdôvodnite, prečo áno alebo prečo nie.
2. Identifikujte všetky zvuky.
3. Reprodukujte, prečo Jonathan nebol iba obyčajnou čajkou.
4. Vyjadrite vlastnými slovami, čím sa líšil od ostatných čajok.
5. Nájdite, kde sa prejavuje jeho:
  - a) túžba dosiahnuť niečo viac,
  - b) sila,
  - c) nebojácnosť,
  - d) vytrvalosť,
  - e) pocit slobody.
6. Porovnajte, ako videl zmysel života Jonathan a ako jeho bratia a sestry.
7. Objasnite, prečo Jonathan nenachádzal uspokojenie v bežnom živote čajok.
8. Uvedte, aký mali Jonathanovi rodičia postoj k nácviku prvkov letového umenia. Prečo?
9. Kriticky posúďte rozhodnutie Zasadania Rady Krdla.
10. Vysvetlite, prečo sa nenašiel nikto, kto by sa Jonathana zastal.
11. Odhadnite, ako sa bude ďalej vyvíjať osud čajky Jonathan Livingston.
12. Nájdite zaujímavú myšlienku, ktorá vás upútala. Zdôvodnite svoj výber.
13. Diskutujte o tom, akú cenu musí zaplatiť v reálnom živote ten, kto chce byť iný.

VEDELI STE?

- Kniha *Čajka Jonathan Livingston* bola preložená do štyridsiatich jazykov a v roku 1973 sa dočkala filmového spracovania vďaka americkému režisérovi Hallovi Bartlettovi. Úspech filmu podčiarkuje pôsobivá hudba Neila Diamonda.
- **Richard Bach** je autorom aj ďalších úspešných titulov (*Ilúzie, Most cez večnosť, Dvojplôšník, Náhoda nejestvuje, Cudzincem na zemi*).
- Cestoval po svete vlastným malým lietadlom a za symbolickú cenu robil vyhliadkové lety pre náhodných záujemcov. Veľa času trávil na miestach ďaleko od civilizácie.

čítaj: ernst hemingvej

ERNEST HEMINGWAY

(1899 – 1961)

americký prozaik

nositeľ Nobelovej ceny za literatúru

a Pulitzerovej ceny

povolanie: novinár

celé meno: Ernest Miller Hemingway

Nikdy som si nemusel vyberať
tému – to skôr téma
si vyberala mňa.

Starec Santiago rybárči v Golfskom prúde, už osemdesiatštyri dni nič nechytí. Prvých štyridsať dní s ním chodil chlapec Manolin, ale potom prešiel na želanie rodičov na inú bárku, lebo vraj starec je *salao* – šťastie od neho bočí. Každý deň vyráza znova a znova na more v nádeji veľkého úlovku. Návnady, debnička so zvitkami lana, harpúna s násadou, fľaša vody a viera, že tentoraz to bude iné. Vytrvalo vesluje v temnote, cíti blízkosť rána, rozhodí návnady a čaká...

UKÁŽKA Č. 22:

STAREC A MORE

Keď pozoroval laná, jeden zo zelených papekov sa prudko ponoril.

„Aha!” povedal. „Ahaho!”

Zložil veslá do bárky tak opatrne, že o boky ani len nezavadil. Natiahol sa za lanom a úzkostlivo ho uchopil palcom a ukazovák na pravačke. Nepocítil ani napätie, ani váhu a lano ľahko udržal. A potom sa to vrátilo. Tentoraz šklbnutie len tak na skúšku, ani nie dôkladné, ani nie mocné, a starec vedel, čo to znamená. V hĺbke asi sto **siah** marlin požíрал sardinky, ktoré zakrývali hrot i driek ručne ukutého háčika tam, kde trčal z hlavy nevelkého tuniaka.

Starec citlivo pridržal lano a ľavačkou ho opatrne odviazal z papeka. Teraz si ho už len posúval medzi prstami, pričom ryba necítila nijaké napätie.

Tak ďaleko od brehu a v tomto mesiaci, naozaj to musí byť obrovské rybisko, pomyslel si. Len jedz, rybka. Jedz! Prosím ťa, zjedz to! Sú čerstvučké, a ty si tam dolu, v hĺbke šesťsto **stôp**, kde panuje strašná **temrava** a zima.

Zacítil ľahké, opatrné šklbnutie a potom silnejšie – zrejme niektorá sardinka sa ťažšie dala odtrhnúť z háčika. Potom sa nič nedialo.

„No tak!” povedal starec nahlas. „Ešte raz sa obráť! Nože si to oňuchaj! Veď ťa čaká tuniačik. Tuhý, chladný a krásny. No tak, nedaj sa ponúkať, rybka. Zjedz to!”

S lanom medzi palcom a ukazovák striehol. Pozoroval ho, ale zároveň aj ostatné laná, veď ryba mohla preplávať z jedného miesta na druhé. Potom pocítil znova to isté jemné šklbnutie.

„Zaberie,” povedal starec nahlas. „Panebože, daj, aby zabrala.”

Ale nezabrala. Odplávala, starec necítil nič.

POMÔCKA K UKÁŽKE

siaha – stará dĺžková miera (1,896 m)

stopa – v anglickom a americkom prostredí jednotka dĺžky (0,3048 m)

temrava – šero, tma

palec – stará dĺžková miera (2,54 cm)

prova – čelo plavidla

bitva – zariadenie na vyvážovanie lode vyrobené z liatiny, ocele, kameňa alebo dreva v tvare stĺpa

korma – zadná časť lode

funt – staršia jednotka hmotnosti (asi 0,5 kg)

„Predsa len tak nezmizne,” povedal. „Prekristapána, nech neodíde. Azda oboplávava návnadu. Možno už má skúsenosti s háčikom a niečo jej ho pripomína.”

Pocítil ľahký záchvev lana a zo srdca sa mu odvalil kameň.

„Jasné, oboplávala návnadu!” povedal. „A teraz zaberie.”

Bol šťastný, keď pocítil jemné trhanie a potom akúsi ohromnú a neveriteľnú ťarchu. Bola to váha ryby. Popúšťal lano čoraz hlbšie, až odvinul prvé dva zásobné kotúče. Klesalo do hlbiny, kľžuc sa starcovi pomedzi prsty, a on jednoducho cítil jej ohromnú ťarchu, hoci palec a ukazovák nezvieral.

„Aká to ryba!” povedal. „Má tuniaka krížom v papuli a chcela by s ním odplávať.”

Čoskoro sa obráti a prehltnie ho, pomyslel si. Nevyriekol to, lebo vedel: Ak človek vysloví dobrú myšlienku nahlas, nemusí sa stať skutkom. Vedel, s akým obrovským rybiskom sa potýka, a predstavoval si, ako mizne v temrave s tuniakom zakvačeným v papuli. Vtedy podľa hmatu spoznal, že ryba sa prestala metať, ale jej ťarchu cítil ďalej. Potom sa zväčšila a starec popustil lano. Na okamih ho zovrel palcom a ukazovák, napätie zosilnelo a lano klesalo rovno dolu.

„Zabrala,” povedal. „A teraz nech ho zožerie, ako sa patrí.”

Nechal, nech mu lanko kľže pomedzi prsty, ľavačkou hrabol dole a voľný koniec dvoch rezervných kotúčov nadviazal na ďalšie lano. Až teraz bol pripravený. Mal totiž tri štyridsaťsiahové kotúče v zásobe a navyše kotúč, na ktorom držal rybu.

„Nože to prehltni,” povedal.

Prehltni to tak, že ti hrot háčika zasiahne srdce, aby dodýchalo, pomyslel si. Len pekne vyplávaj, aby sa dala do teba vraziť harpúna. Nuž čo?! Namaškrtila si sa dosýtosťou?

„Teraz,” zvolal a oboma rukami mocne trhal lanom. Vytiahol ho asi tak do trištvrté metra a potom ním prudko mykal, pričom chytal lano raz jednou, raz druhou rukou a do každého trhu vkladal váhu celého svojho tela.

Nič však nedosiahol. Ryba zvolna unikala a starec ju nevytiahol vyššie ani o **palec**. Lanko mal pevné, zhotovil si ho najmä pre mocné ryby a zapieral sa oň plec, až sa tak naplo, že z neho odfrkovali kvapky. Potom sa lanko vo vode rozbzučalo. Ale držal ho. Zaprel sa o veslársku sedačku a zakláňal sa proti ťahu. Bárka sa nenáhľivo rozbehla na severozápad.

Ryba plávala vytrvalo. Zvolna sa niesli po mŕtvej morskej hladine. Ostatné návnady neprestajne trčali vo vode, nedalo sa s nimi nič robiť.

„Kiež by tu bol chlapec,” povedal starec nahlas. „Ryba ma ťahá, urobila si zo mňa vlečniak. Lanko by sa dalo priviazať. No mohla by ho pretrhnúť. Nuž čože, podržím ho čo najlepšie a popustím, keď sa ryba zachveje. Vďaka Bohu, že pláva do diaľky a nepúšťa sa.”

Ryba naozaj zhltne návnadu, ale neustále ťahá starca na šire more. Starec cíti jej obrovskú silu. Má krčie v rukách aj rany, ktoré mu spôsobilo lano. Nemôže pripustiť, aby ryba zistila, že má prevahu. Bojuje s obrovskou rybou a v tomto zápase sa môže

spolahnúť iba na svoje dve ruky. Napokon úplne vyčerpaný zvíťazí nielen nad rybou, ale i nad svojimi pochybnosťami.

Pozbieral všetku bolesť, ale aj zvyšky síl i dávno stratenú hrdosť a postavil to všetko proti smrteľnej úzkosti ryby.

A vtedy sa ryba prevrátila na bok a zvolna plávala na boku a mečom len-len že sa nedotkla debnenia na čline a už-už ho míňala, dlhá, vysoká, široká, striebriстая, fialovo pruhovaná, vo vode zdanlivo nekonečná.

Starec spustil lano, pristúpil ho nohou a zdvihol harpúnu tak vysoko, ako len vládala, a s celou silou, ktorá mu ešte zostala a čo vtedy v sebe pozbieral, vrazil ju rybe do boka hneď za veľkými hrudnými plutvami, týčiacimi sa z vody do výšky starcovej hrude. Cítil, ako železo vniká do tela. Starec sa na harpúnu navlil a váhou svojho tela ju vrážal čoraz hlbšie.

A vtedy ryba ožila, hoci smrť ju už brala, vymrštila sa vysoko nad vodu, akoby sa ešte raz chcela popýšiť svojou ohromnou silou i krásou. Mal dojem, že visí vo vzduchu priamo nad jeho člnom. A potom sa zrútila do vody s takým pleskotom, že starca i čln nadobro postriekala vodnou triešťou.

Starca premáhala slabosť, cítil sa pod psa a takmer nevidel.

Uvoľnil však povraz harpúny a v dokaličených rukách ho pomaly popúšťal. A keď sa mu zrak vrátil, uvidel, že ryba leží na chrbte a nebesiam otíča striebriстая brucho. Rukoväť harpúny jej trčala šikmo z boku a more sa krvou z jej srdca sfarbovalo na červeno. Škvrtka bola spočiatku tmavá ani huf rýb v belasej vode. Potom sa rozplynula a pripomínala oblak. Striebristá ryba sa pokojne pohojďovala na vlnách.

Musím si pripraviť slučky a povraz, aby som ju mohol priviazať k boku člna, pomyslel si. Aj keby sme boli hneď dvaja, čln zaplavili vodou, rybu naložili a potom vodu povylievali, ani tak by sa do člna nevpratala. Musím si všetko pripraviť, pritiahnúť ju k boku člna, dobre ju k nemu priviazať, vztýčiť sťažň, napnúť plachty a vyplávať na cestu domov.

Príťahoval rybu k boku člna, aby jej prevliekol žiabrami a papulou povraz a hlavu priviazal k **prove**. Rád by som si ju dôkladne prezrel, pomyslel si, dotkol sa jej, ohmatal ju. Veď je mojím bohatstvom, pomyslel si. To však nie je to hlavné, prečo sa jej chcem dotknúť.

„Hor sa do práce, starký,” povedal. Tak za náprstok si upil vody. „Teraz, keď si dobojoval, čaká ťa obrovská otročina.”

Zahľadel sa na oblohu a na rybu. Pozorne sa díval na slnko. Nie je oveľa viac než poludnie, pomyslel si. A pasáť silnie. Čo tam teraz po lanách. Po príchode domov ich s chlapcom pospájame.

„Tak poď, ryba,” povedal. Ale ryba neposlúchla. Len sa prevaľovala na vlnách, a tak starec chtiac-nechtiac podišiel s člnom až k nej.

Keď s ňou bol v jednej rovine a hlavu mala na úrovni provy, starec nevychádzal z údivu nad jej mohutnými rozmermi. Odviazal harpúnové lano z **bitvy**, prevliekol ho

VEDELI STE?

- *Pulitzerova cena* je každoročne udeľované prestížne žurnalistické a umelecké ocenenie v USA. Jej zakladateľom je americký vydavateľ novin maďarského pôvodu Joseph Pulitzer. Udeľuje sa od roku 1917 a spravuje ho Kolumbijská univerzita v New Yorku.

rybe žiabrami a čelustami, omotal jej ho okolo meča a prevliekol ďalšími žiabrami, opäť ho omotal okolo papule, uviazal uzol na dvojitom lane a upevnil ho o bitvu na prove. Lano prerezal a prešiel na **kormu**, aby slučkou prichytil chvost. Z fialovo-striebristej sa ryba zmenila na čisto striebristú a pruhy nadobudli rovnako bledofialový odtieň, aký mal chvost. Boli širšie než mužská ruka s rozťahnutými prstami a oko ryby civelo tak nevšímavo ako zrkadlá v periskope alebo oko svätých na procesii.

„Inak som ju skoliť nemohol,“ povedal starec. Odvtedy, čo sa napil vody, cítil sa lepšie. Vedel, že už neodpadne, a hlavu mal jasnú. Tak ako je, váži tisícpäťsto funtov, pomyslel si. A vari oveľa viac. Koľko asi za ňu dostane, ak z toho všetkého sú dve tretiny mäsa a za **funt** sa platí tridsať centov?

„Bez ceruzky to nevyrátam,“ povedal. „Takú jasnú zasa hlavu nemám.“

Priviazal rybu k prove a korme i k lavičke v strede člna. Ryba bola taká mohutná, že sa mu zdalo, akoby si priväzoval k boku oveľa väčšiu bárku. Odrezal kus lana a zviazal rybe dolnú čelusť s hornou, aby sa jej papuľa neotvárala, pretože sa chcel plaviť čo najľahšie.

Aj napriek záťaži sa čln plavil dobre a starec ho usmerňoval kormidlovou pákou zastoknutou v podpazuší. Rybu mal ustavične na očiach a stačilo pozrieť si na ruky a obtrieť si chrbát o sťažeň, aby vedel, že to všetko sa naozaj udialo, že to nie je iba sen. Ale keď videl, ako sa ryba vyhodila z vody, a kým nespada, nehybne visela na oblohe, uvedomoval si, že to všetko je ohromne nezvyčajné, a nemohol tomu uveriť. Pravda, vtedy mu zrak vypovedával, lenže teraz mal oči v poriadku.

Teraz vedel, že ryba naozaj jestvuje a že jeho dokatované ruky a chrbát vôbec nie sú snom. Ruky sa mi zahoja rýchlo, pomyslel si. Krváčali mi tak strašne, že sa do rán nemohla dostať špina, a slaná voda ich zahojí. Temná voda z Golfského zálivu je najlepším liekom na svete. Len aby som mal hlavu jasnú. Ruky si zapracovali poctivo a plávam sa dobre. Pre zatvorenú papuľu a vztyčený chvost sa plavíme ani súrodenci. A potom sa mu to v hlave trochu poplietlo a starec sa spytoval, vezie ryba mňa, či veziem ja rybu? Plavíme sa bok po boku, pevne zviazaní, a starec si pomyslel, nech si ma len domov privezie, ak jej to urobí dobre. Veď ja som nad ňou zvíťazil iba chytrosťou, a ona to nemyslela so mnou zle.

Plavili sa dobre, starec si máčal ruky v slanej vode a staral sa, aby mal jasnú hlavu. Nad nimi sa zbíehali vysoké kopovité oblaky a tiahli biele nariasené obláčiky, takže vedel, že vánok bude duť celú noc. Starec ustavične hľadel na rybu, aby sa presvedčal, že to všetko je pravda. Prešla celá hodina, kým ho prepadol prvý žralok.

Žralok sa neprihnal náhodou. Vyplával z hlbiny oceánu, keď temné mračno rybej krvi kleslo a rozptýlilo sa v mori. Vyplával chytrý a bez výstrahy, jednoducho rozrazil hladinu belasej vody, zachytil pach krvi a začal plávať za člnom s rybou.

Keď ho starec zočil, vedel, že žralok nemá strach z ničoho a urobí, čo sa mu zachce. Pripravil si harpúnu, priviazal k nej lanko a zároveň pozoroval, ako sa žralok blíži. Lano bolo krátke, lebo z neho kus odrezal, keď uväzoval rybu.

Starec mal teraz jasnú hlavu, prekypoval odvahou, len nádej mal malú. Bolo to priveľmi krásne, aby to tak zostalo, pomyslel si.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 22

1. Identifikujte všetky farby v ukážke.
2. Povedzte, ktorá časť bola pre vás najnapínavejšia.
3. Rozpoznajte rozprávača a typ rozprávania.
4. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Čo znamená *byť salao*?
  - b) Koľko dní starec nič nechytí?
  - c) Na akú návnadu chytil starec rybu?
  - d) Čo je harpúna?
  - e) Koľko kilogramov vážila ryba?
  - f) Aké má starec plány s rybou?
5. Vysvetlite podstatu slovných spojení: *zo srdca sa mu odvalil kameň, niesli sa po mŕtvej morskej hladine, je mojím bohatstvom, cítil sa pod psa, mal jasnú hlavu, prekypoval odvahou, plavíme sa ani súrodenci.*
6. Opíšte rybu, ktorú starec ulovil.
7. Vyhľadajte jej presný odborný názov. Využite poznatky z biológie alebo internet.
8. Charakterizujte Santiagu.
9. Zdôvodnite, prečo si vytvoril s rybou puto.
10. Poradte starcovi, čo by mal urobiť v situácii, v ktorej sa ocitol.
11. Zaujmite postoj k výroku z knihy, že *človeka nestvorili pre prehry, možno ho zahubiť, ale nie poraziť.*
12. Odhadnite, ako sa bude situácia ďalej vyvíjať. Vysvetlite, čo vás viedlo k takémuto rozhodnutiu.

VEDELI STE?

- **Ernest Hemingway** dostal za knihu *Starec a more* v roku 1954 jednu z najväčších literárnych pôct – *Nobelovu cenu*.
- Prototypom Santiaga boli dvaja Hemingwayovi dlhoroční priatelia – Carlos Gutiérrez a starý rybár Anselmo Hernandez z dediny Cojimara neďaleko Havany.
- O svojom rozhodnutí spracovať príbeh Hemingway povedal: „Začal som študovať život na dedine. Keď som o niekoľko rokov pristúpil k písaniu, vedel som o tých ľuďoch všetko. Poznal som tam každú rodinu a život každého člena rodiny. Vybral som si iba malý zlomok ich života. Zlomok, do ktorého je vložená celá ich duša. Ved' aj v malej veci možno ukázať niečo významné a dôležité.”
- Hemingway v škole nijako nevynikal, ale zato vždy čosi spisoval, koncom roku 1917 odišiel do redakcie *Staru* v Kansas City. A práve tu sa z neho postupne stal reportér.
- Po vstupe USA do prvej svetovej vojny ho do armády neprijali pre zdravotné problémy – od narodenia nemal v poriadku ľavé oko. Dal sa najat' do sanitnej služby *Červeného kríža* a cez Francúzsko odišiel na taliansky front. 8. júla 1918 bol ťažko ranený.
- Po vojne pracoval ako korešpondent *Toronto Weekly Staru* v Paríži. Ako zahraničnopolitický komentátor cestoval z miesta na miesto.
- Po vypuknutí druhej svetovej vojny odišiel opäť do Európy, aby prinášal svoje vojnové reportáže.
- Popri práci písal poviedky, romány aj verše. Priťahovali ho rizikové povolania – boxeri, lovci, matadori, rybári...
- Prvá aj druhá svetová vojna a dotyk so smrťou si však vypýtali svoju daň. Pocity márnosti, strata ilúzií, pesimistické myšlienky, depresie boli jeho každodenným spoločníkom. Hemingway si uvedomoval, že útek k športu, do prírody, ale aj k alkoholu pomáhajú iba zdanlivo.
- 2. júla 1961 ukončil svoj život samovraždou.

*Človek ľahšie poznáva vesmír,
než svojho suseda.*

MARKUS ZUSAK

čítaj: markus
zusak

(1975 –)

austrálsky prozaik

pôvodné povolanie: **stredoškolský učiteľ**

celé meno: **Markus Frank Zusak**

Liesel Memingerová prichádza do nemeckého mestečka Molching, kde ju čakajú adoptívni rodičia Hans a Rosa Hubermannovci. Postupne si zvyká na krik a výčitky novej mamy i na láskavosť nového otca. V Molchingu si nachádza nových priateľov. Zoznamuje sa so slovami, učí sa ich čítať aj zapisovať. Liesel zisťuje, že musí rozlišovať medzi svetom „tam vonku“ – kde treba na požiadanie hajlovať alebo vešať zástavy so **svastikami** a svetom „vnútri“ – kde sa v pivnici ukrýva židovský utečenec. Markus Zusak sa zameril na vystihnúť atmosféru v Nemecku za vlády Adolfa Hitlera a rozprávač príbehu nám pomaly odкрýva osudy hlavných aktérov...

UKÁŽKA Č. 23:

ZLODEJKA KNÍH

HUBERMANNOVCI

Molching, tak ako zvyšok Nemecka, sa pripravoval na Hitlerove narodeniny. Tento rok vzhľadom na vývoj vojny a Hitlerove víťazstvá chceli miestni straníci pripraviť mimoriadnu oslavu. Prehliadku. Pochod. Hudbu. Spev. Oheň.

Kým Liesel chodila po uliciach Molchingu s bielizňou, členovia nacistickej strany zhromažďovali palivo. Liesel niekoľkokrát videla, ako muži a ženy klopú na dvere domov a pýtajú sa ľudí, či nemajú veci, čo už nepotrebujú a čo by sa dalo zničiť. Noviny Molching Express, ktoré kupoval ocko, ohlasovali, že na námestí sa chystá vatra s účasťou všetkých miestnych divízií Hitlerjugendu. Bude to oslava Hitlerových narodenín aj jeho víťazstva nad nepriateľmi a nad putami, ktoré Nemecko zvierali od konca prvej svetovej vojny. „Akékoľvek materiály,“ písali, „z čias, ako noviny, plagáty, knihy, zástavy – a každý nájdený propagandistický materiál od našich nepriateľov – treba priniesť na ústredie strany na Münchenstrasse.“

Ešte aj Schillerstrasse – ulicu žltých hviezd, ktorá stále očakávala renováciu, ešte raz prehľadali, či sa tam nenájde niečo, hocičo, čo by sa dalo spáliť na väčšiu fúhrerovu slávu. Nikoho by neprekvapilo, keby istí členovia strany potajomky vydali tisícku podvratných kníh či plagátov len preto, aby ich mohli spáliť.

Všetko bolo pripravené, aby sa z dvadsiateho apríla

stal úžasný deň. Deň plný plameňov a pokriku. A zlodejstva kníh.

Na uliciach Molchingu bolo v ten deň každúcké okno vyzdobené na fúhrerovu počesť. Niekde bolo sklo vydrhnuté, zástava vyžehlená a svastika vyzerala ako šperk pripichnutý na bielej a červenej prikrývke. Inde zástava z rímasy nedbalo plantala ako kus handry, čo vyvesili po vypratí. Ale bola tam.

O čosi skôr sa odohrala menšia katastrofa. Hubermannovci nemohli nájsť zástavu.

„Prídu po nás,“ lamentovala mama. „Prídu si po nás a odvedú nás. Musíme ju nájsť!“ Chvíľu to vyzeralo, že ocko zide do pivnice a namaľuje zástavu na niektorú z plachiet, ktorými zakrýval nábytok. Ale našťastie sa objavila, v kredenci na nej stál akordeón.

„Ten prekliaty akordeón, nič som preň nevidela!“ Mama sa zvrtila. „Liesel!“

Dievča dostalo čestnú úlohu pripevniť zástavu na obločný rám.

Neskôr prišli domov na večeru Hans mladší a Trudy, tak ako to robievali na Vianoce či na Veľkú noc.

Trudy alebo Trudel, ako ju často volali, bola od mamy vyššia o pár centimetrov. Chodila, žiaľ, presne ako mama, čiže tak trochu ako kačica, ale inak bolo na nej všetko miernejšie. Ako pomocnica v bohatej mníchovskej domácnosti mala zrejme detí plné zuby,

ale vždy bola schopná prehodiť s Liesel aspoň zopár usmiatek slov. Mala mäkké ústa a tichý hlas.

Hans mladší zdedil oči aj výšku po otcovi, ibaže striebro v jeho očiach nebolo teplé ako u otca. Oči mal sführerované. Okrem toho bol menej vycivený, mal ostré plavé vlasy a pokožku ako biely náter.

Domov pricestovali spolu vlakom z Mníchova a netrvalo dlho, kým sa prejavili dávne spory.

Hans Hubermann versus syn

Hans mladší bol toho názoru, že jeho otec patrí do starého Nemecka – do toho, ktoré dovolilo zostať na koni všetkým ostatným a spôsobili, aby jeho ľud trpel. Ako vyrastal, dozvedel sa, že jeho otca volajú „židovský maliar“, lebo natiera domy židov.

„Tak už ťa prijali?“ Hans mladší začal rozhovor tam, kde ho na Vianoce ukončili.

„Kam?“

„Hádaj. Do strany.“

„Nie, myslím, že na mňa zabudli.“

„A skúsil si to znovu? Nemôžeš len tak sedieť a čakať, že nový svet príde za tebou. Musíš vyjsť von a pripojiť sa k nemu – aj napriek svojim chybám v minulosti.“

Ocko zdvihol zrak: „Chyby? Urobil som v živote mnoho chýb, ale vstup do nacistickej strany medzi ne nepatrí.“

Vtedy prišiel veľký záchvev.

Vošiel cez okno s prievanom. Možno to bol vietor Tretej ríše, silnejúci vietor. Alebo to bola jednoducho dýchajúca Európa. Tak či onak, oviol ich, keď sa ich kovové oči zrazili ako plechové konzervy v kuchyni.

„Ty si na túto krajinu vždy kašlal,“ vyhlásil Hans mladší. „Nikdy ti na nej ktovieako nezáležalo.“

Ockove oči začali hrdzavieť. To však Hansa mladšieho nezastavilo. Z akéhosi dôvodu pozrel na dievča. Jej tri knihy stáli pred ňou na stole, akoby sa zhovárali, a Liesel ticho vyslovovala slová, keď jednu z nich čítala. „A čo za brak číta dievča. Mala by čítať **Mein Kampf**.“

Liesel zdvihla zrak.

„Netráp sa, Liesel,“ povedal ocko. „Len čítaj. Nevie, čo hovorí.“

Lenže Hans mladší neskončil. Pristúpil bližšie a osopil sa naňho: „Buď si za fűhrera, alebo si proti nemu – a mne je jasné, že si proti. Vždy si bol.“ Liesel sa dívala na tvár Hansa mladšieho, sústreďovala sa na jeho tenké pery a nerovnú čiaru jeho dolných zubov. „Je to úbohé, že niekto dokáže nečinne stáť bokom, keď sa národ zbavuje špiny a stáva sa veľkým.“

Trudy a mama vystrašene sedeli a Liesel tiež. Cítili vo vzduchu hrachovú polievku, spáleninu a hádku.

Všetci čakali na ďalšie slová.

Prišli od syna. Padli len dve.

„Ty zbabel.“ Vykydol ich ockovi do tváre a vzápätí odišiel z kuchyne aj z domu.

ZLODEJKA KNÍH

Keď mládež Nemecka pochodovala na námestie a radnicu, ľudia lemovali ulice. Liesel málokedy zabúdala na matku a všetky ostatné problémy, ktorých majiteľkou momentálne bola. Teraz sa jej nadul hrudník, keď im ľudia tleskali. Niektoré deti zamávali rodičom, ale iba krátko – mali vyslovene prikázané pochodovať, nedívať sa na divákov ani im nemávať.

Po pochode sa mohli divízie Hitlerjugendu rozísť. Aj tak by ich nik neudržal pohromade. Raz zborovo zakričali *Heil Hitler* a mohli ísť kam chceli. Liesel hľadala Rudyho.

Do pol piatej vzduch citelne ochladol.

Ľudia žartovali, že sa potrebovali zohriať. „Aj tak tie smeti na nič iné neposlúžia.“

Navozili to všetko na kárach. Nahádzali doprostred námestia a poliali niečím sladkým. Knihy, papier a iné materiály sa zošmykli alebo skotúlali; znovu ich nahádzovali. Z diaľky to pripomínalo vulkanický útvar. Alebo niečo groteskné a cudzie, čo zázračne pristálo uprostred mesta a treba sa toho rýchlo zbaviť.

Zápach sa skláňal k davu, ktorý hliadky držali v bezpečnej vzdialenosti. Stálo tam zo tisíc ľudí – na dlažbe, na schodoch radnice, na strechách okolo námestia.

Keď sa Liesel pokúsila preťačiť cez dav, začula praskot a pomyslela si, že oheň už zapálili. Ale nie. Bol to len zvuk ľudskej kinetickej energie. Prúdila, hromadila sa.

Hoci jej niečo hovorilo, že toto je zločin – napokon, svoje tri knihy považovala za najväčšiu majetok, musela to vidieť. Ľudia zrejme radi pozorujú ničenie. Hrady z piesku, domčeky z kariet, tým začínajú. A vyznačujú sa tým, že ich chůtky sa stupňujú.

Strach, že to zmešká, poľavil, keď objavila medzeru medzi telami a zistila, že mohyla previnení je stále nedotknutá. Štuchali do nej, oblievali ju, dokonca na ňu plúvali. Pripomenula jej neoblúbené dieťa, opustené a zmätené, neschopné zmeniť svoj osud. Nik ho nemá rád. Skloň hlavu. Ruky strč do vreciek. Navždy. Amen.

Na pódiu si akýsi muž vyžiadal ticho. Mal žiarivú hnedú uniformu. Akoby k nej ešte stále lipla žehlička. Začalo sa ticho.

Jeho prvý čin: pozdrav fűhrerovi.

„Dnes je krásny deň,“ pokračoval. „Nielenže má náš veľký vodca narodeniny, ale zároveň znovu porážame nepriateľov. V boji o naše mysle...“

Liesel sa stále pokúšala prebojovať ďalej.

„Končíme s chorobou, ktorá sa Nemeckom šíri dvadsať rokov, ba aj dlhšie!“ Vystríhal ľudí, aby boli ostražití, aby bdeli, aby vyhľadávali a ničili zlovolné machinácie tých, čo chcú infikovať otčinu svojimi odpornými spôsobmi. „Sú nemorálni *Kommunisten!*“ Zase to slovo. To staré slovo. Tmavé miestnosti. Muži v oblekoch. „*Die Juden* – židia!“

V polovici prejavu sa Liesel vzdala. Slovo „komunista“

ZOPAKUJTE SI

Román – epický žáner, ktorý zobrazuje široký okruh životných javov, obyčajne v dlhšom časovom rozpätí. Využívajú sa v ňom všetky tri základné zobrazovacie postupy: *epický* (príbeh), *lyrický* (opisy, pocity, úvahy postáv) a *dramatický* (dialógy). Z tematického hľadiska romány členíme na dobrodružné, detektívne, historické, dievčenské, fantasy, sci-fi, biografické, romány vo forme denníka, cestopisné a pod.

ju zdrapilo a zvyšok nacistického recitálu sa rozletel na všetky strany, stratil sa medzi nemeckými nohami okolo nej. Vodopády slov.

Až doteraz im v **BDM** hovorili, že Nemci sú nadradená rasa, no nespomínali nikoho iného. Samozrejme, všetci vedeli, že židia sú hlavným vinníkom násilia na nemeckom ideále. No až dodnes nik nespomenul komunistov, bez ohľadu na to, že tých ľudí tiež treba potrestať.

„A teraz dávame zbohom tomuto odpadu, tomuto jedu.“

Tesne predtým, ako sa Liesel Memingerová s nevoľnosťou v žalúdku vytrhla z davu, žiariaci hnedý tvor zostúpil z pódia. Od komplica prebral faklu a zapálil mohyly, ktorá ho svojou vinou prevyšovala.

Oranžové plamene mávali na dav a rozpúšťali papier aj tlač. Horiace slová sa vytrhali z viet.

O desať minút sa pootvorí brána zlodejstva, Liesel Memingerová ju potisne ďalej a prešmykne sa cez ňu.

Zatvorí sa brána za ňou? Alebo ju ešte milosrdne pustí naspäť?

Ako časom Liesel zistí, dobrý zlodej toho veľa nepotrebuje.

Nenápadnosť. Dobré nervy. Rýchlosť.

Ale ešte dôležitejšia je posledná podmienka.

Šťastie.

Vlastne žiadnych desať minút.

Brána sa otvára teraz.

Liesel sa zatárala k hromade popola. Pahreba bola ako magnet, ako obluda. Neodolateľná a tým podobná ulici žltých hviezd.

Ako predtým, keď musela vidieť zapálenie vaty, ani teraz nemohla odvrátiť oči. Bola sama a neovládala sa, prišla príliš blízko. Vatra ju vábila a ona okolo nej začala krúžiť.

„*Pass auf, Kind,*“ povedal jej v istej chvíli človek v uniforme. „Dávaj pozor, dieťa.“ Nakladal na káricku popol.

Niekoľko minút sledovala, ako muži nakladajú popol, odkrajovali z neho na bokoch a ďalší dopadal na uvoľnené miesto. Chodili od pahreby k nákladiaku a naspäť po troch cestách, keď už bola pahreba skoro pri dne, z popola sa vylúpla živá hmota.

Polovica červenej zástavy, dva plagáty propagujúce dielo židovského básnika, tri knihy a drevený vývesný štít s nejakým hebrejským nápisom.

Azda boli vlhké. Azda oheň nemal dost síl, aby prehorel do hĺbky, kde sa schovávali. Tak či onak, zostali skryté a otrasené v popole. Prežili.

„Tri knihy,“ ticho sa ozvala Liesel a pozrela mužom na chrbty.

„Podme,“ zvolal jeden. „Už mi škvírka v bruchu!“

Pohli sa k nákladiaku.

Trojica kníh vystrkávala nosy.

Liesel sa k nim priblížila.

Keď zastala pod pahrebou, ešte stále ju jej žiara ohriala. Keď siahla dnu, popálila si ruku, no pri druhom pokuse bola rýchlejšia. Schytila najbližšiu knihu. Bola modrá a na okrajoch ohorená, ale inak bez ujmy.

Väzba jej pripadala ako utkaná zo stoviek tuho stiahnutých šnúročiek. Do vlákien boli vyrazené červené písmená. Liesel stihla prečítať jediné slovo: plecom. Na zvyšok nebol čas a nastával problém. Dym.

Ako si knihu prehadzovala z ruky do ruky a utekala preč, z väzby sa dvíhal dym. Hlavu mala sklonenú a nezdravá krása nervozity ju s každým krokom väčšmi desila. K hlasu mala štrnásť krokov.

Zdvihol sa za ňou.

„Hej!“

Vtedy sa takmer zvrtila, takmer uháňala naspäť a šmarila knihu na hromadu, no nemohla. Jediné, čo zvládla bol obrat.

„Sú tu nejaké veci, čo nezohoreli!“ To hovoril jeden z tých upratovačov. Neďíval sa na dievča, ale na ľudí pri radnici.

POMÔCKA K UKÁŽKE

svastika – kríž so zahnutými koncami ramien ako kultový symbol v indickej, čínskej, japonskej a antickej ornamentike, zneužitý nacistami (hákový kríž)

BDM (Bund Deutscher Mädel) – Liga nemeckých dievčat

Mein Kampf – v preklade: *Môj boj*, kniha napísaná Adolfom Hitlerom

„Tak ich znova zapáľte!“ znela odpoveď. „A sledujte, či horia!“

„Myslím, že sú mokré!“

„Ježišmáriajosef, musím vždy všetko robiť sám?“ Minul ju zvuk krokov. Bol to starosta v čiernom zvrchníku na nacistickej uniforme. Nevšimol si dievča, ktoré meravo stálo len o niečo ďalej.

Na dvore stála socha zlodejky kníh... Nemyslíte, že socha sa veľmi zriedkavo objaví skôr, ako sa ten, koho zobrazuje, preslávi?

MAX VANDENBURG

Čo boli Hans a Rosa Hubermannovci za ľudí, na túto otázku nejestvuje presná odpoveď. Láska? Nepredstaviteľní ignoranti? Vyšinutí?

Jednoduchšie je definovať ich položenie.

Keď sa vám nadržanom v dome, priamo v rodisku nacizmu objaví žid, pravdepodobne zakúsate extrémne znepokojenie. Úzkosť, prekvapenie, paranoju. Každý z týchto pocitov má svoju rolu a každý vedie k podozreniu, že následky nebudú ktovieako milé. Strach vám bezohľadne svieti do očí.

Max Vandenburg pokladal za najvhodnejšie miesto pre seba pivnicu. Aj napriek chladu a samote. Veď je žid, a ak je miesto, kde má jestvovať, tak rozhodne pivnica alebo iný úkryt určený len na prežitie.

Matrac dali pod schody a priestor zboku ohraničili plachtami. Plachty boli dosť dlhé, aby zakryli celý trojuholníkový otvor, a ak už nič iné, dali sa rýchlo odsunúť, keby Max nutne potreboval viac vzduchu.

Ocko sa ospravedlňoval. „Viem, je to úbohé.“

„Lepšie ako nič,“ ubezpečil ho Max. „Lepšie než si zaslúžim. Ďakujem.“

Hans strategicky rozmiestnil ešte zopár plechoviek s farbou a usúdil, že to celé vyzerá ako normálna hromada odpadu lajdácky odsunutá nabok. Problém bol len v tom, že stačilo odsunúť zopár plechoviek, odstrániť jednu či dve plachty a žid by bol odhalený.

„Len dúfajme, že to postačí,“ zamrmal.

„Bude musieť.“ Max vliezol dnu. A zopakoval: „Ďakujem.“

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 23

1. Vysvetlite, ako vnímate názov románu.
2. Povedzte, ktoré farby ste zachytili v ukážke.
3. Vymenujte všetky postavy z ukážky.
4. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Kde je situovaný dej príbehu?
  - b) Koľko detí mali Hubermannovci?
  - c) Aké povolanie vykonával Hans Hubermann?
  - d) Ktorá ulica mala prezývku „ulica žltých hviezd“?
  - e) Akej farby bola kniha, ktorú Liesel ukradla zo zapálenej kopy?
  - f) Kto bol Max Vandenburg?
5. Vysvetlite podstatu slovných spojení: *oči mal sführerované, mala detí plné zuby, mohyla previnení je stále nedotknutá, vodopády slov, pahreba bola ako magnet, strach bezohľadne svieti do očí, strategicky rozmiestnil zopár plechoviek.*
6. Zistite, ktoré informácie z ukážky vytvárajú obraz vtedajšej doby.
7. Nájdite rozdiely medzi svetom „tam vonku“ a „svetom vnútri“.
8. Objasnite príčinu konfliktov u Hubermannovcov medzi otcom a synom.
9. Zaujmite postoj k Lieselinmu „zlodejstvu“.
10. Posúďte, ako sa podpísala nacistická propaganda na obyvateľoch Molchingu.
11. Diskutujte o tom, čo by sa dialo s Európou, keby Hitler vyhral druhú svetovú vojnu.

VEDELI STE?

- Rodičia **Markusa Zusaka** emigrovali do Austrálie koncom päťdesiatych rokov 20. storočia. Otec pochádzal z Rakúska, mama z Nemecka a práve jej spomienky na Nemecko počas druhej svetovej vojny ho inšpirovali na napísanie románu *Zlodejka kníh*.
- *Zlodejka kníh* bola sfilmovaná v roku 2013 pod režisérskou taktovkou britského režiséra Briana Percivala. Postavu Liesel stvárnila kanadská herečka Sophie Nélisse, bývalá vrcholová gymnastka.
- Prvá kniha, ktorú Liesel ukradla, bola *Príručka hrobára*.

ANNA FRANKOVÁ

(1929 – 1945)

autorka denníka

celé meno: **Annalies Marie Franková**

O vydanie *Denníka* sa zaslúžili Otto Frank (Annin otec) a Mirjam Presslerová (spisovateľka a prekladateľka). Je považovaný za jedno z najdôležitejších svedectiev holokaustu. V nasledujúcej ukážke sa dozviete, prečo bola rodina Franková nútená opustiť Nemecko a presťahovať sa do Amsterdamu i závažné rozhodnutie ukryť sa v sklade v budove na Prinsengracht č. 263. Zápisky zaznamenávajú dianie okolo i dni v úkryte od 12. júna 1942, posledný záznam v denníku je z 1. augusta 1944.

UKÁŽKA Č. 24:

DENNÍK ANNY FRANKOVEJ

12. JÚNA 1942

Dúfam, že sa Ti budem moct' so všetkým zdôveriť, ako som sa doteraz ešte nikomu nezdôverila, a verím, že mi budeš veľkou oporou.

NEDEĽA, 14. JÚNA 1942

Mala by som začať od okamihu, keď som Ťa dostala. Takže: zazrela som Ťa na stole, ktorý bol prichystaný na moje narodeniny (pretože nákup, pri ktorom som bola, sa neráta).

V piatok 12. júna som sa zobudila už o šiestej ráno, čo je celkom pochopiteľné, veď som mala narodeniny. Nechcela som vstať hneď o šiestej, a tak som musela potlačiť zvedavosť do trištvrté na sedem. Ďalej to nešlo, preto som zašla do jedálne, kde ma privítala Moortje (mačka), obtierajúc si o mňa hlavku.

Krátko po siedmej som vošla do obývačky, aby som si mohla rozbaľiť darčeky, a práve Teba, denníček môj, som uvidela ako prvý – je to asi najkrajší darček, aký som dostala. K tomu kytica ruží, v nej dve halúzky pivónií. Od otecka a mamy som dostala modrú blúzku, spoločenskú hru, fľašu hroznejovej šťavy, ktorá podľa mňa chutí trochu ako víno (aj víno sa predsa vyrába z hrozna), skladačku, škatuľku s krémom, 2,5-guldenovú bankovku a poukaz na dve knihy. Potom som dostala ešte jednu knihu, Cameru obscuru, no tú už má Margot, preto som si ju vymenila za inú. Ďalej som dostala misku domácich koláčov (prirodzene, piekla som ich sama, pretože v pečení som dobrá), veľa sladkostí a od mamy jahodovú tortu. Presne včas prišiel aj list od babky, ale to je, prirodzene, náhoda.

SOBOTA, 20. JÚNA 1942

Mám veľmi zvláštny pocit z toho, že píšem denník. Nielen preto, že som si nikdy denník nepísala, ale zdá sa mi, že neskôr ani ja, ani nikto iný nebude mať záujem o spoveď trinásťročnej školáčky. Ale napokon na tom vôbec nezáleží. Jednoducho mám chuť o všeličom písať, a najmä poriadne si vyliať srdce.

„Papier znesie veľa,“ neraz mi zišlo na um, keď som si niekedy naplnená ľahkou melanchóliou posediačky znudene podopierala rukou hlavu a celá otrávená som nevedela, či mám ísť von, alebo zostať doma. Napokon som aj tak zostala sedieť na svojom mieste a ďalej som sa umárala. Áno, skutočne, papier znesie veľa, a preto nemám v úmysle nikomu ukazovať tento viazaný zošit, ktorý nesie taký hrdý názov „denník“, iba ak by som

niekedy v živote našla nejakého ozajstného priateľa či priateľku. Nikoho iného to zrejme ani nezaujímá.

Dospela som k tomu, prečo som si začala viesť tento denník: nemám priateľku.

Mala by som to však dôkladnejšie vysvetliť, pretože inak nikto nepochopí, ako sa trinásťročné dievča cíti na svete osamelé. Napokon, ani to nie je celkom tak. Mám fajn rodičov a šestnásťročnú sestru, a ak porátam všetkých svojich kamarátov a tých, ktorých považujem za svojich priateľov, bude ich dovedna určite zo tridsať. Mám veľa nápadníkov, ktorí by mi zniesli modré z neba, a ak o nich nedbám, pokúšajú sa aspoň úlomkom zrkadla zachytiť v triede môj úsmev. Mám rodinu, milé tety a krásny domov. Nie, na prvý pohľad mi nič nechýba, okrem ozajstnej priateľky. S kamarátkami sa však len bláznim a nemôžem sa s nimi porozprávať o ničom inom než o tom, čo prinesie všedný deň, nemôžem sa s nimi pohovárať o ničom dôvernejšom – o to ide. Možno je to vo mne, že sa neviem nikomu poriadne zdôveriť, v každom prípade je to tak a mne je ľúto, že to nedokážem zmeniť. Preto teda potrebujem tento denník.

Aby som ešte väčšmi zdôraznila vo svojej fantázii túžbu po vysnívanej priateľke, nebudem do svojho denníka zaznamenávať celkom obyčajné myšlienky ako ktokoľvek iný – chcem, aby sa mi tento denník stal skutočnou živou priateľkou, ktorá sa bude volať Kitty.

Keby som začala len tak, sčista-jasna, nikto by moje rozhovory s Kitty nepochopil. Preto musím aspoň stručne, hoci nerada vyrozprávať svoj životopis.

Môj otecko, najlepší otecko na celom svete, sa oženil s mojou mamou, keď mal tridsaťšesť rokov. Ona mala vtedy dvadsaťpäť. Moja sestra Margot sa narodila roku 1926 vo Frankfurte nad Mohanom. Dvanásteho júna 1929 som prišla na svet ja. Až do môjho štvrtého roku sme žili vo Frankfurte. Keďže sme židia, odišiel otecko roku 1933 do Holandska. Stal sa riaditeľ firmy Nederlandse Opekta na prípravu zaváranín. V septembri sa presťahovala do Holandska aj moja mama Edith Franková-Holländerová. Margot a ja sme išli do Aachenu, kde žila naša stará mama. Margot odišla do Holandska v decembri a ja vo februári. Margot ma dostala ako darček k narodeninám.

Rýchlo ma dali do šiestej Montessoriovej škôlky. Chodila som tam do šiestich rokov, potom som išla do prvej triedy. V šiestej triede sa mi stala triednou učiteľkou pani riaditeľka Kuperusová. Na konci školského roka nám bolo veľmi ľúto, keď sme sa lúčili, pretože ma vzali na židovské lýceum, kam chodila aj Margot.

Náš život poznamenali nepokojné udalosti, lebo rodinu, ktorá zostala v Nemecku, postihli Hitlerove židovské zákony. Po pogromoch v roku 1938 ušli do Spojených štátov moji dvaja strýkovia, mamini bratia. Stará mama sa presťahovala k nám. Mala už sedemdesiattri rokov.

V máji 1940 sa dobré časy skončili: najprv vojna, potom kapitulácia, obsadenie Nemcami a pre nás židov sa začala bieda. Nasledoval jeden židovský zákon za druhým a naša sloboda sa veľmi obmedzila. Židia musia nosiť židovskú hviezdu; židia musia odovzdať bicykle;

židia nesmú cestovať električkou; nesmú nastúpiť do auta, ani do súkromného; môžu nakupovať len od 15:00 do 17:00; majú dovolené ísť len k židovskému holičovi; od 20:00 do 6:00 nesmú vyjsť na ulicu; nesmú navštevovať divadlá, kiná ani zábavné podniky; majú zakázané navštevovať kúpaliská, takisto tenisové kurty, klziská a iné športoviská; nesmú sa voziť na kajakoch; nemôžu verejne športovať; po ôsmej večer nesmú sedieť ani u seba na záhrade, ani u priateľov; nesmú navštevovať doma kresťanov; musia chodiť do židovských škôl a podobne. Tak prebiehal náš život a nesmeli sme ani to, ani ono. Jacqueline mi zakaždým opakovala: „Neopovážim sa nič spraviť, lebo sa bojím, že je to zakázané.“

V lete 1941 stará mama veľmi ochorela. Museli ju operovať a z mojich narodenín nebolo nič. Ani v lete 1940, hoci v Holandsku sa už nebojovalo. Stará mama umrela v januári 1942. Nikto si nevie ani len predstaviť, ako často na ňu myslím a ako ju mám ešte stále rada. Tohtoročné narodeniny sú pre mňa odškodnením za tie predchádzajúce; sviečka za starú mamu horí pri mojich sviečkach.

STREDA, 8. JÚLA 1942

Milá Kitty,

zdá sa mi, akoby od nedele uplynula celá večnosť. Toľko sa toho prihodilo, že mám pocit, akoby sa zmenil celý svet. Napriek tomu, milá Kitty, som stále nažive, a ako vraví otecko, to je to najhlavnejšie. Skutočne som nažive, no nepýtaj sa ma, ako to je vôbec možné. Aby si ma dobre pochopila, musím ti dopodrobna vyrozprávať, čo sa od nedele popoludnia stalo.

O tretej k nám niekto prišiel. Nepočula som zvonenie, pretože som si na verande rozložila kreslo a trochu som si čítala. Neskôr sa v kuchynských dverách zjavila rozrušená Margot. „Otecko dostal predvolanie na SS,“ šepla. Mama išla za pánom van Daanom. (Van Daan je náš dobrý známy a spoluvlastník v oteckovej firme.)

Veľmi som sa prelakla. Predvolanie! Každý vie, čo to znamená; v duchu sa mi vybavili koncentračné tábory a samotky. Znamená to, že nášho otecka odvlčú? „Prirodzene, že nikam nepôjde,“ vysvetlila mi Margot, keď sme si sadli do izby a čakali na mamu. „Mama išla k van Daanovi, aby sa spýtala, či môžeme ísť do nášho úkrytu už zajtra. Van Daan sa bude ukrývať spolu s nami. Budeme tam siedmi.“ Ticho. Nebolo nám do reči. Myšlienka na otca, ktorý nič netušiac odišiel do Židovskej invalidovne, čakanie na matku, horúčava a napätie nám vzali reč.

Odrazu ktosi zazvonil. „To je Hello,“ povedala som.

„Neotváraj,“ zadržala ma Margot, no bolo to zbytočné, lebo už sme počuli, ako sa dolu s Hellom rozpráva mama a pán van Daan. Vyšli hore a zamkli za sebou dvere. Zakaždým, keď sa ozval zvonec, musela som ja alebo Margot nazrieť dolu, či to nie je otecko. Nikoho iného sme nesmeli pustiť dnu. Margot a ja sme museli odísť z izby, lebo van Daan chcel s mamou hovoriť osamote.

Keď sme sedeli v spálni, povedala mi Margot, že predvolali nie otecka, ale ju. Margot má šestnásť.

Znamená to, že deportujú už aj také mladé dievčatá? Našťastie Margot nikam nepôjde, potvrdila to aj mama a otecko mal iste nejaké tušenie, keď naposledy hovoril o úkryte. Kam sa však schováme? V meste, na dedine, v nejakom dome či v chate? Ako a kde...? Tých otázok bolo mnoho, a hoci sa neustále vracali, neopovážila som sa na nič spýtať.

Margot a ja sme si začali baliť najdôležitejšie potreby do školských tašiek. Prvé, čo som zabalila, bol tento viazaný zošit, potom nasledovali natáčky, vreckovky, učebnice, hrebeň, staré listy; myslela som na úkryt a balila som do tašky tie najneznámejšie veci, no bolo mi to jedno. Viac ako na šatách mi záležalo na spomienkach.

O piatej konečne prišiel domov otecko. Zatelefonovali sme pánu Kleimanovi a spýtali sme sa, či môže prísť ešte dnes večer. Van Daan odišiel a zanedlho sa vrátil s Miep. Miep napchala do tašky niekoľko párov topánok, šaty, kabáty, spodnú bielizeň, pančuchy a slúbila, že sa ešte večer vráti. Potom byt stíchol; nik z nás štyroch nemal chuť na večeru. Ešte stále bolo horúco a všetko to bolo také čudné.

Veľkú izbu na poschodí sme prenajali istému pánovi Goldschmidtovi, rozvedenému tridsiatnikovi, ktorý v ten večer nemal zrejme čo robiť. Nemohli sme sa ho nijako zbaviť, trčal u nás do desiatej.

O jedenástej prišli Miep a Jan Giesovci. Miep pracuje u otecka v kancelárii už od roku 1933 a je našou dobrou priateľkou, podobne ako jej novopečený manžel Jan. V Miepiných a Janových hlbokých vreckách znovu zmizlo niekoľko párov topánok, pančuchy, knihy a spodná bielizeň; odišli od nás o pol dvanástej.

Hoci som vedela, že toto bude posledná noc v mojej posteli, bola som na smrť unavená a zaspala som ako kus dreva. O pol šiestej ma prebudila mama. Našťastie nebolo tak horúco ako v nedeľu; celý deň padal teplý dážď. Naobliekali sme sa, akoby sme mali stráviť nasledujúcu noc v chladničke. To preto, aby sme so sebou vzali ešte viac oblečenia. Nijaký žid by sa v našej situácii neopovážnil vyjsť z domu s kuframi napratanými šatstvom. Mala som na sebe dve tielka, troje nohavičiek, šaty, na nich sukňu, kabátik, letný plášť, dva páry pančúch, zimné topánky, čiapku, šál a bohviečo ešte. Už doma som sa v tom skoro udusila, ale to nikoho nezaujímalo.

Margot si napchala do školskej tašky učebnice, vytiahla z **šopy** bicykel a pustila sa rovno za Miep, kamsi do neznáma. Doteraz som totiž netušila, kde sa nachádza to tajomné miesto, na ktorom sme sa mali ukryť. O pol ôsmej sme za sebou zamkli dvere; stihla som sa rozlúčiť s Moortje, mojou malou mačičkou, ktorá nájde útočisko u susedov, ako stálo v liste pre pána Goldschmidta.

Rozostlané posteľe, neodpratané raňajky na stole, v kuchyni **pôlt** mäsa pre mačku – to všetko vzbudzovalo dojem, akoby sme opustili dom v zhone. Dojmy nám však boli ukradnuté, museli sme sa ihneď dostať preč, len preč a do bezpečia, nič iné.

Zajtra ti napíšem viac.

Tvoja Anna

POMÔCKA K UKÁŽKE

šopa – stavisko na úschovu hospodárskeho náčinia, kôlna

pôlt – dlhší pás slaniny

ŠTVRTOK, 9. JÚLA 1942

Milá Kitty,

tak sme teda utekali v lejaku – otecko, mama a ja. Každý držal v ruke nejakú tašku, buď školskú alebo nákupnú, napchatú až po vrch najrôznejšími vecami. Robotníci, ktorí išli včas ráno do práce, sa na nás sústrastne dívali. Bolo vidno, že nás ľutujú, no odviezť nás nemohol nik; krikľavá žltá hviezda hovorila za všetko...

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 24

1. Reprodukujte, ako sa *Denník Anny Frankovej* dostal k čitateľom.
2. Počuli ste o životných osudoch Anny Frankovej? Povedzte, ktoré skutočnosti sú vám známe.
3. Označte tú časť textu, ktorá na vás najviac zapôsobila.
4. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Kedy sa v denníku objavil prvý záznam?
  - b) Kto je Kitty?
  - c) Kedy a kde sa narodila Anna Franková?
  - d) Ako sa volala Annina sestra?
  - e) Prečo sa rodina presťahovala do Holandska?
  - f) Kto bol pán Goldschmidt?
  - g) Prečo bolo potrebné odísť do úkrytu?
5. Objasnite Annine dôvody písať si denník.
6. Zistite, ktoré informácie z ukážky vytvárajú obraz spoločnosti.
7. Poukážte na vplyv vtedajšej doby na osudy ľudí.
8. Zdôvodnite, prečo sa rodina Franková rozhodla ukryť.
9. Posúďte správnosť/nesprávnosť tohto rozhodnutia.
10. Kriticky posúďte židovské zákony, ktoré platili v Holandsku od mája 1940 a ich dosah na ľudí.
11. Diskutujte o neľahkom osude židovského obyvateľstva v čase druhej svetovej vojny. Využite svoje vedomosti z dejepisu.

ZOPAKUJTE SI

Román vo forme denníka – epický žáner, ktorý je chronologickým záznamom osobných dojmov a zážitkov autora. Zachytáva osobný i spoločenský život autora, môže obsahovať hodnoverné informácie o dobe, napr. vojne. Je subjektívny.

VEDELI STE?

- *Denník Anny Frankovej* bol prvýkrát vydaný v roku 1947.
- Otto Frank (Annin otec) jediný z ôsmich skrývajúcich sa prežil koncentračné tábory. Po oslobodení Osvienčimu Červenou armádou odišiel loďou cez Odesu do Marseille. 3. júna 1945 prišiel do Amsterdamu, kde žil do roku 1953. Potom sa presťahoval do Švajčiarska (Bazilej), kde žila jeho sestra s rodinou a brat. Oženil sa s Elfriede Geiringerovou, ktorá tak ako on prežila Osvienčim a v Mauthausene (Rakúsko) stratila manžela a syna.
- Otto Frank zomrel 19. augusta 1980 v Birsfeldene pri Bazileji.
- Pôvodné denníkové zápisky odkázal vo svojom závete Ríšskemu inštitútu pre vojnovú dokumentáciu.
- V úkryte v budove na Prinsengracht č. 263 sa skrývalo osem ľudí – rodina Franková (Otto, Edith, dcéry Margot a Anna), rodina van Pels (Herman, Augusta, syn Peter) a doktor Fritz Pfeffer.
- Pomáhali im Johannes Kleiman, Viktor Kugler (zamestnanci Otta Franka) a sekretárky Miep Giesová a Bep Voskuijlová.
- Úkryt bol prezradený 4. augusta 1944. **Nikdy sa nezistilo, kto to urobil.**
- Jednotky SS a príslušníci Zelenej polície všetkých odviezli do žalára na Weteringschans v Amsterdame, kde ich držali štyri dni. Následne ich previezli do Westerborku, holandského prechodného tábora pre židov. 3. septembra 1944 ich deportovali posledným transportom, ktorý odtiaľ odišiel, a o tri dni dorazili do Osvienčimu v Poľsku.
- Edith Franková umrela v Osvienčime 6. januára 1945 od hladu a vyčerpania.
- Hermann van Pels (van Daan) bol v Osvienčime splynovaný v októbri alebo v novembri 1944.
- Augusta van Pelsová (van Daanová) prešla koncentračnými tábormi Osvienčim, Bergen-Belsen, Buchenwald a Terezín. Odtiaľ ju deportovali na iné miesto. Zahynula, ale dátum jej úmrtia nie je známy.
- Peter van Pels (Peter van Daan) odišiel 16. januára 1945 s evakuačným pochodom z Osvienčimu do Mauthausenu, kde umrel 5. mája 1945, len tri dni pred oslobodením.
- Fritz Pfeffer (Albert Dussel) umrel 20. decembra 1944 v koncentračnom tábore v Neuengamme (Nemecko).
- Margot a Annu deportovali koncom októbra 1944 takzvaným evakuačným transportom do koncentračného tábora Bergen-Belsene (Nemecko). V dôsledku katastrofických hygienických pomerov tam prepukla v zime 1944/45 týfusová epidémia, na ktorú zahynuli tisíce väzňov; medzi nimi bola aj Margot a niekoľko dní po nej umrela aj Anna. Dátum jej úmrtia sa predpokladá medzi koncom februára a začiatkom marca 1945. Telá oboch dievčat sa nachádzajú pravdepodobne v masovom hrobe v Bergen-Belsene. 12. apríla 1945 oslobodili koncentračný tábor anglické vojská.
- V koncentračnom tábore Bergen-Belsen zahynul aj český maliar, spisovateľ, fotograf a grafik Josef Čapek, známy svojou knižkou *Rozprávky o psíčkovi a mačičke* (1929). Jeho telesné pozostatky sa nachádzajú v masovom hrobe, podobne ako Anny Frankovej.

J. R. R. TOLKIEN

(1892 – 1973)

anglický prozaik, jazykovedec

povolanie: **profesor angličtiny v Oxforde**

celé meno: **John Ronald Reuel Tolkien**

Stredozem sa ocitla v nebezpečí. Sauron Veľký, Temný pán, sa vzchopil, odišiel zo svojej bašty v Temnohvozde a vrátil sa do svojej prastarej pevnosti, do Temnej veže v Mordore. Nepriateľ rýchlo mocnie, jeho plány ešte nedozreli, ale už zrejú... Temnému pánovi chýba ešte jedna vec, aby získal silu a poznanie na zlomenie všetkého odporu, na porážku poslednej obrany a zahalenie všetkých krajín druhou tmou. Chýba mu Veľprsteň. Ten vyrobil sám, preniesol naň veľkú časť svojej moci, preto ho hľadá.

UKÁŽKA Č. 25:

PÁN PRSTEŇOV – SPOLOČENSTVO PRSTEŇA

Frodo prsteň vytiahol z vrečka nohavíc, kde ho mal pripnutý na retiazke, visiacej z opaska. Odopol ho a pomaly ho podával čarodejníkovi. Zrazu mu prichodil strašne ťažký – ani čo by sa on, Frodo, alebo sám prsteň zdráhali, aby sa ho Gandalf dotkol.

Gandalf zdvihol ruku s prsteňom, ktorý vyzeral ako z čistého, rýdzeho zlata. „Vidíš na ňom dajaké znaky?” spýtal sa.

„Nie. Nijaké tam nie sú. Je celkom hladký a nikdy sa nepoškriabe ani neošúcha.”

„Tak sa dívaj!” Na Frodovo ohromenie a prelaknutie ho Gandalf hodil rovno do bľiaceho ohňa. Z Froda sa vydral výkrik a nevdojak siahol po kliešťach. Gandalf ho však zadržal.

„Počkaj!” zavrátil ho panovačne a spod naježeného obočia vrhol na Froda rýchly pohľad.

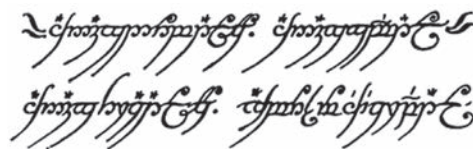
Prsteň sa nijako nezmenil. Gandalf po chvíli vstal, zatvoril na okne obločnice a zatiahol závesy. Miestnosť potemnela a stíchla, hoci zo záhrady bolo stále zreteľne počuť cvakanie Samových nožníc. Gandalf chvíľu stál, hľadiac do ohňa. Potom sa zohol, kliešťami vytiahol z kozuba prsteň a vzápätí ho vzal do dlane. Frodo zhíkol.

„Je celkom studený,” povedal Gandalf. „Skús!” Frodo ho vzal do ustráchanej dlane. Zazdalo sa mu, že prsteň je hrubší a ťažší ako predtým.

„Zdvihni si ho k očiam a pozri sa naň zblízka!” povedal Gandalf.

Len čo tak Frodo urobil, zbadal tenučké čiary, tenšie ako

ťahy najjemnejšieho pera, ťahajúce sa znútra i zvonka po celom prsteni – čiary ako zo samého ohňa, v tvare písmen, tvoriacich súvislý nápis. Prenikavo žiarili, a predsa sa zdalo, že sú ďaleko, kdesi v hĺbinách.

„Neviem to ohnivé písmo prečítať,” povedal Frodo traslávym hlasom.

„Ty nie, zato ja áno,” povedal Gandalf. „Písmo je elfské, starodávneho druhu, ale jazyk je mordorský, ktorým tu nebudem hovoriť. V spoločnom jazyku to však znamená približne toto:

Privolá ich do jedného a v čiernej tme spúta.

Sú to len dva riadky z veršov, dávno známych v elfosloví:

*Tri prstene elfským kráľom vonku pod nebom,
Sedem pánom trpaslíkov v sieňach z kameňa,
Deväť mužom z ľudí, ktorým osudom je skon,
Veľprsteň pre Pána tmy na tróne z plameňa
V zemi Mordor, kde Tieň vládne zlom.
Veľprsteň im všetkým velí, jeho ruka krutá
Privolá ich do jedného, v čiernej tme spúta,
V zemi Mordor, kde Tieň vládne zlom.*

Odmĺčal sa a potom hlbokým hlasom povedal: „Toto je vládnucci prsteň, Velprsteň, ktorý všetkým vládne. Ten, ktorý Moc stratila pred mnohými vekmi, čím utrpela citelne oslabenie. Ukrutne po ňom túži, ale nesmie – nesmie ho dostať!”

Frodo zdedil Velprsteň po strýkovi Bilbovi a život sa mu zrazu prevráti naruby, pretože Prsteň má svoju vlastnú vôľu a netúži po ničom inom, ako sa vrátiť k Temnému pánovi. Na malého plachého hobita padne neľahká úloha – zachrániť Stredozem. Prsteň je možné zničiť len na jedinom mieste – v hrozivej Sauronovej pevnosti Mordoru, v ohni Hory osudu, kde bol ukovaný.

A tak sa v čarovnej elfskej ríši Vododol vytvorí Družina Prsteňa, ktorá má pomôcť Frodovi niesť toto ťažké bremeno a dopraviť Prsteň do Mordoru. Hobiti Frodo, Sam, Pipin, Chicho, trpaslík Gimli, elf Legolas, čarodejník Gandalf, ľudia Boromir a Aragorn sa vydávajú na veľmi nebezpečnú cestu... V nasledujúcej kapitole sa Družina Prsteňa ocitá pred vstupnou bránou do Morie.

V tej chvíli priniesol vietor k ich načúvajúcim ušiam vzdialené vytie vlkov. Poník Bill sa splašene strhol, ale Sam k nemu priskočil a čosi mu pošepkal.

„Nenechaj ho ujsť!” povedal Boromir. „Zdá sa, že ho ešte budeme potrebovať, ak nás vlci nevysledia. Ako sa mi len hnúsi táto špinavá kaluž!” Zohol sa, zdvihol veľký kameň a hodil ho ďaleko do čiernej vody.

Kameň dopadol s tichým plesnutím a v tej chvíli sa ozval svist a bublanie. Za miestom, kde dopadol kameň, sa začerili veľké kruhy, ktoré pomaly postupovali k úpätiu brala.

„Prečo si to urobil, Boromir?” povedal Frodo. „I mne je toto miesto protivné a tiež sa bojím. No ani neviem čoho – nie vlkov, ani tmy za tými dverami, ale čohosi iného. Bojím sa toho jazera. Daj mu pokoj!”

„Keby sme mohli preč!” šepol Chicho.

„Prečo Gandalf rýchlo niečo neurobí?” povedal Pipin.

Gandalf si ich nevšímal. Sedel so zvesenou hlavou, buď od zúfalstva, alebo úporne rozmýšľajúc. Opäť sa ozvalo nariekavé vytie vlkov. Vlnky vo vode rástli a blížili sa. Niektoré už čľapkali na breh.

Gandalf naraz prudko vyskočil, až sa všetci prelakli. Rozosmial sa. „Už to mám!” zvolal. „Samozrejme! Samozrejme! Detinsky jednoduché, ako všetky hádanky, keď viete riešenie!”

Vzal palicu, rozkročil sa pred skalou a zvučným hlasom povedal: „Mellon!”

Hviezda jasne zažiarila a vzápätí pohasla. Potom sa začal ticho črtať veľký vchod, z ktorého predtým nevideli ani štrbinku či spoj. Uprostred sa pomaly rozdelil a kúsok po kúsku sa otváral von, až kým obidve krídla dverí nepriláhli ku skale. Cez otvor zbadali šeré, stmo stúpajúce schodište. Za prvými schodmi však bola tma hlbšia než okolitá noc. Družina zízala v nemom úžase.

„Otváracie slovo bolo celý čas napísané na oblúku! Správny preklad mal znieť: Prevrať priateľ a vstúp. Stačilo povedať po elfsky priateľ a dvere sa otvorili. Celkom prosté. Príveľmi prosté pre učeného mudrca v tejto podozrievavej dobe. A teraz podme!” povedal Gandalf.

Vykročil vpred a stúpil na najnižší schod. V tej chvíli sa stalo niekoľko vecí odrazu. Frodo pocítil, že ho čosi schytilo za členok, a s výkrikom spadol. Poník Bill divo, splašene zaerdžal, zdvihol chvost a vyrazil po brehu jazera do noci. Sam sa rozbehol za ním, ale začul Frodov výkrik a s plačom a nádvkami pribehol späť. Ostatní sa prudko obzreli a zbadali, že vody jazera sa penia a varia, akoby na jeho južnom konci plávala celá armáda hadov.

Z vody trčalo dlhé hadité chápadlo. Bolo bledezelené, mokré a svetielkovalo. Prstnatým koncom ovíjalo Frodovu nohu a ťahalo ho do vody. Sam kľáčaľ a sekal doň dýkou.

Chápadlo Froda pustilo a Sam ho odtiahol preč, volajúc o pomoc. Z vody sa vlnivo vyplazilo dvadsať ďalších chápadiel. Čierna voda zovrela a vyvalil sa z nej odporový smrad.

„Do brány! Rýchlo! A hore schodmi!” vykrikoľ Gandalf. Vytrhol ich z hrôzy, ktorá všetkých okrem Sama prikula k zemi, a súril ich pred sebou.

Bol najvyšší čas. Sam a Frodo vystúpili po niekoľkých schodoch a Gandalf položil nohu na prvý schod, keď sa chmatajúce chápadlá zvjavo prevalili cez úzky breh a začali ohmatavať skalnú stenu a dvere. Jedno, rozblyštané svitom hviezd, sa preplazilo cez prah. Gandalf sa obrátil a zastal. Pátral v pamäti, akým slovom znútra zavrieť dvere, nebolo to treba. Zabuchli sa s dunivou ozvenou a všetko svetlo bolo preč. Cez masy kameňa dolahol tlmený rachot rútiacich sa skál.

Sam primknutý k Frodovej ruke, klesol v čiernej tme na schod. „Chudák Bill!” vydralo sa z neho plačlivo. „Chudáčik! Vlci a hady! Tie hady už boli naňho priveľa. Musel som si vybrať, pán Frodo. Musel som ísť s vami.”

Počuli, ako Gandalf schádza dolu schodmi a vráza palicou do brány. Kameň sa zachvel, schody sa zatriasli, no brána sa neotvorila.

„Nuž tak veru!” povedal. „Cesta za nami je zavalená a dopredu ostáva len jedna – von na druhej strane hôr. Podľa zvukov usudzujem, že tam napadali balvany a stromy vytrhlo a hodilo na dvere. To je mi ľúto, lebo boli krásne a stáli tam dlho.”

„Cítil som, že je blízko čosi hrozné, len čo som si v tej vode omočil nohu,” povedal Frodo. „Čo to bolo za tvora – alebo ich bolo viac?”

„Neviem,” odvetil Gandalf. „No všetky tie chápadlá viedol jediný zámer. Čosi sa vyplazilo alebo bolo vydurené z čiernych vôd pod horami. V hĺbinách sveta sú staršie a odpomejšie tvory ako ohyzdi.” Ďalšiu myšlienku však nevyslovil nahlas – že to, čo prebýva v jazere, sa chcelo z celej družiny zmocniť najprv Froda.

Boromir si pomrmlával popod nos, no zvuky sa v uzavretom skalnatom priestore dobre niesli a ozvena zosilňovala jeho mrmlanie do chraplavého šepotu, ktorý všetci zreteľne počuli. „V hĺbinách sveta! Ideme do nich proti môjmu želaniu. Kto nás tou smrtonosnou tmou povedie?”

„Ja!” vyhlásil Gandalf. „A pri mne pôjde Gimli. Držte sa za mojou palicou!”

Po krátkom oddychu sa opäť pustili ďalej. Všetci chceli mať cestu za sebou, a napriek únave boli ochotní pochodovať ešte

ZOPAKUJTE SI

Fantasy román – najčastejší žáner fantasy literatúry. Autor vytvára imaginárny svet, čerpá z mytológie a rozprávok, hlavný hrdina sa vydáva na cestu, na ktorej zápasí so zlom.

niekoľko hodín. Na čele kráčal Gandalf. V ľavej ruke niesol zdvihnutú svetielkujúcu palicu, ktorá mu svietila akurát kúsok okolo nôh, a v pravej ruke držal meč Glamdring. Povetrie bolo čoraz teplejšie a dusnejšie, ale nie skazené. Občas im do tváří zavanul chladnejší vzduch, akiste z otvorov v stenách, ktoré len tušili. Bolo ich veľa. V bledastom svite Gandalfovej palice Frodo sem-tam zazrel schodišťa a klenby, iné chodby a tunely, ktoré strmo stúpali alebo sa prudko zvažovali či temne zívali po oboch stranách. Mal z toho v hlave mäťúcu spleť, ktorá sa nijako nedala zapamätať.

Gimli pomáhal Gandalfovi veľmi málo, iba ak svojou neochvejnou odvahou. Nuž ale aspoň ho netrápila tma ako väčšinu ostatných. Gandalf sa s ním často radil na miestach, kde bolo neisté, kade majú ísť ďalej, no posledné slovo mal vždy on. Bane Morie boli obrovské a spletité.

Nielenže si museli vyberať z mnohých ciest, ale na mnohých miestach sa otvárali jamy a pukliny a každú chvíľu prechádzali popri temných šachtách, v ktorých sa odrážala ozvena ich krokov. Steny i zem boli rozryté trhlinami a rozsadlinami a každú chvíľu sa im do cesty postavila strž. Najširšia mala vyše sedem stôp a Pipinovi trvalo hodnú chvíľu, kým nazbieral odvalu, aby tú hroznú jamu preskočil. Zospodu doliehal hluk spenenej vody, akoby sa tam v hlbine krútilo ohromné mlynské koleso.

Týchto nebezpečenstiev pribúdalo a ich pochod sa spomalil. Mali dojem, že idú a idú donekonečna, až k samým koreňom hôr. Boli už nevýslovne unavení, ale predstava, že niekde zastanú, im neprinášala nijakú útechu. Frodo niesol Prsteň. Visel mu na retiazke na hrudi a chvíľkami ho ťažil ako závažie. Zlo cítil pred sebou, zlo cítil za sebou, ale ani o tom nemukol. Iba čo pevnejšie zovrel rukoväť svojho meča a odhodlane kráčal ďalej.

Družina za ním sa zhovárala zriedkavo, a ak si čosi povedali, vždy len chvatným šepotom. Nepočuli nič, iba vlastné kroky – tupé dupotanie Gimliho trpasličích čižiem, ťažký Boromirov krok, ľahké našľapovanie Legolasa, ledva počuteľné ťapkanie hobitích nôh a zozadu pevné a pomalé kroky Aragornových dlhých nôh. Keď občas zastali, nepočuli vôbec nič, ak skadiaľsi nedoliehalo nezreteľné čurčanie alebo kvapkanie neviditeľnej vody. Lenže Frodo po istom čase zachytil ešte čosi, alebo sa mu zdalo, že čosi zachytil – tichučké kroky mäkkých bosých nôh. Ani raz sa to neozvalo dosť hlasno, ani dosť blízko, aby si bol istý, že to naozaj počul.

Do baní vstúpili po zotmení. Kráčali niekoľko hodín so štyrmi krátkymi zastávkami a potom sa Gandalf ocitol pred prvou vážnou prekážkou. Zastal pred širokým temným oblúkom, spod ktorého vybiehali tri chodby. Všetky viedli

približne rovnakým smerom – na východ. Ľavá však prudko klesala, pravá sa šplhala dohora a prostredná pokračovala rovno a hladko, ale bola uzučká.

„Toto miesto si vôbec nepamätám!” povedal. „Som priveľmi unavený na rozhodovanie,” vyhlásil napokon a pokrútil hlavou. „A predpokladám, že vy ste unavení rovnako, ak nie viac. Najlepšie urobíme, keď sa tu na zvyšok noci zastavíme. Viete, ako to myslím. Tu je večná tma, ale vonku sa už mesiac schyluje k západu a minula polnoc.”

„Chudák Bill!” ozval sa Sam. „Ktovie, kde je. Dúfam, že ho ešte nedostali vlci.”

Vľavo od veľkého oblúka zbadali kamenné dvere. Boli iba priotvorené a stačilo ich zľahka potisnúť, aby sa otvorili celkom. Za nimi bola do skaly vysekaná priestranná sieň.

„Pomaly! Pomaly!” skríkol Gandalf, keď sa Chicho a Pipin hmuli vpred, celí radi, že našli miesto, kde budú mať aspoň pocit, že sú chránenejší než v otvorenej chodbe. „Pomaly! Ešte neviete, čo je dnu. Ja pôjdem prvý.”

Obozretne vstúpil dnu a ostatní jeden za druhým za ním. „Pozrite! Tu!” ukázal palicou doprostred. Pod nohami zbadali veľkú okrúhlu diery, ktorá vyzerala ako ústie studne. Na okraji ležali roztrhané hrdzavé reťaze, ktoré mizli v čiernej jame. Okolo sa povalovali úlomky kameňov.

„Nieкто z vás by tam mohol spadnúť a ešte stále by si lámal hlavu, kedy dopadne na dno,” povedal Aragorn Chichovi. „Nechávajte ísť vodcu vždy prvého, kým ho máte.”

Pipina akosi čudne ťahalo k studni. Kým si ostatní rozkladali prikrývky a pripravovali lôžka pri stenách siene – čo najďalej od diery v zemi, prikradol sa k jej okraju a nazrel dnu. Tvár mu ovanul prúd studeného vzduchu, dvíhajúci sa z neviditeľných hlbín. V náhlom popude nahmatal kameň a pustil ho dolu. Veľa ráz mu udrelo srdce, kým sa niečo ozvalo. Až potom, po dlhej chvíli, doláhalo žblnk, nesmierne vzdialené, akoby kameň dopadol do hlbokkej vody v akomsi jaskyňovitom priestore. Ozvena zvuk zosilnila a v dutej šachte mnoho ráz zopakovala.

„Čo to bolo?” vykrikol Gandalf. Odľahlo mu, keď sa Pipin priznal, čo urobil, no jednako ním lomcoval hnev a blýskali sa mu oči. „Hlupák jeden bralský!” vyštekol. „Toto je vážna výprava, nie dajaký hobití výletík. Nabudúce sa tam hoď sám a aspoň prestaneš otravovať. A teraz ticho!”

Niekoľko minút nebolo počuť nič. Potom sa však z hlbiny ozvalo nezreteľné klopkanie – ťuky-ťuk, ťuky-ťuk. Všetci znehybneli, a keď zatíchla ozvena, znova sa to zopakovalo – ťuky-ťuk, ťuky-ťuk, ťuky-ťuk, ťuk. Znelo to znepokojivo ako dajaké znamenie. Po chvíli však klopkanie stíchlo a už sa neozvalo.

„Ak to nebolo kladivko, potom som v živote nijaké nepočul,” poznamenal Gimli.

„Áno, a to sa mi nepáči,” povedal Gandalf. „Nemusí to mať nič spoločné s tým Pútnikovým hlúpym kameňom, ale možno vyrušil niečo, čo malo radšej ostať v pokoji. Už nič také, prosím vás, neurobte! Dúfajme, že si chvíľku v pokoji oddýchnete. A ty, Pipin, budeš mať za odmenu prvú stráž,” zahundral, keď sa zakrútil do prikrývky.

Pipin zúbožene sedel pri dverách v čiernej tme, no ustavične sa obzeral, obávajúc sa, že zo studne sa vyplazí dajaký hrozivý tvor. Najradšej by ju bol zakryl, hoci len dekou, ale bál sa čo i len pohnúť.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 25

1. Poznáte príbeh hobita Froda? Uveďte, v akej podobe ste sa s ním stretli (kniha, film).
2. Identifikujte v ukážke všetky zvuky.
3. Vymenujte všetkých členov Družiny Prsteňa. Aký majú cieľ?
4. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Akým písmom bol vytvorený nápis na prsteni?
  - b) Koľko prsteňov bolo ukutých?
  - c) Koľko prsteňov vlastnili trpaslíci?
  - d) Ktorý z nich bol najmocnejší?
  - e) Prečo?
  - f) Ako sa Veľprsteň dostal k Frodovi?
  - g) Ako sa dá zachrániť Stredozem?
  - h) Čo je Moria?
  - i) Ako Družina Prsteňa vstúpila do Morie?
  - j) Čo je Glamdring?
5. Nájdite magické prvky.
6. Uveďte, ako sa prejavuje charakter postáv v priamej reči alebo správaním. Svoje tvrdenia podložte príkladmi.
7. Porovnajme Gandalfa s ostatnými členmi Družiny Prsteňa.
8. Označte tie Gandalfove vlastnosti, ktoré sú dôležité pre úspech cesty.
9. Povedzte, ktorou postavou by ste chceli/nechceli byť a prečo.
10. Vyhľadajte kľúčové slová v druhej časti ukážky a zostavte osnovu.
11. Preukážte hlavné znaky fantasy literatúry.
12. Vytvorte pôsobivú ilustráciu pre ukážku.
13. Napíšte krátku fantasy poviedku, v ktorej sa hlavný hrdina vydá na cestu, aby zachránil svet pred prichádzajúcim zlom.

VEDELI STE?

- J. R. R. Tolkien sa narodil v Juhoafrickej republike a do Anglicka sa rodina presťahovala, keď mal tri roky. Čítať a písať sa naučil už ako štvorročný.
- Skôr ako začal s vymýšľaním príbehov, vytváral fiktívne jazyky, čo zdôvodnil takto: „Príbehy boli vytvorené viac-menej preto, aby poskytli svet jazykom. Pre mňa sú prvoradé mená, príbeh je to, čo nasleduje.“
- Tolkien hovoril rôznou mierou plynulosti viac ako tuctom európskych jazykov, napr. waleštinou, galčinou, románskymi jazykmi (francúzština, španielčina a latinčina), rannými formami nemčiny, holandčiny a starým saským jazykom. Zo slovanských jazykov ovládal litovčinu a ruštinu.
- Počas prvej svetovej vojny slúžil ako anglický dôstojník. Z vojny bol odvolaný po tom, čo ho postihla zákopová horúčka. Po mnohých rokoch povedal, že väčšinu skutočných priateľov mu vzala práve prvá svetová vojna. Počas pobytu v nemocnici napísal prvú verziu príbehu zo Stredozeme, bol ním *Pád Gondolinu*.
- Na napísanie trilógie *Pán prsteňov* potreboval dlhých desať rokov. Svoje fantastické príbehy tvoril pod vplyvom starovekých keltských a nordických mýtov, anglosaských eposov a stredovekých legiend.
- S Clivom S. Lewisom, autorom *Kroniky Narnie*, ho spájalo dlhoročné priateľstvo a spoločná minulosť. Obaja učili v Oxforde a bojovali v prvej svetovej vojne.
- *Hobita* (1937) spočiatku napísal ako rozprávku pre svoje deti. Keď mal byť *Hobit* preložený v nacistickom Nemecku, Tolkien dostal list, v ktorom bol požiadaný, aby preukázal svoj árijský pôvod. Odpovedal ostro, píšuc, že by si dokonca želal mať židovských predkov.
- Postava Sama Mukra, Frodovho priateľa, bola vytvorená podľa obyčajných radových vojakov, ktorým Tolkien velil.
- Tolkienove diela *Hobit* a trilógia *Pán prsteňov* slávili úspech nielen v knižnej podobe, ale aj svojím filmovým spracovaním, o čo sa pričínil novozélandský režisér Peter Jackson.
- Tolkien zanechal po sebe množstvo práce, ktorú vytváral celý život a ktorá uzrela svetlo sveta vďaka jeho synovi Christopherovi. Ten otcove poznámky zeditoval a vydal knihy *Silmarillion*, *História Stredozeme* a *Nedokončené príbehy*.
- Je pochovaný na cintoríne v Oxforde po boku svojej milovanej manželky Edith. Na náhrobkoch majú okrem vlastných mien napísané aj mená Beren a Luthien, čo odkazuje na príbeh lásky medzi smrteľným mužom a nesmrteľnou elfkou z Tolkienovho magického sveta.

ANDRZEJ SAPKOWSKI

(1948 –)

poľský prozaik

pôvodné povolanie: **ekonóm**

Čítaj: **andrzej sapkowski**

POMÔCKA K UKÁŽKE

kastelán – veliteľ alebo správca hradu a hradného panstva vykonávajúci správne, hospodárske, súdne i vojenské funkcie

budzogán – ťažký kyjak (v rozprávkach)

kazajka – ľahký kabát do pása

záhrenie – miesto pod šatami na prsiach

runy – najstaršie písmo nordických národov zložené zo značiek vyrytých do dreva alebo kameňov

bazilišok – nadprirodzená bytosť, netvor, ktorého pohľad usmrcuje, často zobrazovaný ako dráčik s kohúťou hlavou

sarkofág – umelecky zhotovená rakva z kameňa alebo kovu

palisády – kolové hradby

Bielovlasý zaklínač Geralt z Rivie, majster meča a umenia zabíjať, žije na okraji spoločnosti, putuje svetom s cieľom zbaviť ho príšer. Odveké zaklínačské umenie chráni ľudstvo pred tými najodpornejšími stvoreniami. Na svojej dlhej púti však Geralt zisťuje, že zlo sa často ukrýva práve v ľuďoch, intrigách a nenávisti.

UKÁŽKA Č. 26:

ZAKLÍNAČ – POSLEDNÉ ŽELANIE

Velerad, wyzimský **kastelán**, sa poškrabal na podbradku a zamyslel sa. Nebol ani poverčivý, ani bojazlivý, ale nešlo mu pod fúzy zostať s bielovlasým osamote. Napokon sa rozhodol.

– Môžete odísť, – prikázal dráбом. – A ty si sadni. Nie, tu nie. Tam ďalej, nech sa páči.

Neznámy si sadol. Nemal už ani meč, ani čierny plášť.

– Počúvam, – povedal Velerad a pohladkal ťažký **budzogán** ležiaci na stole. – Som Velerad, kastelán Wyzimy. Čo mi chceš povedať, zbojník, ešte kým pôjdeš do temnice? Traja zabítí, pokus o urieknutie, naozaj solídne, celkom solídne. Za takéto veci u nás vo Wyzime narážame na kôl. Ale ja som stelesnená spravodlivosť, takže ťa najskôr vypočujem. Hovor.

Riv si rozopol **kazajku** a zo **záhrenia** vytiahol zvitok bielej kozľacej kože.

– Na krížnych cestách, po krčmách toto pribíjate, – prehovoril tichým hlasom. – Je to pravda, čo sa tam píše?

– Nuž, – zahundral Velerad pri pohľade na **runy** vyleptané v koži. – Vec sa má tak. Že mi to hneď neprišlo na um. Nuž, je to pravda, tá najpravdivejšia. Podpísal to Foltest, kráľ a vládca Temerie, Pontaru a Mahakamu, čo znamená, že to musí byť pravda. Ale vyhláška je vyhláška a zákon je zákon. Tu vo Wyzime dozerám na zákon a poriadok ja! Ľudí zabíjať nedovolím! Pochopil si?

Riv kývol hlavou, že pochopil. Velerad nahnevane zafunel:

– Zaklínačský znak máš?

Neznámy siahol do záhrenia a vytiahol okrúhly medailón na striebornej retiazke s hlavou vlka s vycerenými tesákmi.

– Máš nejaké meno? Akékoľvek, nepýtam sa zo zvedavosti, je to len pre zjednodušenie rozhovoru.

– Volám sa Geralt.

– Môže byť aj Geralt. Z Rivie, hádam podľa prízvuku.

– Z Rivie.

– Tak fajn. Vieš čo, Geralt? S týmto, – poklepal Velerad otvorenou dlaňou po vyhláške, – s týmto si daj pokoj. To je príliš závažná vec. Pokúšali sa o to mnohí. Toto, bratku, nie je to isté ako skoliť zopár lumpov.

– Viem, toto je môj fach, kastelán. Stojí tu: odmena tritisíc orenov.

– Tri tisícky, – Velerad odul pery. – A k tomu kráľova dcéra za ženu, ako vravia ľudia, aj keď toto tam milostivý Foltest nedopísal.

– Princezná ma nezaujíma, – povedal pokojne Geralt. Sedel nehybne s rukami na kolenách. – Píše sa tam: tritisíc.

– Čo sú toto za časy, – vzdychol si kastelán. – Čo sú to za prašivé časy! Kto by si bol pred dvadsiatimi rokmi vôbec predstavil, že budú existovať takéto profesie? Ach, neprišlo by to

na um ani opitému! Zaklínači! Potulní zabijaci **bazališkov!** Podomoví krotitelia drakov a vodníkov! Geralt? Dovoľuje tvoj cech piť pivo?

– Pravdaže.

Velerad tleskol dľaňami.

– Pivo! – zvolal. – A ty, Geralt, sadni si bližšie.

Pivo bolo studené a spenené.

– Prašivá doba nastala, – pokračoval Velerad v monológu, len čo si odpil z pollitra. – Kadejakej hávede sa nakotilo. V horách v Mahakame sa to len tak hemží strašidkami. Po lesoch kedysi zavýjali vlci, no teraz nanajvýš príznaky, lesní škriatkovia, kam okom fľochneš, vlkolak alebo iná skaza. Po dedinách rusalky a strigy unášajú deti, už ich zmizli stovky. Choroby, o akých kedysi nikto nepočul, až vlasy dupkom vstávajú. No a na dôvažok toto! – postrčil zvitok po doske stola. – Nijaký div, Geralt, že je taký dopyt po vašich službách.

– To je kráľovská vyhláška, kastelán, – Geralt zdvihol hlavu. – Poznáte aj podrobnosti?

Velerad sa zaklonil na stoličke a spokojne si preplietol ruky na bruchu.

– Podrobnosti, vravíš? Nuž, poznám. Nie síce z prvej ruky, ale zo spoľahlivých zdrojov.

– Akurát o to mi ide.

– No, ako chceš. Počúvaj, – Velerad si odpil z piva, stišil hlas. – Náš milostivý Foltest nám ešte ako princ, za vlády starého Medella, svojho otca, ukazoval, čo dokáže, a dokázal veľa. Rátali sme s tým, že postupom času ho to prejde. No zatiaľ krátko po svojej korunovácii, ihneď po smrti starého kráľa, Foltest prekonal sám seba. Všetkým nám z toho padli sánky. Stručne povedané urobil dieťa svojej vlastnej sestry Adde. Adda bola od neho mladšia, vždy sa držali spolu, ale nikomu ani vo sne neprišlo na um, no, možno ak kráľovnej... Skrátka: Dívame sa, a zrazu má Adda takéto brušisko a Foltest začína rozprávať o sobášii. So sestrou, veril by si, Geralt? Situácia bola čertovsky napätá, lebo v tom čase si Vizimir z Novigradu zmyslel vydať za Foltesta svoju Dalku, vyslal poslov a tu bolo treba kráľa držať za ruky aj nohy, lebo chcel ujsť a potupiť tak česť poslov. Podarilo sa, chvalabohu, lebo urazený Vizimir by nás zodral z kože. Napokon sa s Addinou pomocou – tá bračeka presvedčila – podarilo sopliakovi tú unáhlenú svadbu vyhovoriť. No a potom Adda v určenom čase porodila a bolo. A teraz počúvaj, lebo až teraz sa to začína. To, čo sa narodilo, veľa ľudí nevidelo, ale jedna pôrodná babica vyskočila z okna veže a zabila sa, druhá sa pomiatla a dodnes je šibnutá. Myslím si teda, že ten arcipankhart nebol nijako extra krásny. Bolo to dievčatko. Zomrelo hneď, ako sa narodilo. Na svoje šťastie Adda neprežila pôrod. A vtedy, bratku, Foltest zasa urobil zo seba hlupáka. Arcipankharta bolo treba spáliť alebo, čo ja viem, zakopať niekde na pustom mieste a nie ho uložiť do **sarkofágu** v podzemí paláca.

– Teraz to už je zbytočné rozoberať, – zdvihol hlavu Geralt. – V každom prípade sa patrilo zavolať niekoho z Vedomcov.

– Máš na mysli tých vydriduchov s hviezdčkami na klobúku? Ale veď tých sa tu zbehlo hádam aj desať, hneď

keď vyšlo najavo, čo leží v sarkofágu. A čo z neho v noci vylieza. A nezačalo to vyliezať hneď, kdeže. Sedem rokov od pohrebu bol pokoj. Až tu raz v noci, akurát bol spln, v paláci rev, krik, zmätok! Načo veľa rozprávať, vyznáš sa v tom, vyhlášku si čítal. Dojča v rakve vyrástlo, a to poriadne, ba aj zuby mu narástli, ako sa patrí. Slovom, striga. Škoda, že si nevidel mŕtvolu. Tak ako ja. Určite by si Wyzimu obišiel širokým oblúkom.

Geralt mlčal.

– Vtedy, – pokračoval Velerad, – ako som už povedal, k nám Foltest zavolať celú kopy čarodejníkov. Prekrikovali sa navzájom, divže sa nepohľušili tými svojimi drúkmi, čo vraj nosia na odháňanie psov, ak ich niekto nahucká. A myslím, že psov huckajú pravidelne. Prepáč, Geralt, ak máš na čarodejníkov iný názor, v svojej profesii ho máš určite, ale podľa mňa sú to darmožráči a hlupáci. Vy, zaklínači, vzbudzujete v ľuďoch väčšiu dôveru. Prinajmenšom ste, takpovediac, praktickí.

Geralt sa usmial, no nezval sa.

– No ale k veci. – Kastelán nazrel do pohára, dolial pivo sebe aj Rivovi. – Niektorí čarodejníci neradili až také hlúposti. Jeden navrhoval spáliť strigu spolu s palácom aj sarkofágom, iný radil odňať jej hlavu rýľom, ostatní sa prikláňali k zatlačeniu osikových kolíkov do rôznych častí tela, samozrejme, za dňa, keď čertica spí v truhle, unavená po nočných radovánkach. Bohužiaľ, našiel sa jeden šašo v špicatej čiapke na lysej lebke, hrbatý pustovník, ktorý si zmyslel, že to sú čary, že sa dajú odčarovať a zo strigy sa znovu stane Foltestova dcérka, pekná ako obrázok. Treba iba v krypte presediť celú noc a hotovo, bude po všetkom. Hneď potom, predstav si, Geralt, aký to bol somár, šiel na noc do zámočkej hrobky. Lahko si domyslíš, veľa z neho nezostalo, hádam len čiapka a palica. No Foltest sa toho nápadu držal ako kliešť. Zakázal akékoľvek pokusy o zabitie strigy a zo všetkých možných kútov krajiny do Wyzimy posťahoval šarlatánov, aby odčarovali strigu a urobili z nej princeznu. To ti bola teda strakatá zberba! Kadejaké skrútené babizne, kadejaké kaliky, špinaví, bratku, zavšivení, až by ti ich prišlo ľúto. No a hor sa čarovať, hlavne nad plnou miskou a pri pive. Pravdaže, podaktorých Foltest alebo radcovia rýchlo odhalili, zopár ich dokonca obesili na **palisádach**, ale primálo, primálo. Ja by som ich povešal všetkých. To, že striga v tom čase každú chvíľu niekoho zachlomaždila a podvodníkov ani ich zaklínadlá si vôbec nevšímala, hádam nemusím spomínať. Ani to, že Foltest už v paláci nebýval. Nebýval tam už nikto.

Velerad prerušil rozprávanie, napil sa piva. Zaklínač mlčal.

– A takto to, Geralt, pokračuje dobrých šesť rokov, keďže sa to narodilo zhruba pred štrnástimi rokmi. Mali sme v tom čase trochu iné starosti, lebo sme sa pobili s Vizimirom z Novigradu. Mimochodom, Foltest už začína naznačovať čosi o sobášii a registruje ponuky susedných dvorov, ktoré kedysi zvykol zahadzovať do záchodu. No po istom čase ho znovu premkne tá jeho mánia a rozposiela poslov na koňoch, aby hľadali nových čarodejov. Teda aj tú odmenu sľúbil, tri tisícky, vďaka čomu sa tu zbehlo zopár

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 26

pomätencov, túlavých rytierov, dokonca aj jeden pastier, kretén známy všade na okolí, nech odpočíva v pokoji. A striga sa má dobre. Akurát sem-tam niekoho roztrhá. Dá sa na to zvyknúť. A z tých hrdinov, čo sa ju pokúšajú odčarovať, je aspoň taký úžitok, že obluda sa nažerie hneď na mieste a nelobzuje mimo paláca. A Foltestov nový zámok je celkom pekný.

– Za tých šesť rokov, – Geralt zdvihol hlavu, – za celých šesť rokov sa to nikomu nepodarilo?

– Veru nie, – premeral si Velerad zaklínača prenikavým pohľadom. – Lebo celá záležitosť je fakticky neriešiteľná, bude sa s tým treba zmieriť. Hovorím o Foltestovi, našom milostivom a milovanom vládcovi, ktorý ešte stále pribíja tie vyhlášky na krížnych cestách. Ibaže tých ochotných dobrovoľníkov je akosi pomenej. Nedávno sa síce jeden našiel, ale chcel tie tri tisícky bez vyjednávania vopred. A tak sme ho zašili do vreca a hodili do jazera.

– Podvodníkov sa vždy nájde dosť.

– Tak veru. Je ich dokonca priveľa, – pritakal kastelán a nespúšťal zo zaklínača oči. – Keď teda pôjdeš do zámku, nepýtaj si zlato vopred. Ak tam vôbec pôjdeš.

– Pôjdem.

– Nuž rob, ako myslíš. Pamätaj však na moju radu.

A keď už hovoríme o odmene, v posledných dňoch sa začalo hovoriť o jej druhej časti, veď som ti to už spomenul. Princeznú za ženu. Nevie, kto to vymyslel, ale ak striga vyzerá tak, ako sa hovorí, tak je to mimoriadne čierny žart. Beztak sa naši hlupáci, čo sa hnali do paláca cvalom, len čo sa rozchýrilo, že sa tu naskytá príležitosť vstúpiť do kráľovskej rodiny. Konkrétne, dvaja obuvníci tovariši. Povedz, Geralt, prečo sú akurát obuvníci takí hlúpi?

– Nevie. A zaklínači, pán kastelán? Tí to neskušali?

– Zopár sa ich našlo, akožeby nie. Ale keď sa dozvedeli, že strigu treba odčarovať, a nie zabiť, najčastejšie iba pokrčili plecami a odišli. Aj preto podstatne narástol môj rešpekt voči zaklínačom, Geralt. No a potom prišiel jeden, mladší ako ty, meno si už nepamätám, ak ho vôbec prezradil. Ten sa pokúsil.

– No a?

– Zubatá princezná porozťahovala jeho vnútornosti široko-ďaleko. Na pol dráhy strely z luku.

Geralt kývol hlavou.

1. Uveďte, v akej podobe ste sa so sériou *Zaklínač* stretli (knihy, filmový seriál, počítačová hra).
2. Identifikujte typ rozprávania.
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Ako sa volal wyzimský kastelán?
  - b) Kto bol kráľom a vládcom Temerie, Pontaru a Mahakamu?
  - c) Prečo sa Geralt zaujímal o kráľovskú vyhlášku?
  - d) Ako vyzeral zaklínačský znak?
  - e) Prečo bola potrebná profesia zaklínača?
  - f) Koho mal Geralt odkliať?
  - g) Aká mala byť odmena za vykonanú prácu?
  - h) Aký názor má kastelán na čarodejníkov?
  - i) Prečo má rešpekt voči zaklínačom?
4. Vysvetlite slovné spojenia:
vlasý dupkom vstávajú, držať sa nápadu ako kliešť, registrovať ponuky, čierny žart, všetkým z toho padali sánky, obísť širokým oblúkom, strakatá zberba, nešlo mu pod fúzy zostať s bielovlasým osamote.
5. Vytvorte charakteristiku Geralta.
6. Porovnajte ju s charakteristikou Velerada.
7. Vyhľadajte v texte kľúčové slová.
8. Zostavte osnovu a zapíšte si ju do pracovného zošita.
9. Preukážte znaky fantasy literatúry v ukážke. Argumentujte konkrétnymi príkladmi.
10. Urobte knihe *Zaklínač* pôsobivú reklamu.

VEDELI STE?

- **Andrzej Sapkowski** dosiahol svetovú slávu svojimi fantasy poviedkami o bielovlasom zaklínačovi Geraltovi z Rivie, prvú publikoval v časopise *Fantastyka* v roku 1985.
- Knihy *Zaklínač* pozostávajú z dvoch poviedkových zbierok *Posledné želanie* (1993) a *Meč osudu* (1993) a z románov *Krv elfov* (1994), *Čas opovrhnutia* (1995), *Krst ohňom* (1996), *Veža lastovičky* (1997), *Pani Jazera* (1999) a *Búrková sezóna* (2013).
- *Zaklínač* pretvorený do podoby seriálu spoločnosťou Netflix (2019, 2021) si získal svoj okruh fanúšikov najmä vďaka skvelému výkonu anglického herca Henryho Cavilla, ktorý je veľkým obdivovateľom Sapkovského kníh o zaklínačovi.
- Za svoje vrcholné dielo Sapkowski považuje historickú fantasy *Husitská trilógia – Veža bláznov* (2002), *Boží bojovníci* (2004), *Svetlo večné* (2006) –, ktorá sa odohráva v Čechách a Sliezsku počas husitských bojov.

čítaj: mery
šelyová

MARY SHELLEYOVÁ

(1797 – 1851)

anglická prozaička

celé meno: **Mary Wollstonecraftová Shelleyová**

Uplynulo viac ako dvesto rokov, odkedy mladaučká Mary Shelleyová napísala román *Frankenstein* (1818). Predstavila svetu švajčiarskeho vedca Viktora Frankenstein, ktorý po smrti matky odchádza študovať prírodné vedy do Ingolstadtu. Je posadnutý anatómiou a skúmaním všetkých podrobností prechodu od života k smrti s túžbou vytvoriť umelú bytosť – tvora poskladaného z častí ľudských tiel. Jednej novembrovej noci zavŕši svoju prácu...

UKÁŽKA Č. 27:

FRANKENSTEIN

Po dňoch a nociach neuveriteľnej námahy podarilo sa mi odhaliť príčinu zrodu života; ba čo viac, ja sám som získal schopnosť vdýchnuť život mŕtvej hmote. To, čo bez úspechu skúšali najmúdrejší ľudia od stvorenia sveta, bolo teraz v mojej moci.

Keď sa mi v rukách ocitla táto prekvapujúca moc, dlho som rozmýšľal, ako ju použiť. Hoci som vedel oživovať, príprava organizmu s pletivom vlákien, svalov a žíl zostávala pre mňa stále ťažkou úlohou. Nevedel som sa sprvu rozhodnúť, či mám stvoriť bytosť, ako som ja, alebo nejaký jednoduchší organizmus. Pripravil som sa na mnohé prekážky a omyly, ale neprestajný pokrok vedy a techniky ma posilňoval v presvedčení, že ak dielo sám nezavŕším, vybudujem aspoň pevné základy budúceho úspechu. Jemnosť a drobnosť jednotlivých častí organizmu prekážala však rýchlemu napredovaniu pokusu; rozhodol som sa teda, na rozdiel od pôvodného úmyslu, že vytvorím bytosť obrovských rozmerov, to znamená asi dva a pol metra vysokú a primerane rozložitú. Keď som sa takto rozhodol, strávil som niekoľko mesiacov zbieraním a prípravou materiálu; potom som započal svoje dielo.

Jednej nevlúdnej novembrovej noci dočkal som sa splnenia svojich túžob. V smrteľnej úzkosti zhromaždil som okolo seba nástroje života, aby som na mŕtvej veci, ktorá predo mnou ležala, vdýchol dušu. Bola jedna hodina po polnoci, dážď bubnoval na okno

a sviečka dohorievala; tu som v záblesku zhasínajúceho svetla uvidel, ako sa meravé žlté oko bytosti otvorilo, prsia sa jej nadvihli hlbokým dychom a údy sa zachveli v krčovitom pohybe.

Ako opísať svoje pocity pri tejto katastrofe, ako podať obraz príšery, ktorú som stvoril s toľkou námahou a starostlivosťou? Dal som jej súmerné údy a črty, ktoré sa mi zdali pôvabné. Pôvabné! Bože! Žltá pokožka nevládala skryť sústavu svalov a ciev; ligotavé čierne vlasy viali na všetky strany a perleťovobiele zuby tvorili údesný kontrast s vodnatými očami a úzkymi čiernymi perami.

Život sa nemení tak rýchlo ako ľudské pocity. Dva roky som strávil v ťažkej práci, aby som oživil bezduché telo. Odopieral si odpočinok, ničil zdravie. Teraz, keď som dovŕšil svoje dielo, krásny sen sa rozplynul a srdce mi naplnilo nemou hrôzou a odporom. Nevládal som znieť pohľad na bytosť, ktorú som stvoril.

Frankenstein zhrozený utečie z miestnosti, túla sa v daždi ulicami a po návrate nájde príbytok prázdny. Netvor je preč. Jeho život plynie pomaly, rodinu poznačí tragédia – násilná smrť súrodenca. Snaží sa zabudnúť na svoje „dielo“.

Medzitým sa netvor ukrýva v okolitých lesoch, musí čeliť ľudskej nenávisti a zlobe, až napokon nájde útočisko a „domov“ v kôlni pri dome. Škárrou pozoruje ľudí, ktorí v ňom bývajú. Tajne im pomáha (zbiera drevo, odhrňa sneh) a zisťuje, že stavec, Agáta a Felix si oznamujú svoje

skúsenosti a pocity pomocou artikulovaných zvukov. Dni si vyplňa tým, že sa snaží naučiť ich reč, ale ON túži vystúpiť z tmy kôlne...

Čím väčší som ich sledoval, tým väčší som túžil po ich ochrane a priateľstve. Uvažoval som o rôznych spôsoboch, ako sa k nim priblížiť; napokon som sa rozhodol, že vojdem do domu, keď v ňom bude iba slepý stavec. Dovtípil som sa, že hlavnou príčinou ľudského odporu a nepriateľstva bola moja znetvorená postava. Hlas, hoci bol drsný, nemal v sebe nič strašné; myslel som si, že ak získam náklonnosť starca, môžem sa jeho prostredníctvom zbližiť aj s mladými.

Jedného dňa, keď slnko pomalovo prírodu pestrofarbenými jesennými farbami, vybrali sa Agáta a Felix na dlhú prechádzku. Starca na jeho žiadosť nechali v chalupe. Keď deti odišli, vzal si gitaru a zahral niekoľko sladkobôlnych melódií; potom sa ponoril do úvah.

Srdce sa mi rozbúšilo; hodina skúšky nadišla. Teraz sa rozhodne, či sa mi splnia nádeje alebo obavy. Sluhovia odišli do mesta na trh. V dome i okolí bolo úplné ticho; keď som však vykročil, aby som uskutočnil svoj plán, opustila ma vláda a klesol som na zem. Ale zdvihol som sa a pristúpil som k dverám.

Zaklopal som. „Kto tam?“ spýtal sa stavec. „Vstúpte.“

Vošiel som. „Prepáčte mi, že som sa sem votrel,“ povedal som. „Som na cestách a chcem si odpočínúť; urobili by ste mi veľkú láskavosť, keby ste ma chvíľu nechali pri ohni.“

„Podte,“ povedal stavec, „pomôžem vám, ako budem môcť; bohužiaľ, deti odišli a ja som slepý, nemôžem vám teda ani ponúknuť potravu.“

„Netrápte sa, láskavý hostiteľ; jedla mám dosť, potrebujem iba trochu tepla a odpočinku.“

Sadol som si a zavládlo ticho. Vedel som, že každá minúta je vzácna, predsa som sa nevedel rozhodnúť, ako začať rozhovor; vtedy ma však stavec oslovil:

„Podľa reči, myslím, že ste môj krajan; ste Francúz?“

„Nie, ale vychovala ma francúzska rodina a inú reč nepoznám. Idem za istými priateľmi, ktorých úprimne milujem; chcem sa ich popýtať o ochranu a dúfam, že ma neodmietnu. Som nešťastný, opustený tvor, nemám na svete príbuzných ani priateľov. Tí dobrí ľudia, ku ktorým idem, ma nikdy nevideli a takmer nič o mne nevedia. Trápia ma obavy, lebo ak u nich nepochodím, budem do smrti na svete iba vyhnancom.“

„Nezúfajte. Človek bez priateľov je naozaj nešťastný, ale ľudské srdce, ak ho nezaspúje sebeckosť, je plné bratskej lásky a milosrdenstva. Dúfajme teda; ak sú tí priatelia dobrí a láskaví, netreba sa poddávať zúfalstvu.“

„Sú dobrí – sú to tie najlepšie bytosti na svete.“

Bohužiaľ, sú proti mne zaujatí. Nemožno o mne povedať nič zlé, žil som doteraz bezúhonným a do istej miery i prospešným životom, ale zaspúje ich jeden nešťastný predsudok a tam, kde by mali vidieť láskavého a citlivého priateľa, vidia iba odporného netvora.“

„To je naozaj nešťastie; ale ak ste skutočne nevinný, nemôžete ich o tom presvedčiť?“

„Chystám sa na to, a práve preto sa tak bojím. Mám ich veľmi rád; nevedia o tom, ale dlhý čas som im dennodenne preukazoval láskavosť. Myslia si však, že im chcem ublížiť, a ja ich chcem presvedčiť o opak.“

„Kde tí priatelia bývajú?“

„Nedaleko.“

Stavec sa odmlčal a potom pokračoval: „Ak by ste sa mi zdôverili s podrobnosťami vášho príbehu, mohol by som vám ich azda pomôcť presvedčiť. Som slepý a nemôžem súdiť podľa vášho výzoru, ale v hlase máte čosi, čo ma presvedčuje, že ste úprimný.“

„Vzácnny muž! Ďakujem vám a prijímam vašu veľkorysú ponuku. Svojou láskavosťou ma dvíhate z prachu a vaša dobrota mi dodáva nádej, že i stretnutie s priateľmi, na ktoré sa práve chystám, sa skončí úspešne.“

„Môžete mi povedať mená svojich priateľov?“

Odmlčal som sa. To bola rozhodujúca chvíľa, ktorá mi mala priniesť šťastie, alebo ma oň navždy pripraviť. Klesol som na stoličku a nahlas som sa rozvzlykal. V tej chvíli som začul kroky detí, nemohol som stratiť už ani okamih; chytil som starca za ruku a skríkol: „Teraz je čas! Zachráňte ma! Vy a vaša rodina sú tí priatelia, ktorých hľadám. Neopúšťajte ma v hodine skúšky!“

„Bože dobrý!“ zvolal stavec. „Kto ste?“

V okamihu sa otvorili dvere a vošiel Felix a Agáta.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 27

1. Povedzte, ktoré informácie o Frankensteinovi ste poznali pred prečítaním ukážky.
2. Identifikujte rozprávača v prvej a druhej časti textu. Podložte svoje tvrdenia konkrétnymi príkladmi.
3. Objasnite príčiny zrodu bytosti.
4. Vytvorte opis bytosti.
5. Charakterizujte Viktora Frankensteina na základe správania.
6. Charakterizujte netvora.
7. Zdôvodnite, prečo sa stráni ľudí a prečo si vybral na komunikáciu práve starca.
8. Rozhodnite, kedy sa najviac prejavuje netvorovo zúfalstvo.
9. Kriticky posúďte Viktorovo správanie a dôsledky jeho činov (zodpovednosť za stvorenie netvora).
10. Odhadnite, ako sa zachovajú Felix a Agáta.
11. Dokážte zhodnotiť, ako sa cítili protagonisti príbehu v takejto vyhrotenej situácii?
12. Preukážte prevratnosť námetu ženskej autorky v 19. storočí.

VEDELI STE?

- **Mary Shelleyová** čítala literárne diela otca (filozof, románopisec a novinár) a matky (spisovateľka, učiteľka a bojovníčka za vzdelávanie dievčat). Učila sa po latinsky, francúzsky a taliansky.
- Svojho budúceho manžela Percy Bysshe Shelleyho (známy romantický básnik) stretla v dome svojho otca. Bola veľmi mladá, keď s ním v roku 1814 ušla.
- Začala publikovať už ako osemnásťročná, ale anonymne, pretože v tej dobe nebolo možné vydávať diela pod ženským menom. Jej meno sa na prebale knihy objavilo až pri treťom revidovanom vydaní *Frankensteina* v roku 1831, pričom kniha vyšla 11. marca 1818.
- Námet románu *Frankenstein* vznikol počas pobytu na brehu Ženevského jazera a v rámci nočných diskusií o strašidlách s lordom Byronom (anglický romantický básnik) a ďalším známym. Diskusie napokon vyústili do stávky, kto napíše lepší strašidelný príbeh.
- Mnohí čitatelia sa mylne domnievajú, že Frankenstein je netvorovo meno, ale ten v románe meno nemá.
- Svojím dielom položila základný kameň pre moderné žánre – hororový román a sci-fi román.
- Kniha sa stala jedným z prvých bestsellerov ženskej autorky.

čítaj: alex
skarou

ALEX SCARROW

(1966 –)

anglický spisovateľ

povolanie: dizajnér videohier

Liam O'Connor mal zomrieť v roku 1912 pri havárii Titanicu, Maddy Carterová mala zomrieť pri leteckom nešťastí v roku 2010. Sal Vikramová mala zomrieť pri požiari v roku 2026. Zachránia ich tajomný starec Foster a oni dostanú druhú šancu. Začnú pracovať pre Spoločnosť, o ktorej existencii nikto nevie. Majú jedinú úlohu: ochrániť dejiny, ako ich poznáme, a zneškodniť každého, kto sa pokúsi ich zmeniť. Ale najprv sa musia zoznámiť s novým členom tímu...

UKÁŽKA Č. 28:

JAZDCI ČASOM – PRVÁ MISIA

„Tu bude umiestnený náš tím. Sklad pod železničným mostom vám bude slúžiť ako kancelária. Je to niečo ako základňa.”

Maddy pozrela na Fostera. „A existujú aj iné základne?”

Foster prikývol. „Ale nikdy sa s nimi nestretnete, ani s nimi nebudete komunikovať.”

Sal si uchlipla z koly. „Ešte stále nechápem, načo sme tu. Načo presne nás potrebujete?”

„Budete niečo ako polícia,” odpovedal Foster. „Budete dozerať na čas. Musíte zabrániť cestovateľom v čase, aby zmenili minulosť. Existencia tejto Spoločnosti je prísne tajná. Oficiálne vlastne vôbec neexistuje, takže na vaše funkcie ani nemáme pomenovanie. Ale v rámci Spoločnosti si hovoríme Jazdci časom.”

„Jazdci časom?”

Foster sa naklonil dopredu a zamyslene si pohladkal bradu.

„Musíte si čas predstaviť ako rieku. Rieku, ktorá vždy tečie dolu brehom. No a ľudia môžu ísť po prúde alebo proti prúdu rieky. Tak ako sa môžeme pohybovať po rieke, môžeme sa pohybovať aj v čase. Je to ako mať loďku a veslá. A to je vaša práca. Musíte dávať pozor, či niekto nejde proti prúdu rieky. Musíte takých ľudí vypátrať, nájsť ich, skoncovať s nimi a poupratovať neporiadok, ktorý spôsobia.”

„A ako to máme urobiť?” spýtala sa Maddy nechápavo.

Foster sa unavene usmial. „Samozrejme, že vás to naučím. Tak rýchlo, ako sa len bude dať. Naša základňa musí byť plne funkčná čo najskôr.”

„Pán Foster,” po chvíli prehovoril Liam, „a čo ak to nechceme robiť?”

Starec sa trpko usmial. „V tom prípade vás musím odviezť na jediné miesto... tam, kde som vás našiel. Teba, Liam, na palubu E, presne do momentu, keď sa tá úbohá loď začala potápať na dno Atlantiku.”

Liam sa pri tej predstave roztriasol.

„Prepáčte, ale nemáte veľmi na výber.”

„To teda nemáme,” zamrmal Liam.

Maddy pokrútila hlavou. „Ja sa teda v žiadnom prípade nevrátim do lietadla, ktoré sa má zrútiť a zhorieť.”

„Ak sa rozhodnete zostať,” upozornil ich Foster, „už sa nebudete môcť vrátiť. Toto rozhodnutie bude platiť navždy.”

„Až pokým neumrieme v službách Spoločnosti?”

Smutne prikývol. Na znak súhlasu všetci traja mlčali.

„Tak fajn,” povedal. „Je tu ešte jeden člen tímu, ktorého vám chcem predstaviť.”

Liam sa začudovane opýtal: „Je to niekto ako my?”

„No... ani nie.”

Sal, Maddy a Liam opatrne pristúpili k Fosterovi a cez otvorené dvere nazreli do tmavej miestnosti.

„No tak podte, nič vás tu neuhryzne,” žartoval Foster a rukou im pokynul, aby vošli.

„Štvrtý člen tímu sa nachádza tu.”

„A prečo sa skrýva osamote v tmavej kútici?” vyzvedala Maddy. „Nie je to nejaký albínsky čudák, či hej?”

„Je to...” zaváhal Foster. „Najlepšie asi bude, keď vás proste zoznámim. Podte za mnou.”

Foster vykročil do tmy. Keď Sal začula, ako jeho

topánky klopú po tvrdej podlahe, nervózne preglgla.

„Používame tu len veľmi slabé svetlo. Tieto veci sú veľmi háklivé na silné osvetlenie. Hlavne tie najmenšie. Počkajte sekundu. . .“

Počuli, ako sa Foster pohybuje v tme. O chvíľu sa rozsvietilo niekoľko slabých červených svetiel. Pred nimi sa objavilo šesť obrovských skúmaviek, vysokých asi dva a pol metra. Keď karmínovočervená žiara trochu zosilnela, Maddy sa rozhodla vojsť dovnútra.

Vo valcoch z plexiskla zbadala akúsi tmavú jednoliatu hmotu.

„To čo je v tých valcoch?“

„Počkaj, posvietim vám trochu viac,“ ozval sa z tmy Fosterov hlas.

Ozvalo sa šľuknutie vypínača a naspodu každého valca sa rozsvietilo oranžové svetlo. Konečne bolo vidieť obsah skúmaviek.

„Och, môj Bože!“ Maddy cúvla o krok dozadu. „To je. . . odporné!“

Valce boli naplnené tekutinou, ktorá vyzerala ako rozriedená paradajková polievka. Naspodu plával mazľavý sediment a na ňom sa vznášali a kývali vlákna tkanív. Uprostred najbližšieho valca plávalo schúlené čosi malé a bledé. Z brucha mu vychádzali vlákna tkanív, ktoré boli omotané okolo neho, takže to vyzeralo ako larva uväznená v spleti vnútorností.

„To je. . . To je ľudské embryo, však?“ neisto sa spýtala Maddy. Pristúpila bližšie k valcom a cez sklo skúmala ich obsah. Liam a Sal sa k nej pridali.

„Toto je prenatálna fáza. Teraz ešte nerastie a zostane takto, až kým ho nebudeme potrebovať“

„Aha,“ ukázal prstom na vedľajší valec, „máme aj jedného, ktorý už z dvoch tretín prešiel rastovým cyklom.“

Všetci traja pozreli do druhého valca, v ktorom bol asi dvanásťročný chlapec. Bol holohlavý, nahý a omotaný rovnakou spleťou tkanív. Rovnako ako vedľajšie embryo, aj on bol s tkanivami spojený akoby pupočnou šnúrou.

Liam musel odvrátiť zrak. Bol zdesený, zhnusený, ale zároveň veľmi zvedavý.

„To nie je naozajstný chlapec. . . alebo áno?“

„Nie, je umelo vyrobený,“ odvetil Foster. „Vytvorili sme ho z ľudskej DNA.“

Liam mykol plecami. Slovo DNA mu absolútne nič nehovorilo, ale z Fosterovej odpovede pochopil, že sa nepozerala na ozajstné dieťa, plávajúce ako vajíčko naložené v octe. Podišiel bližšie, aby spiacieho chlapca lepšie videl, keď tu zrazu dieťa dokorán otvorilo oči.

„Ježiši Kriste!“ vyhlíkol Liam. On aj dievčatá s hrôzou odskočili.

„Nič sa nedeje,“ utešoval ich Foster. „Naozaj. Nebojte sa, nevyskočí a nezozerie vás.“

Všetci traja sa snažili chytiť dych. Neveriacky pozorovali chlapca, ktorý na nich hľadel cez tmavú tekutinu.

„Tuším nás vidí,“ povedala Maddy.

„Hej,“ odvetil Foster, „vidí nás, ale nemá žiadnu inteligenciu. Jeho telo riadi len maličký mozog, asi taký, ako má myš. Naozajstné spracovanie poznatkov. . ., čiže myslenie, mu do hlavy integrujeme, až keď bude skoro dospelý.“

ZOPAKUJTE SI

Sci-fi román – čerpá námiet z poznatkov vedy a techniky. Stvárnjuje udalosti, ktoré sa ešte neodohrali, ale v budúcnosti sa môžu realizovať.

Chlapec otvoril a zatvoril ústa, no nevydal pri tom ani hláska.

„Snaží sa to rozprávať?“ šepky sa opýtala Sal.

„Nie, to je len reflex.“

Liam sledoval, ako chlapec vydychuje a vdychuje obličičky tekutiny.

„Ako dýcha?“

„Vo valci je okysličený vodný roztok. Dýcha tekutinu, tak ako my dýchame vzduch.“

Liam sa pri tej predstave striasol. „Ale veď to musí byť hrozný pocit. Ako keď sa človek topí.“

Foster prikývol. „Určite by to taký pocit bol, keby si na to nebol zvyknutý. Ale tento chlapec nič iné nepozná.“

Chlapec vo valci naklonil hlavu.

„Videli ste to?“ skríkla Sal.

Maddy s údivom pristúpila bližšie k druhému valcu. „Ste si istý, že. . . veď viete. . . nerozmýšľa?“

Starec prikývol. „Verte mi. Nemá dosť veľký mozog na to, aby myslel. Je síce pri vedomí a pozerá sa na nás, ale určite nerozmýšľa nad tým, kto sme.“

„Vyzerá úplne ako skutočný chlapec. Nezdá sa mi správne, čo tu s nimi robíte,“ krútila hlavou Maddy.

„No tak počte,“ povedal Foster. „Veď sme tu preto, aby som vám ukázal vášho kolegu.“

Konečne sa mu podarilo odtrhnúť ich od chlapca v skúmavke. Viedol ich okolo niekoľkých valcov prikrytých plachtami.

„Čo je v tých valcoch?“ vyzvedal sa Liam.

„To sú nedorastenci. Potom mi pripomeňte, že ich mám spláchnuť,“ odvetil Foster bez mihnutia oka.

„Nedorastenci?“

„To sú tí, čo sa príliš nevydarili. Aj to sa občas stáva.“

Sal začala odhrňovať jednu z plachiet, aby pod ňu nazrela, no Foster príbehol a zadržal ju. „Radšej by si sa tam nemala pozerieť, Sal. Mohla by si mať z toho nočné mory.“

„Och,“ zamumlala Sal.

„Takže tu je váš kolega.“ Ukázal na posledný valec. Aj on bol plný tmavej tekutiny, ale tentoraz bol v spleti tkanív omotaný dospelý muž.

Liam skúmal bytosť vo vnútri valca. Mladík mohol mať dobré dva metre. Plecia mal široké a na každom kúsku tela sa mu rysovali svaly. Liamovi hneď prišiel na um príbeh Mary Shelley o oblude, ktorú vytvoril vedec menom Frankenstein.

„Vyzerá ako nejaký superhrdina,“ s úžasom povedala Maddy.

„Namojveru vyzerá ako poriadny silák,“ opatrne sa pridala Liam a rozmýšľal nad tým, koľko škody môžu tie mohutné

ručiská napáchať. „Pán Foster, ste si istý, že si nebude robiť, čo sa mu zachce?”

Starec sa zasmial. „Neboj sa, Liam, lepšieho partnera do boja by si určite nenašiel.”

„Aj on má mozog malý ako myš?”

„Hej, ale v lebke má vložený silikónový procesor a pamäťovú kartu.”

Liam sa pozrel na Fosteru, nerozumel mu ani slovo. „Sili-čo?”

„Má v hlave počítač,” povedal Sal otrávene.

O nič múdrejší Liam sa otočil smerom k Sal. „Čo má v hlave?”

Sal si vzdychla a zdvihla obočie. „Ty si fakt z roku 1912.”

„To je taký stroj, ktorý umožňuje uchovávanie informácií, Liam,” vysvetľoval mu Foster. „Veľkého množstva informácií. V hlave má elektrickú škatuľku, do ktorej sa vojde viac informácií, ako je v sto knižniciach plných kníh.”

Liamovi padla sánka. „Ako je to možné?”

Foster mávol rukou. „Raz to pochopíš. Výpočtová technika je ďalšou vednou disciplínou, na ktorú teraz nemáme čas.” Pristúpil k panelu vedľa skleneného valca.

„Táto pomocná jednotka je už pár dní po ukončení rastového cyklu. Čaká už len na vás. Takže ho nenecháme čakať už ani o minútu dlhšie. Čo vy na to? Trošku odstúpte... táto vec fakt dosť smrdí.”

Stisol tlačidlo. Valec sa zospodu otvoril a na zem vyšplechol tekutý obsah. Po miestnosti sa začala rozlievať odporná tekutina, ktorá smrdela ako pokazené mäso. Nehybné telo mladíka vykĺzlo von a zostalo ležať na zemi ako obrovský uvarený rezanec.

„Je mŕtvy!” zhĺkla Sal.

„Nie, len sa musí adaptovať,” upokojil ju Foster. „Daj mu trochu času.”

Potichu sledovali, ako sa teplá smradľavá tekutina ďalej rozlieva po dlážke. Liam s úľavou zistil, že odteká preč cez odtok v podlahe.

Vtom sa nahý muž na podlahe mykol.

Maddy a Sal zhĺkli.

„Dobrý chlapec,” prihovril sa mu Foster. „Vstávaj!”

Ako sa pomaly prebúdzal k životu, svaly na chrbte sa mu začali vlniť. Po pár sekundách sa začal pomaly dvíhať na rukách, hrubých ako stehná bežného človeka, až kým nezostal na štyroch.

Zdvihol zrak zo zeme a zahľadel sa na nich.

Liam v jeho sivých očiach niečo zbadal, akoby záblesk inteligencie. Klon otvoril ústa a na zem zrazu vytryskla ružová granica.

Maddy zvrátila tvár. „Fúúúj.”

Sal ohrnula nos. „Tak toto je brutálne hnusné.”

„Je mu zle?” spýtal sa Liam.

„Nie, len musí dostať tú tekutinu von z pľúc.”

Odrgol si ako bábätko po nadojčení. A zrazu sa mu ústa sformovali do čohosi, čo vyzeralo ako nešikovná snaha o priateľský úsmev.

„Ba... ga... beb... grr,” zaznelo z úst obra.

VEDELI STE?

- **Alex Scarrow** sa 10 rokov živil ako rockový gitarista v rôznych neúspešných kapelách, až skončil ako grafik a dizajnér počítačových hier (*Vodný svet, Evolúcia, Vec, Spartan, Trójske brány, Legionárska aréna*). Má vlastnú hernú spoločnosť *Grr Games*.
- Najprv písal filmové scenáre a trilery, preslávila ho až séria *Jazdci časom*, ktorá sa dostala k mladému čitateľovi približne v tridsiatich krajinách.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 28

1. Vysvetlite, ako vnímate názov románu – *Jazdci časom*.
2. Reprodukujte voľne, čo je cieľom organizácie Spoločnosť.
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Kde sa nachádzala základňa tímu?
  - b) Ktorý člen tímu mal zomrieť pri leteckom nešťastí?
  - c) Ako sa volal tajomný starec-záchranca?
  - d) Koľko členov má tím?
  - e) Čo sa nachádzalo vo valcoch v tmavej miestnosti?
  - f) Kto sú nedorastenci?
4. Zosumarizujte základné informácie o jednotlivých členoch tímu.
5. Zdôvodnite, prečo sa rozhodli pracovať pre Spoločnosť.
6. Preukážte prvky vedecko-fantastickej literatúry v texte.
7. Porovnajte romány *Frankenstein* a *Jazdci časom*.
8. Všimnite si námety, vytvorenie postavy netvora a nového člena tímu, sci-fi prvky a jazykovú stránku.
9. Diskutujte o tom, akým témam sa venujú súčasní autori vedecko-fantastickej literatúry.
10. Navrhните, o akých témach by mali súčasní autori sci-fi písať.
11. Predstavte svoju obľúbenú sci-fi knihu a jej autora.
12. Pozrite si (youtube), ako Alex Scarrow predstavil slovenskému čitateľovi knižnú sériu *Jazdci časom*.

*Keď človek prejde taký kus sveta,
viete, čo ho najviac bolí? Nohy.*

BORIS FILAN

(1949 –)

básnik, textár, prozaik, publicista, autor literatúry faktu, scenárista, moderátor, cestovateľ

pôvodné povolanie: **dramaturg**

UKÁŽKA Č. 29:

NOVÝ TAM-TAM

Cestovná kancelária v Arushi nám pristavila pred hotel terénne auto s dvoma domorodými sprievodcami, Maxom a Brunom. Predpokladal som, že sú to profesionáli, ktorí nám budú slúžiť ako šoféri, kuchári, stopári, prípadne, s prepáčením za výraz, ako sluhovia.

Prvý deň safari sme prežili v landroveri alebo v jeho tieni. Nie že by bol Národný park Serengeti tak ďaleko z Arushi, ale Bruno za volantom sa venoval jedinej činnosti, vymieňal kazety s rytmickou muzikou a pridával intenzitu, až repráky prehlušili temné hučanie v chladiči a motor sa zavaril. Bruno s Maxom mali vymyslenú senzačnú fintu na opravovanie auta. Otvorili kapotu, natreli si ruky olejom a čakali, kým pôjdu dáki ochotní dobráci okolo. Hodinu sme sa viezli a hodinu sme čakali. Postupne pokazili spínač štartéra, prepálili hadicu chladiča a tesnenie pod hlavou motora. Do tábora sme dorazili pár hodín po zotmení. Zaparkovali sme pod obrovským stromom, Max a Bruno v úplnej tme nahádzali na trávu zbalené stany a spacie vaky a v tanečnom rytme začali zakladať oheň. Angličan David poznamenal, že k stavaniu stanov uprostred noci považuje užitočnejšie svetlo ako muziku, čo našich sprievodcov tak rozosmialo, že sa váľali po tráve. A pridali hlasitosť.

Veľa som nespal, neďaleko začali revať levy a v tábore hodovali hyeny, lebo Maxovi sa nechcelo upratať zvyšky nejedlej večere. Keď som po polnoci vystrčil hlavu zo stanu, pobozkal som jednej hyene vlhký ňufák.

Do rána sa náš tábor rozrástol o výpravu Japoncov.

S knihou *Nový Tam-tam* (1995) prejdete Mexiko, Taiwan, Izrael, Holandsko, Filipíny a Afriku. Prečo práve Afrika? Boris Filan má svoje dôvody. „Do Afriky ma poslali už pred rokmi dvaja muži, spisovatelia, frajeri a geniálni rozprávači. Ernest Hemingway (1989 – 1961) a Ludo Ondrejov (1901 – 1962). Pozrite si tie letopočty a potešte sa so mnou. Boli rovesníci, obaja vedeli strašne veľa o živote, a aj o smrti vedeli svoje. Pili, písali a žili ako o dušu, zostali po nich senzačné knižky, romány, poviedky. Ožiarili ma pozitívnou energiou, nadupali do mňa toľko paliva, pohonnej hmoty, že mi vystačia cez oblúk rokov až podnes. Na cestu tam aj späť. Do Afriky som ísť chcel, aj musel. Preto, že jeden z nich tam bol ako doma a druhý nikdy nie. Bol som tam za nimi a s nimi.”

Na svitaní ma zobudila muzika z dvoch súprav reprákov, ale teraz už naozaj naplno. Afričanom nestačí, že je zvuk vyštváňaný na maximum, každú stanicu ladia na prahu počúvatelnosti a natlačia tam basy, aby zostal iba rytmus.

Vyliezol som zo stanu, štyria sprievodcovia pripravovali raňajky, ako keď decká hrajú futbal, kde je lopta, tam sú všetci. Osemručne kládli na oheň kanvicu s vodou a polovičku vyliali, lebo pri tom tancovali. Potom si v rytme muziky hádzali vajíčka, žonglovali so šálkami, s nožmi, tanierikmi a ovocím a strašne sa tešili, keď sa niečo rozbilo alebo rozpučilo. Osemručne prikladali drevo, rozosmiati a absolútne zrelaxovaní. Zo stanov postupne vyliezali zhúžvaní zelení Európania a žltozelení Japonci.

Začudovane sa pozerali na klaunské tance okolo ohňa. Dievčatá spravili krotký pokus poumývať sa, ale nad lavórom s vodou po včerajších riadoch to ľahko vzdali. So záujmom som sledoval prípravu raňajok, pri tomto tempe sme mohli vyraziť na cestu popoludní. Max a spol. v tanečnom rytme čistili dlhé uhorky a cifrovali porcie melónu. Prvé nevydržali s nervami Japonky a začali opekať toasty. Austrálčanky si zobrali panvicu a pustili sa robiť praženicu. Jean čistila ovocie, ja s Wolfgangom sme začali baliť stany a David navaril silný voňavý čaj. Štyria domorodci medzi nami trsali ako zdivočené čierne víly. Max s Brunom sa pretancovali až k nám, už sme sa zľakli, že nám budú chcieť pomôcť a OSN nás obviní z rasizmu, ale bol to planý poplach. Bruno sa nečakane prehol do záklonu a v záklone podtancoval nízko natiahnutú šnúru, na ktorej sa sušili ponožky. Max mu okamžite zakontroval a v záklone podtancoval ešte nižšiu prekážku. Dvaja ich partáci stáli kúsok bokom a zdôrazňovali chrčiaci rytmus tým, že o dušu trieskali vidličkami po plechových riadoch.

Stala sa z toho pekná tradícia safari – každé ráno a večer sme balili a rozbalovali tábor, varili a štyria sprievodcovia medzi nami tancovali ako zdivočené čierne víly.

DUMM DA DÁ BO BBOMP-P-BOMBOM DUN DADÁ BBOM PP-BOBOMBOM. Bubny šaleli tak, že ich muselo byť počuť od Serengeti až po Ngorongoro. Náš sprievodca a šofér Max šoféroval landrover bosou nohou, rukami tliescal do rytmu skladby a parták Bruno ho sprevádzal bubnovaním na palubnú dosku s takým zápalom, že každú chvíľu uviedol do chodu stierače. Na oblohe sa roztekalo žeravé poludňajšie slnko. Vliekli sme sa po nekonečných hrboľatých zaprášených cestách vypáleného bušu.

Boli sme v rezervácii Serengeti a „robili sme safari“. Tretí deň sme sa s flotilou terénnych áut plných turistov krúživo pohybovali v zvlhnutom bludisku afrického bušu. Najdramatickejšími udalosťami boli pišpauzy, oživené kovovolesklými muchami a cvrkotom cikád. Ináč – božský pokoj, teplo a prach. Ale moji štyria partneri na cestách boli hotoví s nervami. Tretí deň striehli

s pripravenými fotoaparátmi, odfotiť čokoľvek sa pohne. Prečo som bol ja pokojný? Mne môžu byť africké zvery ukradnuté. Mám ich na háku. Od kolisky mi ich vnucujú, plyšové, gumené, v knižkách, v groteskách, Zikmund a Hanzelka, Ondrejov a Disney. Som ako ten chlapček v ZOO. Trielil medzi klietkami plnými tigrov a leopardov a z diaľky radostne volal na rodičov:

„Jazvec! Podte sa rýchlo pozrieť. Tam je jazvec. Živý JAZVEC!“

To bol môj človečik. Ale kristušát, keď už som sa vybral na takú blbosť, ako je safari, tak mi musia ukázať dáke zvieratá, a ja si vyberiem, či ma nudia, alebo nadchýňajú. A nie tri dni a nič. V Masai Mara tvrdili, že je privysoká tráva a zvieratá sa v nej stratia. Tu v Serengeti už bol buš vypálený na betón – ale vtedy vraj zvieratá migrujú, škoda, že vždy opačným smerom. Netvrdím, že sme nevideli žiadne zvieratá, pár áno. Z kilometrovej diaľky tri žirafy, pár zebier a šakala. Ale jediné zviera, ktoré som videl zblízka, bola hyena, s ktorou sme do seba narazili ňufákmi, keď som v noci vystrčil hlavu zo stanu. Hyena má ňufák vlhkejší a studenší ako ja. A strašne sa ma zľakla.

Ako vravím, tri dni nič, a teraz tie levy. Môžeme iba spomínať na krásne a pokojné chvíle bez zveri. Začal s tým Angličan David. Tak jemne si ťahoval z Maxa. Pýtal sa ho, či už videl leva. Či niekto z jeho rodiny videl leva. Alebo aspoň niekto známy. A ešte pár anglických poznámok, až to Maxa vytočilo. Zložil bosú nohu z volantu, chytil ho rukami, strhol auto z cesty a vypálil do bušu. Predviedol nám jazdu dlhú a divokú ako námornický žúr. Tým, že odbočil z cesty, porušil najprísnejšie zákazy rezervácie. Švihali sme si to po tráve, cez kríky, systémom preteky motorových člnov na rozbúrenom mori. Asi po hodine jazdy spomalil. Bruno mi bez slova zobral ďalekohľad, preštudoval horizont a prikývol. Od tej chvíle sa naše vozidlo pohybovalo unikátnym spôsobom. Max striedavo vypínal motor, chvíľu sme išli zotrvačnosťou a zas sme poskočili. Terénnym autom sme sa plazili s prískokmi. Kúsok pred nami ležala AFRIKA. Ostrovček kríkov a pred nimi hodujúce levy. Ako vo filme. Mohutný samec s hrivou, nastrežené samice a krvavé kusy bývalej zebry. Slnko a buš. Bzukot múch a dráždivý zápach smrti a násilia. Supy. Fotili sme ako besní a Max sa prískokmi približoval, až sme boli tak blízučko, že sme sa mohli levov dotknúť rybárskym prútom. A vtedy dva levy znervózneli, veľký samec zaplieskal chvostom, samice sa zodvihli a pomaly sa vydali smerom k nám. Max pohotovo otočil kľúčikom zapalovania – cvak cvak.

Odišla nám spinacia skrinka. Cvak... cvak... cvak-cvak.

Angličan David navrhol, aby sme vyžrebovali dobrovoľníka, ktorý vylezie z auta a odoženie levy alebo otvorí kapotu. Cvak, cvak... Bruno zistil, prečo sa levy o nás zaujímajú, zastali sme presne medzi nimi a ich mláďatami. Cvak, cvak...

Z filmov sme vedeli, že sa nič nedeje, lebo naši sprievodcovia majú vysielacky na privolanie pomoci. Nemali.

Levice fakticky nerobili nič nebezpečné, iba vrčali, starý samec tak cvične zreval a plesol chvostom po zaprášenej tráve. Potom sa jedna levica postavila na zadné a nazrela nám cez oblok. To už bolo dosť blízko, takmer ako v ZOO, ibaže v klietke sme boli my. Max s Brunom boli chvíľu ticho a potom sa začali rehotat, až im tiekli slzy. Pre smiech nám horoko-ťažko vysvetlili, že tu nás nikto nenájde, lebo sme mimo všetkých turistických trás. A môžeme byť radi, že nás nikto nenájde, lebo by sme zaplatili strašnú pokutu.

Fakt bola to sranda, ale na to, aby som ju ocenil, mi bolo teplo. Levy sa trošku upokojili, spravili iba to, že si ľahli všetky okolo auta. Cvak... cvak... Nebudem to naťahovať. Nikoho nezožrali, iba sme tam trčali plné dve hodiny na najafrickejšom najpoludňajšom slnku, takže iba jedno dievča zamdlelo, ostatní sme vypočuli aj spomienky zo škôlky. Bruno s Maxom stratili náladu, až keď zistili, že bez motora nehrá rádio. Tak aspoň bubnovali a bubnovali, až pribubnovali pruhovaný landrover, ktorého turisti tiež vyhecovali posádku k porušeniu zákazov NatParku Serengeti. Prišli tesne až k nám, tak, že sa dalo upevniť lano, a odtiahli nás do tábora. DUM DADÁ BO BBOMMMPOMPPOM DAM DADÁ DA BBOM PBBBOMBOM.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 29

1. Identifikujte všetky zvuky.
2. Vyberte z ukážky pasáže, ktoré na vás pôsobili komicky (postavy, prostredie, situácia).
3. Objasnite autorove dôvody návštevy Afriky.
4. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Ako sa volá oblasť pre národný park?
  - b) Kto bol David?
  - c) Čo mala výprava na raňajky?
  - d) Kto balil ráno stany?
  - e) Aké zvieratá videli na safari z diaľky?
  - f) Prečo porušili najprísnejšie zákazy rezervácie?
5. Nájdite v texte príklad na prirovnanie a metaforu.
6. Vytvorte charakteristiku sprievodcov, Maxa a Bruna.
7. Zhodnoťte, či B. Filan prežíval sklamanie/nadšenie zo safari. Podložte svoje tvrdenia konkrétnymi príkladmi.
8. Zistite čo najviac informácií (encyklopédie, internet) o Serengeti. Podelte sa o ne so spolužiakmi.
9. Zostavte rebríček najkrajších miest, ktoré ste navštívili.
10. Diskutujte o svojich cestovateľských snoch.

VEDELI STE?

- **Boris Filan** svoje cestovateľské zážitky a skúsenosti pretavil do cestopisných kníh: *Tam-tam* (1993), *Tam-tam tri* (1999), *Nočný Tam-tam* (2002), *Posledný Tam-tam* (2004), *Tam-tam plus* (2007), *Tajomstvo Budhovho úsmevu* (2010), *Ako išlo oko na vandrovku* (2012), *Vodka, duša, kaviár* (2013), *Umenie zablúdiť* (2014), *Rozhovor s tigrom* (2015) a výber z cestopisov *ŠirokoDaleko* (2019).
- V televízii mal svoju talkshow *Gala-Gala*, relácie *Ligapasáž* a *Cesta okolo seba*, v Slovenskom rozhlase *Pálenicu*, program pre tých, ktorým to páli.
- Je autorom scenára filmového muzikálu *Rabaka* (1989) so skupinou *Elán*. Spolu s Vašom Patejdlom bol spoluautorom muzikálu pre deti *Snehulienka a sedem pretekárov* (1991), ktorý uviedlo Slovenské národné divadlo. S Jánom Ďurovčíkom a Petrom Pavlacom je spoluautorom libreta muzikálu *Ôsmy svetadiel* (2011) na motív skladieb skupiny *Elán*.
- Vydal tri zbierky poézie a svojich pesničkových textov (*Túlavý psík*, *69 textov* a *Kamalásky*).
- Vo Vydavateľstve SLOVART mu vyšla čitateľsky úspešná próza *Wewerka* (2006), román *Klimtov bozk* (2009), poviedkové knižky *Bratislavské krutosti* (2008), *PrešpoRock* (2010), *Raba Suli* (2011), *Zabíjačka a iné rozkoše* (2012) a knihu duchovných dialógov *Rozhovor Majstra s hlúpym žiakom* (2011).
- Za svoju tvorbu získal mnohé ocenenia, napr. cenu *Knihy roka 2009* za román *Klimtov bozk*, je laureátom *Krištáľového krídla* za rok 2010 v kategórii publicistika za knihu *PrešpoRock* a v roku 2014 bol ocenený *Veľkou cenou SOZA* za celoživotné dielo.

JOHN STEINBECK

čítaj: džon
stajnbek

(1902 – 1968)

americký prozaik

nositeľ Nobelovej ceny za literatúru a Pulitzerovej ceny

Vznik knihy *Potulky s Charleym* (1962) John Steinbeck vysvetlil hneď v úvode – „Za tie roky som navštívil množstvo kútov sveta. Ak som práve v Amerike, bývam v New Yorku. Lenže New York nie je Amerikou o nič viac, než je Paríž Francúzskom či Londýn Anglickom. Zistil som, že nepoznám ani vlastnú domovinu. Ako americký spisovateľ, ktorý píše o Amerike, som pracoval popamäti. Reč Ameriky som vlastne nikdy nepočul, nepričuchol som k tráve, stromom, ani stokám, nevidel som kopce, ani vodné plochy, nepoznal som farbu, ba ani povahu svetla. O zmenách som sa dozvedel akurát z kníh alebo novín, ba čo viac, našu vlasť som za dvadsaťpäť rokov ani raz nepocítil. Písal som skrátka o niečom, čo som nepoznal, a keďže som, prepýtujem, spisovateľ, čosi také považujem za zločin.”

UKÁZKA Č. 30:

POTULKY S CHARLEYM

Keď som ako chlapec mával chorobné nutkanie ocitnúť sa kdesi inde, zrelší ľudia ma ubezpečovali, že dospelosť ma vyľieči. Len čo som dozrel, aspoň vekovo, zaručeným receptom na môj neduh sa stali stredné roky. V strednom veku ma zas ubezpečovali, že choroba polaví v jeseni života, a dnes si ako päťdesiatosemročný vravím, že ma z toho možno dostane staroba. Nič nezaberá. Keď lodná siréna štyrikrát zahúka, chlpy na šiji mi aj dnes stoja dupkom a túlavé topánky ma zasvrbia. Keď zahučí lietadlo, zapradie motor, alebo začujem čo i len klopot podkov, roztrasiem sa ako za starých čias, v ústach mám sucho, zahmlí sa mi pred očami, dlane sa mi rozhoria a žalúdok stúpne až do útrobu hrudného koša. Slovom, nepolepšilo sa mi. A po lopate: tulák ostane tulákom. Obávam sa, že moja choroba je neliečiteľná. Nechcem však poučovať, spisujem to len kvôli sebe.

Keď raz blúdivého človeka zachváti vírus neposednosti a keď sa cesta preč javí ako širokánska, priama a krásna, pacient musí v prvom rade sám sebe predložiť dobrý a pádny dôvod, pre ktorý nemôže zostať. Prakticky zmýšľajúci tulák to zvládne lavou zadnou, stačí mu načrieť do bohatej studnice dôvodov, ktorú jeho myseľ dostala do vienka. Nato si musí výlet naplánovať časovo i priestorovo, zvoliť si jednak smer, ale aj cieľ cesty. Potom mu už zostáva iba jedno – vychystať sa a vyriešiť, ako pocestuje, čo si všetko vezme a kde sa koľko zdrží. Táto fáza celého

procesu sa nemení a nepomíne. Spisujem to len pre dobro tuláckeho dorastu, aby si nováčikovia náhodou nemysleli, že objavili niečo nové.

Len čo je cesta rozplánovaná a prípravy vrcholia, objavuje sa nová skutočnosť, ktorá všetko ostatné zatieni. Každý výlet, safari či výprava je samostatná jednotka, ktorá s inými cestami nemá nič spoločné. Je osobitá, má svoje vrtochy, je svojrázna a jedinečná. Cesta je ako ľudská bytosť – dvoch navlas rovnakých na svete niet. Človek môže plánovať, prijímať opatrenia, čo-to usmerniť, niečo si nebudaj vynútiť. To všetko je pekné, ale márne. Po dlhoročnom boji prichádzame na to, že na výlet sa nevyberáme, ale výlet si vyberá nás. Cestovateľ, ktorý chce mať všetko pod palcom, si na svojhlavom výlete vyláme zuby, a všetky rozpisy a rezervácie, všetko skalopevné a nevyhnutné sa zosype ako domček z karát. Čistokrvný tulák z povolania si naplno vydýchne, až keď si to všetko uvedomí. Vtedy z neho opadne všetko ťaživé a výlet sa môže začať...

Musím sa priznať, že k národným parkom mám pomerne vlažný postoj. Navštívil som ich len zopár, zrejme preto, že ohradzujú všetko jedinečné, veľkolepé, úžasné – najväčší vodopád, najhlbší kaňon, najvyšší útes a najpozoruhodnejšie diela ľudských rúk i matky prírody. Podľa mňa máme sklony obháňať plotmi

POMÔCKA K UKÁŽKE

Rocinante – pikap, ktorým J. Steinbeck cestoval a ktorý dostal meno podľa koňa Dona Quijota.

Doktor Jekyll – postava, ktorú vymyslel škótsky prozaik Robert Louis Stevenson. Doktor Henry Jekyll sa rozhodne vyskúšať na sebe elixír. Ten spôsobí, že sa v noci mení na pána Hyda, temného muža, ktorý je opakom láskavého doktora.

a oslavovať pochybné výkvety národa či najrôznejšie výstrelky našej civilizácie. Yellowstonský národný park nereprezentuje Ameriku o nič viac než Disneyho lunapark.

Národné parky sú mi proti srsti, preto nechápem, načo som vlastne strhol volant a zamieril na juh do susedného štátu s úmyslom obzrieť si Yellowstone. Možno som sa len zlakol susedovcov. Akoby som ich už počul: „Chceš povedať, že si bol tak blízko Yellowstonu, a ani si tam nepáchol? Tebe asi šibe!“ Možno sa aj vo mne ozvala stará dobrá americká cestovateľská mánia. Človek sa niekam vyberie, no nie preto, aby si niečo dobre poobzeral, ale len aby o tom mohol neskôr mudrovať. Skrátka, dodnes presne neviem, prečo som sa tam vybral, ale koniec koncov som rád, pretože pri návšteve parku som u Charleyho objavil novú vlastnosť, ktorá by sa inde asi neprejavila.

V národnom parku ma vítal strážnik ako lusk: „A čo ten pes?“ pýta sa ma. „Do parku nesmú, iba ak na šnúre.“

„Prečo?“ vyzvedal som.

„Kvôli medvedom.“

„Takto,“ spustil som. „Môj pes je unikát. Biely tesák z neho nebude. Mačky síce neobdivuje, to je fakt, ale mačacie práva im neupiera. Ak zbadá húsenicu s dobrými úmyslami, radšej sa jej vyhne, aby ju nebodaj nevyrušil. Najviac na svete ho deší predstava, že mu niekto ukáže králik a povie: ‚Chyť ho! Trhaj!‘ Môj pes je kráľ mieru a pokoja. Dajte na mňa, vašim medvedom nič nehrozí, ibaže by sa nejaký urazil, že ho Charley ignoruje.“

Mladík sa schuti zasmial: „O medvede sa nebojím,“ namietol. „Ale mali by ste vedieť, že macovia psy nestrpia. Čo ak nám nejaký predvedie, čo si o psoch vlastne myslí? Klepne zubami a raz-dva je po psovi.“

„Zavriem ho vzadu, nebojte sa. Máte moje slovo, že Charley váš medvedí raj nenaruší, a ja, starý pozorovateľ medvedov, už vôbec nie.“

„Iste, ja len, aby ste nepovedali, že som vás neupozornil,“ podotkol. „Viem, že váš psík nemá za lubom nič zlé, to je jasné, ale mali by ste vedieť, že naše medvede majú za lubom len to najhoršie. Nenechávajú jedlo len tak. Macovia vám ho ukradnú, a keby len – ak sa ich pokúsíte prevychovať, znepáčite sa im. Slovom pekné hnedé tváričky nech vás nemýlia – mohli by ste dostať po nose. A psa nepúšťajte. Medvede sa s nikým nebavia.“

A tak sme vstúpili do krajiny zázrakov, kde sa príroda načisto zbláznila, a verte, či neverte, stalo sa presne to, čo vám teraz rozpoviem. Iste dokázať to nemôžem, ibaže by ste mi zohnali medveďa.

Prvého som zbadal možno kilometer od vstupu do parku, hneď vedľa cesty. Ťarbal sa pokojným krokom, akoby ma chcel len pribrzdiť, zato Charley mal od pokoja veľmi ďaleko. Niečo doň vošlo, akoby uťal, zúril, akoby si chcel vybrechať pľúca. Rozdával papuľu a celému svetu ukazoval zlovestné zubiská, ktoré si inokedy nevedia rady ani so psím suchárom. Medvedovi nadával, a pekne hlasno, na plný pýsk, a keď ho maco začul, postavil sa na zadné a poviem vám, že mohol byť vyšší než **Rocinante**. Schmatol som kľuku a zavrel okno, aj druhé, stočil som doľava, ako sa len dalo, a mierne som toho tvora lizol. Charley vedľa mňa besnel, naparoval sa a podrobne opisoval, čo všetko by tomu macovi urobil, keby mohol. Natolko pať som jakživ nebol. Pokiaľ viem, Charley medveďa ešte nikdy nevidel a po celý život preukazoval všetkým živým bytostiam obrovskú úctu. Lenže teraz mi dával jasne najavo, že má sto chutí vyskočiť z auta a medveďa, ktorý ho hmotnostne prevyšuje v pomere tisíc ku jednej, namiesto zahlušiť. Nechápem.

Po chvíli sa situácia opakovala – tentoraz sa pred nami nezjavil jeden medveď, ale rovno dva, takže aj účinok bol dvojnásobný. Charley šalel ako nepríčetný. Skákal mi po hlave, hrešil a penil, ceril zuby a vrčal. Netušil som, že sa vie zubiť aj vrčavo. Kde len na to chodí? Medvedov bolo požehnané, takže vyhliadková jazda sa zmenila na pekelnú. Charley bol neoblomný – po prvý raz v živote nedal na zdravý rozum, a nepomohlo ani letmé zaucho. Stal sa z neho primitívny zabijak, žízniaci po krvi nepriateľa, hoci dovtedy žiadneho nemal. V odbrumenom úseku som otvoril dvere, vzal Charleyho za obojek a zamkol ho v Rocinantovi. Nepomohlo. Len čo sme míňali ďalšie medvede, Charley vyskočil na stôl a škrabotal o okná v snahe dostať sa von k šelmám. Vyvádzal ako divý, konzervy len tak trieskali. Môj pes v prítomnosti medvedov zhodil masku **doktora Jekylla** a odhalil svoje hydovské ja. Kládol som si otázku, čím to asi je. Vari sa rozpomenul na časy ušlachtilých psovitých šeliem, keď všetkým príbuzným kolovala v žilách vlčia krv? Som si istý, že keby som ho vypustil, vrhol by sa na každého medveďa, ktorého by sme cestou stretli, a zvädzal by boj na život a na smrť.

Jeho výstup ma rozrušil, priam šokoval – predstavte si, že máte kamaráta, kľudasa od kosti, a jedného dňa sa vám rovno pred očami zblázni. Priamo pod nosom máte prírodné krásy, drsné kamenné zrúzy, chrliaca voda a zadymené termálne pramene, no čo z toho. Nemohol som sa sústrediť, ten cirkus bol neznesiteľný. Po piatom raze som to vzdal, otočil Rocinanta a spoločne sme sa pobrali, odkiaľ sme prišli. Nechcem vedieť, čo by sa stalo, keby sme v parku nocovali a medvede by sa vybrali po vonných stopách našej váry.

Pri bráne si ma odchytil strážnik a vraví: „Dlho ste u nás nepobudli. Kde máte psa?“

„Zamkol som ho vzadu. Ale musím sa vám ospravedlniť. Môj pes je srdcom i dušou medvedobijec, akurát že som o tom nevedel. Ešte včera ho dokázal rozhodiť aj nedopečený steak, ale dnes je všetko inak.“

„To hej,“ prikývol. „Stáva sa. Práve pred tým som vás

varoval. Durič medvedov by aspoň odhadol situáciu, ale raz som videl, ako sa na maca vrhá nemecký trpasličí špic. Odletel ako loptička. Viete, taký maco, keď sa podarí, psa odpáľkuje ako nič.”

Ponáhľal som sa v opačnom smere a na táborenie v prírode som ani nepomyslel. Čo ak by sa ukázalo pár neoficiálnych medvedov, o ktoré sa vláda až tak nestará? Nocovali sme v peknom motoreste neďaleko Livingstonu. Navečeral som sa v reštaurácii, a keď som sa usadil v kresle s pohárikom v ruke a čerstvo okúpané chodidlá vnoril do koberca, skontroloval som Charleyho. Ležal ako omámený. Hľadel niekam do prázdna, ďaleko, a bol úplne vyčerpaný – podľa všetkého emocionálne. Pripomínal mi chlapa po strašnej opici – otupený a totálne grogy. Večer do seba nedostal, večernú pochôdzku odmietol, a len čo sme vošli, zviezol sa na dlážku a zaspal. V noci som začul, ako skuvíňa a poštekáva, a keď som zažal, zistil som, že naprázdno prepletá labkami, zmieta sa a oči má rozďavené dokorán. No medveď, ktorého videl, bol iba snový prízrak. Zobudil som ho a dal mu napiť. Nato zaspal, do rána sa ani nepohol, no zobudil sa veľmi vyčerpaný. Dodnes neviem, ako sme prišli na to, že zvieracie myšlienky a city sú jednoduché.

ZAPAMÄTAJTE SI

Cestopis – opis autorových zážitkov, dojmov, pozorovaní, skúseností a príhod zo skutočného alebo vymysleného cestovania po vlastnej, cudzej alebo neskutočnej krajine. Cestovateľ upozorňuje na zvláštnosti a osobitosti vlastnej, ale najmä cudzích krajín. Cestopis patrí k žánrom, ktoré majú najstaršie a najbohatšie tradície. Rozlišujeme dvojaký typ cestopisov: publicistický (sústreďuje sa na údajovosť a zanedbáva umeleckú stránku výpovede) a umelecký (kladie dôraz na umeleckú stránku výpovede). Autormi umeleckého cestopisu sú uznávaní spisovatelia, napr. Martin Kukučín: *Prechádzka po Patagónii* (1922) a *Dojmy z Francúzska* (1923), Alfonz Bednár: *Grécke zátišie* (1958), Karel Čapek: *Štyri cestopisy* (2018), Drahoslav Machala: *Veterné topánky* (1988), Jon Krakauer: *Do divočiny* (1996) a i.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 30

1. Interpretujte voľne autorove dôvody napísať cestopisnú knihu.
2. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Kto bol Charley?
  - b) Aký vzťah mal autor k národným parkom?
  - c) Prečo sa autor rozhodol navštíviť park?
  - d) Ako dlho pobudol v parku?
  - e) Aké meno dal John Steinbeck svojmu pikapu?
3. Vysvetlite vlastnými slovami podstatu autorových slov:

Keď lodná siréna štyrikrát zahúka, chlpy na šiji mi aj dnes stoja dupkom a túlavé topánky ma zasvrbia. Keď zahučí lietadlo, zapradie motor, alebo začujem čo i len kľopot podkov, roztrasiem sa ako za starých čias, v ústach mám sucho, zahmlí sa mi pred očami, dlane sa mi rozhoria a žalúdok stúpne až do útrobov hrudného koša.
4. Zhrňte do bodov, ako treba postupovať, keď človeka zachváti vírus neposednosti.
5. Argumentujte, čím bola návšteva Yellowstonského národného parku pre autora obohacujúca.
6. Objasnite, čo znamená zhodiť masku doktora Jekylla a odhaliť svoje hydrovské ja.
7. Zistite čo najviac informácií o Yellowstonskom národnom parku.
8. Pracujte v deviatich skupinách. Každá skupina vytvorí krátku prezentáciu o jednom národnom parku Slovenska, kde uvedie presný názov, miesto, rozlohu, rok založenia a jeho zaujímavosti zo sveta rastlinnej a živočíšnej ríše.
9. Zhodnotte prezentácie a označte najlepšiu.

VEDELI STE?

- Charles le Chien, teda Charley, bol modrý francúzsky pudel a sprevádzal **Johna Steinbecka** na potulkách naprieč Amerikou.
- Obal knihy tvorí jednoduchá kreslená mapa USA a vnútro dopĺňajú ilustrácie Filipa Horníka.
- *Potulky s Charleyom* vyšli v slovenčine po prvýkrát v lete 2020.

*umelecká
literatúra*

DRÁMA

1. Tragédia
2. Komédia/veselohra
3. Skeč/scénka

DRÁMA

- vznikla v starovekom Grécku z náboženských osláv Dionýza, ktorému sa na slávnostiach obetoval cap
- jeden zo základných literárnych druhov umeleckej literatúry popri lyrike a epike
- nemá rozprávača
- má dej/príbeh (epický prvok)
- cez postavy môže autor vyjadrovať svoje pocity, myšlienky a nálady (lyrický prvok)
- dramatické dielo je určené predovšetkým na scénickú realizáciu pred očami diváka

Základné žánre drámy

- tragédia
- komédia/veselohra
- činohra
- monodráma
- fraška
- skeč/scénka
- kabaret
- bábková hra
- rozhlasová hra
- televízna hra

ZOPAKUJTE SI

Literárny text dramatického diela – základ jeho scénickej realizácie. Na predvážaní dramatického diela na divadelnej scéne sa podieľa celý rad umeleckých osobností:

- *dramaturg* (vyberá dielo na divadelnú realizáciu),
- *režisér* (tvorca koncepcie a spôsobu divadelného predvedenia diela na javisku),
- *herci* (stvárnajú postavy diela),
- *výtvarník scény* (tvorca scény, na ktorej sa dielo predváža),
- *hudobný skladateľ* (tvorca tzv. scénickej hudby, ktorá podfarbuje a dokresľuje situáciu na divadelnej scéne),
- *osvetľovač*,
- *tvorca zvukových efektov*,
- *navrhovateľ a realizátori kostýmov*...

Dialóg – rozhovor medzi dvomi alebo viacerými postavami na scéne.

Monológ – prehovor jednej postavy na scéne; je to spôsob zobrazenia vnútorných pocitov a myšlienok hrdinu v dráme.

Divadelné predstavenie – realizácia divadelnej hry na scéne. Prvé divadelné predstavenie novonaštudovanej hry sa volá *premiéra*. Opakované divadelné predstavenia sú *reprízy* a posledné uvedenie hry sa nazýva *derniéra*.

Bábková hra – dramatický žánr určený hlavne detskému vnímateľovi. Tematickým základom bábkovej hry je najčastejšie rozprávka. Úlohou herca je „viesť“ bábkku a hovoriť príslušné monológy a repliky. Využívajú sa rôzne spôsoby vedenia bábok (maňuškové, marionetové, javajkové). Divadlo, v ktorom sa bábkové hry predvážajú, sa volá *bábkové divadlo*.

ZAPAMÄTAJTE SI

Činohra 1. – jeden zo žánrov dramatickej literatúry, ktorý zobrazuje vážne spoločenské problémy. Základom dramatického napätia sú rozpory medzi postavami. Medzi najznámejších predstaviteľov tohto žánru patria Jozef Gregor-Tajovský, Štefan Králik, Ivan Bukovčan, Ján Solovič, Peter Karvaš, Nataša Tanská, Osvald Zahradník, Ján Kákoš, Lubomír Feldek, Stanislav Štepka, Viliam Klimáček... Dnes sa týmto termínom označuje divadelná tvorba založená na hovorenom (ústnom) prejave.

Činohra 2. – označenie hereckého súboru, resp. budovy divadla.

Monodráma – dramatický žánr s jednou postavou, ktorá sama hovorí text od začiatku do konca.

Fraška – druh komédie, v ktorej prevláda situačná komika a zveličovanie.

čítaj: viljem
šejkspír

WILLIAM SHAKESPEARE

(1564 – 1616)

anglický básnik, dramatik, herec

Päťdejtvoá tragédia *Romeo a Júlia* je „najsmutnejší príbeh všetkých čias“. Prenesieme sa do Verony, kde žijú dve bohaté znepriatelené rodiny Montekovci a Capuletovci. Osud chcel, aby sa na plese Capuletovcov stretli Romeo Montek a Júlia Capuletová. Osud chcel, aby sa do seba beznádejne zaľúbili a osud chcel, aby vykročili svojou vlastnou cestou...

UKÁŽKA Č. 31:

ROMEO A JÚLIA

1. časť

DRUHÉ DEJSTVO

3. výstup

Vystúpi iba MNÍCH (LORENZO) s košíkom.

MNÍCH LORENZO. Skôr ako tráva poštekli deň bosý
a slnko poosúša slzy rosy,
s košíkom som bol na liečivé vňate –
zbieral som pritom aj tie jedovaté.
Čo porodí, to v lone pochová
matka zem – a zas rodí odznova
nové a nové tvory, pestré tvary,
ktorým sa chvíľu na jej hrudi darí.
Z jedných je osoh, z iných škoda zasa,
no zbytočne nič na svet neprichádza.
Veľkú a vzácnu moc má každá vňať,
aj kvet, aj koreň – len ich rozoznať.
Na zemi nieta zla, čo nemohlo by
aj dobru pomáhať. A nespôsobí
aj dobro hriech? Aj hriešnik nebesá
dosiahne pokáním. A zvrhne sa
cnosť, keď ju zneužijú. Neraz podlý
úmysel skrýva, kto sa zbožne modlí.

Vystúpi ROMEO.

Dvojakú moc má tento útlý kvet.
Aj liek to môže byť – aj prudký jed.
Aróma dá ti pocit úľavy.
Vypi však čaj – a ten ťa otrávi.
Človek je vybavený podobne –
aj poľutuje ťa, aj prebodne.
No hniloba sa zmocní nielen rastlín,
ak dobré „ja“ v nás nezvítazí nad zlým.

ROMEO. Boh ti daj dobré ráno!

MNÍCH LORENZO. Tebe tiež.

To si ty, milý synček? Čo tu chceš
tak zavčasu? Čo cez rozum ti trieli,
že nevydržal si už na posteli?
V noci sa staré oko nezatvára
pre starosti – viem, čo to so mnou stvára.
No prečo opúšťal by sladký spánok
aj mladú hlavu – palác radovánok?
Ak tebe spať sa nechce ani troška,

voľačo muselo ťa vyhnať z lôžka,
alebo – čo je pravdepodobnejšie –
dnes mäkkú posteľ nezohrial si ešte.

ROMEO. Nezohrial. Zohrial ma mäkkosť iná.

MNÍCH LORENZO. Preboha! Vari len nie Rozalína?

ROMEO. Kto je to Rozalína? Otče, nie!

Tú nepoznám už ani po mene.

MNÍCH LORENZO. Výborne. Potom pýtam sa však
znovu...

ROMEO. Poviem ti, len ma musíš pustiť k slovu.

Na plese som bol. V dome nepriateľa
ranu mi spôsobila sladká strela.

Strelu som vrátil. A len ty už nám
pomôžeš vyzdraviť z dvoch čerstvých rán.

Chceme liek lásky. Nie liek nenávisťi.

Daj nám ten liek – i mne, i jej ten istý.

MNÍCH LORENZO. Vrav jasne, chlapče, čo ťa ku mne vedie.

Nedávam rozhrešenie bez spovede.

ROMEO. Júliu Capuletovú mám rád.

Jasnejšie sa to nedá povedať.

Aj ona mňa. Nuž, keď sa máme radi,
ak to mám, otče, zhrnúť dohromady –

dohromady nás daj a podrobnosti

ti poviem potom. Teraz o sviatosti

manželskej vravme. Otče, kým je čas,

pousiluj sa zosobášiť nás.

MNÍCH LORENZO. Františku svätý! To sú teda zmeny!

Do Rozalíny si bol zaľúbený,

a nie si už? Len oči vám vždy všade
rozpáli láska – srdcia nechá v chlade.

Ježišu Kriste! Koľko sudov soli

vytieklo z tvojich očí do údolí!

Čo slaných riek si zmrhal na tie sny,

na svoj cit neslaný a nemastný!

Čo vzdychov! Ešte krúžia vôkol luny.

Čo vzlykov! Ešte v ušiach mi z nich duní.

Hľa, na líci máš slzu! Chudera,

nestihla ešte uschnúť odvčera.

Umieral si pre svoju Rozalínu –

a znova žiješ, a už ľúbiš inú?

ROMEO. A kto mi lásku k nej vždy vyhováral?

MNÍCH LORENZO. Nie lásku! Len ten cirkus, čo si stváral.

ROMEO. Vraj – urob nad ňou kríž!

MNÍCH LORENZO. No čudný kar,

keď v márnici hneď inú stiahneš z már.

ROMEO. Hej. Celkom inú. Zalieva ma vlna

jej lásky, pretože je láskyplná.

Rozalína ma odmietala.

MNÍCH LORENZO. Asi

nechcela si raz žiaľom trhať vlasy.

No poď už, pochábel – dnes možno predsa

na čosi múdre nechám navráviť sa.

Ten sobáš možno zničí nenávisť

dvoch rodov – láska z neho môže vzísť.

ROMEO. Len urobme to rýchlo! Ešte dnes!

MNÍCH LORENZO. Neplaš sa, synček. Času ako hviezd.

Odídu.

5. výstup

Vystúpi JÚLIA.

JÚLIA. Kde je tá dojka? Išla o deviatej,
mala sa vrátiť o pol hodiny.
Hádam ho nenašla? Nie! Iba je už
pomalá. Poslom lásky mali by byť
myšlienky. Tie sú rýchlejšie než lúče
slnka, čo z kopcov zametajú noc.
Aj v piesňach o láske vždy holub letí –
aj bôžik lásky býva okrídlený.
Blíži sa poludnie, už slnko nemá
kam vystúpiť – a ona stále nikde.
Tri hodiny! Tá zabudla už, ako
vrie mladá krv – veď inak musela
by lietať ako lopta s mojimi
slovami k Romeovi, a tie jeho
nosiť zas ku mne.
No nedonútiš lietať starobu –
kam by sa ponáhľala? Do hrobu?

Vystúpia DOJKA a PETER.

Bože, už ide! Čo mi povieš, dojka?

Našla si ho? Nech sluha ide preč.

DOJKA. Peter, choď strážiť dvere.

Odíde Peter.

JÚLIA. Vrav, dojčička! A netvár sa tak smutne!

Aj smutnú zvesť mi povedz veselo,
a ak máš dobrú správu, usmievaj sa!
Nespievaj peknú pieseň falošne!

DOJKA. Fuj, takto behať, to už nie je pre mňa.

Kosti si necítim.

JÚLIA. Vezmi si moje,

a ty mi za kosti daj svoje správy!

Len vprav, prosím ťa, hovor, dojka, nemlč!

DOJKA. Preboha, vydrž! Nenecháš ma chvíľu?

Nevidíš, ako lapám po dychu?

JÚLIA. Po dychu lapáš? Ale keď mi vravíš,

že po ňom lapáš, máš ho zrazu dost.

Za ten čas, čo sa takto vyhováraš,

už si mi mohla všetko povedať.

Máš dobrú zvesť, či zlú? To jediné chcem

počuť – ostatné mi povieš potom.

Uspokoj ma už! Dobrú, a či zlú?

DOJKA. Nuž, veru si si vedela vybrať, veru hej. Romeo!

To sa teda podarilo. Tá tvár – tá ešte, ešte. Ale

noha! Aj druhá! Pár nôh – no ako by im nebolo

páru. A ako len kráča! A rukami takto! A vôbec,

celým telom! Pekný kvietok. Ale aj pekný chlap.

A zdvorilý – to teda nie je. No zato baran – čo

práve prišiel na svet, nevyzerá nežnejšie. Máš ty

rozum, dievča? Je to tvoj rozum. Urob, ako

myslíš – a pomáhaj ti pri tom Pán Boh. Čo bolo

na obed?

JÚLIA. Nie! Nehovor mi, čo už viem! Chcem vedieť,

čo povedal o našej svadbe. Vrav!

DOJKA. Ide mi z toho hlavu rozhodiť

ÚLOHY K UKÁZKE Č. 31

1. časť

1. Uvedte, aký rozdiel ste postrehli medzi divadelnou hrou a prozaickými textami.
2. Reprodukujte voľne dej z prvej časti ukážky.
3. Vyhľadajte v texte príklad na monológ.
4. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Rozpráva sa Romeo s mníchom Lorenzom večer?
  - b) Kto je Rozalína?
  - c) Kam poslala Júlia svoju dojkku?
  - d) Koľko hodín bola preč?
  - e) Ako sa volal sluha, ktorý ju sprevádzal?
  - f) Ako sa končí šiesty výstup druhého dejstva?
5. Vysvetlite Romeove slová:
Na plese som bol. V dome nepriateľa ranu mi spôsobila sladká strela. Strelu som vrátil. A len ty už nám pomôžeš vyzdraviť z dvoch čerstvých rán. Chceme liek lásky. Nie liek nenávisti. Daj nám ten liek – i mne, i jej ten istý.
6. Uvedte, ako sa prejavuje charakter hlavných aktérov v priamej reči, v monológoch alebo správaniach.
7. Vytvorte charakteristiku vedľajších postáv.
8. Zaujmite postoj k ich rozhodnutiu pomáhať hlavným hrdinom.
9. Vyjadrite svoj názor, či v reálnom svete existuje láska na prvý pohľad.
10. Pretransformujte ľubovoľnú časť druhého dejstva do prozaickej podoby. Text si zapíšte do pracovného zošita.

na dvadsať kusov. Bože, moja hlava!
A chrbát – tu aj tu. Ach, moje kríže!
Čert mi bol dlžen robiť tebe posla.
To hore-dole, to ma zabije.

JÚLIA. Veľmi ma mrzí, že ti nie je dobre.
Dojčička! Čo mi odkázal môj milý?

DOJKA. Odkázal... ako pravý gavalier...
vychovaný a láskavý a fešák...
Hotový svätec! Kde je mamička?

JÚLIA. Mamička? Doma. Kde by mala byť?
No prečo mi tak čudne odpovedáš?
„Odkázal ako pravý gavalier.”
A „kde je mamička”.

DOJKA. Ach, Bože, vari
horí, či čo? Maj trochu pocitu!
Pomasíruj mi ubolené kosti,
alebo sama si rob poštára.

JÚLIA. Už nevymýšľaj. Vrav, čo Romeo?

DOJKA. Si pripravená ísť dnes na spoveď?

JÚLIA. Som.

DOJKA. Tak utekaj za otcom Lorenzom.
Zosobáš ťa s tvojím vyvoleným.
Hľa, ako ti len zahoreli líčka!
A, ver mi, budú horieť ešte viac.
Bež, kam ti vravím – ja priviažem rebrík.
Polezie po ňom – keď si na tmu počká –
tvoj milý dnes. A rovno do hniezdočka!
Toto je úloha, čo na mne leží.

Idem sa najesť. A ty do kostola!

JÚLIA. Ach, dojčička! Už aby som tam bola!

Odídu.

6. výstup

Vystúpi MNÍCH (LORENZO) a ROMEO.

MNÍCH LORENZO. Nech zapáči sa táto svadba nebu,
aby nás po nej nenavštívil žiaľ.

ROMEO. Amen. A môže aj najväčší žiaľ
smelo prísť – nezmenší už moju radosť,
že som smel prežiť túto chvíľu s ňou.

Ty spojíš naše ruky svätým slovom,
a potom nech si robí smrť, čo vie.
Keď ona bude moja – mal som všetko.

MNÍCH LORENZO. Túžba, tá rýchlo zahorí aj zhasne.

Oheň a pušný prach sa triumfálne
pobozkajú – a bác! Je koniec básne.
Sladkého medu človek veľa nezje –
a keby zjedol, krkom späť mu lezie.
Tak z váhavosti ako z rýchlej ruje
je popol – miernosť oheň udržuje.

Vystúpi Júlia a nedočkavo objíme Romea.

Už ide. Vznáša sa tak ľahučko, že
neobrusuje ani tieňom zem.
Milenci, tí si môžu sadnúť aj
na babie leto, ktorým vietor zmieta.
Ach, aká ľahká je tá márnosť sveta!

JÚLIA. Smiem? Dobrý večer, otec spovedník.

MNÍCH LORENZO. Romeo ti dá odpoveď aj za mňa.

JÚLIA. Dal mi ich priveľa. Pár musím vrátiť.

ROMEO. Júlia, ak aj tebe preteká
rovnakým šťastím srdce, potom skús ho
premeniť na slová a vydýchni
do povetria tú neskutočnú hudbu –
tú radosť, ktorá stretla mňa aj teba!

JÚLIA. Netreba slov, kde mlčí pravá láska.
Je, lebo je. Nie preto, že sa hlása.
Ten, kto vie zrátať to, čo má, je bedár.
Vo mne sa zhromaždilo toľko lásky,
že za dva životy ju nezrátam.

MNÍCH LORENZO. Tak podte – vidím, že to ponáhľa.
Nerobte ešte z dvoch tiel jedno, pokým
nedala na to svätá cirkev pokyn.

Odídu.

ZAPAMÄTAJTE SI

Tragédia – jeden z hlavných dramatických žánrov. Pochádza z gréckeho slova tragoidia, v doslovnom preklade znamená „spev capov“. Zobrazuje človeka v boji s nepriateľskými silami, ktoré sú silnejšie ako on. Preto človek v tomto boji musí zahynúť.

Klasická tragédia (záväzná kompozícia):

1. *expozícia* (úvodná časť) – oboznámenie s hlavnými postavami, s prostredím a časom,
2. *kolízia* (zápletká) – udalosť s rozhodujúcim vplyvom na vývin a priebeh deja,
3. *kríza* (vyvrcholenie) – dejová situácia, v ktorej sa realizuje konflikt s rozhodujúcou zrážkou medzi hlavnými postavami,
4. *peripetia* – nečakaný dejový obrat,
5. *katastrofa* – tragické riešenie konfliktu.

Dejstvo – časť dramatického literárneho diela, ktorú tvorí súvislý sled udalostí a pri predvádzaní diela na javisku sa ohraničuje prestávkami. Podľa počtu dejstiev poznáme dramatické diela *jednodejstvé* (jednoaktovky) a *viacdejstvé*.

Výstup – menšia časť dejstva. Vo výstupoch sa mení počet postáv na javisku.

2. časť

V treťom dejstve Romeo zabije pri roztržke Tybalta, Júliinho bratanca. Je nútený odísť z Verony do vyhnanstva. Júlia sa ťažko vyrovnáva s jeho odchodom, má zlé tušenie a navyše rodičia jej našli ženícha...

TRETIE DEJSTVO

5. výstup

Vystúpia PANI CAPULETOVÁ a JÚLIA.

PANI CAPULETOVÁ. Júlia, ako ti je?

JÚLIA. Zle mi je.

PANI CAPULETOVÁ. Aj v noci oplakávaš bratanca?

Rada by si ho vyplavila z hrobu

slzami? Ani tak ho nevkriesiš.

Veľký žiaľ býva znakom veľkej lásky.

Priveľký prezrádza však nerozum.

JÚLIA. Na veľkú stratu je to malý plač.

PANI CAPULETOVÁ. Nič ani väčším na nej nezmeníš – Tybalt sa nevráti.

JÚLIA. Veď práve preto

nariekam, že môj plač je taký márný.

PANI CAPULETOVÁ. A možno viacej ako mŕtvy Tybalt do plaču núti ťa ten živý lotor.

JÚLIA. Lotor?

PANI CAPULETOVÁ. Ten vrah. Ten lotor Romeo.

JÚLIA. Lotor a on sú ako deň a noc.

Odpusť mu, Bože! Ja mu odpúšťam,

aj keď – nik nespôsobil mi viacej múk.

PANI CAPULETOVÁ. Ten darebák ťa mučí tým, že žije –

JÚLIA. – a nie je na dosah! – Hej! Tým ma mučí.

Len ja chcem pomstiť bratancovu smrť.

PANI CAPULETOVÁ. Neboj sa. Pomstíme ju, len už neplač.

Romeo utiekol vraj do Mantovy, nuž pošleme tam za ním po niekom taký jed, aký ešte neochutnal – a bude nasledovať Tybalta.

No teraz, dcérenka, aj lepšie správy.

JÚLIA. Smutnému srdcu každá dobrá správa uľaví – počúvam vás, mamička.

PANI CAPULETOVÁ. Tvoj otec myslí iba na teba.

Aby ťa dostal z toho zármutku,

chystá ti prekvapenie – šťastný deň.

Aj pre mňa je to prekvapujúce.

JÚLIA. Už horím zvedavostou. Aký deň?

PANI CAPULETOVÁ. Ach, dieťa moje! Vo štvrtok, hneď zrána, odvedie si ťa pekný mladý muž, gróf Paris, aby spravil z teba v chráme svätého Petra šťastnú manželku.

JÚLIA. Pri Petrovi aj pri tom jeho chráme

prisahám – nikdy sa to nestane!

Prečo tak zhurta sa mám zaňho vydať?

Čo spravil, aby si ma získal? Nič.

Povedzte oteckovi, že sa ešte

nevydám. A ak – prisahám, že radšej

za nenávideného Romea

než za Parisa. A vraj šťastný deň!

PANI CAPULETOVÁ. Ide sem otec! Povedz mu to sama.

Uvidíš, ako zareaguje.

Vstúpia CAPULET a DOJKA.

CAPULET. Žena, povedala si už

Júlii, ako sme sa rozhodli?

PANI CAPULETOVÁ. Nechce to počuť. Ďakuje, no nechce.

Možno sa, hlúpa, chce vydať až v hrobe.

CAPULET. Počkaj! Tomu som dobre nerozumel.

Ona to nechce počuť, nevďačnica?

Gróf sa jej máli? Ona, také nič –
a nie je šťastná, že sme pre ňu našli
takého hodnotného ženícha?

JÚLIA. Nie, nie som šťastná. Ale vďačná áno.
No aké šťastie, keď ho neľúbim?
Som vďačná však, že chcete moje šťastie.

CAPULET. Nie som, no som. Čo sú to za nezmysly?
Som vďačná za to, že ho neľúbim,
a nešťastná, že chcete moje šťastie...
Nevďačná, vďačná, šťastná, nešťastná –
ak vo štvrtok sa sama nepoberieš
po Parisovom boku pred oltár,
doveziem ťa tam na katovom voze,
ty flandra plesnivá, ty bledý strašiak,
ty papulnáč...

PANI CAPULETOVÁ. Už prestaň! Zbláznil si sa?

JÚLIA. Na kolenách vás prosím, milý otec!
Kľakne si.

Dajte mi povedať len slovíčko...

CAPULET. Dopekla s tebou, neposlušnica!
Vravím ti, vo štvrtok si v kostole –
alebo nikdy viac ťa nechcem vidieť.
A viac už ani slova, lebo mi
vyletí ruka. Trápilo nás, že nám
požehnal Pán Boh iba jedno dieťa,
a teraz vidím – jedno je až veľa.
Nie požehnanie – je to prekliatie.
Dňom, nocou, pri zábave, pri práci,
sám, v spoločnosti myslím iba na to,
ako ju dobre vydať. A keď nájdem
mladého, bohatého ženícha,
vzdelaného, a z nóbl rodiny,
čo prednosti by mohol rozdávať,
tak tá hus nie je naňho zvedavá,
šliape si po šťastí a rumádzga –
„nechcem sa vydávať“, „som ešte mladá“,
„neľúbim ho“ a „nenúťte ma, prosím“!
Nechceš ho? Nechci! Nik ťa nenúti.
Rob si, čo chceš, no vypadni mi z domu.
Jedno si pamätaj – ja nežartujem.
Štvrtok je za dverami – rozhodni sa.
Si moja – vyberiem ti manželku.
Nie si – choď zobrať, zomri na ulici,
mne je jedno, viac ťa nepoznám
a nepodedíš po mne ani groš.
Čo vravím, spravím. Mysli, kým je čas.
Odíde.

JÚLIA. Je milosrdné oko na nebi,
čo na dno môjho žiaľu dovidí?
Mamička drahá, nevyháňajte ma!
O mesiac odložte to! O týždeň!
Alebo ustelte mi svadobnú
posteľ v tej Tybaltovej mohyle.

PANI CAPULETOVÁ. Nevrav mi nič. Už nič ti
neporadím.
Rob si, čo chceš, aj pre mňa si už vzduch.
Odíde.

JÚLIA. Preboha, dojka, čo mám teraz robiť?
Môj muž je na zemi, môj manželský
sľub v nebi – naspäť môže mi ho z neba
priniesť len on, no najprv sám by musel
do neba. Upokoj ma, poraď mi!
Ach, prečo nebo skúša svoje pasce
na mne, na takom krehkom stvorení?
Povedz mi niečo, čo ma poteší.
Povzbud' ma, dojka!

DOJKA. Lahké povzbudenie.
Romea vyhnali a krk dám na to,
že sa už po vás nevráti. Ak príde,
tak iba tajne. Nuž, keď je takto,
najlepšie urobíte, dievčatko,
keď vezmete si grófa Parisa.
Veď je to krásny chlap!
Romeo naňho nemá. Iba orol
má také zelené a bystré oči
ako pán Paris. Nech ma vezme čert,
ak nečaká vás vedľa neho šťastie.
Väčšie než s Romeom! Veď Romeo
je pre vás mŕtvvy – no aj keby nebol,
čo máte zo živého?

JÚLIA. To vravíš zo srdca?

DOJKA. Aj z duše. Ak nie, nech ma trafi šľak!

JÚLIA. Amen.

DOJKA. Čože?

JÚLIA. Naozaj si ma krásne potešila.
Bež, povedz mojej matke, že som šla
k otcovi Lorenzovi na spoveď –
aby mi udobril Boh otecka.

DOJKA. Múdro. Už jej to bežím povedať.

Odíde.

JÚLIA. Tá stará ježibaba! Čertica!
Na neveru ma navádza a haní
Romea tými ústami, čo ešte
iba toť tisíc ráz ho chválili.
Jeden hriech väčší ako druhý. Prac sa!
Nepustím si ťa viacej do srdca.
A teraz za mníchom, čo liečiť vie.
Ak liek mi nedá, smrť mám v rezerve.
Odíde.

ŠTVRTÉ DEJSTVO

1. výstup

Vystúpia MNÍCH (LORENZO) a PARIS.

MNÍCH LORENZO. Vo štvrtok, pane? To je veľmi skoro.

PARIS. Tak si to želá otec nevesty
a nemám dôvod mu to vyhovárať.

MNÍCH LORENZO. A nevesta? Tej ste sa nespýtali?
To sa tak nerobí, to nemám rád.

PARIS. Júlia oplakáva Tybalta –
nedalo sa s ňou o tom hovoriť.
Na lásku nepríde reč v dome smútku.

Ale ten žiaľ ju ničí. I jej otec si myslí, že to trochu preháňa. Preto chce – múdro! – čím skôr vystrojiť svadbu a zastaviť tak povodeň. Sama by sa v tých slzách utopila – svadba ju vytrhne z jej samoty. Už viete, prečo to tak ponáhľa.

MNÍCH LORENZO. Ach, beda, viem aj, že to treba zdržať. Vravíme o nej, a hľa – prichádza.

Vystúpi JÚLIA.

PARIS. Som rád, že práve ideš, moja milá.

JÚLIA. Až budem vaša, potom budem milá.

PARIS. Z toho „až“ vo štvrtok už bude „už“.

JÚLIA. Čo má byť, bude.

MNÍCH LORENZO. Na poslednom súde!

PARIS. Prišli ste k Lorenzovi na spoveď?

JÚLIA. Musím sa vari spovedať aj vám?

PARIS. Vyspovedáte sa mu z lásky ku mne?

JÚLIA. Iste mu nezatajím svoju lásku.

PARIS. Rád by som počul vaše vyznanie.

JÚLIA. Vyznanie lásky platí, aj keď ho počujú uši spovedníka.

Nájdeš si chvíľku pre mňa, Lorenzo, alebo radšej mám prísť pred večernou?

MNÍCH LORENZO. Pre teba, milá dcéra, mám čas vždy.

Prosím vás, nechajte nás osamote.

PARIS. Chránboh vám prekážať! Vo štvrtok ráno prídem a zobudím vás, Júlia.

A zatiaľ jeden predsvadobný bozk.

Odíde.

JÚLIA. Zatvor tie dvere a potom plač so mnou. Akú mám nádej? Niet mi pomoci.

MNÍCH LORENZO. Počul som, čo ti hrozí, Júlia – a bezradne si nad tým lámam hlavu. Vo štvrtok ťa chcú vydať za toho grófa – vraj sa to nedá oddialiť.

JÚLIA. Iba si počul? Nič viac? Nepovieš mi, otče, ako sa mám tomu vyhnúť? Ak si s tým nevie rady tvoja múdrosť, odobri aspoň moje rozhodnutie a poradím si sama – touto dýkou. Boh spojil moje srdce s Romeovým – ty jeho ruku s mojou. Spojil si nám tie ruky navždy – môže taká ruka pečatiť inú zmluvu? Môže srdce tak zradiť? Nikdy. Skôr sa zabijem. Si starý, skúsený, nuž, porad' mi! Inak spor medzi mnou a zúfalstvom rozsúdi iba skrvavená čepeľ. Nôž nájde čestné východisko tam, kde zlyháva aj tvoja dôstojná autorita. Ty teda nevieš, či je pre mňa liek? Smrť, tá ma vylieči.

MNÍCH LORENZO. Dost', dcéra. Bola by tu jedna možnosť – zúfalá, ale o nič zúfalejšia

POMÔCKA K UKÁŽKE

máry – drevené nosidlá na truhlu

než to, čomu sa pokúšame predísť.

Ak radšej zomrieš, než by si si mala vziať grófa, mohla by si zvládnuť aj to, čo sa na smrť iba podobá, a predsa ťa to ušetrí i hanby horšej než smrť. Mal by som taký liek – ak nechýba ti odvaha ho užiť.

JÚLIA. Než vziať si Parisa, to radšej skočím z najvyššej veže – stačí skríknúť: skoč! Môžem žiť v hadej diere, v zlodejskom dúpäti, dať sa prikuť k medvedovi, alebo v noci zamknúť do kostnice, kde kosti hrkocú, kde trčia hnáty umrlcov, kde sa šklabia žlté lebky. Môžem si ľahnúť na najbližšie **máry** a s mŕtvou sa vyspať pod rubášom. Pred čím sa chviem, keď o tom iba vravím, to bez mihnutia oka rada spravím – len Romeovi nech ostanem verná.

MNÍCH LORENZO. Bež teda domov, tvár sa veselo a neodmietaj svadbu. Zajtra večer – zajtra je streda – si choď ľahnúť sama. Dojku čo najskôr vystrč za dvere. V posteli potom otvor fľaštičku a do dna vypi túto tekutinu. Pocítiš ospalosť a v žilách sa ti rozleje chlad. A nebudeš mať pulz. Žiadny dych, žiadne teplo, žiadny život. Spopolavejú ruže na tvojich perách i lícach. Ako okenice, za ktorými sa rozhostila noc, sa spustia tvoje viečka. Ako ľad ti stuhnú svaly a ty znehybnieš, no skrátka bude z teba mŕtvola. V tej požičanej maske smrti musíš byť štyridsaťdva hodín, po ktorých sa prebudiš ako z najsladšieho spánku. Keď ráno príde ženích, aby ťa odviezol do chrámu – ťa nájde mŕtvu. A potom, ako býva u nás zvykom, v najkrajších šatách, na odkrytých márach ťa ponesú do starodávnej hrobky, kam kladú všetkých Capuletovcov. Skôr než sa preberieš, už Romeo o všetkom bude vedieť. Dám mu správu. Príde a spolu so mnou bude bdieť nad tvojím prebúdzaním. Ešte v tú istú noc unesie ťa do Mantovy, a tak sa vyhneš hanbe, čo ti hrozí. Pravda, len ak si pevne rozhodnutá.

Si žena. Zlakneš sa a možno cúvneš.

JÚLIA. Neboj sa o môj strach a daj mi to.

MNÍCH LORENZO. Ber. A keď budeš statočná a silná, vyjde to. Pošlem posla do Mantovy – Romeo prečíta si všetko v liste.

JÚLIA. Ach, z lásky k nemu dokážem to iste! Zbohom, mních Lorenzo.

Odídu.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 31

2. časť

1. Vyberte z ukážky pasáže, ktoré najviac zapôsobili na vaše city.
2. Reprodukujte stručne, čo ste sa dozvedeli v ukážke z tretieho a štvrtého dejstva.
3. Analyzujte vzťahy v rodine Capuletovcov.
4. Odhaľte príčiny Júliinho utrpenia.
5. Nájdite tú časť textu, v ktorej Júlia pociťuje beznádej.
6. Zdôvodnite, prečo sa Júliino srdce uzavrelo voči dojke, ktorá ju vychovala. Argumentujte konkrétnymi príkladmi.
7. Kriticky posúďte spôsoby hľadania životného partnera v minulosti.
8. Posúďte Júliine možnosti.
9. Vžite sa do jej situácie a navrhните, čo by ste robili na jej mieste.
10. Diskutujte o tom, prečo chce mních Lorenzo dvojici pomôcť.
11. Prečítajte si celú divadelnú hru, prípadne si pozrite niektorú jej filmovú adaptáciu.
12. Zamyslite sa nad tým, či sa dalo tragédii predísť.

VEDELI STE?

- **William Shakespeare** sa narodil v „srdci Anglicka“ – Stratforde-upon-Avon. Nevie sa dátum narodenia, len presný dátum jeho pokrstenia – 26. apríl 1564.
- V decembri 1582 sa oženil s Anne Hathawayovou, ktorá bola od neho o osem rokov staršia, mali spolu tri deti.
- Ako dvadsaťosemročný opustil svoju rodinu, odišiel do Londýna a dal sa k divadlu, kde sa v marci 1592 v divadle *The Rose Theatre* hrala jeho hra *Harry VI.*
- Od roku 1593 až do jesene 1594 morová epidémia uzavrela londýnske divadlá, preto sa Shakespeare venoval písaniu básní. Keď však morová epidémia pominula, vrátil sa k divadlu ako herec a dramatik.
- Medzi najznámejšie Shakespeareove tragédie patria: *Hamlet*, *Romeo a Júlia*, *Othello*, *Macbeth* a *Kráľ Lear*.
- Písal aj komédie: *Ako sa vám páči*, *Veselé panie z Windsoru*, *Sen noci svätajánskej*, *Mnoho kriku pre nič*, *Skrotenie zlej ženy* a iné.
- Jeho divadelné hry sú dodnes súčasťou repertoárov nielen svetových, ale aj slovenských divadiel.
- Mnohé z nich sa dočkali aj filmového spracovania. Medzi najznámejšie patria: *Romeo a Júlia* (1968) režiséra Franca Zeffirelliho, kde si zahrali Leonard Whiting a Olivia Husseyová (v dobe natáčania filmu mala iba pätnásť rokov); moderná verzia *Romeo a Júlia*, režiséra Baza Luhrmanna, postavu Romea stvárnil mladačský Leonardo DiCaprio; *Romeo a Júlia* (2013) režiséra Carla Carleioho. Najnovším spracovaním je divadelno-televízny film *Romeo a Júlia* (2021), ktorý natočil režisér Simon Godwin za sedemnášť dní počas pandémie v prázdnom *National Theatre* v Londýne.
- Shakespeare je pochovaný pred hlavným oltárom kostola *Holy Trinity Church* v mestečku Stratford-upon-Avon, na náhrobnom kameni je vytesaný epitaf (veršovaný alebo neveršovaný nápis na náhrobný pomník, autor si ho najčastejšie napíše sám a určí si ho na svoj náhrobok):
Priateľ môj, pre Kristove rany, nevykop nikdy prach, ktorý skrýva tento hrob. Kto kameň zachová, nech Boh ho omilostí, a nech je prekliaty, kto pohne moje kosti.

JOZEF GREGOR-TAJOVSKÝ

(1874 – 1940)

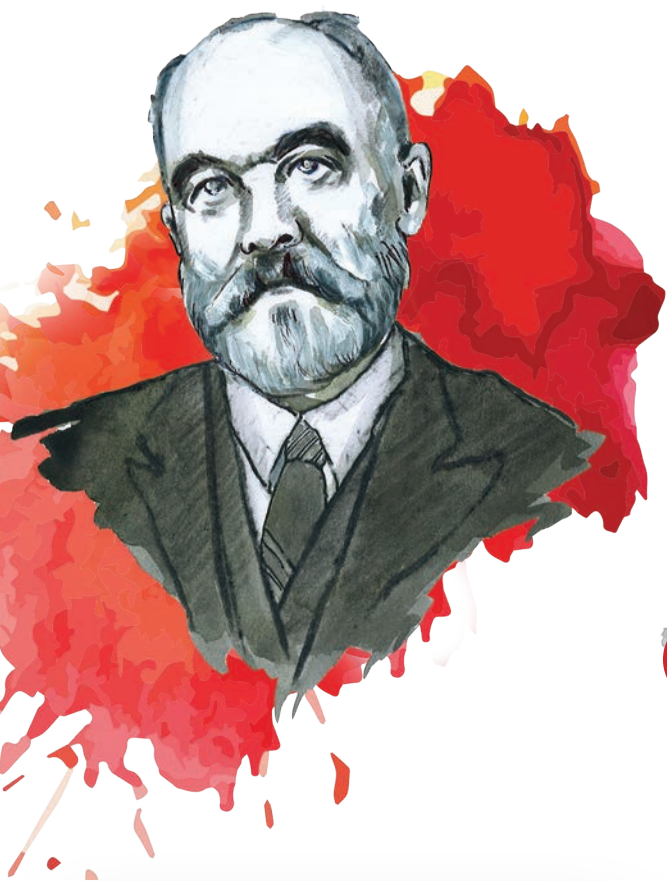
prozaik, dramatik

povolanie: učiteľ, úradník

vlastné meno: Jozef Gregor

pseudonymy: Gregor-Tajovský, Greško, Jano z Dohnian, Jozef Slovák, Kaprál, Podsokolovský, Tajovský

Ženský zákon (1901) je prvým úspešným literárno-dramatickým dielom Jozefa Gregora-Tajovského, ktorý dôverne poznal dedinu z detských čias. Základným motívom hry je láska dvoch mladých ľudí, ktorí musia čeliť mnohým prekážkam, aby si svoju lásku obhájili proti túžbe po majetku, sebeckosti, tvrdohlavosti a intrigám.

UKÁŽKA Č. 32:

ŽENSKÝ ZÁKON

OSOBY

ZUZA JAVOROVÁ, vdova

ANIČKA, jej dcéra

JANO MALECKÝ, uhliar

MARA, jeho žena a Zuzina sesternica

MIŠKO, ich syn, regrút

DORA KALINOVÁ, vdova a suseda

ŠTEVKO, sluha u Javorov

MLÁDENCI, DIEVČATÁ, DETI, MUZIKANTI

DEJSTVO I. (začiatok októbra)

Anička Javorová a Miško Malecký sú do seba zalúbení a dajú si sľub, že sa vezmú. Miška však povolajú na vojnu, preto sa rozhodnú o sľube povedať svojim rodičom. Miškov otec ich sľub podporuje. Verí im, že ho dodržia. Obe rodiny so vzťahom súhlasia dovtedy, kým sa nezačnú rozprávať o tom, kde budú mladí po svadbe bývať. Zuza je vdova a chce, aby ostali pri nej. Lenže ani Mara si nechce dať Miška z domu. Prvé dejstvo končí roztržkou medzi obidvomi ženami a odchodom Miška na vojnu.

DEJSTVO II. (koniec októbra)

*Jano Malecký odíde do mesta zariadiť, aby Miško nemusel narukovať. No len čo odíde, objaví sa u Maleckých Dora Kalinová so svojím plánom...
(Izba u Maleckých. Večer. Svetlo.)*

POMÔCKA K UKÁŽKE

truhla – starobyľý kus nábytku na ukladanie šatstva

grunt – gazdovský majetok, gazdovstvo (pôda, pozemky)

ostredok – úzka parcela role

prístupky – priženit sa do domácnosti rodičov manželky

VÝSTUP 1.

Mara, Dora.

MARA (*s Dorou lúpu bôb; vedľa košík; bijú hodiny*): Šesť! Ten veru ešte ani dnes nedôjde, a to už tretí večer, ako išiel. Či sa tomu niečo na ceste neprihodilo? Mám málo trápenia! A dosť ľahko. Bodaj to bol parom vzal i s akousi ich supravizitou! Premýšľajú páni, ako by chudobnému človeku horko-ťažko nadobudnutý grajciar vyvliekli.

DORA (*vzdychne*): Máš ty veru trápenia, nezávidím ti ho.
MARA: Veru ho mám navalené.

DORA: Ja by som – mne by sa vari hlava rozletela.

DORA: Tak, tetka, tak; veru by to každý neuniesol.

DORA: A čože ešte otec, ten už len dôjde, ale...

MARA (*rozumie*): To, to.

DORA: Čo s tými, ak ho pustia?

MARA (*myslí*): Nuž čože?! Ak bude Miško naliehať, ešte sa raz pošlem opýtať, a ak nie – rozišlo sa, a je po paráde. No veru, variže sa jej pôjdem prosieť, či čo?

DORA: To by si i blázon bola, blázon, a to veľký blázon, ešte sa ísť prosieť.

MARA: Ani nie!

DORA: Hoc sa ti i dievča páči...

MARA: To sa zlostím, že sa ešte i mne páči.

DORA: Páči... A nemá sa ti čo. Toť i včera, že – no, ani radšej ti to nepoviem. Ide ti niekto popod oblok Javorovie – tu šepot pred stajňou. Kuknem – nuž ktože vraj? Anička s Michlíkeje mládencom. Drží (*ukazuje Mare*) ju vraj takto za ruku, ťahá k sebe a len ak povedz, tak povedz. Len čo mu to mala povedať? Nuž, vidíš, Marka moja, že nie je všetko zlato, čo sa blyští. Takú nevestu hockde nájdeš.

MARA: A ktože vám to?

DORA: Veru nie nejaký táraj človek. Ani, reku, dívať na takú dievku. Jednému sa sľúbi, a s druhým vystáva – fuj! (*Odplúje.*)

MARA: To je veru fuj!

DORA (*zaliečavo*): Tak ja poviem, že váš syn si aj inakšie dievča môže vybrať, ako je Anča Javorovie. Veru môže! To ti ja poviem!

MARA (*akoby sama tomu neverila*): To sa vie, že hej!

DORA (*tajne*): Toť – ale to len tebe zjavím – i včera mi tak trochu šuchla – hádaj...

MARA: Ktože?

DORA: Stará richtárka – ale vieš, ani slova pred nikým.

MARA: Nie – čože by som!

DORA: Že by ona veru svojej Katuške (*dôrazne*) tisíckou **truhlu** vyložila. To ti je rozmyslieť, stvora božia: desať stovák. Kým ty jednu odložíš! To veru škoda bola opustiť za takú, čo ešte dvoch frajerov rada by mala okolo seba.

MARA (*zadivená*): Vari?...

DORA: Veruže!

MARA: Richtárka?

DORA: Richtárka.

MARA: Stará?

DORA: Stará richtárka.

MARA: Vedže nevravte.

DORA: Na moj dušu, je pravda, no – keď ti raz poviem. Vari by som ťa za blázna mala!

MARA: To viem, že nie.

DORA: Nevyslovila sa už zas tak určite, ale ja, vieš, mám veru dobrý nos. Lebo jej len Miško...

MARA: Náš Miško?

DORA: Váš. Len či ho pustia, to sa ma i do troch vrhov opýtala. A že by za poriadnym ešte i počkali.

MARA: Bá-á... (*Vyjde von.*)

DORA (*pozrie za ňou; po chvíľke*): A bude z toho niečo. Len vzácne! Materi už veľa netreba. Desiatky tiež na ceste nenájdem, a budú z toho i dve, ak to vykonám. (*Vstane.*)

VÝSTUP 2.

MARA (*sama, donesie lampu na stôl*): Už sú dobrá, a ako im dočínal za tú trochu kapusty, čo si ukradli. (*Glgne si z flašky; odnáša skleničku a pohárik do kasničky.*) Tisíckou, ale tisíckou, a toľký **grunt**, čo ho tí majú. A tuto – tie dve kravičky, to teliatko – groša sotva niečo – skade? On už piaty rok v zemi, veru ťažko odkladať. Dievča síce – (*myslí*) – ale budeš mať väčší grunt a peniaze. Čože je z peknej misky, keď je prázdna. A také chýry – na zaplutie. Ale stará richtárka! Že sa to tak dosiaľ v tajnosti – koho by rada. Dá pozor na reči – aby, že ako neponúka. „Na vášho Miška sa dozvedala.“ Keby si ma ty chcel, dieťa moje, počúvnuť – to by nebolo zle. Tisíčka do truhly – to sú peniaze. A keď ešte by i vari počkali. Že to skorej, kým nebol zapodený – s neporiadnicou.

Mara je pohoršená, keď sa dozvie, že Zuza hodila do ohňa list, ktorý Miško napísal Javorovcom. Dora naďalej intriguje. Anička chce vedieť, či Miška pustia z vojny, preto ide k Maleckým. No Mara sa k nej správa odmerane a oznámi jej, že ona už našla synovi inú nevestu. Anička odchádza s plačom. Medzitým ju mama hľadá u Maleckých...

VÝSTUP 5.

Mara. Neskoršie Zuza.

ZUZA (*pribehne*): Domov! (*Obzrie sa po javisku.*) Kde je moje dievča?

MARA: Choď si za ním!

ZUZA: Sem šla! Videli!

MARA: Ja som ju nevolala, čože robíš krik?

ZUZA: Krik! Lebo chcem vedieť, kde je moje dievča!

MARA: Schovanú ju mám ako ty môjho syna!

ZUZA (*skočí k nej*): Ktože to povie? Tvoj syn mi dievča spochabil, ale už som urobila poriadok! (*Odvráti sa.*)

MARA: No, veď vám on už viac nebude, len nech sa dozvie, s akou neporiadnicou sa zapodel!

ZUZA: Ani nepotrebujem, lebo s každým listom tak urobím! (*Odchádza.*)

MARA: Neboj sa, nebudeš ho viac páliť, kým ten tam bude, to ti za to dobre stojím!

VÝSTUP 6.

Mara, Dora.

DORA (*dnu, tajne*): Však to Zuza tu bola – lebo to je jej krik.

MARA: Kdeže ste toľký čas? Už som vás i doma hľadala. Má ma od zlosti vychytiť!

DORA: Bola som sa dopraviť s richtárkou. Čože sa stalo, Marka?

MARA: Aj, len počujte. On písal, na zlosť moju iba!

DORA: Miško?

MARA: Ten!

DORA: A pustia ho?

MARA: Že pustia.

DORA: To ďakovať bohu, či som rada! Nuž a?

MARA: Bežím po vás, tu tá márna, nehanblivá...

DORA: Anča?

MARA: Tá, a sotva pustí kľučku – tu Zuza, a ako jej len to hrdlo stačilo, za ruku ma trhala, že ona chce vedieť, kde je jej dievča, a že sem šlo, že tu musí byť – aj, aj, že som sa vám už vari nazdala, že sa mi niečo stane od jedu. Nuž či som ju ja volala? Veď som ju domov durila!

DORA: A čože chcelo, ktože jej?

MARA: Nuž, ktože vám jej? Veď im vraj písal.

DORA: Bá-a?

MARA: Ale, že mať hned' do ohňa – tak už potom zato priletela.

DORA: Do ohňa! Aj to je pekne, to je už len pekne, fuj, fi, fi. Ja by som to už nemohla, ani, ani čo by som ho už nenávidela. Nie, Marka. A ty by si to vzala do domu? Ej, to by nectilo ani teba, ani Miška, ani Jana, ani celý váš príbytok poctivý.

MARA: Tak vidíte, tak si ho ctia, a ja ho mám ešte do takého domu dať. (*Stisne zuby.*)

DORA: To, to, to by si mu už len dožičila! Veď by ti ho tá ešte vari i bijala, keby sa nazlostila. A takto ho budeš doma mať, a ako vravím: tisícku do truhly, dve kravy do stajne, kus lúky do úžitku, alebo i hned' prepísať, i ešte tri **ostredky**, ktoré by si len vybral. Tak sa ti

i Janovi dali pozdraviť.

MARA: Aj, to by bolo, to by bolo, teta Dorka. Toľko všeličoho, čím tam oplývajú... Syn môj drahý! (*Plače; spamätá sa.*) Len či tá, len či tá tomu nešla naproti? Mne sa tak vidí.

DORA: Vari Anča?

MARA: Nuž akože, lebo volala „ujček“, keď tá priletela po ňu. Už alebo nešla domov, alebo mu šla naproti. Bude teraz uňho ochrany hľadať, keď i dosiaľ im nadžal. To vám je muž a otec, akého na svete nieto!

DORA: A tak ešte dnes príde?

MARA: Tak píše, tam je karta.

DORA: To, Marka, musíme s ním takto: ty neukážeš mu ani najmenšieho hnevu. (*Pozrie kartu a položí späť.*)

MARA: Ja sa nezdržím!

DORA: Nie, nie, nie! To by hned' zle bolo. Musíš čím najláskavejšie k nemu, a tak ho zaobkolesíme, zaobkolesíme, ja ti pomôžem, a tak sa nám skorej poddá, ako keby si hurtom naň. Pánboh chráň a zavaruj! Ani by sme ho nehli.

MARA: A ak ti tá príde s ním?

DORA: Tá dievčica pochabá? Aj – (*myslí*) i s ňou tak.

Akoby sa nič nebolo stalo. Keď Jana nakriatne – pošle ju sám domov, sám. Alebo ja spravím s ňou poriadok.

MARA: Ja nemyslím, tetka Dorka, že by to tak šlo.

DORA: No, už len na mňa nechaj, Marka. Ja ich prevediem.

MARA, DORA (*Zalomia rukami od prekvapenia.*)

VÝSTUP 7.

Predošlé, Jano, Anička.

JANO (*vedie Aničku za ruku, k nej*): Nič sa ty neboj.

MARA (*k Dore*): Či vám nevravím?

ANIČKA: Ale tetka ma vyženú...

JANO: Nevyženie.

DORA (*k Mare*): Prežri, prežri, Marka.

MARA: Ba nech ide, mať ju hľadá.

JANO: A nech hľadá – tu je. (*K Aničke.*) Len si ty sadni. (*Anička stojí, Jano skladá kapsu z boku na klin do kúta.*)

DORA: Ale jej mať sa bude trápiť, kde sa podela.

(*K Aničke.*) Len si ty mala domov ísť.

ZAPAMÄTAJTE SI

Komédia alebo veselohra – popri tragédii druhý hlavný žáner drámy. Zobrazuje sa v nej smiešnosť, komickosť niektorých stránok ľudského života. Ostrie jej humoru je zacielené hlavne na negatívne ľudské vlastnosti, prípadne záporné javy spoločenského života. Najčastejším prostriedkom na vyvolávanie smiechu je zobrazenie malicherných sporov medzi ľuďmi. Komédia je významným prostriedkom boja proti zlu.

Medzi najznámejších tvorcov veselohier v slovenskej literatúre patria Ján Chalupka (*Kocúrko*, *Všetko naopak*), Ján Palárik (*Dobrodružstvo pri obžinkoch*, *Inkognito*), Jozef Gregor-Tajovský (*Ženský zákon*), Ivan Stodola (*Jožko Púček a jeho kariéra*) a iní.

JANO: Nech sa trápi – ty sa nebudeš!
MARA (*zvrtné*): No, len že si už došiel!
DORA: A že šťastlivo ste pochodili, však?
JANO: Ďakovať bohu, dobre sa mi vodilo. (*K Aničke*.) Čože si nesadneš? Alebo, takto, zabehni po svoju mater, že som už doma, aby sa nič nezduvala, aby prišla k nám.
MARA, DORA (*Pozerajú jedna na druhú*.)
ANIČKA: Tí mne nepôjdu.
MARA: Po tú ani neposielaj, tá nepríde.
JANO: No, len povedz, že som ťa ja poslal.
MARA (*k Dorke*): Vidíte, Dorcka!
DORA (*k Marke*): Akoby žlče nemal.
ANIČKA: Ja idem, ale mama mi nepôjdu. (*Odíde*.)
JANO (*za ňou*): Že prídem ja po ňu, ak nepríde, tak sa jej pozdrav.
DORA (*S Aničkou odíde*.)
JANO (*sadá k stolu*): To tá karta?
MARA: To... (*Prežrie slovo*.)
JANO: A tá že tu čo zas chce? Či jej ešte málo bolo, čo som jej dočínal?
MARA (*tajne*): Mne tiež bolo divné, ale tá ti nám, otec, zle nechce.
JANO: Akože nám nechce?
MARA: Dobre: to by veru bolo nášmu Miškovi inakšie, ako ešte toto.
JANO: Nerozumiem ťa, vrav, ako sa patrí.
MARA (*vzácné*): Tisícku mu dávajú s Katuškou richtáreje, (*k vstúpivšej Dore*) však, tetka, tisícku?
DORA: Veru tisícku, dve kravy hneď do stajne a tri ostredky, tie najlepšie...
JANO (*prísne k Dore*): A to si už ty doniesla!
DORA: Zle vám neprajem.
JANO: Vidieť, že ani dobre nie. Čože si ty, keď nám tak dobre praješ, neprišla, kým si ešte neboli slúbení! Nedorástla im dcéra!
DORA: Že som to len teraz počula.
JANO: No, a ja to ani teraz nechcem počuť. Môj syn, ktorú si vybral, tá sa mu dostane. Ja ho nebudem nasilu od nej trhať a s druhou viazať, aby sa na druhý týždeň bájali, alebo vyhánal ju ku mne, že som mu ju ja nanútil.
DORA: Čože je richtáreje Katuša vari nie poriadno dievča?
JANO: To ja neškriepim, ale rozbroja nebudem začínať ani ja, ani nikto v mojom dome. Dosť ho bolo dosiaľ. (*Vstane*.) A už sa ber! (*Ukáže rukou do dvier*.) Ja ťa nestrpím v mojom dome!
Marš! Tebe nikto nenaložil môjmu synovi ženu hľadať.
MARA: Zato ju ty nemusíš vyháňať.
DORA: Ja i sama potrafiť! (*Zvrtné sa*.)
JANO: A teda už! Lebo – hrmen!
DORA (*von cestou*): A teraz sa už just postavím!
JANO: Že som už doma nebol, nuž sa dovliekla.
A inokedy za štvrt roka sa neukáže! A obchodí človeka, iba do ostredka ti potrafi...
MARA: A čo sa čo bude robiť, ja si ho ani ta, ani takej nedám!
JANO: Akej?

MARA: Neporiadnej, i s materou. (*So žiaľom*.) Tot, píše im, a ona do ohňa hodí jeho list.
JANO: Už som počul – to len tebe kvôli.
MARA: Áno, mne, mne!
JANO: Že sa nechce s tebou prhlieť. Radšej ustúpi.
MARA: I ona sa s inými vodí, aby si vedel...
JANO: Ani to nie je pravda!
MARA: Ba je pravda! Len ty si hluchý i slepý!
JANO: No, len sa už vyjeduj!
MARA: I sa musím jedovať. Lebo tak poriadny muž a otec neurobí, čo si ty svojmu dieťaťu.
JANO: Čože som mu?
MARA: Vyháňaj ho. Ako keby si ich mal piatich, že by si ich musel vyháňať, na **prístupky** dávať – do služby.
JANO: Sám si to vyvolil. (*Berie klobúk*.)
MARA: Ale ty máš mať rozum a nedať si ho k takým, a keď nám dievča ponúkajú do domu, a s tisíckou.
JANO: To je to, tá tebe rozum zatemnila. (*Odchádza*.)
MARA: Tak, už si prišiel, už leť zasa za ňou! A ja si syna nepustím z domu, aby si vedel, že nepustím. A čo sa všetci na hlavu postavíte! Ty si sa i mňa mal opýtať, nie ho len tak do sveta sľubovať, mňa za opitú vyhlásiť! A ona mu ešte prisvedčí. To mňa žerie! Keďže som teda podľa vás opitá, a to ti stojím za to, že ho nedostaneš, kým som mu ja mať! Zajtrajší deň mu dám odpísať.
JANO: Najmem ti notárovho pisára. (*Odíde*.)
MARA: Vedia ešte ľudia písať i okrem teba. Dorcka budú diktovať všetko, čo vedia o nich: list do ohňa, s inými sa vodí, a tuto tisícka, dve kravy, tri ostredky. On vás sám nechá, viem, keď sa to všetko dozvie. A just sa idem napiť. (*Pokročí a pije zo známej skleničky*.) Tak, teraz mi ho príd, veď ťa vypravím!

VÝSTUP 8.

Mara, Jano, Zuza, Anička.

JANO (*Ťahá Zuzu za ruku dnu*.)
ZUZA: Ale, ani sa nesil.
ANIČKA (*vše zvolna potisne Zuzu dnu; s plačom*): Ba len poďte, mama, že sa pomeríte!
MARA: Horké naše pomerenie!
JANO: Ja uvidím!
ANIČKA (*chytí Maru za ruku; s plačom, prosebne*):
Nastokrát vás prosím, tetka moja...
MARA: Ani počuť, ani počuť, ani nie! Ja som opitá!
ZUZA: No, tak, keď ani počuť, tak ani počuť! (*Zvrtné sa, strojac sa odísť, k Aničke*): A ty sa ber!
(*Chytí ju za ruku*.)
ANIČKA: Mama moj-á... (*Chytí sa Jana*.)
JANO: Ženy, majteže svedomie, nemučte dievča!
MARA: Opitá nemá rozumu!
ZUZA: A triezva pohotove. (*Ťahá Aničku von*.)
JANO: Nemáš ho ani ty, keď ideš. To je ženský zákon!
(*V hneve sadne*.) Ani dobrotky, ani zlotky.

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 32

1. Páčila sa vám ukážka? Odôvodnite, prečo áno alebo prečo nie.
2. Prerozprávajte stručne dej divadelnej hry.
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Ako sa volá richtárkina dcéra?
  - b) Aké veno jej dávajú?
  - c) Koľko rokov je Zuza vdova?
  - d) Kto je Dora?
  - e) Koľko detí majú Mara a Jano Maleckí?
4. Vyhladajte slová, ktoré demonštrujú ľudovosť Tajovského jazyka. Prečo ich dramatik použil?
5. Uvedte, ako sa prejavuje charakter jednotlivých postáv v priamej reči, v monológu alebo správaním.
6. Nájdite, ktorá z postáv je nositeľom „zdravého rozumu“. Podložte svoje tvrdenie konkrétnymi príkladmi.
7. Zdôvodnite príčiny menších i väčších konfliktov medzi postavami.
8. Kriticky posúďte správanie Dory Kalinovej.
9. Odkryte dôvody jej správania.
10. Vysvetlite, či považujete názov *Ženský zákon* za priliehavý. Nájdite jeho súvislosť s obsahom divadelnej hry.
11. Rozdelte si úlohy a zahrajte si úryvok z hry. Prehovory jednotlivých postáv prečítajte výrazne v súlade s ich charakterom.
12. Porovnajzte divadelnú hru Jozefa Gregora-Tajovského s hrou Williama Shakespeara. Čo majú spoločné a čím sa líšia? Všimnite si žáner, námet, základný konflikt, formu spracovania, výber jazykových prostriedkov.
13. Pozrite si televízne spracovanie hry *Ženský zákon* (1967) v réžii Pavla Haspru.

VEDELI STE?

- *Ženský zákon* je jediná veselohra, ktorú **Jozef Gregor-Tajovský** napísal. Nasledovali hry vážneho až tragického zamerania: *Matka* (1906), *Nový život* (1909), *Statky-zmätky* (1909), *V službe* (1911), *Hriech* (1911), *Tma* (1912), *Smrť Ďurka Langsfelda* (1923, 1932), *Blúznivci* (1934) a *Hrdina* (1938).
- *Ženský zákon* patrí od svojho vzniku k najvyhľadávanejším hrám slovenskej dramatickej tvorby. Slovenské ochotnícke súbory i profesionálne divadlá často uvádzajú *Ženský zákon* na svojich javiskách pre svoj humor a optimistický charakter.

MILAN LASICA & JÚLIUS SATINSKÝ

(1940 – 2021)

herec, humorista, dramatik, textár, moderátor,
glosátor, režisér, spevák

(1941 – 2002)

herec, humorista, dramatik, publicista, autor
literatúry pre deti a mládež

Milan Lasica a Július Satinský priniesli do slovenskej divadelnej kultúry vlastný typ kabaretu. Svojím bezprostredným humorom a schopnosťou improvizácie si získali svoj stabilný okruh divákov. Spisovateľ a publicista Kornel Földvári o nich povedal: „Ich humor je ako švédsky stôl – každý si z neho vyberie, na čo má chuť, niekto kaviár a iný slaninu.”

UKÁŽKA Č. 33:

ŠPANIELSKA ČIŽMA

Stredoveká mučiarenň

MUŽ (Satinský): Ach, božemôj dobrý, keby som to už mal za sebou. Ja to asi nevydržím. Ja za to nemôžem, ale ja sa strašne bojím. Kamaráti mi vraveli, že vraj to veľmi bolí. A možno ma budú aj v kolese lámať. Bfí. Prečo to všetko? Vari za to, že som ukradol šestnásť vajec z panskej stodoly? Tisíc striel im do matere, veď vajcia patria všetkým! A teraz ma budú na škripec naťahovať. Akým právom? Veď som sa neobohacoval. Ja som sa o tie vajcia chcel s kamarátmi spravodlivo podeliť. Jano by dostal jedno, Mišo tiež jedno a mne ten zvyšok. Tak čo? Dočerta, to je smola. Uchmatneš len tak, idúcky, zopár vajec, ani ti na um nepríde, že by to mohla byť regulárna krádež, a bác ho! Hneď ťa strčia do mučiarne. A potom, že vraj bohatým treba brať! Toť! Na to ja už nikdy nenaletím. Nepoviem – keď som vlani odvliekol richtárovi z maštale štyri kravy a kozu, prosím. To bola krádež ako sa patrí. A nič sa mi nestalo. Lebo ma nechytli. A teraz biednych šestnásť vajec, a hybaj do mučiarne. Lebo ma chytli. Ech!

Zvuk, kroky, štrngot zámky.

MUŽ: No namojveru, už ide ten ozembuch, čo tu týra pectivých ľudí. Ten mi dá. Bolo mi to treba?

Do mučiarne vojde katov pomocník – mučiar, kladie na stolík zvitok pergamenu, číta si v ňom, pozrie na muža, usmeje sa povzbudivo. Muž sa na neho díva s čoraz väčšou hrôzou.

MUČIAR (Lasica): Teplo, čo?

MUŽ: Strašne.

MUČIAR: A ešte len bude. Zišlo by sa otvoriť okno, čo?

MUŽ: No.

ZAPAMÄTAJTE SI

Skeč – krátky dramatický výstup so satirickým zameraním, zväčša na aktuálne udalosti. Dôležitými zložkami sú obsahová stránka textu, založená na situačnom humore a záverečná pointa s prekvapivým vyznením.

Kabaret – zábavné humoristicko-satirické divadlo, zložené zvyčajne z malých foriem. Pripravujú ho viacerí autori a hudobní skladatelia. Významnú úlohu má konferenciér, ktorý uvádza jednotlivé čísla (skeče, šansóny...).

Stand-up comedy – dialóg komika s publikom, základom je správne načasovanie konečnej pointy. Stand-up comedy pochádza z prelomu 18. až 19. storočia. Dodnes existuje rivalita medzi USA a Veľkou Britániou o vznik tohto žánru. Rozmach stand-up comedy nastal až od sedemdesiatych rokov 20. storočia. Medzi našich najznámejších stand-up komikov patria Lujza Schrámeková Garajová, Juraj Šoko Tabaček, Tomáš Hudák, Michael Szatmáry, Ján Gordulič a iní.

MUČIAR: Keby tu dáke bolo. Vydržíš ešte chvíľu. Musím si premazať sersámy. (*Ide k mučiacim nástrojom, utiera ich handričkou a kvapká do nich olej, kontroluje, či fungujú. Pri španielskej čižme pozrie na muža.*) Toto vraj bohovsky bolí. Ohromný vynález. Španielska čižma, každý sa prizná. Ved' uvidíš. (*Skončí s mazaním, otvorí zvitok pergamenu.*) No. Tak môžeme začať. Meno?

MUŽ: Števo Kyjanica.

MUČIAR: Počkať, počkať. Nie tak zhurta. Pekne postupne. Čo si prvý raz v mučiarni?

MUŽ: Prvý.

MUČIAR: Tak pekne po poriadku. Ja sa ťa najprv opýtam, ako sa voláš.

MUŽ: Števo Kyjanica.

MUČIAR: Počkaj! Kam sa ponáhľaš? Ja sa ťa opýtam, ako sa voláš, a ty mi to nebudeš chcieť povedať.

MUŽ: A prečo?

MUČIAR: Aby som ťa mohol mučiť, nie?! To je také ťažké pochopiť? Spýtam sa ťa na meno a ty musíš čušať. Jasné?

MUŽ: A potom čo?

MUČIAR: Potom ti pricviknem prsty kliešťami.

MUŽ: A potom už môžem povedať meno?

MUČIAR: Ešte nie. Najprv musíš kričať: Nepoviem, nepoviem.

MUŽ: Koľko ráz?

MUČIAR: Čo ja viem? Koľko vydržíš.

MUŽ: A potom už meno?

MUČIAR: Len pomaly. Ja ti nasadím španielsku čižmu, túto, poriadne pritiahnem a až potom povieš, ako sa voláš.

MUŽ: Števo Kyjanica.

MUČIAR: Nie teraz, potom! Čo si spadol z duba? Ved' ti vravím po slovensky, že ťa musím najprv mučiť. Ja sa tu na teba chystám celé dopoludnie, a ty si jednoducho prídeš a povieš – volám sa Števo Kyjanica. Kde sme? V krčme?

MUŽ: V mučiarni.

MUČIAR: Tak vidíš. Ešte raz. Meno? (*Muž záporne zavrtí hlavou.*) Výborne, Štefan. Vidíš, že to ide. A teraz si vezmem kliešte... (*Berie kliešte.*)... a povieš mi, ako sa voláš?

MUŽ: Števo Kyjanica, Števo Kyjanica...

MUČIAR: Choď do frasa, zase si to pokazil! Najprv ti pricvaknem prsty a ty musíš kričať: Nepoviem, nepoviem!

MUŽ: Prečo by som nepovedal? Čo je na tom, že sa volám Kyjanica? Ja s tým nerobím žiadne tajnosti. Som Števo Kyjanica z Katarínskej Huty a hotovo.

MUČIAR: Božemôj, koho mi to sem poslali? Ešte aj bydlisko vytára len tak mirnix-dirnix. Chlape mizerný, vari nemáš v tele kúska hrdošti? Čo si ty za človeka?

MUŽ: Ja som Števo Kyjanica.

MUČIAR: Ty počúvaj, ak neprestaneš, ja ťa niečím ovalím.

MUŽ: A to už prečo? Ved' som sa priznal. Volám sa Števo Kyjanica a ku všetkému ostatnému sa priznávam tiež. Aj bez mučenia.

MUČIAR: No ešte to by chýbalo!

MUŽ: A čo sa vám nepáči? Sám ste vraveli, že sa tu každý prizná.

MUČIAR: To je pravda. Lenže až potom, keď ho poriadne priškripnem.

MUŽ: Mňa netreba ani priškripnúť. Ja sa priznám hneď.

MUČIAR: A to je zakázané, keď chceš vedieť. To by som pekne dopadol, keby sa hneď každý priznal. (*Ukazuje na španielsku čižmu.*) A toto by tu potom načo bolo? Pozri, ako sa ligoce. Od rána som ju pulíroval.

MUŽ: Nuž... nemôžem povedať... máte to tu pekné.

Udržiavané. To hneď vidieť.

MUČIAR: Vďaka? Ved' sa tu aj nadriem. Ako taký kôň. Pozri tieto klince. Ako nové, čo?

MUŽ: Mhm.

MUČIAR: No vidíš. A najmenej tridsať ráz sú už použité. Tie pichám tuto pod rebrá, a keď treba, tak ich ešte pritlčiem. Ale väčšinou už netreba. (*Ukazuje mužovi štipec.*) A toto je môj vlastný vynález. Za to som dostal pochvalu.

MUŽ: A to je načo?

MUČIAR: Na nos. Keď sa niekto dlho nepriznáva, tak mu začnem odštipkávať z nosa. Hneď všetko vyblaboce. Ved' k tomu sa ešte dostaneme.

MUŽ: Nedostaneme. Ja si z nosa štipkať nedám. Radšej všetko vyblabocem dobrovoľne.

MUČIAR: Štefan, vari by si mal to srdce?

MUŽ: Ja sa trápiť nedám.

MUČIAR: Ale ved' nesmieš byť taký egoista. Ber ohľad aj na iných. Čo myslíš, že ja ťa chcem mučiť len tak pre nič za nič? Ved' mňa to tiež bohvieako nebaví.

MUŽ: Naozaj?

MUČIAR: No tak... trochu ma to baví... človek musí mať dáku radosť aj z tej roboty, nie? Ako by to vyzeralo, keby som to nerobil aspoň trochu s chuťou? Ale poviem ti, je to riadna drina. Niekedy si ani ruky necítim. A večer, keď prídem domov, zvalím sa do postele ako klát. Chlapče, nebudeš mi veriť, ale toto ti je ťažký chlebič.

MUŽ: Mali ste si vybrať ľahší.

MUČIAR: Ja som si ho nevyberal. Ja som chcel ísť za farára, ale rodičia ma prinútili. Ževraj toto je istejšie. Števkó, zľutuj sa, daj sa trocha mučiť. Mne urobíš dobre a ty budeš mať pokoj. Možno, že už navždy.

MUŽ: Veď ja by som aj pristal. Ale keď sa bojím, že to bude bolieť.

MUČIAR: Dačo hádam znesieš?

MUŽ: A čo ak neznesiem? Ja sa radšej priznám hneď. Volám sa...

MUČIAR: Števo, ešte nemenuj!

MUŽ: ... mám štyridsať rokov, ženu a päť detí...

MUČIAR: A prečo tak dobrovoľne? Vyhodia ma z roboty.

MUŽ: ... bývam v Katarínskej Hute a včera som ukradol šesťnásť vajec z panskej stodoly.

MUČIAR (*zakryl si uši*): Hovoril si niečo?

MUŽ: Že som včera ukradol šesťnásť vajec.

MUČIAR (*odkryje si uši*): Nepočul som ani slovo. Nedá sa nič robiť, Števkó, bez mučenia to nejde. Neboj sa, potom ťa komplet vymasírujem. Budeš ako rybička.

MUŽ: Tak sa spytujte.

MUČIAR: Ako sa voláš?

MUŽ (*záporne zavrtí hlavou*).

MUČIAR: Fajn, Kyjanica. Použijem teda kliešte. Teraz ťa pricviknem kliešťami a ty budeš kričať. Vieš, čo budeš kričať? Výborne, Štefan. Páčiš sa mi.

MUŽ: Koľko máte detí?

MUČIAR: Štyri. Prečo?

MUŽ: Mlieko pijú?

MUČIAR: Pijú.

MUŽ: A kravu máte?

MUČIAR: Krava zdochla.

MUŽ: Mal by som jednu. Ako pre vás.

MUČIAR: Len tak?

MUŽ: Ja vám kravu, vy mne... bez klieští.

MUČIAR (*odloží kliešte*): Ale nie aby si to vyblabotal!

MUŽ: Len ak by ma mučili.

MUČIAR: Neboj sa. Tu mučím len ja. Takže prejdeme hneď na španielsku čižmu. Daj sem nohu.

MUŽ (*vloží nohu do čižmy*): A vajcia nepotrebuje?

MUČIAR: Vajec mám dosť.

MUŽ: Škoda.

MUČIAR: Keď pritiahnem, povieš meno. Rozumeno?

MUŽ: Mhm.

MUČIAR: Ale najskôr trochu krič. (*Pritiahne čižmu.*) Čo nekričíš?

MUŽ: Veď nebolí.

MUČIAR: A teraz?

MUŽ: Nič.

MUČIAR: Ale teraz už hádam...

MUŽ: Nebolí.

MUČIAR: Ako je to možné?

MUŽ: Čo ja viem?

MUČIAR (*pritiahuje čižmu ostošest, pozrie na muža, ten bezradne krčí plecami*): Veď som ju včera použil, a bolelo. A ráno som ju pulíroval. Musí bolieť!

MUŽ: Nemôžem si pomôcť, ale nebolí. Skúste ešte pritiahnúť.

MUČIAR: Viac sa už nedá.

MUŽ: Tak potom nepoviem.

MUČIAR: No ale toto! Ani nič necítiš?

MUŽ: Cítim.

MUČIAR: Čo?

MUŽ: Slivovicu.

MUČIAR: To je zo mňa. A z nohy?

MUŽ: Z nohy necítim nič.

MUČIAR: Namojdušu?

MUŽ: Prisahám.

MUČIAR: No spánombohom. Toto sa mi ešte nestalo.

Ty, a nemohol by si... aspoň meno... dobrovoľne?

MUŽ: Ani mi na um nepríde. Keď som už tu, tak ma mučte.

MUČIAR: Anciáša jeho aj s čižmou. Ale ešte včera fungovala. Počkaj. (*Odmontuje mužovi čižmu, sám do nej vloží nohu.*) Pritiahni. Au!

MUŽ: Bolí?

MUČIAR: Že či!

MUŽ: A teraz?

MUČIAR: Neblázni. Funguje!

MUŽ: Meno?

MUČIAR: Aké meno?

MUŽ: Tvoje.

MUČIAR: Lošonci.

MUŽ: Naozaj?

MUČIAR: Fakt.

MUŽ: A nie si ty náhodou Kyjanica?

MUČIAR: Nie.

MUŽ (*pritiahne čižmu*): Naozaj?

MUČIAR: Som.

MUŽ: Čo?

MUČIAR: Kyjanica.

MUŽ: Štefan?

MUČIAR: Štefan.

MUŽ: A odkiaľ?

MUČIAR: Z Katarínskej Huty. Au! Žena a päť detí.

MUŽ: A včera čo bolo?

MUČIAR: Čo by bolo? Streda.

MUŽ: A viac nič?

MUČIAR: Au! Ukradol som vajcia z panskej stodoly.

MUŽ: Koľko?

MUČIAR: Desať...? Au! Šesťnásť.

MUŽ: No vidíš, a je to vonku! (*Potľapká španielsku čižmu.*) Čertovský vynález. A čo noha? Bolí?

MUČIAR: Bolí. A tvoja?

MUŽ: Kdeže! Tá voľačo znesie! Bukové drevo, kamarát. (*Poklepe si po nohe a odkrivká.*)

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 33

1. Identifikujte všetky zvuky v ukážke.
2. Vyberte najkomickejšie pasáže.
3. Precvičte si pamäť a odpovedzte na otázky:
  - a) Prečo sa ocitol Števo Kyjanica v mučiarni?
  - b) Koľko mal rokov?
  - c) Koľko mal detí?
  - d) Odkiaľ pochádzal?
  - e) Ako sa volal mučiar?
  - f) Mal mučiar deti?
4. Vyhľadajte spôsoby mučenia v stredoveku, ktoré naznačuje ukážka.
5. Objasnite, prečo vníma Števo Kyjanica svoje uväznenie ako nespravodlivé.
6. Zosumarizujte vlastnosti ľudí i mnohé negatívne javy v spoločnosti, na ktoré scénka poukazuje.
7. Preukážte ich nadčasovú platnosť.
8. Pozrite si (youtube) scénku v podaní Milana Lasicu a Júliusa Satinského.
9. Vyhľadajte aj iné scény (skeče), ktoré túto dvojicu preslávili.
10. Zahrajte niektoré scény pred spolužiakmi vo výraznom dramatickom čítaní a vyhodnoťte najlepšie.

Milan Lasica spomínal na prvé stretnutia s Julom Satinským:

„Stretli sme sa už skôr, v Pionierskom paláci v Bratislave, kde Julo účinkoval ako Dedo Mráz. O nejaký čas sme sa stretli znova, na recitátorskej súťaži Hviezdoslavov Kubín. Ten týždeň, ktorý sme spolu strávili v Dolnom Kubíne, nás v podstate dal dohromady. Obaja sme boli prví vo svojich kategóriách – ja som už mal osemnásť, on sedemnásť. Nikto si nevedel predstaviť, že by Julo niekedy študoval niečo iné než herectvo. No tam ho nakoniec nevzali. Preto sme ho presvedčili, aby šiel študovať dramaturgiu, že sa to nakoniec nejako vyvríbi. Ja som sa ako vysokoškolák zakrátko k Satinským nastahoval do podnájmu. Bola to úžasná, čisto mužská domácnosť. Pani Satinská zomrela asi rok predtým, no Julov otec sa o nás staral fantasticky.“

VEDELI STE?

- **Milan Lasica** a **Július Satinský** začali spolu vystupovať v roku 1959, obaja boli vtedy poslucháči dramaturgie na Divadelnej fakulte VŠMU v Bratislave. Ich prvé vystúpenie sa uskutočnilo na scéne kabaretu *Tatra revue*. Publikum vtedy tvorili prevažne bratislavskí študenti.
- 1967 – 1970 pôsobili v *Divadle na korze*, kde v roku 1968 uviedli hru *Soirée*.
- 1970 – 1972 pôsobili v kabaretnom divadle *Večerní Brno* po tom, čo ich prepustili z *Divadla na korze*.
- Po zákaze vystupovať aj v Brne odišli do Bratislavy do spevohry *Novej scény*, kde pôsobili do roku 1978. Toto smutné obdobie komentoval Lasica slovami, že horšie by bolo vari už len skončiť v baletе.
- Lasica – Satinský vytvorili vtipné dialógy k filmu *Pacho, hybský zbojník* (1975).
- V televízii pripravovali vlastné programy s názvom *Ktosi je za dverami* (1978 – 1981), pri tomto programe začala pravidelná spoločná spolupráca dvojice s Jarom Filipom.
- V roku 1982 prešli spolu do novozaloženého *Štúdia S*. Vytvorili dnes už legendárne predstavenia *Dni radosti* a *Náš priateľ René*. Milan Lasica sa stal umeleckým šéfom *Štúdia S*, neskôr jeho riaditeľom a od roku 1999 aj jeden z majiteľov. Divadlo si pridalo do svojho názvu L.
- *Štúdio L + S* svojim atraktívnym programom patrí dodnes medzi najvyhľadávanejšie bratislavské divadlá.
- Milan Lasica rozdával úsmev aj po strate partnera z javiska, trvalo takmer celé desaťročie, kým predstúpil pred publikum v novej autorskej hre – *Na fašírky mi nesiahaj*, kde niektoré Satinského repliky rozprával Milan Kňažko.
- Po Satinského smrti sa Lasica na javisku objavoval vo dvojici skôr so ženami (Emília Vašáryová, Marta Sládečková, Zuzana Fialová, Petra Polnišová...).

POSTREHY ÚVAHY ZAMYSLENIA

OLGA FELDEKOVÁ

(1943 –)

prozaička, autorka kníh pre deti, prekladateľka
pôvodné povolanie: redaktorka, dramaturgička

Keď vstúpila Oľga Feldeková na literárnu scénu, kritik Viktor Kochol skonštatoval, že „od Timravy nemala slovenská ženská próza talent s takým sviežim a pritom nelútostne presným pohľadom na svet.”

Oľga Feldeková je zaujímavá nielen svojou prozaickou tvorbou, ale aj knihami fejtónov *Niekedy spávam v okuliaroch, aby som lepšie videla na sen* (2005) a *Tajomstvo Sloveniek* (2006). Očarí nás svojím nekonvenčným humorom, optimistickým pohľadom na svet, duchaplnosťou a zmyslom nachádzať v každodenných starostiach komiku, pomaly prenikáme do JEJ sveta, ktorý sa hemží ľuďmi z najbližšieho okolia.

UKÁŽKA Č. 34:

NIEKEDY SPÁVAM V OKULIAROCH, ABY SOM LEPŠIE VIDELA NA SEN

Elektrika čiže elektrina

Niet peňazí na kultúru? Žijem s promovanejším pedagógom-slovenčinárom, ktorý by vedel, kde ich vziať. Ustavične opakuje: „Nemali zrušiť pokuty za nesprávnu slovenčinu – vybrali by dnes miliardy.”

Vždy, keď sa vracia domov bojovne naladený, viem, že sa mám opýtať: „Kde si dnes zasahoval?” A on má vždy naporúdzi nejakú takúto odpoveď: „Práve som zakázal leták, ktorý nás nútil robiť čosi *na plné pecky*.” „Správne je *na plné kôstky*?” pýtam sa nevinne. „Vždy lepšie!” vykrikuje na plné kôstky môj slovenčinár.

Ustavične sleduje všetky médiá, reklamy aj náhodne započuté rozhovory. „Počuješ to? *Hranolky sem, a hranolky tam* – a napokon tomu nasadia korunu a nahovárajú nás na nákup *hranoliek*! Prečo im nikto nepovie, že po slovensky je ten *hranolček*?” A vtom už z inej reklamy začuje kelímeč a kričí: „*Téglik, zadubenci!*”

Jeduje ho aj *bratrancománia*. Vie síce, že *bratranec-bratanec* je povolený dvojtvar, ale prečo všetci *bratrancujú*, keď on uprednostňuje *bratanca*? Prečo predávajú *prádlo*, keď majú predávať *bielizeň*? A prečo sa *triafajú*, keď Slovákovia stačí *triafať*?

Striehne, aj keď spolu pozeráme Sedem s. r. o. Darmo sa chcem počuť, darmo napínam uši, aby som z obrazovky počula

ZAPAMÄTAJTE SI

Fejtón – publicistický žáner, v ktorom sa autor humorným spôsobom vyjadruje k problémom každodenného života.

POMÔCKA K UKÁŽKE

Stano Dančiak (1942 – 2018), významný divadelný a filmový herec. Spoluzakladateľ Divadla na korze, dlhoročný člen Novej scény a Slovenského národného divadla v Bratislave.

nejakú súvislú vetu z úst svojich kolegov – súvislé vety sa ozývajú iba vedľa mňa. „Ako môžeš povedať *elektrika*? Aj **Stano Dančiak** ťa jemne opravil, keď hneď po tebe povedal *elektrina*, a ty zase *elektrika*! Povedala si to päť ráz.“ „Na Orave sa tak hovorí,“ bránim sa. „Na Orave, na Orave,“ hromzí. „Treba sa pozrieť do slovníka.“

A už listuje v *Krátkom slovníku slovenského jazyka*, ktorý má ustavične po ruke – a hlas mu zrazu nežne zlyháva. „Mala si pravdu. Je tu aj *elektrika*, aj *elektrina*.“

„No vidíš!“ zaradujem sa. „Aj majster tesár sa niekedy utne.“

Čert mi tú radosť bol dlžen, už opäť buráca: „*Utínajú sa Česi. Slovenský tesár, ten sa môže nanajvýš udrieť po prstoch.*“

Zatiaľ, čo sa takto vzdelávame, ani nezbadáme, že už dávno skončila relácia Sedem s. r. o. (Pardón. Že už sa skončila. Mám šťastie, že vo chvíli, keď píšem tento fejtón, môj slovenčinár už spí. Chybu som si stihla aj vychutnať, aj opraviť sama.)

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 34

1. Vysvetlite, prečo je život s promovaným pedagógom-slovenčinárom „ťažký“.
2. Zistite, ktoré prechrešky voči slovenčine vnímate vo svojom okolí. Zapište si ich do pracovného zošita.
3. Diskutujte o prenikaní anglicizmov do nášho jazyka a možnostiach využívať slová s rovnocenným slovenským významom.
4. Hľadajte príčiny tohto stavu.
5. Zapište si do pracovného zošita anglicizmy, ktoré najčastejšie používate. Pokúste sa nájsť im slovenský ekvivalent.

VEDELI STE?

- **Olga Feldeková** vstúpila do literatúry tvorbou pre deti, keď spolu s manželom vydala knižku *Dnes vám hráme v zlatom ráme* (1974), samostatne debutovala zbierkou krátkych próz pre deti *Rozprávky pre dievčatko* (1975).
- Pre dospelých napísala prózy *Sťahovanie na mieste* (1976), *Dievča a šťastie* (1979), *Veverica* (1985), *Koncert pre Amora...* (2005), *Minútové romány* (2018).
- Venuje sa prekladaniu z poľštiny.

DANIEL ČEVIER

(1955 –)

**básnik, prozaik, dramatik, scenárista, textár,
prekladateľ, autor kníh pre deti**

Knihu *Chcete byť šťastní? Opýtajte sa ma, ako na to...* tvoria poviedky, podobenstvá, posolstvá, postrehy o živote, o ľuďoch, o láske a nenávisti, o zúfalstve a nádeji, zamyslenia nad zdanlivo banálnymi vecami. Nie je to príručka na rýchle dosiahnutie šťastia, ale má potešiť tých, ktorí si myslia, že sú na svoje trápenia sami.

UKÁŽKA Č. 35:

CHCETE BYŤ ŠŤASTNÍ? OPÝTAJTE SA MA, AKO NA TO

Poriadkumilovná upratovačka

Nezvyknem čítať inzeráty, reklamy, ponuky... Tento mi padol do očí len preto, že sa mi na ňom podvedome niečo nepozdávalo. Prečítal som si ho pozornejšie. Istá firma hľadá upratovačku. Na tom by iste nebolo nič povšimnutiahodné. Firma však mala požiadavku, aby dotyčná upratovačka bola **p o r i a d k u m i l o v n á**.

Áno, stálo tam doslova: hľadáme poriadkumilovnú upratovačku.

Najprv som sa usmial, potom som sa rozosmial, potom rozrehotal na plné pľúca a nakoniec som sa zamyslel.

Tento inzerát vo mne niečo nabúral. Nie že by som sa niekedy špeciálne zaoberal otázkou upratovačiek, ale akosi sa mi zdalo, že je predsa samozrejmé, aby upratovačka bola v prvom rade poriadkumilovná.

Že istý vzťah k poriadku sa u osoby tejto profesie dá predpokladať akosi automaticky.

Potom, keď som nad vecou uvažoval hlbšie, som si povedal: A prečo by sa mal?

Prečo by mala byť práve upratovačka poriadkumilovná, keď máme vodičov, ktorí nevedia jazdiť, starostov či primátorov, ktorí nevedia spravovať mestá, lekárov, ktorí nevedia liečiť, právnikov, ktorí sa nevyznajú v práve, šéfov, ktorí nevedia riadiť druhých, politikov, ktorí nevedia robiť politiku...

Zdá sa mi, že je tu veľa tých, čo nevedia robiť to, čo robia. Alebo nerobia to, čo vedia robiť.

Spomenutej, ale nemenovanej firme by sme teda mali poďakovať za malé upozornenie.

Podľa vzoru tohto inzerátu sa možno postupne začnú objavovať ďalšie:

Hľadá sa učiteľ, ktorý vie učiť, vzdelávať a vychovávať deti.

Hľadá sa kníhkupec, ktorý rozumie knihám a má rád literatúru.

Hľadá sa čašník, ktorého baví slúžiť hosťom.

Hľadá sa...

Hľadá sa.

Hľadá sa!

Malý priateľ z asteroidu B 612,

dostala sa mi do rúk kniha. Človek, ktorý v nej napísal Tvoj príbeh, ju končí slovami: „Rýchlo mi napíšte, že sa vrátil..“

A ja Ti chcem povedať: nevracaj sa. Návrat je väčšinou smutný a spôsobuje rozčarovanie.

Medzitým táto planéta ešte viac vychladla a je studená pre malých princov.

Tvoj priateľ z púšte, majiteľ pokazeného lietadla a hľadač studní, sám zahynul uštipnutý hadom diaľok a výšok.

Ostaň doma, Malý princ, na svojej planétke, kde máš kvetinu a kde môžeš pozorovať západy slnka. (Dieťa, ktoré vidí v jeden deň zapadať slnko štyridsaťkrát!)

Nevracaj sa, Malý princ!

Už tu na Teba číhajú!

Na francúzskej bankovke v hodnote 50 frankov je Tvoj portrét a proti svetlu ako vodoznak dokonca vidieť Tvojho baránka!

Solventné firmy by Ťa zatiahli do svojej reklamnej kampane („Keby pil Malý princ na púšti Coca Colu, netrpel by smädом!“).

Ponúkli by Ti hlavnú rolu v muzikáli o Malom princovi, pretože tu sa robia už iba muzikály.

Alebo by Ti napísali (rovno na telo, ako sa hovorí) Show Malého princa.

Možno by Ťa niekto uniesol a potom žiadal výkupné od OSN.

Niekoľko by hneď pohotovo vymyslel šampón Malého princa.

Donútili by Ťa, aby si predal svoju storiu Hollywoodu.

ÚLOHY K UKÁZKE Č. 35

1. Povedzte, ktoré zamyslenie vás viac oslovilo a prečo.
2. Daniel Hevier tvrdí, že je tu veľa tých, čo nevedia robiť to, čo robia. Alebo nerobia to, čo vedia robiť. Súhlasíte/nesúhlasíte s ním?
3. Vytvorte ďalšie vtipné inzeráty, ktoré by boli pokračovaním jeho postrehu. Texty inzerátov si zapíšete do pracovného zošita.
4. Vysvetlite, prečo Daniel Hevier napísal Malému princovi.
5. Objasnite, prečo nazval Exupéryho hľadačom studní.
6. Zamyslíte sa nad Hevierovými slovami – Medzitým táto planéta ešte viac vychladla a je studená pre malých princov.
7. Zosumarizujte, čo vyčíta dnešnej dobe a jej ľuďom.
8. Kriticky posúďte jeho postrehy v diskusii.

Založili by zábavný park s Tvojím menom a Ty by si musel prestrihnúť pásku.

Televízne spoločnosti by Ti ponúkli horibilné sumy, aby od Teba získali práva na filmovanie.

Nevracaj sa, Malý princ.

Možno sme už tak otupeli a zlahostajneli, že by sme si Ťa – vôbec nevšimli.

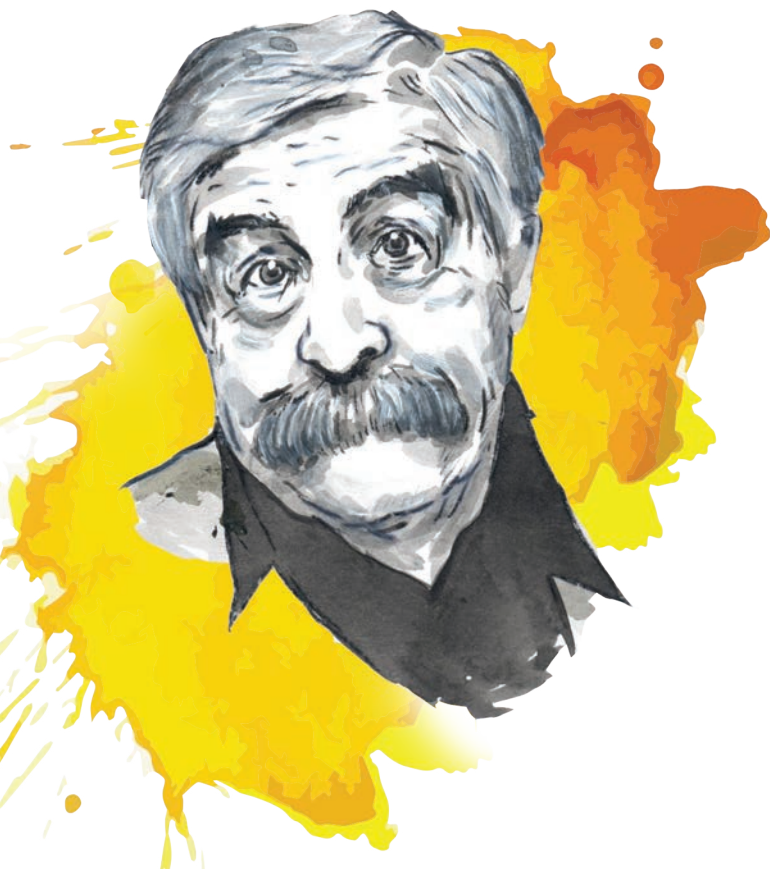
VEDELI STE?

- **Daniel Hevier** svoju nechuť cestovať kompenzuje besedami, autogramiádami, recitálmi a autorskými čítaniami.
- Amatérsky sa venuje výtvarnému umeniu (koláže, kresby, objekty), fotografovaniu autorov svojho vydavateľstva, hraníu na klavíri a skladaniu pesničiek pre vlastnú potrebu.
- Knihu *Chcete byť šťastní? Opýtajte sa ma, ako na to...* napísal ako listy sebe samému počas horúceho leta 1994.

JÚLIUS SATINSKÝ

(1941 – 2002)

herec, humorista, dramatik, publicista,
autor literatúry pre deti a mládež

Júlio Satinský stále frfle, hundre, šomre, drdle, hromží, repce, gáni... Neustále sa na niečo ponosuje. Poukazuje na všetko, z čoho ho ide trafiť šľak, no robí to naozaj vtipným a šarmantným spôsobom. A ako hovorí Daniel Hevier – „*útvary zhromaždené do tejto knižky sú naozaj dobre utajenými chválami na tento svet. Sú to akoby zápisky na okraj, rozprávania, ktoré nezískali licenciou veľkého umenia. Július Satinský na ohraničenom priestore hovorí, že život, napriek tomu, aký je nanič, je vlastne fajn. Jeden z najkrajších. A takéto knižky sa nedajú napísať na jeden záťah. Píšu sa roky a roky. A ešte predtým sa roky a roky žijú...*“

Kniha *Šľak ma ide trafiť* (1997), prináša sedemdesiatšedem šľakov a vyšla preto, aby nás z mnohých vecí netrafil šľak...

UKÁŽKA Č. 36:

ŠĽAK MA IDE TRAFIŤ

Šľak ma ide trafiť zo žiráf

Šľak ma ide trafiť zo žiráf. Videl som dokumentárny film, ako žirafa rodila. Nie som zástancom myšlienky, aby muži boli pri pôrode, pôrod má zostať pre mužov tajomstvom, pretože mnohí zvyknú aj omdlieť, keď to všetko vidia zblízka, ale pôrod žirafy som si jednoducho nedal ujsť...

Najprv sa nič nedialo. Žirafa stála, kukala do diaľky a zrazu to začalo. Jedna nôžka, druhá nôžka, päta, špička, pravá noha, zopár žirafích vzdychov a ein, zwei, drei bolo žirafiatko na svete. Také mokré vrece na tráve. A tu som začal žasnúť! Celý dokument trval zo 15 minút. Za tých 15 minút prišla žirafa na svet, mama ju pooblizovala, vybozkávala, čosi-kamsi sa to mokré veľké kľbko pozviechalo a ani nie za štvrt hodiny stálo na vlastných nohách! Našlo prs a začalo jesť...

A človek príde na svet, nikto ho poriadne ani nepooblizuje, len ho hodia na váhu, dajú mu na ruku číslo, prípadne mu ho fixkou napíše sestrička na riť a vezú ho s ostatnými na oddelenie pre novonarodeniatka... Len si uvedomte, koľko ste sa povalovali, rumádzgali, kopali, trepali, kým ste sa postavili na vlastné! Človeku to trvá aj pol roka-rok, kým začne nôžkami prepletať a príbuzní ho pritom fotografujú ako besní – vraj Jurko urobil prvý krôčik! A žirafa za štvrt hodiny!

Na savanách žijú dokonca antilopy, volajú sa antilopy GNU. Novonarodené mláďa antilopy GNU skočí na rovné nohy hneď, ako vypadne z matkinho tela a beží za ňou. Je síce pravda, že mu ide o život, pretože všade okolo sú levy, šakaly, supy a iná háved', čo obýva savanu, ale aj tak je to zázrak!

Človeka vozia v kočiariku, celé dni spí v paneláku na balkóne alebo, keď sa narodí bačovej žene, tak v kolibe pri žinčici, ale chodiť to začne možno až po prevrate alebo po voľbách... Darmo sa pýtame: „Mať žne a kto to dieťa čičíka?“ Pravda je taká, že nás Príroda učičíkala do povojníčkov, plienok, postielok s mrežami, detskej záhradky uprostred obývačky – namiesto toho, aby sme, ako ostatné cicavce, skočili rovnými nohami rovno do demokracie! Lenže príroda, do ktorej sa rodíme, nie je demokratická! Lasice drhnú sliepky, žaby žerú komáre a komáre žerú ľudí...

Tak to bude na veky vekov amen, iba ak by nás medzitým všetkých trafil šľak...

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 36

1. Páčilo sa vám Julovo „frflanie”? Zdôvodnite, prečo áno alebo prečo nie.
2. Povedzte, akú paralelu vytvára Julo Satinský medzi narodením človeka a žirafy.
3. Vysvetlite podstatu slov:
Pravda je taká, že nás Príroda, učičíkala do povojníčkov, plienok, postielok s mrežami, detskej záhradky uprostred obývačky – namiesto toho, aby sme, ako ostatné cicavce, skočili rovnými nohami rovno do demokracie!
4. Objasnite, prečo PRÍRODA, do ktorej sa rodíme, nie je demokratická.
5. Zamyslite sa nad každodennými vecami a javmi vo svojom okolí a trochu si zahundrite. Napíšte do pracovného zošita, z čoho vás *ide trafiť šlak*.

VEDELI STE?

- **Július Satinský** mal vlastnú reláciu *Šlak ma ide trafiť* na vlnách dnes už neexistujúceho Rádia Twist.
- Rádio Twist preslávili okrem spravodajstva a legendárneho *Žurnálu* aj relácie, ktoré vysielal. Nezabudnuteľné sú nedelne zábavníky, v ktorých sa vystriedalo gro slovenských zabávačov a humoristov – Jaro Filip, Stano Radič, Štefan Skrúcaný, Miroslav Noga a Rasto Piško so svojou politickou satirou, Andy Kraus a Peter Marcin (*Uragán Twister*). Svoje nezastupiteľné miesto v histórii rádia majú aj Milan Lasica s Pavlom Danišovičom a ich *Pianissimo*, Milan Markovič so svojou talkshow *Milánium*. Pre hudobných fajnšmekrov pravidelne pripravoval Pavol Polanský magazín *Pekná hudba* a milovníci literatúry mohli počúvať *Literárnu revue Dada Nagy*.

(1940 – 2021)

herec, humorista, dramatik, textár, moderátor,
glosátor, režisér, spevák

UKÁŽKA Č. 37:

SPOZA DVERÍ

Postrehy zo života, ktoré ponúka Lasicova kniha *Spoza dverí* (2003), sú svižné, vtipné, miestami ironické až nekompromisné, ale často nás rozosmejú a „prinútiť“ premýšľať... Sú tiež spomienkami na našich významných literátov i na ľudí, ktorých mal Milan Lasica rád – Jara Filipa, Jula Satinského, Miloša Pietora, Janka Roháča...

POMÔCKA K UKÁŽKE

LP platňa – dlhohrajúca gramofónová platňa (z angl. long-playing record)

S Jarom som sa zoznámil dakedy v sedemdesiatom ôsmom. Zoznámil nás vlastne Miloš Pietor. Chystal sa režírovať na Novej scéne Shakespearovu Márnú lásky snahu, obsadil tam mňa aj Jula a požiadal ma, aby som napísal dva či tri texty, ktoré zhudobní Jaro Filip. Tak sme sa stretli. Jaro texty zhudobnil hravo a úspešne, ako vždy. Potom som mu dal dlhočizný text pesničky V jedálnom vozni. Mal asi dvadsaťpäť slôh. Baval sa na tom, že text je taký dlhý, ale zvládol to na výbornú. Tak nejako sa začala naša spolupráca. Jej prvý vrchol bol neviditeľný. Predstavenie hry *Náš priateľ René*, ktoré sa začiatkom osemdesiateho roku neuskutočnilo. To nebol najšťastnejší rozbeh, ale neodradilo nás to a o rok vyšla **LP platňa** Bolo nás jedenásť. Žatva našej asi trojročnej spolupráce. Je na nej niekoľko pesničiek, ktoré mám najradšej. Bolo nás jedenásť. Tú som písal ako taký popevok, možno trpkou ironicky, ale zdalo sa mi, že veselý. Keď to Jaro zhudobnil, dostalo to nečakané dimenzie. Irónia nadobudla tragický podtón, tá muzika tomu dala nový rozmer. Text pesničky *Vyletel vták* (je tiež na tej platni) som napísal na Jarovo naliehanie pár dní pred predpokladanou premiérou *Reného* v divadelnej šatni asi za štvrt hodiny na zápalkovú škatuľku. Nezdalo sa mi, že by šlo o niečo mimoriadne závažné... *Vyletel vták* hore nad oblaky/a ja pod ním stojím ako taký... Jaro vzal zápalkovú škatuľku a na druhý deň priniesol hymnickú pieseň. Dokázal v mojich textoch vidieť čosi viac ako ja sám. Rovnako to bolo s *Čerešňami* alebo s pesničkou *My sme národ holubičí*. Keď píšem text, skôr ako na ne vznikne hudba, vždy som trochu v rozpakoch a chtiac-nechtiac si skomponujem tzv. pomocnú melódiu. Keby zostalo pri mojich melódiách, nikto by si už nikdy na tie pesničky nespomenul.

Jaro bol Mozart slovenskej populárnej piesne. Asi mu to tiež išlo tak ľahko. Asi sa s tým príliš netrápil. Tie piesne poletujú. Málokto vie, že pri hre *Deň radosti* sme si pri ústrednej pesničke vymenili úlohy... Už dosť, už dosť, už máme radosť/radosť, radosť je náš najmilší hosť... Text je Jarov a hudba moja. Malé sprisahanie, ktoré už nemá zmysel tajiť. Jaro bol, to nesmieme zabudnúť, autorom desiatok skvelých scénických hudieb. Niekedy v sedemdesiatom deviatom som bol zasiahnutý inscenáciou Šukšinovej a Šulajovej hry *Môj brat*. Podstatnú zásluhu na tom mala Jarova scénická muzika. Hudobný motív, čo chytil za srdce. Ak sa smiech a slzy dokážu stretnúť v jednom tóne, tak je to určite ten Jarov. Ak som sa pred rokom, keď sme sa s ním lúčili, povedal, že mi bude chýbať, odhadol som to presne.

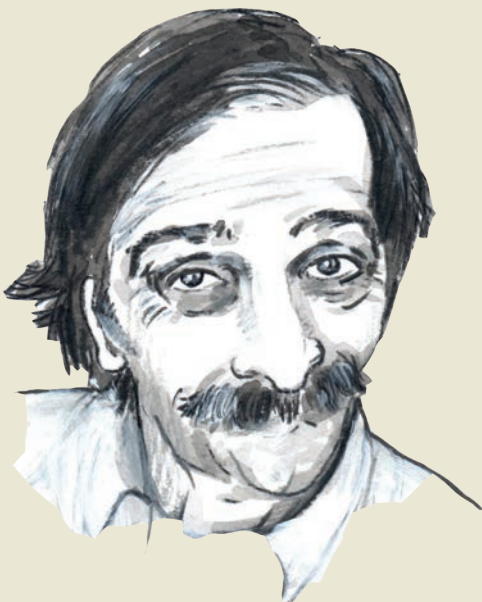

ÚLOHY K UKÁŽKE Č. 37

1. Interpretujte voľne, ako sa zoznámil Milan Lasica s Jarom Filipom.
2. Vysvetlite, prečo nazýva Jara Filipa Mozartom slovenskej populárnej piesne.
3. Zosumarizujte pracovné aktivity Jara Filipa, ktoré vyplývajú z textu.
4. Vypočujte si niektoré skladby Jara Filipa, ktoré zložil pre Richarda Müllera alebo pre dvojicu Lasica & Satinský.
5. Zistite, kto napísal texty k týmto skladbám.

VEDELI STE?

- **Jaro Filip** (1949 – 2000) bol hudobný skladateľ, klavirista, herec a komik.
- Prvú vážnejšiu hudobnú spoluprácu absolvoval so skupinou *Blues Five* Petra Lipu. V roku 1969 sa začala jeho dlhoročná spolupráca s Dežom Ursinym, s ktorým spolupracoval na viacerých albumoch – *Pevnina detstva* (1978), *Nové mapy ticha* (1979), *Modrý vrch* (1981), *4/4* (1983), *Bez počasia* (1984), *Zelená* (1986), *Na ceste domov* (1987), *Momentky* (1990), *Do tla* (1991), *Ten istý tanec* (1992) či *Príbeh* (1994).
- Od roku 1978 spolupracoval s dvojicou Milan Lasica a Július Satinský, s ktorými nahral legendárne albumy *Bolo nás jedenásť* (1981), *S vetrom o preteky* (1982), *My* (1987) a *Sťahovaví vtáci* (1990).
- Začiatkom 90. rokov minulého storočia sa začala jeho spolupráca so spevákom a textárom Richardom Müllerom. Výsledkom boli úspešné Müllerove albumy *33* (1994), *LSD* (1996), *Nočná optika* (1998) a *Koniec sveta* (1999).
- Prvú sólovú platňu *Cez okno* vydal Jaro Filip v roku 1996 vo vlastnom vydavateľstve *Salvador*. Väčšinu textov mu napísal Müller. O dva roky neskôr vydal ďalší sólový projekt s názvom *Ten čo hrával s Dežom*.
- Jeho hudobné kompozície zazneli aj vo filmoch *Citová výchova jednej Dáše* (1980) alebo *Rivers of Babylon* (1998). Skomponoval desiatky scénických skladieb k divadelným a televíznym inscenáciám.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- Aforisti a fór istý. Zost. Peter Chalupka a Tomáš Janovic. Bratislava: Petrus Publishers, 2020, s. 7, s. 25, s. 101, s. 102, s. 144, s. 150, s. 152, s. 175, s. 176. ISBN 978-80-89913-40-4.
- Aforizmy Stana Radiča. Zostav. Iveta Radičová, Eva a Palo Kelley. Bratislava: S. P. A. C. E., n. o. pre NEO, n. o., 2005. ISBN 80-88991-28-5.
- BACH, Richard. *Čajka Jonathan Livingston*. Preklad Marián Dujnič. Bratislava: GARDENIA Publishers, 1999, s. 9 – 12, s. 37 – 40, s. 101. ISBN 80-85662-29-9.
- BALLEK, Ladislav. *Kraj za vinicami*. Bratislava: Tatran, 1983, s. 173 – 184, s. 231 – 234, s. 262 – 268.
- BILY, Jozef. *Od žinčice po Adama*. Košice: Vydavateľstvo elfa, s. r. o., 2021, s. 8, s. 9, s. 39. ISBN 978-80-8086-283-1.
- BOTTO, Ján. *Básnické dielo*. Zost. Ľubomír Kováčik. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006, s. 205 – 207, s. 640. ISBN 80-7149-915-3.
- ČUPKA, Milan. *Melancholik hravo žongluje so siedmimi krížikmi*. In: *Víkend (Príloha denníka Pravda)*. Bratislava: Perex, a. s., 2010, s. 20 – 21.
- Denník Anny Frankovej*. Zostav. Otto Frank a Mirjam Pressler. Preklad Adam Bžoch. Bratislava: SLOVART, spol. s r. o., 2015, s. 5 – 10, s. 14 – 17, s. 28 – 32, s. 369 – 371. ISBN 978-80-556-0997-3.
- DUŠEK, Dušan. *Gombíky zo starej uniformy*. Bratislava: SLOVART, spol. s r. o., 2014, s. 38 – 43. ISBN 978-80-556-0972-0.
- FELDEKOVÁ, Oľga. *Niekedy spávam v okuliaroch, aby som lepšie videla na sen*. Bratislava: Columbus, spol. s r. o., 2005, s. 67 – 68. ISBN 80-7136-109-7.
- FIGULI, Margita. *Tri gaštanové kone*. Tretie vydanie. Bratislava: TATRAN, 1984, s. 22 – 27, s. 29 – 31.
- FINDRA, Ján – GOMBALA, Eduard – PLINTOVIČ, Ivan. *Slovník literárnovedných termínov*. Druhé, doplnené vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987, s. 9, s. 41, s. 69 – 70, s. 83 – 84, s. 95 – 96, s. 98 – 100, s. 104, s. 189 – 190, s. 191 – 192, s. 192 – 193, s. 198 – 200, s. 206 – 207, s. 208, s. 297 – 298, s. 317 – 319, s. 345 – 346, s. 349, s. 384, s. 387 – 388.
- HARPÁŇ, Michal. *Teória literatúry*. Piate vydanie (Vo vydavateľstve ESA druhé). Bratislava: ESA, s. s. o. pre LB-STORY, 2009. ISBN 978-80-85684-69-8.
- HARTL, Břetislav. *Kameň múdrosti alebo Večné hľadanie*. Preklad Ernest Kocun. Druhé vydanie. Bratislava: Mladé letá, 1996, s. 5, s. 15, s. 16, s. 18, s. 29, s. 56, s. 59, s. 71, s. 141, s. 146, s. 152, s. 175, s. 186, s. 188, s. 191, s. 201, s. 209, s. 212, s. 227, s. 241, s. 242, s. 280, s. 331, s. 333, s. 411, s. 414, s. 430, s. 434. ISBN 80-06-00675-X.
- HEMINGWAY, Ernest. *Starec a more*. Bratislava: Smena, 1980, s. 38 – 41, 86 – 93, s. 95, s. 118 – 124.
- HEVIER, Daniel. *Chcete byť šťastní? Opýtajte sa ma, ako na to...* Druhé vydanie. Bratislava: HEVI, 1997, s. 64 – 65, s. 102 – 103, s. 124. ISBN 80-85518-03-1.
- HEVIER, Daniel. *Psí tridsiatok*. Bratislava: Slovenský spisovateľ v edícii Žihadlice, 1990, s. 25, s. 28. ISBN 80-220-0208-9.
- HEVIER, Daniel. *Slávne texty slávnych piesní*. Bratislava: FORZA MUSIC, spol. s r. o., 2008, s. 9. ISBN 978-80-89359-09-7.
- HLEBOVÁ, Zlatica. Viktor Hugo v literárnom vyučovaní na strednej škole. In: *Pedagogické rozhľady*, 2003, čís. 1, s. 22 – 25.
- HOVORKOVÁ, Vlasta a kol. *Svetová literatúra na dlani*. Preklad Zora Špačková. Bratislava: PRÍRODA, a. s., 1998, s. 112 – 113, s. 237 – 238. ISBN 80-07-01037-8.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. *Básnické dielo*. Zost. Ján Gbúr. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006, s. 302 – 303, s. 306, s. 307 – 308, s. 310 – 311, s. 318. ISBN 80-7149-856-4.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. *Dielo III*. Zostavil Stanislav Šmatlák. Druhé vydanie. Bratislava: SLOVENSKÝ TATRAN, s. r. o., 1997, s. 233 – 237. ISBN 80-222-0460-9.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. *Ežo Vlkolinský*. Upravil Blažej Belák. Bratislava: Mladé letá, slovenské vydavateľstvo kníh pre mládež, n. p., 1980.
- HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. Druhé doplnené vydanie. Martin: Vydavateľstvo Osveta, n. p., 1988.
- JANOVIC, Tomáš. *Dostal rozum*. Levice: Koloman Kertész Bagala, L. C. A., 2001, s. 64. ISBN 80-88897-75-0.
- JANOVIC, Tomáš. *Epigramatika*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1962, s. 27, s. 78, s. 86, s. 93, s. 97.
- JANOVIC, Tomáš. *Moje najmilšie hriechy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1991, s. 31 – 32, ISBN 80-220-0275-5.
- JANOVIC, Tomáš. *Najsmutnejšie anekdoty*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a. s., 1995, s. 8, s. 12. ISBN 80-220-0639-4.
- JANOVIC, Tomáš. *Nikoho nezabije*. Levice: Koloman Kertész Bagala, L. C. A., 2003, s. 20, s. 33, s. 100. ISBN 80-89129-03-X.
- JANOVIC, Tomáš. *Smutné anekdoty*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a. s., 1993, s. 26, s. 32. ISBN 80-220-0510-X.
- JANOVIC, Tomáš – LASICA, Milan. *Zoči-voči*. Levice: Koloman Kertész Bagala, L. C. A., 1999, s. 40, s. 56. ISBN 80-88897-56-4.
- JANOVIC, Tomáš – ŠTRASSER, Ján. *Humor ho!* Bratislava: Albert Marenčin PT, 2007, s. 73, s. 134 – 135. ISBN 978-80-89218-48-6.
- KALAMÁR, Ondrej. *K.O. od O.K.* Bratislava: TRIO Publishing, s. r. o., 2018, s. 5, s. 32, s. 37, s. 40. ISBN 978-80-8170-045-3.
- KALAMÁR, Ondrej. *O.K.mihy*. Bratislava: TRIO Publishing, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-89552-10-8.
- KOPÁL, Ján – TUČNÁ, Eva – PRELOŽNÍKOVÁ, Eva. *Literatúra pre deti a mládež*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1986, s. 159, s. 161 – 162.

- KOPCSAY, Mária. L + S bakulou proti všehomíru. In: *Víkend (Príloha denníka Pravda)*. Bratislava: Perex, a. s., 2010, s. 32 – 33.
- KOSTRA, Ján. *Básne*. Zostavil Vincent Šabík. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1979, s. 154 – 156.
- KOVÁČ, Mikuláš. *Básne (Písanie do snehu)*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984, s. 284 – 286.
- KRÁL, Janko. *Básne*. Zost. Ľubica Schmarcová. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014, s. 41 – 42, s. 573. ISBN 978-80-8101-764-3.
- KRASKO, Ivan. *Básnické dielo*. Zost. Dana Kršáková. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005, s. 104 – 105. ISBN 80-7149-797-5.
- KRAUS, Cyril. *Andrej Sládkovič*. Druhé, zrevidované vydanie. Martin: Vydavateľstvo Osveta, n. p., 1972, s. 73 – 82.
- KRAUS, Cyril. *Ján Botto (Život a dielo v dokumentoch)*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, š. p., 1994, s. 205. ISBN 80-217-0272-9.
- KUKUČÍN, Martin. *Rysavá jalovica a iné poviedky*. Vydanie druhé. Bratislava: Mladé letá, slovenské vydavateľstvo kníh pre deti a mládež, n. p., 1984, s. 43 – 44, s. 46, s. 51 – 53.
- LASICA, Milan. *Spoza dverí*. Bratislava: Ikar, a. s., 2003, s. 70 – 72, s. 77 – 78. ISBN 80-551-0577-4.
- LASICA, Milan – SATINSKÝ, Július. *Súborné dielo (zväzok 2)*. Levice: Koloman Kertész Bagala, L. C. A., 1998, s. 151 – 157. ISBN 80-88897-27-0.
- LOMENČÍK, Július. *Kalendárium života a diela Mikuláša Kováča. In Mikuláš Kováč: (verše z pozostalosti)*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2014, s. 101 – 138.
- MACHALA, Drahošlav. *Majstri slova*. Bratislava: Perfekt, a. s., 2002, s. 24 – 25, s. 27, s. 28 – 29, s. 90 – 91. ISBN 80-8046-215-1.
- MACHALA, Drahošlav. *Veterné topánky (Kniha o Provence)*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, n. p., 1988, s. 9 – 10, s. 13 – 17, s. 273.
- MACHALA, Drahošlav – MACHALA, Ivan. *Reportér Hemingway*. Vydanie druhé. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990, s. 335 – 338, s. 375 – 379. ISBN 80-220-0182-1.
- MATÚŠKA, Janko. *Piesne a báje*. Bratislava: Tatran, 1971, s. 9 – 11.
- MAŤOVČÍK, Augustín. *Herold svitajúcich časov – Hviezdoslav (Život a dielo v dokumentoch)*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, n. p., 1988, s. 20 – 21, s. 25, s. 27 – 28, s. 177, s. 282 – 286, s. 290 – 292.
- MAŤOVČÍK, Augustín – CABADAJ, Peter – PARENÍČKA, Pavol. *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia*. Druhé, doplnené, opravené a rozšírené vydanie. Bratislava: Literárne informačné centrum a Martin: Slovenská národná knižnica, 2008, s. 22 – 23, s. 92 – 93, s. 101, s. 105 – 106, s. 125 – 126, s. 149 – 150, s. 176 – 177, s. 196 – 197, s. 246 – 247, s. 251 – 252, s. 259, s. 272 – 273, s. 284 – 285, s. 331, s. 370, s. 420 – 421, s. 455. ISBN 978-80-89222-48-3. ISBN 978-80-89301-12-6.
- MIKULA, Valér a kol. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry, 2005, s. 230. ISBN 80-7149-801-7.
- MITANA, Dušan. *Môj rodný cintorín*. Vydanie druhé, nezmenené. Levice: Koloman Kertész Bagala, L. C. A., 2001, s. 52 – 53, s. 109 – 124. ISBN 80-88897-81-5.
- MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Nakladatelství Paseka, 2004, s. 11 – 15, s. 123 – 131, s. 308 – 315, s. 621 – 623, s. 652 – 655. ISBN 80-7185-669-X.
- OBERT, Viliam – MAZÁKOVÁ, Jolana. *Literatúra pre 7. ročník základnej školy*. Druhé vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 58 – 60, s. 104 – 108, s. 168.
- PARENÍČKA, Pavol. Bratislavský exodus. In: *Ludovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie v dňoch 10. – 11. januára 1996 v Modre-Harmónii v rámci celonárodných podujatí Roka Ludovíta Štúra*. Zostavil Imrich Sedlák. Martin: Matica slovenská, 1997, s. 52 – 56. ISBN 80-7090-404-6
- PETERAJ, Kamil. *Bosá v priesvitných šatách (Texty, obrazy, sentencie)*. Bratislava: Ikar, a. s., 2012, s. 86. ISBN 978-80-551-2935-8.
- PETERAJ, Kamil. *Motýľ z iného neba*. Bratislava: HEVI, 1995. ISBN 80-85518-71-6.
- PIŠŤT, Milan a kol. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 275 – 276.
- PLINTOVIČ, Ivan – GOMBALA, Eduard. *Teória literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987, s. 18, s. 22, s. 48, s. 110, s. 114, s. 116, s. 120 – 121, s. 138.
- PROCHÁZKA, Martin a kol. *Slovník spisovatelů*. Praha: LIBRI, 1996, s. 615 – 616. ISBN 80-85983-04-4.
- REZNÍK, Jaroslav. *Túry do literatúry (Po literárnych stopách Slovenska)*. Druhé, rozšírené a prepracované vydanie. Bratislava: SLOVART, spol. s r. o., 2012, s. 213, s. 376 – 377, s. 418 – 419. ISBN 978-80-556-0498-5.
- Rozpäté krídla (Antológia slovenskej poézie 19. storočia)*. Zostavil Bohuš Kováč. Bratislava: Tatran, 1975, s. 75 – 77, s. 270 – 275.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine. *Malý princ*. Preklad Elena Šmatláková (dedičia)/LITA 2019. 14. vydanie. Bratislava: SPN – Mladé letá, 2019, s. 9 – 11, s. 65 – 71, s. 94 – 96. ISBN 978-80-10-03466-6.
- SAINT-EXUPÉRY, Simone. *Spomienky na Malého princa*. Preklad Mária Gálová. Bratislava: SPN – Mladé letá, 2003. ISBN 80-10-00105-8.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine. *Zem ľudí*. Preklad Jozef Brandobur, Igor Calpaš, Ivan Dudík, Marián P. Minárik, Elena Šmatláková. Bratislava: Tatran, 1987, s. 7 – 8, s. 14 – 15, s. 41 – 45.
- SAPKOWSKI, Andrzej. *Zaklínač I – Posledné želanie*. Preklad Karol Chmel. Druhé slovenské vydanie. Bratislava: Lindeni, 2020, s. 17 – 22. ISBN 978-80-566-1737-3.
- SATINSKÝ, Július. *Šlak ma ide trafiť*. Bratislava: HEVI, s. r. o., 1997, s. 155 – 156, s. 189 – 190, s. 192 – 194. ISBN 80-88873-08-8.

- SCARROW, Alex. *Jazdci časom – Prvá misia*. Preklad Klára Kruteková. Bratislava: SLOVART, spol. s r. o., 2013, s. 32 – 33, s. 49, s. 56 – 61. ISBN 978-80-556-0642-2.
- SEDLÁK, Imrich a kol. *Dejiny slovenskej literatúry*. Martin: Matica slovenská, 2009, s. 356 – 358, s. 360 – 363, s. 364 – 365, s. 461 – 467, s. 477 – 482, s. 529 – 530. ISBN 978-80-7090-935-5 (1. zväzok).
- SEDLÁK, Imrich a kol. *Dejiny slovenskej literatúry*. Martin: Matica slovenská, 2009, s. 99 – 100, s. 302 – 303, s. 307 – 308, s. 308 – 310, s. 339 – 340, s. 372 – 374, s. 422 – 423, s. 485 – 487. ISBN 978-80-7090-945-4 (2. zväzok).
- SHAKESPEARE, William. *Romeo a Júlia*. Preklad Ľubomír Feldek. Bratislava: Ikar, a. s., 2005, s. 3 – 9, s. 11 – 13, s. 56 – 59, s. 66 – 70, s. 93 – 103. ISBN 80-551-0901-X.
- SHELLEYOVÁ, W. Mary. *Frankenstein*. Preklad Pavel Vilikovský. Druhé vydanie. Bratislava: Tatran, š. p., 1991, s. 33 – 34, s. 37 – 38, s. 87 – 89. ISBN 80-222-0306-8.
- SLÁDKOVIČ, Andrej. *Dielo*. Zostavila Irena Bilińska. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014, s. 54 – 55. ISBN 978-80-8101-858-9.
- SLÁDKOVIČ, Andrej. *Poézia*. V tomto výbere vydanie druhé. Bratislava: Tatran (27. zväzok edície Zlatý fond slovenskej literatúry), 1976, s. 205 – 207.
- STEINBECK, John. *Potulky s Charleyom (Po stopách Ameriky)*. Preklad Martin Kubuš. Žilina: Vydavateľstvo Absynt, s. r. o., 2020, s. 7 – 8, s. 148 – 154. ISBN 978-80-8203-159-4.
- ŠTRAUS, František. *Príručný slovník literárnovedných termínov*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o., 2005, s. 10, s. 23, s. 42, s. 44, s. 59 – 60, s. 62 – 63, s. 99 – 100, s. 168, s. 187, s. 222, s. 237, s. 247, s. 262, s. 271 – 273, s. 275, s. 299, s. 345. ISBN 978-80-8061-065-7.
- ŠTÚR, Ľudovít. *Dielo II*. Zost. Jozef Ambruš a Augustín Maťovčík. Bratislava: Tatran (edícia Zlatý fond slovenskej literatúry), 1986, s. 287 – 288.
- TAJOVSKÝ, Jozef Gregor. *Ženský zákon*. Bratislava: Mladé letá, slovenské vydavateľstvo kníh pre deti a mládež, n. p., 1985, s. 25 – 36, s. 65 – 66.
- TOLKIEN, J. R. R. *Pán prsteňov – Spoločenstvo Prsteňa*. Preklad Otakar Kořínek. Bratislava: SLOVART, spol. s r. o., 2001, s. 67 – 69, s. 345 – 352. ISBN 80-7145-606-3.
- TOLKIEN, J. R. R. *The Lord of the Rings: The Fellowship of the Ring*. London: Harper Collins, 2012, 576 s. ISBN 978-0-00-748830-8.
- ULEJ, Tomáš. *Žuvot*. Levice: Koloman Kertész Bagala, 2018, s. 5. ISBN 978-80-89973-10-1.
- ZUSAK, Markus. *Zlodejka kníh*. Preklad Vladislav Gális. Bratislava: Ikar, a. s., 2010, s. 9 – 10, s. 90 – 94, s. 96 – 99, s. 180 – 181. ISBN 978-80-551-2141-3.
- ŽILKA, Tibor. *Poetický slovník*. Druhé, doplnené vydanie. Bratislava: Tatran, 1987, s. 34 – 45, s. 153 – 154, s. 207, s. 208 – 210, s. 215, s. 230 – 265, s. 247, s. 252, s. 264 – 265, s. 278 – 279, s. 291, s. 293, s. 320, s. 324 – 326, s. 332, s. 334, s. 361 – 362.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- <http://slovník.juls.savba.sk> [online 2020, 2021]
- <http://biografia.sk/antoine-de-saint-exupery/> [online 23. 6. 2020]
- <https://zivot.pluska.sk/zaujímavosti/exupery-zil-zivotom-mnicha-bohema> [online 23. 6. 2020]
- <https://www.noviny.sk/zaujímavosti/323869-svetovo-oblubeny-maly-princ-oslavuje-75-rokov> [online 23. 6. 2020]
- <https://www.csfd.cz/film/346598-zlodejka-knih/prehled/> [online 28. 6. 2020]
- <https://www.csfd.cz/tvurce/83388-sophie-nelisse/> [online 28. 6. 2020]
- <https://www.pantarhei.sk/autori/shelleyova-w-mary.html> [online 20. 7. 2020]
- <https://zaujimavyvet.webnoviny.sk/25-zaujímavosti-o-j-r-r-tolkienovi-o-ktorych-ste-zarucene-este-nevedeli/> [online 31. 7. 2020]
- <http://osobnosti.oravskakniznica.sk/osobnosti-oravy/9-figuli-margita.html> [online 12. 8. 2020]
- <http://komensky.trenck.cz/alzbeta-komenska-idc32> [online 12. 8. 2020]
- <https://www.oravskemuzeum.sk/expozicie/literame-expozicie/martin-kukucin/#> [online 14. 8. 2021]
- <https://refresher.sk/21952-5-faktov-ktore-ste-mozno-netusili-o-jrr-tolkienovi-autorovi-Pana-Prstenov-a-Hobita>
- <https://kniznymad.sk/pulitzerova-cena/> [online 17. 8. 2020]
- <https://citaty-slavyh.sk/autori/ernest-hemingway/?o=popular> [online 17. 8. 2020]
- <https://citaty-slavyh.sk/autori/tomas-janovic/> [online 9. 11. 2020]
- <https://citaty-slavyh.sk/citaty/36442-tomas-janovic-zo-vsetkych-otcov-ma-najlepsie-nervy-boh/> [online 9. 11. 2020]
- <https://kultura.pravda.sk/film-a-televizia/clanok/551024-stano-radic-humorista-ktory-bral-zivot-vazne-by-mal-65-rokov/> [online 9. 11. 2020]
- <https://www.litcentrum.sk/autor/ondrej-kalamar/zivotopis-autora> [online 10. 11. 2020]
- <https://citaty-slavyh.sk/autori/j-k-rowling/> [online 23. 11. 2020]

<https://www.citaty.emamut.eu/citat/fulghum,-robert/2831> [online 23. 11. 2020]

<https://www.slovenskezahranicie.sk/sk/udalost/3385/kamil-peteraj-jedinecny-slovensky-basnik-a-textar-oslavuje-75> [online 23. 11. 2020]

<https://www.teraz.sk/magazin/hudba-slovensky-textar-a-basnik-kami/494041-clanok.html> [online 24. 11. 2020]

<https://www.litcentrum.sk/autor/boris-filan/zivotopis-autora> [online 27. 11. 2020]

<http://sk.radiotv.cz/radio-clanky/radio-vseobecne/histalria-a-plaany-raadio-twist/> [online 30. 11. 2020]

<https://www.teraz.sk/slovensko/osobnosti-jaro-filip-skladatel-klavi/479757-clanok.html> [online 30. 11. 2020]

<http://www.hevi.sk/piesne/> [online 30. 11. 2020]

<https://zurnal.pravda.sk/spolocnost/clanok/481305-hana-gregorova-radikalna-romanticka/> [online 2. 12. 2020]

<https://mynovohrad.sme.sk/c/4997313/dvojicu-lasica-satinsky-spojil-hviezdoslavov-kubin.html> [online 10. 12. 2020]

<https://www.litcentrum.sk/autor/ladislav-ballek/zivotopis-autora> [online 11. 12. 2020]

<https://dennikn.sk/642301/spisovatel-dusan-mitana-moje-vyciny-nikdy-netrvali-viac-ako-tri-dni-a-tri-noci/> [online 11. 12. 2020]

<https://kultura.sme.sk/c/20459256/dusan-mitana-literaturu-chapem-ako-meditaci-u-nadeji.html> [online 11. 12. 2020]

<https://mytrencin.sme.sk/c/22127584/vo-veku-72-rokov-tragicky-zomrel-rebel-slovenskej-literatury-dusan-mitana.html> [online 11. 12. 2020]

<https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/513000-zomrel-slovensky-spisovatel-dusan-mitana/> [online 11. 12. 2020]

<https://www.litcentrum.sk/rozhovor/rozhovor-s-prozaickou-veronikou-sikulovou> [online 11. 12. 2020]

<https://www.litcentrum.sk/autor/veronika-sikulova/autor-o-svojom-diele> [online 11.12. 2020]

<https://ftf.vsmu.sk/2019/11/30/dusan-dusek/> [online 11. 12. 2020]

<https://www.dobrodruh.sk/amerika/5-cestopisnych-knih-ktore-vam-nemali-ujst> [online 3. 1. 2021]

<https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/karel-capek-101?odb=&filtr=&id=6> [online 3. 2. 2021]

<https://www.litcentrum.sk/autor/ivan-krasko/napisali-o-autorovi> [online 3. 2. 2021]

<https://citaty-slavných.sk/citaty/272292-albert-einstein-neviem-ako-sa-bude-bojovat-v-tretej-svetovej-vojne/> [online 3. 2. 2021]

<https://www.pdf.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=3485> [online 5. 2. 2021]

<https://culture.pl/en/artist/andrzej-sapkowski> [online 10. 2. 2021]

<https://www.litcentrum.sk/autor/ladislav-ballek/autor-o-sebe> [online 18. 3. 2021]

<https://devin.rtvs.sk/clanky/kulturny-dennik/165243/oslavy-vyroci-narodenia-a-umrtia-martina-kukucina> [online 19. 3. 2021]

<https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/551624-pred-160-rokmi-sa-narodil-martin-kukucin/> [online 19. 3. 2021]

<http://www.pozitivnemysliet.sk/citat/citat-096-konani/?category=111> [online 23. 3. 2021]

<https://citaty-slavných.sk/citaty/1975367-markus-zusak-niekedy-su-ludia-krasni-nie-vyzorovo-nie-preto/> [online 23. 3. 2021]

<http://www.udfv.sav.sk/dokumenty/Sto.slovenskych.hier.pdf> [online 18. 4. 2021]

https://is.jamu.cz/th/dzijd/text_prace.pdf [online 18. 4. 2021]

<https://www.kinema.sk/filmova-recenzia/37343/romeo-a-julia.htm> [online 15. 6. 2021]

<http://humorikon.sk/dnes-aktualne-slovensky-humorista-ludovit-majer-6/> [online 3. 8. 2021]

OBSAH

OPAKOVANIE	2
LITERATÚRA	3
LITERÁRNA KOMUNIKÁCIA	4
UMELECKÁ LITERATÚRA	5
LYRIKA	6
Reflexívna lyrika	7
Ludovít Štúr: Do smutných dní žitia môjho	7
Ján Botto: Smrť Jánošíkova	10
Ivan Krasko: Otcova roľa	12
Ján Kostra: Každý deň	14
Mikuláš Kováč: The Descent of Man	16
Kamil Peteraj: Život je príliš krátky	18
Spoločenská lyrika	19
Andrej Sládkovič: Nehaňte ľud môj	19
Janko Kráľ: Duma bratislavská	21
Pavol Országh-Hviezdoslav: Krvavé sonety	23
Aforizmus	26
Tomáš Janovic: Výber z tvorby	26
Stano Radič: Aforizmy Stana Radiča	28
Ondrej Kalamár: Výber z tvorby	30
EPIKA	33
Návraty do detstva	35
Veronika Šikulová: Medzerový plod	35
Dušan Dušek: Tri pomsty	39
Dušan Mitana: Môj rodný cintorín	42
Ladislav Ballek: Koník z Orlanda	46
Výnimočné príbehy	49
Pavol Országh-Hviezdoslav: Ežo Vlkolinský	49
Martin Kukučín: Neprebudený	52
Margita Figuli: Tri gaštanové kone	56
Antoine de Saint-Exupéry: Malý princ	59
Richard Bach: Čajka Jonathan Livingston	64
Ernest Hemingway: Starec a more	67
Markus Zusak: Zlodejka kníh	71
Denník Anny Frankovej	75
Svet fantázie	79
J. R. R. Tolkien: Spoločenstvo Prsteňa	79
Andrzej Sapkowski: Zaklínač	83
Mary Shelleyová: Frankenstein	86
Alex Scarrow: Jazdci časom	89

Na cestách	92
Boris Filan: Nový Tam-tam	92
John Steinbeck: Potulky s Charleym	95
DRÁMA	99
Tragédia	101
William Shakespeare: Romeo a Júlia	101
Komédia/veselohra	108
Jozef Gregor-Tajovský: Ženský zákon	108
Skeč/scénka	113
Milan Lasica – Július Satinský: Španielska čižma	113
VECNÁ LITERATÚRA	119
POSTREHY – ÚVAHY – ZAMYSLENIA	119
Olga Feldeková: Niekedy spávam v okuliaroch, aby som lepšie videla sen	120
Daniel Hevier: Chcete byť šťastní? Opýtajte sa ma, ako na to... ..	122
Július Satinský: Šľak ma ide trafiť	124
Milan Lasica: Spoza dverí	126
POUŽITÁ LITERATÚRA	128
INTERNETOVÉ ZDROJE	130

Literatúra pre 9. ročník ZŠ
Prvé vydanie, 2021

AUTORKA: Mgr. Renáta Sviteková

LEKTOR: doc. PaedDr. Július Lomenčík, PhD.

GRAFICKÁ ÚPRAVA: Ing. Peter Matisko

LAYOUT OBÁLKY: Mgr. Martin Pavlík

ILUSTRÁTOR: Attila Kassay

VYDAVATEL: TAKTIK vydavateľstvo, s. r. o., P. O. Box 100, 040 11 Košice

RIADITEĽ: Ing. Miroslav Tokarčík

ŠÉFREDAKTORKA: Ing. Alena Fusková

ZODPOVEDNÁ REDAKTORKA: Mgr. Viktória Dušecinová

Všetky práva vyhradené. Kopírovanie a rozmnožovanie obsahu diela alebo jeho časti bez súhlasu vydavateľa je trestné.

COPYRIGHT © TAKTIK vydavateľstvo, s. r. o.

ISBN 978-80-8180-249-2

www.taktik.sk